A KOLOZSVÁRI

UNITÁRIUS KOLLÉGIUM

(PAPNEVELŐ INTÉZET, ÁLL. SEG.
FŐGIMNÁZIUM, ELEMI ISKOLA)

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1907—908-IK ISKOLAI ÉVRŐL.

SZERKESZTETTE:
DR. GÁL KELEMEN,
IGAZGATÓ.

A THEOLÓGIAI RÉSZT:
DR. BOROS GYÖRGY,
DÉKÁN.

XXIX. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁR,
ELLENZÉK-KÖNYVNYOMDA
1908.

A KOLOZSVÁRI

UNITÁRIUS KOLLÉGIUM

(PAPNEVELŐ INTÉZET, ÁLL. SEG.
FŐGIMNÁZIUM, ELEMI ISKOLA)

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1907—908-IK ISKOLAI ÉVRŐL.

SZERKESZTETTE:
DR. GÁL KELEMEN,
IGAZGATÓ.

A THEOLÓGIAI RÉSZT:
DR. BOROS GYÖRGY,
DÉKÁN.

XXIX. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁR
„ELLENZÉK"-NYOMDA KÖNYVSAJTÓJA
1908.

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/ertesitoje_1907-1908_29

Nagyajtai Kovács István pályája.

(A jóltevők emlékünnepélyén dec. 21-én felolvasta *Márkos Albert* tanár.)

Aközűl a sok jeles férfiú közűl, akiket Nagyajta adott a székelységnek s az unitárizmusnak, munkásságuknak örök becsével s mély, maradandó hatásukkal messze kimagaslanak ketten: Kriza és Kovács István. Egymástól nagyon elütő, sok tekintetben ellentétes két karakter és temperamentum. Pedig lelkükre még zsenge korukban ugyanaz a táj, ugyanaz a környezet hatott. Csakhogy mig az eleven képzeletű költő pap az Olt mentén elterülő szép rónán csak a vadvirágokat látja, addig a józan Kovács e szép róna vérrel s könnyel áztatott barázdáinak szemléletébe merül. Amaz a rónára fekvő, havasokban csak a »zöld erdő zúgását, vadgalamb búgását« hallja: ez e havasokon át annyiszor betört ellenséges csordák pusztításain borong. Amaz e szép földet lakó egyszerü népnek csak dalára, meséjére fülel: ezt még anyja meséiből is csak Nabukodonozor s más bibliabeli királyok históriája érdeklik. A templomot körítő komor vár amannak szemében talán egy érdekes, romantikus omladvány: emezében bizonyára egy históriai nagy emlék, melynek minden köve a letünt, viszontagságos, nagy időkről beszél. S mig amaz érdeklődéssel kezdi gyüjteni a körülötte elhangzó meséket, nótákat: Kovács mohón lesi a francia háborúból jövő hireket s kezdi forgatni a régi irásokat, első sorban bizonnyára a saját familiájáról szólókat, mely nemességét még Báthori Zsigmondtól kapta. Amennyire elütők ifjukori aspirációik, annyira különbözik egymástól férfi koruk munkássága is. Kriza pap és költő, Kovács jogász és históríkus. Ott a poézis, itt a próza. S mégis, hogy nevüket egy lapon említém, erre nem szülőhelyüknek s csekély külömbséggel koruknak is azonossága csábított; egyszerre kellett említenem nevüket, mert a tőlük bejárt merőben ellentétes

két mező ütközik egy mesgyén s ez: fajuknak törhetetlen szeretete. A székely faj iránt való meleg vonzódás vezérli tollukat s aki ez érdekes, rokonszenves népet igazán akarja ismerni, annak mindkettejük írásait egyforma buzgalommal kell forgatnia. Csakhogy a »Vadrózsák« székelye a vasárnapi székely, ki ünneplőben, bokrétás kalappal mesél, dalol, tréfál, táncol a kalákákban, a mulatságokban, a fonókban; Kovácsé a müvesnapi, ki verejtéke és vére hullásával műveli és oltalmazza apáitól öröklött földecskéjét. Gyönyörködve nézzük azt, emennek láttán tisztelettel emelünk kalapot, tanulunk és lelkesedünk. Kovács munkássága már ebből a szempontból is van legalább is annyira fontos és értékes, mint a Krizáé. Kriza meg is kapta megérdemelt jutalmát: neve halhatatlan s szülőházán az emléktábla büszkén hirdeti, hogy valamig a népdal él, ő is élni fog. Kovács szülőháza jeltelen, sírját csak a rokoni kegyelet gondozza, s a mai nemzedék embere már most is csodálkozva kérdi: Ki volt Kovács István? E kérdésre akarok -- legalább vázlatosan, amint időm és terem engedi — felelni ez órában.

A 18. század utolsó évében született Nagyajtán, az Előszegen, abban a házban, hol most unokaöcscse Kovács Gábor ügyvéd lakik.[1] Ma is az utca egyik legszebb háza ez, pedig csak egyik szárnya van kitoldva, különben úgy áll egészen, mint 108 esztendővel ezelőtt, Kovács István születésekor. Apja már kolozsvári diák volt, amikor tanulását félbe kellett hagynia, hogy otthon átvegye a gazdaságot. Nem ritkaság ma is a székelyföldön, hogy a fiuk kollégiumi tanulmányaikat csak addig folytatják, mig otthon a gazdaságban hasznukat vehetik. Azért nem válnak belőlük félben maradt existenciák, józan eszüket nem mérgezi meg a betű, nem izgatnak az osztályuralom ellen; hanem tanultságukat községük javára értékesítik, annak válnak vezetőivé. A mi Kovácsunk édes apja is majdnem mindig tagja volt a község előljáróságának. De kollégiumi tanulmányának hasznát látta családja is. Az akkori idők szokása szerint már az elemi

[1] Kötelességemnek tartom e helyen is köszönetet mondani Kovács Gábor ügyvéd úrnak azért a szives készségért, melylyel boldogult nagybátyjára vonatkozó értesítéseit szóban és irásban velem közölte.

iskolában latinul kellett tanulni s e tudomány elsajátításában kis Kovácsunknak a plágázó Bence András rektram mellett nem kis segítségére volt édes apja, ki hosszú téli estéken szeretettel magyarázgatta a Rudimentát, meg a Vestibulumot. Édes anyja, Ferencz Ilona meg »folyékony, kellemes és érzésteljes előadásban« ismertette meg vele a bibliabeli történeteket, ezek alapján intette a szeplőtlen, tiszta életre s a faluban előforduló minden különösebb esemény alkalmával készen volt hasonló bibliai történet elmondására és applikálására. Később meg látván a gyerek érdeklődését, Haller hármas históriájából mesélgetett. Igy kedveltette meg véle a históriát még zsenge korában. Gyermekkorában különben is számos alkalma lehetett a histórián való elmélkedésre. Javában folytak a francia háboruk, mikből a székely katonaság leginkább kivette részét. Hányszor hallhatta a felnőttek izgatott beszélgetéseit, amint tárgyalták a csatákról szóló riasztó hireket?! S olyan fogékony lélekre, mint az övé, hatás nélkül bizonnyára nem maradhattak azok a jelenetek, amikor a megriadt nép, mintegy mentsvárba seregestől vonult a templomba s nekik, iskolás fiuknak a megszokott dicséretek helyett majdnem mindennap ezt az alkalmi éneket kellett fújniok: »Adj békességet Úr Isten a mi időnkben ez földön; mert nincsen nékünk több senki bajvívónk, hadakozónk, hanem csak te Ur Isten.« Ilyen hatások között érte el élete 11. évét. Ekkor apja a székelykeresztúri gimnáziumba vitte. Érdekes volna, ha terünk engedné, egybevetnünk az akkori grammatista, syntaxista rendszert mostani tanításunkkal; bizonnyára sok tekintetben lemosolyognók az elavult, együgyű methódust, de egy előnyét a mostani fölött föltétlenül el kellene ismernünk, s ez a tanulók kisebb megterhelése. Nem kellett akkor a tulságos nagyszámú tantárgyak közt a maximumra srófolt követelmények miatt idegesen kapkodniok ide-oda. Ezért tán az indolens diák kevesebb képzettséggel került ki a kollégiumból, mint ma; de aki magát önerején képezni akarta, annak volt ideje elmerülni tanulmányaiba. S Kovács ezek közé tartozott. Másodéves kereszturi diák volt, amikor a nyugalomba vonult Szabó Sámuel helyett Koronka József vette át az iskola igazgatását. Ha általánosan ismert nem volna is ennek az embernek tanításügyünk körül

szerzett örök érdeme, Kovács följegyzéséből is erről megbizonyosodhatnánk. Koronka ugyanis amellett, hogy tanítványainak a rendes órákban tanította a németet, kihírdette, hogy az önként ajánlkozóknak órán kivül lakásán is kész díjtalanúl órákat adni, s örvendeni fog, ha ilyenek minél számosabban találkoznak. Az önzetlen pedagógus jellemére világot vető emez érdekes adatnál tán csak még az érdekesebb, hogy az egész kollégiumból az egy Kovács Istvánon kivül egyetlenegy tanuló sem találkozott, ki a kedvező alkalmat használni akarta volna. Koronka segítségével annyira haladt, hogy év végére már olvashatta Gellert meséit. A német nyelv megtanulásában egyébiránt segítségére voltak szülei is. Szokás volt abban az időben a Brassóban állomásozó Benyovszky sorezred katonanevelő intézetébe, vagy amint röviden a székelyek is hívták, a Stiftbe adni német szóra a székely fiukat. Az intézetben természetesen megfelelő díj fizetése mellett az ilyen ideiglenes növendékek teljes ellátást kaptak s a gyakorlatozást kivéve egészen katonai fegyelem alatt állottak. Egyik nagy vakáció első napjaiban ez intézetbe ment a már 17 éves Kovács is. Bölöni Farkas Sándor is éppen ez időben volt növendéke a Stiftnek. Ő gárdistának készült, nem ugyan a katonai pálya iránt való különös szeretetből, hanem amint később bizalmasan megvallotta Kovácsnak, hogy országot-világot láthasson. Készséggel utasította Kovács édes anyját, hogy mi az eljárás a fölvételnél s rávette a buzgó »unitária asszonyt« arra az ártatlan csalásra is, hogy a fölvétel nagyobb bizonyosságáért fia magát katholikusnak vallja. Hanem esztendő mulva, amikor megint föl akarta magát vétetni az intézetbe, majdnem megjárta. Most már Farkas Sándor nem volt tagja a Stiftnek s Kovács Brassóba, egy ugyancsak bölöni születésü, katonai pályára készülő fiuval, Kandal Józseffel együtt utazott. Ez a tüzesszemű, karcsú, szép gyerek amikor meghallotta, hogy a vallását el kell tagadnia, ha az intézetbe be akar jutni, kategorikusan kijelentette, hogy de már abból semmi sem lesz. Mikor Kovács kapacitálni próbálta s azzal ijesztgette, hogy nem veszik föl, ha szavára nem hajlik, indulatosan felelte: »Ha nem vesznek, elég tág Brassó, fogadunk szállást magunknak s tanulunk németül, mint unitáriusok. Azért ha engem kérdeznek

először, mi a vallásom, nyíltan fogom vallani, hogy unitárius; ha pedig téged találnak kérdeni előbb, te is azt mondd, bruder, mert különben a tiszt előtt mondom szemedbe, hogy hazudsz.« Szerencsére a hadnagy hírét sem hallotta volt az unitárius vallásnak; nem is csinált az egész dologból casus belli-t, pár szó magyarázat után fölvette a fiukat. Nem tartám fölöslegesnek e különben egészen jelentéktelen epizódnak a fölemlítését, hiszen maga Kovács visszaemlékezéseiben, hol pedig egész irodalmi munkásságáról egy szóval is meg nem emlékezik, egy oldalnál többet szentel e kis történetnek. Kitetszik minden szavából, mennyire imponál neki e bátorszivű gyerek, ki kész hitéért szembe szállni az egész világgal s inkább képes lemondani fényes jövendőjéről, semmint szóljon vagy cselekedjék meggyőződése ellen. Hiába, emberi természetünk érdekes sajátsága, hogy másokban azokat a tulajdonságokat szeretjük, mik belőlünk hiányzanak s miknek meglétét leginkább óhajtanók. Szegény Kovács! Ő is került alternativa elé, amikor exisztenciája és meggyőződése között kellett választania s ő vállán ötven évvel nem tudott oly erős lenni, mint ez a 17 éves egyszerű székely fiú! De ne vágjunk az események elébe! A Stiftben annyira megtanult németül, hogy már ott olvasta Kleistot, Mathissont, Körnert és Schillert. Kereszturt meg egy-egy sokadalom alkalmával szorgalmasan vásárolgatta Baróthi Szabónak Új mértékre vett külömb verseknek könyveit, Rájnis magyar Helikonra vezérlő Kalauzát, Himfy szerelmeit, Csokonai póétai munkáit, Kazinczy, Berzsenyi s más e korban divatos írók műveit. Nem említi ugyan, de joggal feltehetjük, hogy e szépirodalmi munkák vásárlásában és tanulmányozásában buzdította, irányította praeceptora, a későbbi költő-püspök, Aranyosrákosi Székely Sándor is. Ilyen önképzés mellett nem csodálkozhatunk, ha midőn 18 éves korában Kolozsvárra jött, itt Füzi, Molnos, Székely Miklós, Sylvester György professzorok ítélete az első helyet juttatta számára. Hogy ez első helyet a királyi Lyceumban is, hol jogot hallgatott, meg nem tarthatta, s Jósika Samu eléje került, az is csak a professzori kedvezésnek tudható be. Hiszen valahányszor Bánó tanár akadályozva volt előadása megtartásában, mindig őt és nem a bárót bízta meg a helyettesítéssel. S ily szorgalmas

és eredményes jogi tanulmányai közt még arra is volt ideje, hogy olaszul és franciául megtanuljon. A jog elvégzése után 1823 szeptember 5-én felesküdt honorarius guberniális cancellistának, magyarúl tiszteletbeli kormányszéki jegyzőnek. Pedig a guberniumnál minden kitünő tehetsége mellett is végtelen lassú előmenetelre számíthatott. Tíz hosszú év telt el s ő még mindig jegyző volt és még mindig tiszteletbeli. Ez a tízesztendő azonban nem csupán a hivatalos munkák robotolásában s a kormányszék mellett működő ügyvédi kar jegyzőkönyvének vezetésében állott. Úgy látszik divat volt akkor, hogy a kormányszék hivatalnokai, mint műkedvelők a históriával is foglalkoztak. Maga Kovács egy későbbi levelében többeket említ, köztük Gál László kormánytanácsost s egy Filker nevü kancellistát, ki szerinte egész Kolozsvárt a legjobban ért a paleographiához. Hogyan lehetett volna kivétel ő ez amateurök közül?! Szorgalmasan búvárkodott az idevaló könyvtárakban s levéltárakban; szenvedélylyel gyüjtötte a könyveket s másolta a ritkább kéziratokat. Kutatta a mi könyvtárunkban a szombatosok és a magyarországi unitáriusok dolgait, a kétesebb kérdésekben, bár lassu előhaladásáért éppen hítfeleit okolja, szivesen keresi föl egyiket-másikat, leggyakrabban Brassait, ki úgy látszik, már akkor élő lexikon vala. Igy aztán könnyebben érthető, hogy mikor a harmincas évek elején az »Erdélyi Hiradó« mellékleteképpen megjelenő »Nemzeti Társalkodó«-ban először megszólal, szavának nem közönséges súlyt ad meglepő, alapos tanultsága s éles, tiszta ítélete. Már első kisebb jelentőségü felszólalásaiban megnyilatkozik későbbi történetírói módszere, hogy valamely históriai dologról csak a rá vonatkozó összes forrásmunkák alapos ismerete, gondos egybevetése, megrostálása után lehet okoskodni. E módszerrel cáfolja meg Szigethi Mihály azon állítását, hogy az oláhfalvi székelyek oláhoktól származtak, közölvén e kérdésre vonatkozó okleveleket. De e módszere a maga egész teljességében csak a »Társalkodó« 1833. és következő évfolyamainak lapjain bontakozik ki. Szebenben a tájban Neugeboren és Benigni szerkesztésében megjelent egy »Transilvania« cimü folyóirat, melynek amint címe is mutatja, célja lett volna, hogy Erdélyt ismertető dolgokat közöljön. Csakhogy

már az első füzet megjenesésekor kitűnt, hogy a szerzők tudása, alaposság koránt sincs arányban buzgalmukkal. E folyóiratot kritizálja meg Kovács. A kritika szót azonban nem szabad mai jelentésében értenünk. A »Társalkodó«-nak egyik egykorú olvasója így kiált föl: »Annyi, sőt több kezd jelenben lenni nálunk a könyvbirálat, mint maga a könyv.« Ez az állítás éppen nem tulzás. Kovács bírálata csakugyan sokkal több, mint maga a megbirált munka. Benigninek Erdély régi lakóiról szóltában arra a csak úgy felületesen odavetett állítására, hogy itt a VIII. és IX. században laktak kazárok meg bessenyők, a régi történetírókból, különösen Constantinusból mutatja ki, hogy itt sem a VIII. században, sem máskor sem kazárok sem bessenyők soha nem laktak. Ez ügygyel kapcsolatban tisztázza Atelkuzu kérdését s így a magyarok lakóhelyét bejövetelük előtt. A »Transsilvania« következő füzete Báthori Endre kardinális fejedelem történetét hozta Neugeboren tollából. Ezt is hasonló, tán még részletesebb bírálat tárgyává teszi, tévedéseit helyreigazítja, a somlyai Báthori-familia históriáját oklevelekre támaszkodva ismerteti. Majd hozzászól ahhoz a kérdéshez, hogy miben különbözik a szászok és székelyek közjogi helyzete. A szászok csak telepesek, de a székelyek, amint a történeti kutfőkből kitetszik, Attila hunjainak maradékai, kik e bérces hazát vérrel szerezték. Az ide vonatkozó történeti kutfőket oly alapossággal ismerteti, bírálja s ennek alapján oly szeretettel, lelkesedéssel ápolja a nép tudatában is gyökerező ama hitet, hogy a székely húnutód, hogy amint tudva van, egész napjainkig a tudományos világban is igazságként fénylett e históriai tévedés. Szól Erdély régi históríkusairól, Szamosközyről, Bethlen Farkasról s Bethlen munkájának kiadójáról a szintén ajtai születésű Benkő Józsefről. Egészen meghatja e nagy, de szerencsétlen tudósnak a sorsa. »Szegény Benkő!« írja később Keménynek, mennyit kellett nékie fáradoznia, mig e históriai darabokat iminnen-amonnan összegyűjtögette, sajtó alá elkészítette oly szándékkal, hogy nyomtatásban kiadja s ime, mégis egyetlen egy darabocskát sem adhata ki! »Keserüség, napokig elkínzó keserüség dúlja szívem mindig, valahányszor azt kell tapasztalnom, hogy a haza igazi javát célzó szép célt süker nem koronázá.« Jól tudván, hogy

a régi népek sem csupán hadakozásból éltek, a történetet ki akarja emelni abból a sablonból, amely a harcokról s minduntalan csak a harcokról beszél. Feltünteti tehát, hogy milyen volt Erdélyben a XVI. és XVII. században az ipar és kereskedelem. Ennyiféle s ily értékes munkásság előtt nem hunyhattak szemet a guberniumnál. Az elismerés igaz, egyelőre csak abban nyilvánúlt, hogy gróf Lázár Pál megbízta, készítsen az 1810–11-i terjedelmes országgyülési naplókról egy oly indexet, amelyben minden személy, falú, város, tárgy föl legyen tüntetve annyiszor, ahányszor a naplóban előfordul. Megcsinálta, kinyomatva többet tett ki 12 ívnél. Az erre következő 1844. évben már kapott nemcsak munkát és »brávót«, hanem fizetést is. Örömmel értesíti atyja urát, hogy napidíjas cancellista lett s kap havonta 50 német forintot. Örült e hirnek bizonnyára az öreg székely is, hisz fia korábbi leveleiben nem tartoztak a nagy ritkaságok közé az ilyen passusok: »Édes atyám, Szakács a küldött pénzt ma hiány nélkül általadá.« De termett irodalmi munkássága ennél értékesebb gyümölcsöt is. A lelkes, nemes grófnak, Kemény Józsefnek barátságát értjük. Szokás volt abban az időben, hogy a mágnások tudománnyal s irodalommal is foglalkoztak. Említsük-e Jósika Miklóst, Eötvös Józsefet, Kemény Zsigmondot, Széchenyit, Wesselényit s annyi mást ez idők nagyjai közül?! Kemény József szenvedélyes történet és régiségbuvárkodó volt. Könyvtár és muzeum volt az ő idejében a gerendi kastély; könyvtár mely eredeti és másolt nagyszámú kézirattal meg régi könyvvel dicsekedett; muzeum, melynek falait a környéken lelt sok római emlék ékesítette. S ő ez emlékeket nemcsak gyűjtötte, tanúlmányozta is Az akadémiának már ez időben tagja volt s a Társalkodó lapjain nem egy, gazdag tudást eláruló értekezése látott napvilágot. A közös studium közös szeretete ismertette meg egymással Keményt és Kovácsot. Az ismeretséget a személyes érintkezés s a sűrű levelezés azzá a bizalmas, önzetlen benső barátsággá érlelte, mely csupán nagy lelkeknél található föl. A Társalkodó 36. évfolyamában ad ki Kovács »Székely közlemények« cím alatt vagy ötven oklevelet, a székelyek históriáját s sajátságos jogviszonyaikat tárgyalókat. Ez oklevelek közlése idejében, s bizonnyal ez eszmével kapcsolat-

b n fogamzott meg bennük az a terv, hogy közösen kiadnak ki ön könyvben nehány kötetnyit abból a rengeteg sok és nagy-fo.ntosságú egykorú naplóból, országgyülési végzésből s más fajta kéziratból, melyek többnyire magánosok privát gyűjtemé-nyei lévén, a história barátjaira nézve holt kincsek valának. Anyag akár Kemény gyűjteményében is bőven volt, csak meg kellett válogatni. Hogy e válogatás, az időrend megállapítása, a közle-mények sorrendje s a hozzájuk irandó magyarázó jegyzetek mennyi gondot okoztak a két lelkes férfiúnak, arról fogalmat nyújt levelezésük. A Kemény hagyatékában ránk maradt Kovács-tól származó több mint száz levélnek igen tekintélyes része a gyüjtemények érdekében iródott. Megtudjuk ezekből, hogy ter-vük fogamzása után csakhamar elhatározták három kötet ilyen gyűjteménynek kiadását, s azt is már jó eleve megbeszélgették, melyik kötetbe körülbelől milyen munka jöjön. Az első kötetbe szánt kéziratokat gyorsan kezdik másoltatni és pedig nemcsak Kovács, aki hivatalos ügyeivel is nagyon el volt foglalva, hanem otthon Kemény is. Így hát a gróf társszerzősége nem csupán az ajándékozásban állott, amint Szilágyi Sándor hiszi. Annyi azonban áll, hogy a munka oroszlánrésze mégis a Kovácsé volt. Az egyes darabokhoz ő írta a bevezető fejtegetést, ő kisérte érdekes jegyzetekkel, s mikor a kézirat ki volt szedve, ő vesződ-ött a korrektura, revisio, superrevisio lélekölő munkájával. A mű 1837-ben jelent meg »Erdélyország történetei tára« címen.[1]

Közölve van benne a Mindszenti, Bánffi Gergely, Gálfi János és Bors János naplója, azonkivűl egy egész csomó tör-ténelmi becsű levél és országgyülési törvénycikk; s e mintegy 250 oldalra terjedő anyag, időrendben oly szerencsésen van csoportosítva, hogy Erdély históriája 1540 és 1600 között hű képben áll az olvasó előtt. Előszót s az egyes naplókhoz törté-neti bevezetést Kovács ír. Itt már nemcsak tudása és éles itélete lep meg, hanem stílművészete is. Előbbi munkáiban még nem tudja lerázni a latin nyelv nyügét, itt már szépirodalmi tanul-mányainak látjuk eredményét, szépen, tisztán beszél magyarúl. Szakemberek állítása szerint ennél gondosabban, tapintatosabban

[1] E hangzatosnak éppen nem mondható cím, sem egyikük, sem másikuk, hanem valami Tamási nevü prépostnak a bűne.

megszerkesztett munka e nemben meg nem jelent magyarúl. Azt hinnők, hogy megjelenésekor a két haza tombolt örömében, pedig hát nem így áll a dolog. A Schedel és Vörösmarty szerkesztette figyelmezőben Waltherr László nagyon is kurtán bánik el vele. Azt lehetetlen el nem ismernie, hogy mégis csak van valamelyes érdeme az iróknak, de mindjárt kész tűhegyre szedni a munkában esett sajtóhibákat. Az egyetlen tárgyi tévedéssel azonban, amit Keményékre akar sütni, alaposan megjárja. Kovács fölveszi az eléje dobott keztyűt s diadalmasan megveri az okvetetlenkedő tudóst. Ez különben éppen nem vette el a társszerzők kedvét a munkától. A következő évben már készen volt a Tár II. kötete. A kéziratok összeolvasva, sajtó alá lemásolva. Kovács a bevezető és magyarázó jegyzetekkel is elkészült s 39-ben a cenzor már rányomta a kéziratra, hogy »admittatur«; ekkor váratlanul a bécsi cancellaria a kormány utján fölkérette a munkát átvizsgálás végett. Hasztalan volt a sűrgetés, kérelmezés, Bécsből kaptak a munkára bókokat, dicséreteket, csak azt nem, amit leginkább vártak: kéziratot. Ott is rekedt talán gondatlanság, talán rosszakarat miatt egész 45-ig. Pedig ekkorra már a harmadik kötet is nagyjában készen volt. Bethlen Gábor korát tárgyalta s Kovács itélete szerint ez lett volna a legértékesebb rész, csak hogy ez talán éppen tartalma miatt soha meg nem jelenhetett. A történeti-tár sorsa hát egyelőre meg volt nyomorítva, de azért találkozott tér az irodalmi munkásságra s igen anyag is bőven. Már 36 óta szerkesztője volt Kovács a Társalkodónak s egymást érték e lapban történeti értekezései. Közülök most csak egyet említek föl, mert ennek érdekes a genezise. A harmincas évek végén véletlenül egy házban lakott s ismeretséget kötött egy Kolozsvárra szakadt angollal, Paget Jánossal. Az angol megtanúlt tőle magyarúl s érdeklődéssel hallgatta históriai magyarázgatásait. Ez időben történt, hogy kezdték lebontogatni Kolozsvárt a vár falait. Paget rávette Kovácsot, hogy mielőtt a fallal együtt sok érdekes emlék végkép elveszne, járják körül a várost s sétájukat örökítsék meg. Ugy is lett.

Az angol lerajzolta a kapúkat, bástyákat, cimereket, Kovács lemásolta a feliratokat, elmondta a helyekhez fűződő históriai

emlékeket, mondákat. Sétájuk eredménye a »Társalkodó«-ban jelent meg e címen: »Vándorlások Kolozsvár vár falai körül«. Pagettel később is föntartotta az ismeretséget, az erdélyi unitáriusok dolgait tárgyaló könyveket ajándékozott neki. Ez viszont, persze nem a maga nevében, a yorki unitárius kollegiumnak adományozta. Onnan a rektor szép latin levélben köszöni meg a becses ajándékot. Így lett ápolója önkéntelen is az akkor még friss keletű magyar—angol unitárius barátságnak. 1842-ben hivatalában szép kitüntetés érte, vagy 20 cancellistát átugrott s egyenesen lajstromozóvá lett. E szép előléptetés, milyenre félszázadban egyszer ha volt példa, szólt a pontos hivatalnoknak, de tán még inkább az ismert nevű írónak. Pedig ahogy a jelek mutatták, írói pályájának még csak a kezdetén volt. 45-ben kiadták a tár II. kötetét. Mig a kézirat Bécsben vesztegelt, nagyot haladt Magyarországon a történettudomány, úgy hogy, amint Szilágyi megjegyzi, most már nem bevezetéseinek gondos kidolgozása, hanem közléseinek ujdonsága tette a mű főbecsét. De aztán annak absolut becse felől ezuttal senki nem kételkedett. Megjött csakhamar az elismerés a legilletékesebb he'yről is. Az akadémia tagjai sorába választotta. Értekezése, mellyel székét még az évben elfoglalta, mintha csak ezután következő históriai munkásságának lett volna programmja. Kimutatja itt, hogy mert Erdély Magyarországtól geografiailag s igen sokszor politikailag is el volt különítve, a magyarországi írók, még a legalaposabbak is csak érintették Erdély históriáját, azzal behatóan nem foglalkoztak. Pedig a magyar történet Erdélyé nélkül nem teljes. Erdély történetét kell tehát mindenek előtt megirni. E feladat megoldását mindenki Kovács Istvántól várta s joggal is várhatta. Ő maga amint egy Mikóhoz írt későbbi levélében elárulja, már 47-ben belefogott a munkába, de a következő idők nem kedveztek a csendes munkásságnak. 48 nyarán Szentiványi László országos biztos Pestre küldi Szemere miniszterhez egy az országot új kerületekre osztandó tervezettel. Ott a miniszter osztálytanácsosnak akarja kinevezni; ujjongva viszi meg az örömhirt Kemény Zsigmond, örvend, hogy ezután együtt fognak dolgozni a miniszteriumban. Kovács azonban a szép kitüntetést nem fogadja el, mert amint följegyzéseiben megvallja, nem bizott a kormány

állandóságában. Mindenesetre dicséretre méltó óvatosság, de mi még sem tudunk tapsolni neki. Hiszen ha valaki, Széchenyi előre látta a nemzet bukását s mégis kötelességének tartotta a kormányban tárcát vállalni. A szabadságharc alatt állandóan Kolozsvárt időzött s ha néha-néha az osztrák mozgásba hozta a kormányszék minduntalan el-elakadó gépezetét, ő is a többi hivatalnokokkal együtt gépiesen végezte szerepét. 1850-ben Wohlgemuth ország főkormányzó kinevezi a Beszterczén székelő bűnfenyítő törvényszékhez tanácsossá. A hivatalt elfogadta. E tettére vonatkozólag hadd álljanak itt saját szavai minden megjegyzés nélkül: »Nézetem, meggyőződésem az volt: leigázott hazánk erre vagy amarra fordulása nem függ alsóbbrendű fokozatú hivatalnokoktól; de hazája fiainak egyes hivatalnok is segíthet egyben másban; s érzettem magamban, hogy a hivatali állomást, melyet elfogadandok, lelkiismeretesebben, hasznosabban fogom hazám fiaira nézve betölteni, mint egy idegen, ki tudja honnan jött. E mellett nyiltan megvallom: rosszúl esett volna huszonöt éves folytonos hű szolgálatom méltán kiérdemlett jutalmától — fizetésemtől megfosztatnom« Ettől fogva pályáján fényesen halad előre, de az irodalomnak végkép búcsút mond. Pedig most baráti buzdítás, majd hivatalos presszió igyekszik őt sorompóba állítani. Lichtenstein herceg nyájasan kéri, világosítsa föl a magyarokat egy történeti munkában az ausztriai háznak irántunk tanusított annyi jóvoltáról; Kovács lehető szelíden, udvariasan félretolja a keserű poharat. Mikó egyre unszolja barátilag, váltsa be már a hozzá fűzött reményeket.[1] — »Vitae summa brevis spem nos

[1] 1855. febr. 26-án kelt levelében a többek között így ír Kovácsnak: »Nem bitorlok népszószólói jogot, ha kimondom, hogy Önre, tanácsos úr, a hazai közvélemény azon terhes, de lélekemelő és kedves tisztet nehezíti, miszerint székely nemzetünk viharos multját, változó szerencséjü életét megírja s ezer év munkájának üresen álló rámáját betöltse ... Ha Méltóságod, ha mi, kik éltünk alkonyán vagyunk és a multat és jelent egyaránt megismerni, átélni alkalmunk volt, ha mi ezt nem tesszük, egy későbbi nemzedék a legjobb akarat mellett sem fogja tehetni úgy, amint a mi lelkünk óhajtja, multunk érdemli, a történeti igazság követeli.« Majd alább: »Ne feledje Méltóságod, hogy roppant készültségétől s hazafiui hű érzelmeitől nemcsak én, de legjobbjaink fajunk múlt történeteinek megírását várják, sőt a maradék nevében követelik ... Kis fiamnak, kit székely származására

vitat inchoare longam« — sóhajtja rezignációval. Az akadémia a Marcibányi díj odaítélésével akarja munkára serkenteni. Mind hasztalan. Szilágyi Sándor többféleképpen igyekszik megfejteni visszavonulásának, konok hallgatásának okát, pedig csak el kell olvasnunk Keményhez írt nehány levelét ez időből s kész a magyarázat. Kinek lett volna kedve dolgozni ebben a minden életet kiölő, minden tetterőt megzsibbasztó korban?! Ebben a sötét korban, amikor Vörösmarty szent tüze utolsót lobban, amikor Tompa maga is csüggedten szólongatja dalra csüggedt társait, amikor a szelíd, jóságos Arany oly kétségbeesetten kacag bele a síri csendbe, hogy magának is, annak is, aki hallja, kicsordul rá a könnye! Betegségektől elcsigázott testtel, a napi munkától meggyötört lélekkel tér meg esténkint kietlen magányába, előveszi Ovidiust s a Tristiák bús verseitől ihletve, tollat fog s meghatottan sírja el öreg barátjának a letűnt szép napokat, amikor együtt utazták be Magyarországot, lelkük a tetterőtől dagadt, amikor tervelgetéseikre, vitatkozásaikra s barátságos beszélgetéseikre rövid volt a leghosszabb nap is. Bár ráerőszakol magára egy-egy tervet, folyton elmélkedik a székelyek históriáján, szállni már nem tud, csak földön vergődik, mint a szárnyaszegett rab madár. Valami fojtó, nehéz köd üli meg lelkét s amikor tovalebbenti azt a szabadabb szellő, csüggedten látja, mily nehéz az út s mily messze a pálma«. Nem érez már erőt magában, hogy küzdjön ezért a pálmáért s lelke még inkább elcsügged, amikor leghűbb barátja, fáradságos munkáinak osztályosa, Kemény is kidől mellőle. E nemes barát elvesztét csak részben pótolhatja »Erdély Széchenyijével«, gróf Mikóval való barátsága.[1] 67-ben nyugalomba vonúl. Szülőföldjén tölti öreg

büszkének lenni tanítok, a napokban Kőváry »Székelyhonát« azon biztatással vettetém el kezéből, hogy abban, amit a jelenre vonatkozólag talál, Székelyföldön utazván, önszemével jobban kiismerendi; a múltat illetőleg pedig majd adok én neki egy mást, melyből valódi őseit azok nagysága szerint látandja s mi volt a székely s mi volt az ő sorsa és élete Erdélynek országában, megtanulandja. És amidőn fiamhoz így beszélék, elhiheti tanácsos úr, hogy nem egyéb, mint Méltóságod kilátásba tett történetirata volt gondolatimban.«

[1] Mégis a vele való szövetségnek köszönhette régi álmának, az Erdélyi Múzeumnak valósulását. E kulturintézet érdekében már 1842-ben kezdett egy

napjait, hol az idősebbek ma is emlegetik a kisded termetű, jóságos arcú »méltóságost«. Szüntelen könyvei közt van, rendezgeti irásait, megírja végrendeletét, gazdag könyvtárát iskolánknak hagyja.[1] Megszerkeszti síriratát, készül mindenkép és várja, csendes megadással várja második nyugalomba vonultát, mely igazabb az elsőnél, mert zavartalan, mert örök. Nem kellett sokáig várnia. 1872. január 14-én meghalt.

Szilágyi Sándor megtartotta fölötte a szokásos emlékbeszédet s ezzel mintha a történetírás, melynek alapvető munkása volt, vele végkép leszámolt volna, — elfelejtették. Hiába! Ha készen áll a fényes palota, ki gondol az egyszerű napszámossal, ki gyöngyöző homlokkal hordta a terméskövet a fundamentumhoz. De nekünk őt, ki vérünkből való vér volt, elfelejtenünk nem szabad. Minekünk iránta még sok tartozásunk van; első és legnagyobb hivatott tollal írni meg az ő élete történetét, hogy mint a tanulni vágyó, önerején becsülettel magasra törő, munkaszerető székely példányképe, tisztán ragyogjon alakja előttünk s maradékaink előtt.

röpiratban izgatni. Attólfogva 1859-ig, mikor a Múzeum csakugyan létesült, annyiszor és annyiféleképpen szólt és tett ez ügyben, hogy csupán ez a munkássága egy külön tanulmányra volna érdemes.

[1] E könyvtár, mely több mint 1200 kötetből áll, hű tükre az ő sokoldalú műveltségének. Képviselve van ebben a történelem mellett majdnem minden tudomány-ág magyar, latin, német és francia nyelven. Nem utolsó dísze könyvtárunknak az a sok régi, ritka magyar könyv sem, miket egész életén keresztül nagy buzgósággal és áldozattal gyüjtögetett.

Tanári beiktató ünnep.

Gál Jenő felügyelő-gondnok megnyitó beszéde.

Nagyérdemü közönség, kedves ifjuság!

Kollégiumunk családi ünnepet ül. Ma iktatjuk be Barabás Ábel, Kovács Kálmán és Kelemen Lajos rendes tanár urakat, akiket ezáltal intézetünk családi kötelékébe véglegesen felveszünk.

A család létalapja a szeretet. Intézetünk iránt érzett szeretet érlelte komoly elhatározássá Önökben a vágyat, hogy kulturális családunk törekvéseinek tényezőivé váljanak. A szeretet melegét kell a tanár uraknak is érezniök, midőn intézetünknél előzőleg teljesített hasznos és reményekre jogosító munkásságuk jutalmául főhatóságunk Önöket e szép és fontos állásra méltóknak találta.

E frigykötésnél kölcsönösen tisztában kell lennünk aziránt, hogy ez intézet, melynek gondozása jövőben Önök munkásságának is tárgyát fogja képezni, vallásközönségünk legféltettebb kincse, feladatai megvalósításának egyik legnemesebb szerve. Féltékenyen és kiváló gondoskodással őrködik hírneve és kiválósága fölött. A feladat, melyet intézetünk és tanári kara megoldani hivatott, a kölcsönös összehatás eredményeként jelentkezve, külsőleg csak abban az eredményben nyilvánulhat, mit a gondjaikra bízott ifjúság tudományos és erkölcsi kiképzésében elérni képesek.

Önöket, beiktatandó tanár urakat, a büszkeség érzetének kell eltöltenie, midőn egy oly tanári karba lépnek, mely e feladatok tudatával sikerrel tör nemes célja felé s már is eredményt mutathat fel abban az országos versenyben, melyben intézetünk két növendéke nyert kitűntetést. Mindnyájunknak örömére szolgálna, ha ez nem a véletlen esélye, hanem egy céltudatos, kitartó

és minden ízében átgondolt munkásság logikus eredményeként jelentkeznék.

Önöknek élete javarésze ez intézet körében teljesített tevékenységben fog letelni, mely egyformán ígényli a fiatal kor nemes ámbitiójának magas szárnyalását épp úgy, mint a férfikor kitartó, edzett és átgondolt munkásságát. A tanítás és nevelés nem sorozható az élet legkönnyebb feladatai közé. Különösen nem intézetünk berendezésénél fogva, melyben a növendékek legnagyobb része 10 hónapon át kénytelen nélkülözni a szülői gondozást. Ifjúságunknak nemcsak elméje kiképzéséről, hanem erkölcsi, fizikai neveléséről, művészi ízlésök kifejlesztéséről, szóval mindarról kell gondoskodniok, mi a finomabb társadalmi felfogás szerint egy müvelt fiatal ember fogalmához kötve van. A hazafias érzés a magyar ifjúsággal vele születik, de hogy az ne a divatos és hangzatos szólamokban merüljön ki, hanem hasznos tevékenységnek és munkaszeretetnek váljék energiájává, szintén az Önök irányító gondoskodását ígényli.

Ezek a gondolatok hatják át lelkemet ebben az ünnepélyes pillanatban és érlelik meg bennem azt a bíztos reményt, hogy Önök e feladatoknak hív és fáradhatlan munkásai és vallásközönségünknek minden körülmények közt kitartó támaszai fognak lenni.

Ez érzésektől áthatva, intézetünk felügyelő gondnoksága részéről van szerencsém Önöket szeretettel és melegen üdvözölni, s kívánom, hogy a sors ne tagadja meg Önöktől a tanári működés egyedüli jutalmát — a sikert.

Még hozzátok van egy pár szavam, kedves ifjúság.

A fogékony fiatal kebelnek, az eléje tóluló eseményekből le kell vonnia a hasznára fordítható tanúlságokat. A mai ünnepélyből is egy értékes tapasztalatot szerezhettek. A három beiktatandó tanár úr nem is sok idővel ezelőtt azokban a padokban foglalt helyet, melyekben ti. Kitartó szorgalommal, ernyedetlen munkássággal az ismeretek sokaságát megszerezve, ezek alapján a mai nappal a társadalomban kiváló helyet, magoknak és családaiknak bíztos jövőt szereztek. Emlékezzetek vissza egész tanulói pályátok alatt e napra és annak említett tanulságaira és higyjé-

tek el nekem, hogy jövőtöket csakis kitartó, a nehézségek leküzdésében ki nem fáradó munkássággal lesztek képesek biztosítani.

Fogadjátok új tanáraitokat szeretettel és tisztelettel. A tudás, a jelemszilárdság és munkaszeretet, melyet bennetek kifejlesztenek, örökös hálátokra érdemes s viszonzásul csak ezt nyújthatjátok.

Ezennel a beiktató ünnepélyt megnyitom és felkérem a beiktatandó tanár urakat, legyenek szivesek székfoglaló értekezéseiket megtartani.

Petőfi vallásos világfelfogása.

Dr. Barabás Ábel tanár székfoglalója.

Ha egy papot arra szólítanának fel, hogy beszéljen Krisztus vallásos világfelfogásáról: vajjon mit felelne? Ugyebár, azt felelelné, hogy már 1908 esztendeje minden pap erről beszél: hát mi újat mondhatna ő róla?

Petőfi születése után még nem telt el 1908 esztendő s én még nehezebb helyzetben vagyok. Mert ha a pap méltán mondta azt, hogy nehéz olyanról újat mondani, amiről már 1908 év óta minden pap beszél, én azt felelhetem: nehéz olyan kérdésről csak úgy ötletszerűleg felolvasást tartani, holott jó néhány emberöltő perspektivája volna szükséges hozzá, különben minden állításom nagyotmondásnak fog látszani.

Mert, hogy röviden és világosan beszéljek: én Petőfit a a legkeresztényibb költőnek tartom. Egy XIX. századbeli prófétának, ki eljött, hogy a Krisztus főtanításait új formában jelentse ki. Ime, ez már nagy mondás és éppen ezért nem szivesen mondom ezen a helyen.

Aki ismeri a XVIII. század végének irodalmát, annak nem kell bővebben magyaráznom, hogy a francia forradalommal járó és egész Európára kiható társadalmi rázkódtatás a szellem birodalmában is nagy rázkódtatást idézett elő. E rázkódtatás eredménye a hitetlenség. Az e korbeli költők valamennyien skeptikusok, mert az emberiségnek a kereszténységbe vetett hite megingott. Csak két nagy költőt említek fel. Az egyik Byron, ki *Kain*-jában

és *Manfréd*-jében teljesen lerombolta hitünket. A másik Goethe, aki *Faust*-jában megmutatta az emberiség betegségét, a skepsist s a mű végén mégis istenhez vezetett vissza.

Petőfi is ennek a kornak szülötte volt. Egész költészete olybá tűnik fel nekem, mintha Krisztusnak egy elkésett apostola volna, ki az emberiségnek a kereszténységben való hitét volna hivatva megerősítni. Mert Petőfi Krisztus születése után tizenkilencszáz év mulva rátette kezét az emberiség ütőerére, hogy e lázas gyermek szive veréséből és agya lüktetéséből kitalálja: hogyan lehetne a keresztény vallás nagy tanításait olyan formában fejezni ki, hogy az újság ingerével hasson. Észrevette, hogy a beteg emberiségre csak az hat, aminek művészi formája van. Kijelentette tehát a legszebb művészi formában, melynek nagyszerűsége oly erőt kölcsönzött neki, hogy senkinek sem jutott eszébe a régi tanítást keresni benne; de éreztük mindnyájan, hogy ezek az eszmék azok, melyek az emberiség haladását és fejlődését biztosították s ezután is biztosítják.

Tudta-e Petőfi, hogy mit cselekszik? Erre nincsen felelet. Egész lénye össze volt forrva ezekkel az eszmékkel, melyeknek csirái egykoruak az emberiség bölcsejével. Csak bővültek, finomultak és új meg új formában jelentek meg. Krisztus hite a maga tanításában oly erős volt, hogy az emberiség kétezer év mulva sem fosztotta meg az isteni eredet jellegétől. A hit szilárdsága az, mely nélkül nincsenek próféták. Petőfiben is a hitnek az a magasztos ereje él, aminthogy kifejezést is ad ennek »*A magyar politikusokhoz*« intézett versében:

Tanuljátok meg, mi a költő,
És bánjatok szépen vele,
Tanuljátok meg, hogy a költő
Az istenség szent levele,
Melyet leküld magas kegyében
Hozzátok, gyarló emberek,
A melybe örök igazságit
Saját kezével írta meg.

Éppen most van hatvan esztendeje, hogy Petőfi ebben a vizióban fejezte ki a költő hivatást. Voltaképpen a maga hivatását. Krisztus isten fiának vallja magát; Petőfi pedig, eszméinek

ez új kinyilatkoztatója, mintegy öntudatlan sejtelem folytán mondja, hogy ő az »istenség szent levele«.

*

Szinte fájdalmas nekem, hogy ezt a nagyszerű tárgyat a véletlen folytán ide kell hoznom, hogy élő szóval magyarázzam. Ez a tárgy elmélyedést kiván attól, akivel közöljük, különben az egész újszerűsködő elmefuttatássá zsugorodik össze. Hiszen a kérdésnek száz és százféle gyökérszálát kellene megkeresni Petőfi költészetében s kötetté nőne a legtakarékosabb fejtegetés is. Így nem marad egyéb hátra, mint egy-két ismeretes helyre felhívnom a hallgatóság figyelmét; azokét, kik a dolgon gondolkozni akarnak.

Mi volt Petőfi jelszava? Mert aki ezt a kérdést akarja vizsgálni, annak tisztában kell lenni előbb Petőfi jelszavával. Olvassuk el, mit írt Petőfi összes költeményei mottojául:

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért feláldozom
Az életet,
Szabadságért feláldozom
Szerelmemet.

Meltzl Hugó, a kolozsvári egyetem elhunyt professzora, a Petőfi kultusz leggenialisabb harcosa hét cikket írt erről a hat sorról. Én megtoldom egy nyolcadikkal Petőfiről írt művemből.

Ez a jelszó hosszú lelki fejlődés eredménye és azt a momentumot jelzi, mikor Petőfi öntudatára ébred annak, hogy mi a lényege Krisztus tanításának. És hogyan ébredt öntudatára? A szeretet volt a kiinduló pont. A szeretet homályos ösztönétől a szabadság öntudatra emelkedett eszméjéhez vezetett az út. Nyomról-nyomra lehetne kísérni ezt az útat költeményeiben; s ha minden kis megnyilatkozást figyelembe veszünk, így lehetne körvonalozni Petőfi felfogását a szeretet törvényéről.

A szeretet a családban bilincs, mely a család tagjait összeköti; a barátságban is bilincs, mely az együttérző lelkeket egymáshoz láncolja; a haza fogalmi körében is bilincs, mely a nemzet egyes elemeit szorosan egymáshoz láncolja. A szabadság épen abban áll, hogy ezeket a bilincseket idegen hatalom

ne bántsa, mert ezeknek a bilincseknek minden szeme szeretetből van kovácsolva. Szabadságunk épen abban áll, hogy ezeket a bilincseket önként vesszük fel. A világszabadság eszméje pedig épen abban áll: adjuk meg minden népnek a jogot, hogy a bilincseket maga válassza meg. A világszabadság eszméje tehát a szabadság eszméjének magasabb szempont alá foglalása. Nem kozmopolitizmus, hanem ellenkezőleg: a nemzeti eszmének védelme.

Hiába keresik ezen mondatokat Petőfi műveiben: előbb át kell élnünk minden betűjét, hogy ezt kihámozhassuk belőle.

Már most meg kell találnunk az átmenetet Krisztus tanításához. Változtassuk át az eszmét erkölcsi törvénnyé. Hagyjunk el minden fölösleges szót, hogy a törvény minél tömörebb, plasztikusabb legyen. Hogyan fog hangzani az a törvény. Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Vagy: tekintsd magadat egyenlőnek embertársaiddal. Vagyis: tedd szabaddá embertársaidat. Ime, az erkölcsi törvény, melyet Krisztus adott az emberiségnek. Az »egyenlőség, testvériség, szabadság« jelszónak tehát ő volt első szószólója és martirja. Ő választotta először jelszavául a szerelmet, mellyel az emberiséget körülölelte; ezt a szerelmet feláldozta a szabadságért, melyet a zsarnokság nem akart sem neki, sem embertársainak megadni. Szükség volt meg is pecsételni az eszmét, hogy bekövetkezzék a lelkek felszabadítása s ebből érvényre emelkedjék a szeretet törvénye.

Krisztus megpecsételte az eszmét: keresztfán halt meg. Petőfi is ilyen hős volt: tudta ő is, hogy az eszmék csak az értök kiontottak vérben vernek gyökeret. Ő is megpecsételte az eszmét: meghalt érte. Három évvel előbb maga állította fel a párhuzamot a következő költeményben:

Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek
Az emberiségért valamit!
Ne hamvadjon haszon nélkül e
Nemes láng, a mely úgy hevít.

Láng van szívemben, égből eredt láng,
Fölforraló minden csepp vért;
Minden szív-ütésem egy imádság
A világ boldogságáért.

Oh vajha nemcsak üres beszéddel,
De tettel mondhatnám el ezt!
Legyen bár tettemért a díj egy
Új Golgotán egy új kereszt!

Meghalni az emberiség javáért,
Mily boldog, milyen szép halál!
Szebb s boldogítóbb egy hasztalan élet
Minden kéjmámorainál.

Mondd, sors, oh mondd ki, hogy így halok meg,
Ily szentül! . . . s én elkészítem
Saját kezemmel azon keresztfát,
A melyre fölfeszíttetem.

Ime, a szeretet, mely az egész világot körülöleli; az új Golgota, az új kereszt és fölfeszíttetés ezért a szeretetért.

*

A mint említettem, a nagy polgári forradalmak az eszmék forradalmával vannak összefüggésben. Mikor a társadalom ledobja fejlődése akadályait, az eszmék világában is igyekszik mindent eldobni, a mit feleslegesnek tart. Ilyen feleslegesnek látszott a vallás. A Petőfit megelőző korban született meg a pessimizmus, mely azt vallja, hogy boldogság nincs, az igazság hozzáférhetlen, a társadalom rossz s az ember romlott, a hit és vallás pedig üres cifraságok. Nagy kiábrándulás volt ez a XVIII. század végén. A költők panasza betöltötte a levegőt s a közönség könnyes szemmel hallgatta a vigasztalan zenét. Petőfi is, korának hű gyermeke, beleesett ebbe a betegségbe és kétkedővé vált. Sorsa is hozzájárult ehhez. Csalódásai oly sűrűn következtek, hogy hite mindenben megingott. Szeretni vágyott, de viszontszerelemre nem talált. A barátsághoz menekült, de a barátok megcsalták. A dicsőségben keresett enyhülést, de irígyei letépték koszorúját és reá tapostak. Családjában keresett vígasztalást, de családját koldusbotra juttatták. Nem csoda hát, ha így panaszol: »Percenkint mind jobban elsötétül láthatárom.«

Petőfi ekkor még nem jutott el a krisztusi eszme magaslatára. Előbb meg kellett próbáltatnia, mint a prófétáknak és a Krisztusnak magának is. Ha meg akarjuk látni, hogy miként forrongott és tisztult meg a salaktól, hogyan jutott el istenhez,

hogy új kinyilatkoztatója legyen a kereszténynek eszmének, olvassuk el a »*Felhők*«-et. Önvallomások ezek megpróbáltatása idejéből. Egy lirai ciklus, hatvanhat költeményből, melyben én drámai költeményt látok. Egy drámai költeményt, minő *Goethe* Faustja vagy *Byron* Manfrédje. A drámai költemény hőse maga a szerző, szereplője az egész emberiség. Tíz színre osztom a költeményt s bemutatom az utolsót, mely azt a jelenetet rajzolja, mikor a költő eljut megpróbáltatása utolsó állomásához s végül istenhez menekül.

(A szerző itt felolvasott egy részt sajtó alatt levő újabb művéből, mely Petőfi *Felhők* című ciklusát magyarázza. Mivel a munka tulajdonjogát a *Petőfi Társaság* új vállalata, a *Petőfi Könyvtár* számára megszerezte, részletesebben e helyen közölni nem lehet.)

*

Ez utóbbi részt inkább az ifjúságnak való tanulságul olvastam fel. Ha valaki Istenben, vallásban és eseményekben való hitét frissen akarja megőrizni, olvassa gyakran Petőfi költeményeit. A modern biblia ez a könyv, mely örömben és szenvedésben, nyomoruságban és jólétben biztos útmutatója az embernek. A mit itt felolvastam, megvallom, nem szivesen olvastam fel. S ha mégis megtettem, azért tettem, kedves tanítványaim, hogy a beiktató ünnepélyes pillanatában lelkökre kössem, hogy ebben a piszkos, irígy és hazug világban, mely sűrűbben osztja a sebeket, mint a jót: olvassák szorgalmasan Petőfi költeményeit, mely a biblia után legalkalmasabb arra, hogy megvédelmezzen a nemtelen érzelmek befogadásától s hogy becsületes, tisztalelkű emberekké tegyen. Vessék ezt jól emlékezetökbe!

Egy magyarbarát angol diplomata a Rákóczi szabadságharc idején.*

Kovács Kálmán tanár székfoglalója.

Tavaly június 13.-án múlt 200 éve hangzott föl az ónodi gyülésen a Rákóczi szabadságharcának oly nevezetes fordulatot adó »eb ura fakó« kiáltás, s az idén augusztus 3.-án 200 éve a

* E székfoglaló értekezés rövid kivonata *Lord Stepney György* című nagyobb tanúlmányomnak, mely az ősz folyamán fog megjelenni.

trencséni mezőkön aláhanyatlott kurucszerencse pecsételé meg e dicső küzdelem sorsát. A magyar nemzet 200 század mulva egy Habsburg király ajkáról elhangzó hívó szózatra gyujthatta fel szerte az országban az örömtüzeket, hogy üdvözölje egy Habsburg császár rendeletére száműzött fejedelmét s bujdosó társait hazatérő útjokban. Kitörő lelkesedéssel, a hódolat és győzelem babérjával — melyet éltében megtagadott tőle a sors — fogadta nemzetünk az édes hazai földre érkező fejedelmet s kisérőit. Abból a sok koszorúból, mely elborítá hazatért nagy embereink sírját, mig tart a nagy idők emlékének 200-ados fordulója, szakintsunk le egy levelet s tegyük le hódolatunk jeléül a messze ködös Albionban egy sírra. Megérdemli tőlünk, ki ott alussza örök álmait. Ama nagy idők nagy emberei közül való ő is: *Lord Stepney György*, Angliának Rákóczi szabadságharca idején bécsi követe. Stepney lord, ki diplomatiai működésében becsületes, miden magyar rokonszenvét megérdemlő igyekezettel akart szolgálatot tenni hazánknak és hazájának, annak a kornak volt gyermeke, melyben Anglia »a dicsőséges forradalom« lezajlása után a népfölség elve alapján alkotmányát, függetlenségét szilárd alapokra helyezve, megindul igazi világhódító útján. Ősrégi nemesi család sarja, 1663.-ban született Westminsterben. Tanulmányait is ott kezdette el, majd a cambridgei Trinity Collegeban folytatta s fejezte be. Már tanuló éveiben jó hírnevet szerzett irói tehetségével s ekkor kötött egész életén át tartó benső barátságot Montague Károllyal, Anglia későbbi befolyásos férfiával, ki sohasem feledkezett meg iskolatársáról. Diplomatiai pályáján, melyet a restaurácio után kezdett meg, nagy tehetsége fényes követségekbe juttatta. Pályáját titkári minőségben Hamburgban kezdi meg s nemsokára Bécsbe kerül. Már 1692-ben, 29 éves korában, követ lesz a brandenburgi udvarban, hová még 1698.-ban is visszatér. Közben bejárja a német udvarokat; több ízben megfordul a szász, mainzi és kölni választófejedelmeknél. Annyiszor volt Németországban, hogy, mint mondták, kevés német, de egy külföldi sem ismeri annyira a német politikát. 1702-ben másodszor kerül — most már mint követ, Bécsbe, hol kezdő diplomata korában is megfordult. Válságos időben jutott másodszor a bécsi udvarba. Hazája érdekében kettőzött figyelemmel

és éberséggel kellett őrködnie, mert Anglia a Habsburgokkal szövetkezve, minden erejéből küzdött a Bourbonok tulsúlya ellen. Stepney éles szemmel figyeli meg az 1703.-ik esztendőben Mohács vidékén és a felvidéken itt-ott kitörő zavarokat s annak okait kutatva, úgy találja, hogy a Mohács vidéki lázongásokat könnyen meg lehet szüntetni, ha a szegény nép kétségbeejtő helyzetén, melybe roppant nagy adó kirovásával juttatta az udvar — enyhítenek. A felsőmagyarországi zavargásokat sokkal veszélyesebb természetüeknek tartja. Ezekben már megnyílatkozni látja egyes nyomait Rákóczi szabadságharcának és már ekkor kimondja, hogy be kell csukni ezt a »hátsó ajtót«, mert Magyarországból esetleg ezen át jövő zavargások megakadályozzák Lipót császárt a franciák ellen való teljes erőkifejtésben, minek káros hatását Anglia is érezné. Stepney jelentéseire, melyek az 1703.-ik év végén nyomatékosan figyelmeztették az angol külügyminisztert, hogy olyan általános fölkelésről van szó, milyen az országban még nem volt, az angol s a vele egyetértő hollandi udvar azonnal megteszi az intézkedéseket a »hátsó ajtó» becsukására s bécsi követei útján fölajánlja szolgálatát, hogy mint mediator közbenjár az udvar és a magyarok között kiélesedett ellentétek elsimításában. Az udvar megköszönte szövetségeseinek szives előzékenységét, de előbb nem mediatio, hanem a maga régi módja szerint, természetesen békésen, vesztegetések, hivatalok, címek és uradalmak ajándékozgatásával illetve igérgetésével, szép aszszonyok szerelmes szavaival akarja azt elérni. Csak mikor így nem sikerül a Rákócziék lefegyverezése, fogadják el szövetségeseik által fölajánlott mediátiót, de akkor sem átalák kicsinyes akadályokat gördíteni annak útjába. »Csak akkor cselekesznek — írja Stepney — ha megijednek és csak addig buzgók, mig rémület alatt állanak, mint husvét napján, mikor a felkelők majdnem Bécs kapujáig jöttek«.

Stepney valóságos küzdelem útján éri el azt az eredményt, hogy a bécsi miniszterek a Rákóczival való közvetlen tárgyalást megengedik. Az angol udvar sokkal udvariasabb volt, mert a Stepney megbizó levelében kifogásolt »alattvaló« címet »Principibus, Proceribus et Ordinibus Regni Hungariae salutem« megszólítással helyettesítette. Már azon Stepney nem csudálkozott,

hogy Rákóczi nem nagyon kap a felajánlott mediátión, hiszen éj) neki jut tudomására, hogy az udvar orgyilkosokat fogadott fel Rákóczi megöletésére. »Minden időben megvetendő — mondja — az ilyen dolog, de különösen, mikor a békéről tárgyalunk és beszélünk.«

S bizony eltelt az egész nyár, eljött az ősz, mig a tavasszal elvetett mag oda érlelődött, hogy a békealkudozásokat Selmecen október hóban megkezdhették. De a selmeci tárgyalásoknak, melyektől Stepney olyan sokat remélt, semmi eredménye sem volt.

A meghiúsult béketárgyalások után ugyanazon év — 1704 — december 26-án a nagyszombati vereség napján, Stepney sürgetésére a bécsi udvarban tanácskozást tartanak, melyen leginkább a selmeci kudarcot tárgyalták. A császári miniszterek s különösen Seilern báró, a selmeci alkudozások vezetője, a béketárgyalások megszakításának ódiumát szerették volna teljesen a magyarok nyakába varrni. Seilern báró durván kikelt a magyar rendek ellen azon vádak, hiresztelések alapján, melyeket -- Stepney szerint — éppen ők koholtak, hogy a magyarok makacsúl ragaszkodtak Rákóczi fejedelemségéhez, az 1687-iki örökösödési törvény eltörléséhez, Bercsényi nádorságához s az akkor elfoglalva tartott területekhez. Azért Seilern báró véleménye szerint a császárnak nem szabad magát többé megaláznia, hanem a felkelő lázadókat fegyverrel kell leverni. (Hátha még ismerték volna a telegraphot s a jó Seilern báró tudott volna a magyarok aznapi, nagyszombati vereségéről.) A dühös kifakadásra Stepney nyugodtan jelentette ki, hogy a zavarok lecsendesítése mind a császárnak, mind fejedelmeiknek első rangú érdeke. A selmeci kudarcot nem a magyarok hibájának tudja be. A Seilern báró vádjaira megjegyzi, hogy előjöhettek azok magánbeszélgetések alakjában — bár ő soha sem Rákóczitól, sem Bercsényitől nem hallotta — de nem mint a béke feltételei. A béke meghiúsulásának okait szerinte abban lehet és kell keresni, hogy a császári biztosok, félretéve az eddigi megállapodásokat, o'yan feltételekkel állottak elő, melyek jogosan megingathatták a magyar rendek hitét az udvar béke iránt való törekvésének komolyságában. A magyarok pedig óhajtják az igazságos és méltányos békét, ami Rákóczinak visszaérkezésük

után hozzá intézett leveléből is kiviláglik. Az alkudozásokat — ajánja Stepney — kezdjék meg újra, annak vezetésével bizzák meg a népszerű kalocsai érseket; teljesítsék azokat a követeléseket, melyeket a császárhoz hű maradt rendek is méltányosoknak tartanak s szűnjenek meg végre mindig arra számítani, hogy a felkelők között esetleg kitörő viszálykodások törjék meg a nemzetet. Mindez 1704. dec. 26-án történt. Majdnem egy esztendő telik el, míg a békealkudozások újra megkezdődnek. A buzgó mediatorok, Stepney és Bruyninx hollandi követ működése ez idő alatt sem szünetel. Folyton sürgetik a tárgyalások megújítását, mely Lipót királynak 1705 május 5-én történt halála következtében — ismét késedelmet szenvedett. Végre juliusban, miután Stepney szemrehányást tett József király miniszterének Salm hercegnek habozásárt és figyelmeztette, hogy Lipót halála után nem a magyarokon, hanem az udvaron van a sor a békét kezdeményezni, véleményt kér az udvar Stepneyéktől a békealkudozásokról. Stepney ekkor a magyarok kívánságait két csoportba foglalja: kívánnak külső és belső biztosítékokat. A külső biztosíték idegen hatalmak jótállása. Ez alapfeltétel, melynek teljesítése nélkül nem igen hiszi Stepney a siker elérését. Salm herceg erről hallani sem akar. Ezután Stepney, a belső biztosítékokra, vagyis az ország törvényes jogainak biztosítására tért át. Már Lipót s trónraléptekor József is igérték a törvényes jogok tiszteletben tartását. Stepneynek az a nézete, hogy világosan ki kell mondani, mit értenek törvényes jogokon. Ajánlja a kalocsai érsek javaslatának elfogadását, t. i. hogy a császár — Stepney állandóan a császár cimzést használja — erősítse meg a magyarok törvényeit. Általános igéretekben a magyarok már nem fognak hinni, ami — mondja Stepney — természetes, hiszen a nemzetnek rövid időn belől hétszer kellett fegyvert ragadnia alkotmányáért, mivel a sok igéret, ünnepélyes eskű csak szappanbuboréknak bizonyult. (Nem hiában társalgott sokat Stepney Rákóczival és Bercsényivel!) József király elfogadván a mediátorok javaslatát az alkudozások újból való megkezdésére, a derék Stepney lelkében újra feléled a remény, éppen mint egy évvel azelőtt, hogy a béke ügye dülőre jut s az örvendetes fordulatról siet értesíteni

Rákóczit s a kalocsai érseket. Ideje is volt, mert Bercsényi azt izente Stepneynek, hogy a sok futárküldés, izenetváltás nem sokat ér, a mediátorok menjenek ismét közéjük, de komoly ajánlatokkal, ha az udvar igazán akarja a békét.

A nagyszombati tanácskozás vezetésével József király Wratislaw grófot bízta meg, ki Lipót idejében Hollandiában volt követ és Stepney rokonszenves működését mindig gyanus szemekkel nézte. Anglia és Hollandia annak nyomatékosabb kifejezésére, hogy mennyire fontosnak tartják a magyarokkal való békét, rendkívüli követeket is küldenek. 1705. okt. 28-án, egy évvel a selmeci értekezlet után, érkeznek meg Stepneyék Nagyszombatba. A véletlen különös iróniája, hogy most is ugyanaz a sors jut osztályrészökül. Fényesen, lelkesen fogadják a magyarok a mediátorokat, tárgyalnak hónapokon keresztül 1705. okt. végétől 1706. július végéig. Az utolsó két hónapban fegyverszünet is volt és az eredmény a végin is egyenlő a múlt évi selmeci tanácskozás kudarcával. A tárgyalások Stepney szerint ép úgy folytak, mint az eddigiek, kevés őszinteséggel a bécsi udvar részéről s így természetes, hogy a magyarok sem nagyon törtettek a béke után. A tárgyalások sikertelen kimenetelének sötét árnyékát vetette előre az angol rendkivüli követnek novemberben történt elutazása is. Haza utazott, mert semmi reménye sem volt a békére. Hogy szeretett volna vele menni Stepney lord is! Neki azonban még sok keserűségen és fáradozáson kellett átmennie. Mert bizony fáradságos munka volt majdnem kilenc hónapon át a siker legkisebb reménye nélkül Nagyszombaton, Pozsonyban, majd Bécsben lelkesedéssel igyekezni a béke ügyének előbbre vitelén. A nagyszombati tárgyalások ugyanis úgy folytak, hogy a császári biztosok Pozsonyban, a magyarok Nagyszombatban maradtak s a mediatorok a két fél között ide-oda járva, tartották fenn az érintkezést. Stepney Bécsben is sokáig tartózkodott azért, hogy az udvar közvetlen közelében legyen s mérsékelje a magyarokkal szemben felállított követelések élét. Különösen az örökösödési jog s az erdélyi »rendek« elismerése és a fegyverszünet határozatlan meghosszabbítása nehezítették meg a békét.

A fegyverszünetbe az udvar nem igen akart belemenni a

szövetségeseknek a nyugati harctéren bekövetkezett győzelmei után. A rendek elnevezését sem akarja a király elismerni s megbízza Stepneyt és Bruyninxet, hogy birják rá a magyarokat a »Transilvani cum Hungaris colligati« címzés elfogadására. Stepney szerette volna ezt a haszontalan utazást elkerülni. A császár kívánságára azonban megteszi.

Nagyszombatba érve, a békére nem sok reményt lát. Az udvar ugyanis József király örökösödési jogának feltétlen elismerését kívánta, mit a felkelő magyarok nem akarnak megtenni. Stepney ebben az alkudozások sikerének egyik akadályát látta s azért közvetítő indítványt is tett. A császár jelentse ki a mediatio útján, hogy örökösödési jogánál fogva nem akar önkényesen uralkodni, hanem a törvényeket tiszteletben fogja tartani. Nem csodálkozik azon, hogy Rákóczi közönyös a béke iránt, mikor Wratislaw gróf olyan kijelentést tett, hogy a császár utolsó magyar alattvalóját is szivesebben ismeri el erdélyi fejedelemnek, mint őt. Keserűen írja innen Harley külügyminiszternek: hiszi, hogy a császár is óhajtja a békét, de miniszterei s tábornokai a nemzetnek fegyverrel való letörését sürgetik. Nagyszombatból magához a császárhoz fordulnak a külföldi követek, kérik a julius 26-án lejáró fegyverszünet meghosszabbítását, mert az ellentéteket csak így símithatják el. Végső erőfeszítése volt ez a mediátoroknak. »Lelkiismeretünk és becsületünk megnyugtatására irunk a császárnak: ha az alkudozások méltóságát tekinti, ne támaszkodjék csakis két miniszterének egyéni véleményére, ne engedje, hogy felülkerekedjenek a mi komoly és fáradságos törekvéseinknek, mikor biztosak vagyunk, hogy a magyarok és Rákóczi komolyan gondolkoznak a béke felől.« Az utolsó próba is hiábavaló volt. A válasz, mely Stepney szerint az erőszakos tanácsosok diadalát jelentette — a fegyverszünet megtagadásában állott, mert különben a császári sereg Erdélyben éhen hal. Hamis ürügynek találja ezt Stepney, mert az igazi ok az, hogy a magyarokat békeszándékuk határozott bebizonyítása végett Erdélyről való lemondásra kényszerítsék. »Minden józan embernek be kell ismernie — mondja Stepney — hogy ilyent nem tehetnek anélkül, hogy szövetségesüket a legrosszabb állapotban ne hagynák. Hiszen a magyar nemzet — folytatja Stepney az osztrák

politikát súlyosan elítélő szavait — megfosztva szövetségese, Erdély, segítségétől, rövid időn belül szolgaságba sülyedne. Ez, t. i. az Erdélyről való lemondás, annyit tesz, mint a fejszét a fa gyökerének szegezni és egy ember sem, kinek megadatott az a boldogság, hogy szabad államban élhet, nem maradhat közönyös látva, miképp fosztanak meg egy szegény nemzetet szabadságától és mikép döntik szolgaságba, habár javára hatalmas mediatio jelent is meg«. A békealkudozások tehát véglegesen megszakadtak. Stepney és követtársai szomorúságukban és elkeseredésükben szinte menekülnek Nagyszombatból, miután Rákóczitól elbúcsuztak s kedvetlenül érnek Bécsbe. Elhiszem — írja Bercsényi — nehezére is eshetett reménységük csalattatása.

Mielőtt a bécsi udvart elhagyták volna, Stepney fényes elégtételt szolgáltatott a történelem ítélőszéke előtt a magyar nemzetnek. Aug. 1.-én ugyanis, midőn József király a mediátorokat ünnepélyes kihallgatáson fogadta, Stepney francia nyelven tartott beszédében olyan igazságokat mondott oda a királynak, hogy a legdühösebb magyar sem tehette volna különben. Azzal kezdte, hogy sokszor kérték a császárt a fegyverszünet meghosszabbítására, de hiába; Erdélyt is úgy akarta megtartani, mint aminő állapotban a karlovici béke idején volt. Ezért a békealkudozások meghiusultak. Lelkiismeretük és becsületük kényszeríti kijelenteni, hogy soha jobb alkalmat a béke megkötésére nem láttak: Rákóczi minden személyi tekintetről lemondott s kész volt összehívni az országgyűlést az erdélyi szövetség felbontására s nagy bánattal fogott újra fegyvert.

»A magyar deputátusok is — olvassuk Stepney beszédének egykorú magyar fordításában — kikkel Nagyszombatban traktálni szoktunk, végső bánatjokat könnyes szemekkel előnkbe terjesztették, látván, hogy minden gyümölcs nélkül kölletik visszatérniök.« A nemzet tehát kész volt a békére s nyiltan kimondja Stepney, hogy a fegyverszünet rövid meghosszabbításával s nehány expediens alkalmazásával a császár Magyar és Erdélyországot nagyobb szerencsével és hatalommal bírta volna, mint bármely elődje. (Egy idegen férfiu nyilatkozata ez!) De — s ezt is a király szemébe mondja — a miniszterek és generálisok meghiusították törekvéseinket. Ezt a beszédet egy Habsburg előtt mondották el!

Igen és a ki elmondotta idegen férfiu volt, a XVIII. század elején egyik legkiválóbb angol diplomata, ki hazánknak forrongó, válságos korszakában jutott közelünkbe s nemzetünket, annak alkotmányos szabadságát tisztelni tanulta. Az angol királynő Stepney Györgyöt kényes feladat megoldásával bizta meg, mikor ráruházta a szabadságáért küzdő magyar rendeknek az uralkodó Habsburg dynastiával való kibékítésnek nehéz, fáradságos munkáját.

A nemes lord elévülhetlen érdeme, hogy e feladatának derekasan, férfihoz illő egyenes nyiltsággal igyekezett megfelelni. Siker nem koronázta ugyan fáradságot nem ismerő munkásságát, de ez nem ő rajta, hanem a bécsi udvarnak nemzetünkkel szemben tanusított makacs politikáján múlt.

Stepney lelkesedéssel vállalkozott magasztos feladatára s egész erejéből buzgólkodott, hogy azt sikerre juttassa. S nem csupán azért, mert kormányának kitüntető bizalmát látta e kiküldetésben. Nem. Egyéni érzelmei jóval inkább lelkesítették.

Mint angol, nem ütközött meg egy szabad nemzetnek 700 éves alkotmányában biztosított függetlenségéért vívott harcán, sőt csodálattal szemlélte azt; mint protestáns, lelkéből óhajtotta, hogy nemzetünk alkotmánya, mely a protestáns egyházaknak is polgárjogot biztosított, fennmaradjon. Ha működésében az egyéni érzelmeket 200 év távolságának a szemüvegén át is láthatjuk, mennyivel inkább érezhették és észrevehették abban a korban ott, hol nemzetünk törekvéseit, hajlamait megérteni sohasem akarták — a bécsi udvarban. Észre is vették s Stepney lorddal érezteték is, kinek tűrnie kellett Bécsben a sok kellemetlenséget és tövisszúrásokat Lipót és József királyok udvarában, hol a szabadságot, mind a vallásit, mind a politikait eltiporni kész miniszterek intézték országok sorsát. Ilyen tövisszúrások voltak azok a megjegyzések, melyek a magyar nemzet ellenségeinek ajkain hangzottak el magyar ügyekben tanusított buzgó működése nyomán. Különösen Wratislaw gróftól, ki a nagyszombati alkudozások elnöke volt, kellett igen sokat szenvednie az egyéni érzületében nagyon érzékeny lordnak.

Wratislaw gróf már németalföldi tartózkodása idején, a Rákóczi szabadságharc első évében kezdett áskálódni Stepney

ellen. Túlságos rokonszenvezéssel vádolta a magyarokkal szemben. Az ő bécsi udvari rövid, vagy talán távollátáshoz szokott szemeiben rokonszenvnek látszhatott az angol követ következetes, igazságos eljárása és részrehajlatlan ítélete.

Stepneyt e vád érzékenyen érintette, bár kormánya s maga Anna királynő a legmelegebb hangú levelekben biztosítja nagyrabecsüléséről. S Stepney ezt hűséges, buzgó szolgálatával ki is érdemelte. Hiszen mikor még a szabadságharc kezdetén a bécsi udvar megleckézteti a buzgó kassai parancsnokot, amiért akkora hűhót csapott a semmiért, egyedül Stepney látja be a császár szövetségeseit is érintő veszély nagyságát. A mily éles szemmel ismerte fel a bajt, s az ebből származható veszedelmet, ép oly határozottsággal tudja meg és elítélni a bécsi udvar eljárását a felkelés lecsillapításában.

Midőn külügyminisztere a mediatiot javasolja, éppen ő ellenzi, mert — szerinte — (mily profécia) az udvar nem akarja őszintén a békét, hanem fegyverrel kívánja megtörni a nemzetet. Szinte örvend a rendkivüli követ küldetésén, mert megvan győződve, hogy az csak igazolni fogja, — amint történt is — buzgóságát s eljárása becsületességét.

Stepney lord a szabad alkotmányos angol nemzet fia, amily mértékben becsülte, megszerette nemzetünket, épp annyira meggyülölte, s ha szabad e szóval élnünk, megutálta a bécsi udvar légkörét. Természetes következménye volt Stepney jellemének, amit 1705 januárius havában annyi elkeseredéssel írt, hogy »elég volt már 4 évig küzdenie egy ilyen galád (perverse) néppel«. Ettől kezdve folytonosan sürgeti visszahívását. Nem tud, érzései nem engedik, hogy sokáig közvetlen tanuja legyen annak a kétszínű politikának, melyet nemzetünkkel szemben a bécsi miniszterek folytattak.

Egyik követ jelentésében tréfának nevezi elejétől végig az egész békealkudozást s azt mondja, hogy nem adna három garast az eredményért, amelyet e miniszterekkel lehet elérni.

Így ítélte meg a bécsi udvart egy előkelő idegen (a szó legnemesebb értelmében), ki nemzetünkről, vezéreinkről mindig a legszebben nyilatkozott.

Stepneyt 1706. aug. végén nagy öröm érte. Megkapta visz-

szahivó levelét. De nem távozhatott azonnal. Kormánya remélte a békealkudozások újból való megindítását s azért egyidejig még visszamaradt. E remény is meghiusult s Stepney sietett menekülni az udvar köréből, hol szerinte a mostani kormány mellett »jellemes ember nem maradhat meg«. Bécsből Brüsszelbe ment követnek, hova elkisérte őt Rákóczi fejedelem szerencsekivánata is, ki meleghangú levélben a legszivélyesebben búcsuzik a derék lordtól.

A bécsi udvar követségével továbbra is érintkezett s melegen érdeklődött — mint leveleiből kitűnik — nemzetünk sorsa iránt.

A végzet nem engedte, hogy megérje azt az időt, midőn nyolc évi harc után a béke a nemzet és dynastia között létrejött. 1707. augusztus elején ugyanis megbetegedett. Haza siet. Reméli, hogy a honi levegő visszaadja egészségét. Angliába érve állapota még rosszabbra fordúl s augusztus végén a nemes lord elhunyt.

Holt tetemét az angol nemzet jeleseinek Pantheonjában, a Westminster Abbey ben helyezték viszontagságos élete után örök nyugalomra.

Az emlékét jelölő márványba jogosan be lehetne vésni: a magyarok barátja nyugszik itt.

A nemes lord működésének, hazánk iránt tanúsított jóindulatának ismerete is csak növelheti azt a rokonszenvet és bámulatot, mely annyi magyar lelkében él a nagy angol nemzet iránt.

Nekünk unitáriusoknak különösen sok okunk van e rokonszenv megőrzésére és fokozására. Ennek a rokonszenvnek felkeltésén, megszilárdításán működött, igazi gyönyörűséggel és lelkesedéssel, egyházának nagy szolgálatot téve, magának örök emléket állítva az a férfiú is, kinek gyöngéd édesapai szeretete vezetett és nevelt a tanári pályára. Az ő tanári és nevelői egyéniségének, egyszóval szeretetének múltból is visszasúgárzó melegsége maradjon is vezetőm mindenkor szép hivatásom betöltésében, mikép most áthatja egész valómat, midőn kedves emlékére való hálás gondolattal szent örökségképpen tanári székemet elfoglalom.

(Forrásaim: Archivum Rákóczianum II. r. 1—3. k. és Thaly K. A székesi gróf Bercsényi család.)

Kolozsvár ostroma és fölmentése a kuruc ostromzár alól 1704-ben.

Kelemen Lajos tanár székfoglalója.

Erdély az 1704. esztendő őszére majd utolsó talpalatig a kurucoké volt már s Kolozsvárt is a belvároson kivül 1703 karácsony másodnapja óta az övék volt a világ. Gyalutól Bonchidáig megszállották a Kis-Szamos völgyét; majdnem minden nap háborgatták a kolozsvári őrséget s jóformán semmit sem lehetett egy évig miattuk a városba behozni. 1704 áprilisében felégették a külvárosokat, s a keritett belvárosban, a kőfalak és bástyák oltalmában, csak lézengett az elsanyargatott polgárság s a labanc nemesség.[1] A szökésekkel és egy év harcaiban meggyérült a német őrség is. Pedig Rabutin, Erdély katonai főparancsnoka 1703 őszén úgy megrakta velük a várost, hogy házakba is lovakat kötöttek. Tartásukra csak 1703-ban közel 8000 véka búzát s egy év alatt 54.000[2] forintot — mai értékben közel 1 millió koronát — szedtek fel Kolozsvár lakóin, kiknek e mellett mégis rebellis maradt a nevük.[3] A készletek folyton apadtak s nyárra oly nagy lett a szükség, hogy a katonákat szalonnával fizették, a város bőr-szükségpénz kibocsátásáról gondolkozott s a német kommendáns augusztusban több háznál erőszakkal feltörette a ládákat, hogy pénzhez juthasson.[4]

Szeptember közepére némileg csendesült az ellenségeskedés. A németek és a beszorult labancok kaszálhatták a buzát,

[1] Történeti emlékek a magyar nép községi és magán életéből. II. Szakál Ferenc naplója 71 l.

[2] Kolozsvár város 1704 évi számadáskönyveinek adata a város levéltárában.

[3] Tört. eml. a magyar nép közs. és m. életéből. II. Vizaknai Briccius (Bereczk) György naplója 96 l.

[4] A városi számadáskönyvek adatai és Czegei Wass György naplója. Mon. Hung. Hist. II. Irók. 35 köt. A kolozsvári és vidékén történt 1703—4 évi portyázásokat és harcokat Kolozsvár ostromáig a 373—427 lapokon beszéli el. Az ostrom előadásával a napló 427—433 lapjai képezik főforrásomat. Tovább külön nem hivatkozom reá, csak az ezen kivül is használt adatokat jelzem.

szedhették a szőlőt s szeptember 19-én Czegei Wass György, — kit a Gubernium a Szebenbe szorult Bánffy György gróf helyettesítésével bizott meg, mint vicekapitányt — azt a hirt kapta, hogy Rabutin kiindult Szebenből Kolozsvár fölmentésére s a kurucok a Marosnál eléje gyűlekeznek.

A hír nagyon hihetőnek hangzott. Erdélyben a Marostól északra Szamosújvár kivételével minden vár és kerített város kuruc kézen volt már s szeptemberben Beszterce is megadta magát. Kolozsvárt azonban tartotta Galtenpladt Lőrinc, a Neuperg regiment főstrázsamestere. Előre lehetett látni, hogy a többi erősség elestével az elszigetelt Kolozsvár sem maradhat sokáig német kézen; de viszont az is előre látható volt, hogy Rabutin a már egy év óta hűségesen kitartó s még mindig tekintélyes számu őrséget nem hagyja magára s legalább is megkisérti a fölmentését.

Szeptember közepéig a portyázó kurucok több mint ötvenszer támadtak s a védők husszor csaptak ki, de rendszeres ostrom nem folyt. Beszterce elestével azonban Teleki Mihálynak az ostromzáraktól felszabadult hadai Kolozsvárhoz özönlöttek s ágyukat hoztak magukkal. Teleki szamosfalvi táborába kapóra jött a kolozsvári hostáti unitárius mester, ki a védők szorult helyzetét ecsetelve arra bíztatta Telekit, hogy szorítsa a várost, mert az ostromot nehány napnál tovább nem bírja ki.[1]

A kuruc haditanács csakugyan még aznap elhatározta a megostromlást. A kurucok Bács felől, a Nádas terén is tábort ütöttek; a két következő napon elkészitették az ágyukasokat, szeptember 24-én a Kövespad és a Kőmál felől megkezdődött a város lövetése s a Kőmál tetejére 25-én virradatig felállított kasok mögül újra 3 tarack szórta golyóit a városra. Másnap (26-án) az Alsó-Kőmálban s a Kis-Mezőn is kasokat állítottak[2]

[1] Teleki Mihály gr. kéziratban lévő naplójának följegyzése 1704. szept. 21-ről. A napló adatainak használhatásáért ifj. Biás Istvánnak, a Teleki grófok mvásárhelyi levéltárosának tartozom kifejezni köszönetemet.

[2] A Kismezőn és a mellette lévő szőlőkben ma is látható mélyedések valószínüleg éppen az 1704-i ágyúsáncok maradványai.

s két ágyu és két tarack a Hídkapút, a takácsok bástyáját[1] s a köztük levő falakat törte onnan.

Az első lövés 24-én a Kőmál-tetőről éppen az unitárius egyház belmonostor-utcai szegletházát érte, a második pedig a Király-utcában egy fazekas kapujában esett le. A golyók magasan jártak s többnyire csak a fedeleket érték, de igy is sok kárt tettek. Megrongálták többek közt a farkas-utcai református templom szarvazatát és kötését s betaláltak a szabók bástyájába. Azonban leginkább a katonai várdát és a lovasság parancsnokának híd-utcai lakását célozták s midőn a várdaházat eltalálták, a kommendáns az őrséget nappalra a csizmadiák színjéhez rendelte onnan. A katonák hangulatát jellemzi az, hogy mindjárt az ostromzár első napján 4 muskétás szökött ki a kuruc táborba s 27-én egy káplár azt vitte hirül, hogy a legénység közt lázadás készül.[2]

Az ostrom negyedik napjára a védők új meglepetésre virradtak.

Volt akkor a Kőmál-tetőn egy kőkereszt, melyet a lakósság túlnyomóan protestáns részének nagy visszatetszésére 1702-ben egy magasabbrangu német katonatiszt állittatott oda. Hajnalig a kurucok ezt kasokkal vették körül s reggel már onnan tüzeltek ágyúikkal a bástyákra, kapukra és kőfalakra, úgyannyira, hogy a falakon kívül épült sáncok védői csak a töltések mögé lehuzódva tudtak állásaikban megmaradni. A kuruc gránátok és bombák 28-án éjfélig hullottak onnan a városra s az ostromlók a tüzelés oltalma alatt fölszedték a Szamos hídját is, hogy a vizen túl készülő ostromsáncok munkálatait ne lehessen kirohanásokkal zavarni.

E sáncok készítése alatt csillapult az ostrom ereje, úgy, hogy október 1-én a kommendáns ebédjén már a kurucok elvonulásáról beszélgettek. Galtenpladt 3 bástyából próbára lövetett ostromállásaikra s midőn a Kőmálról a kuruc ágyuk visszafeleltek, a középkapun egy csapat lovast és muskétást küldött ki portyára. A mai kéttornyú református templom és a

[1] A takácsok bástyája a mai tűzoltó-torony helyén volt. A torony a bástyára épült.

[2] Teleki Mihály följegyzései szept. 24. és 27-ről.

Kereszt-utca táján történt véres összecsapás után a portyázókat előbb a falakig kergették, majd a belvárosból erősítést nyerve, ők verték vissza a kurucokat s mindkét részről számos sebesült és halott maradt a harc színterén.

Az ostromnak benn a városban is naponta voltak sebesültjei és halottjai. Már szeptember 25-én egyszerre ölte meg egy ágyulövés Daczó Zsigmond labanc urat[1] és a lovasság parancsnokának kegyetlen, „emberhaj-gyujtó“ borbélyát. Egy szegény asszonynak az Óvárban a karját, másiknak a Középutcában a fejét szakitotta le az ágyugolyó s a falak és bástyák védői közt mindennaposak voltak a sebesülések.

Október 2-án fokozott erővel újultak meg a támadások. A kurucok fölégették az unitárius egyház malmát, mely azelőtt való napon menedéket nyujtott a német gyalogságnak; a Szamos mellé elkészült sáncaikat pedig a Besztercéről hozott német zászlókkal feldíszítvén, most közelről törték a falakat. A takácsok bástyája mellett széles ostromrés tátongott a falon, a bástyát pedig már előbb annyira képtelenné tették a védelemre, hogy a kommendáns szept. 29-én még az ágyut is kihozatta belőle. Benn a rés betömésére fatorlaszokat készítettek elő s a polgárság és a nemesség szorongása oly nagy volt sorsa fölött, hogy Wass György, a vicekapitány október 4-én titokban értesitette Teleki Mihályt a feladás szándékáról.[2] Október 7-én aztán a kurucok megadást sürgető felszólítására a tanács, papság és polgárság egyenlő akarattal elhatározta, hogy a végső szükségre való tekintettel közösen a város megadását kérik a kommendánstól. Folyamodásukban hivatkoztak egy évnél hosszabb szenvedéseikre, óriási káraikra, teljes anyagi romlásukra s nem ok nélkül idézték Galtenpladt elé Castaldo, Basta és Székely Mózes korát.[3] A kommendáns azonban a kurucoknak elutasitó választ adott s a városi folyamodás átvételét másnapra

[1] Teleki naplója Daczót Ferencnek nevezi s halálát csak szept 30-án jegyzi fel. Kétségtelen, hogy itt az ostromlott városban levő, tehát jobban értesült Wass György adatát kell hitelesebbnek vennünk.

[2] Teleki naplójának okt. 4-iki följegyzése.

[3] A folyamodás egykorú másolata megvan a városi levéltárban Fasc. II. 426. sz. alatt.

halasztotta. Addig pedig nagyot fordult a város fölött a sors kereke.

* * *

Rabutin október 4-én Szebenből 2500 emberrel és 8 ágyuval Kolozsvár fölmentésére indult.[1] Toroczkay István, az erdélyi kuruc haderő főparancsnoka a Maros mellett Székelykocsárdnál akarta útját állani. Nyolc zászlóalj segélyt kért Telekitől Kolozsvár alól,[2] aki október 6-án elküldte az erősítést, de Rabutin a Maroson kierőszakolt átkelés után a Mezőség felé, Egerbegy irányában folytatta az előnyomulást Kolozsvárhoz. A kurucok Tordán át vonultak vissza, ahonnan a megriadt lakosság szétfutott.[3]

A kocsárdi meghiusult ellenállás híre október 7-én már a kolozsvári ostromló táborba érkezett. Ennek hatása alatt sürgették meg a város föladását, s midőn a tagadó választ megkapták, nehány lövés után megkezdték az elvonulást a város mellől.

Az élelmiszereket és a lövőkészletek egy részét a gyalogság selejtesével s a cselédséggel Gyalu felé küldték és 8-án virradóra nádas-völgyi táboruk szénakészletét, felgyujtva, Szamosfalvához vonultak. Itt találkozott Teleki Mihály Toroczkay Istvánnal s hadi tanácsot tartottak. Telekinek az volt a felfogása, hogy nem kell megütközni Rabutinnal s azt ajánlotta, hogy vonuljanak vissza előle Gyaluig. Felhozta, hogy a kurucok közt sok olyan csapat van, amely Rabutintól vereséget szenvedett s ezek demoralizálják a többit. Aztán Rabutin kettőt tehet. Vagy kiviszi Kolozsvárról az őrséget s úgy küzdelem nélkül a kurucoké lesz a város, vagy megerősíti azt, ami által magát erőtleníti. Az utóbbi esetre Teleki azt kivánta, hogy visszavonulásában Szebenig rajtaütésekkel háborgassák s a maga parancsnoksága alatt álló erővel akár Rabutin üldözésére, akár a további esetleges ostromzárra egyformán ajánlkozott. A haditanács azonban különösen Vay László és Kaszás Pál agitáció-

[1] Rónai Horváth Jenő: Magyar hadi krónika. II. 343.
[2] Teleki M. naplója okt. 6-án.
[3] Szaniszló Zsigmond naplója. Közli Torma Károly. 166. l.

jára a megütközés mellett döntött s déltájban 9—10.000 emberrel, melynek nagyrésze lovasság volt és néhány ágyúval s tarackkal megindultak az ellenség elé.[1]

Patától északra, Györgyfalvától keletre egy hápa-hupás völgykatlan alakult. Lejtőiről több vízerecske fut le kisebb-nagyobb árkokban a völgykatlanba, melyet nedvessé tesznek. A katlan oldalait keletről már a dombok talpától fogva, nyugatról a magasabban emelkedő hegyek derekától erdők borítják s majdnem félkörbe fogják. Erre haladt Kolozsvárról az a hajdani római út, melyet a feleki országutnak a XIX-ik század első felében történt kiépítéséig Torda felé közlekedésre használtak. Ezen vonult elő a kuruc sereg s a Sóvölgyben délután 3 óra tájban találkozott Rabutinnal. Itt történt meg az ütközet.[2]

Rabutin reggel szemlét tartva, beszéddel buzditotta csapatait. Óvatosan átvonult Boóson s rövid pihenő után a Sóvölgybe érve, csatarendbe fejlődtette seregét s úgy vonult szembe a sokkal nagyobb kurucsággal. Középen gyalogságát, köztük egy hosszú árokban 600 muskétását, a szárnyakon és a második harcrendben lovasságát helyezte el.

A kurucok centrumát Toroczkay, jobb szárnyát Teleki, a balt Vay László és Kaszás Pál vezették. A szárnyakon lévő nagyszámu lovasság annyira kiterjedt, hogy a támadás kezdetén a császári hadakat majdnem bekerítette. A terep azonban nem kedvezett a lovasságnak. Mégis a kurucok nagy száma és Rabutin tűzérségének rossz működése mellett az ütközet kezdetén nem lehetett hinni, hogy az oly hamar véget ér.

Teleki a jobb szárnyon négy sugár tarackból láncos golyókkal kezdte meg a tüzérségi harcot, mire a kuruc balszárny tulnyomó lovassággal Kaszál Pál vezetésével a hegyoldal felé bekerítő mozdulatot tett. A németek Graven ezredessel kevés gyalogságot toltak eléje, de ez oly sikeresen tüzelt a rossz

[1] Teleki naplója okt. 7. és 8-ról a kézirat 106. és következő lapjain. A sereg erejét Wass György és Teleki 9000-re, Cserei Mihály Históriája 330. lapján 12.000-re, az ütközet legjobb német forrása: Feldzüge des Prinzen Eugens von Savoyen I. Serie, VI. Band. 203—204. l., 13—15.000 emberre s 12 ágyura teszi. Teleki adatait tarthatjuk legelfogadhatóbbaknak.

[2] A csatatéren 1906. őszén jártam. Az erdőt Teleki M. naplója is emliti.

tereppel küzködő lovasságra, hogy az rögtön megfutamodott s csakhamar magával sodorta az egész kuruc balszárnyat. Rabutin ezt látva, a centrum gyalogsága ellen két lovasosztálylyal rohamot intéztetett s a balszárnyon beállott zavar miatt megingott csapatok itt is meghátráltak. Ezalatt Teleki gyalogsága a jobb szárnyon négyszer akart támadni, de Teleki az összeműködés érdekében nem engedte a kimozdulást s most a centrum és a balszárny megveretésével Tige ezredes támadása itt is sikerrel járt s a kuruc-sereg általános futásban keresett menedéket. Csak a Thürheim ezred bekerített német szökevényei s velük vargyasi Daniel Mihály unitárius főnemes állottak ellent mindaddig, mig nagyrészük elesett.

A császári csapatok csak 3 halott tisztet s 86 sebesültet és halottat vesztettek, mig a kurucok vesztesége halottakban, sebesültekben és foglyokban 4000-re ment. Az ellenség kezébe jutott négy ágyujok, 400 lovuk, 40 zászlójuk s a Thürheim-gyalogság 3 német zászlója. Teleki gyalogságából csak 70 német és 120 magyar menekülhetett. Szerencse volt, hogy az erdők a futóknak menedékül szolgálhattak s a fáradt németek nem üldözték őket sokáig a hamar beállott szürkületben.[1]

Az ütközet és következményei Teleki ovatosságát igazolták. A németek előtt nyitva állott az út Kolozsvárhoz. Másnap, okt. 9-én Rabutin a városnál volt s katonái nemsokára tetőzték azokat a szenvedéseket, amelyeket a város a portyázások és az ostrom alatt kiállott.[2]

[1] Az ütközet lefolyásáról: Feldzüge des Prinzen Eugens. Das Treffen bei Páta den 8. okt. 1704. 203—205 l. Teleki naplója okt. 8-ról. Vargyasi Daniel Mihály szerepéről V. Daniel Gábor: A v. Daniel család eredete. stb. 197 l. Szaniszló Zs. távolról látta az ütközetet s adatainak inkább a csatatér helyszini meghatározásánál vehető haszna. Cserei Mihály csak hallomás után beszél. Felvinczi Györgynek a sóvölgyi csatáról szóló s ez értekezés felolvasása után az Erdélyi Múzeumban (1908. 173—175. l.) Kanyaró F. által közölt énekéből éppen e csata leírása veszett el. Csak a vége van meg. A menekülés kétségkivül az erdők felé, a Györgyfalva alatt nyiló Vérvölgyön át történt. Az elesettek sírjáról a patai nép semmit se tud.

[2] Czegei Wass György naplói 433—35. és Vizaknai Briccius György 97—98. Itt emlitem meg azt is, hogy a Kőmálnak Kolozsvár felett uralkodó strategiai helyzetére szintén az 1704. évi kuruc-ostrom hivta fel a németek figyelmét s úgy építették oda 1716-ban a fellegvárat.

Dr. Gál Kelemen igazgató üdvözlő beszéde.

Kedves Kartárs Urak!

A mai ünneppel véglegesen beléptek ez intézet kötelékébe s fogadalmukat, hogy hűséges szolgálatukat annak oltárára ajánlják fel, nyilvánosan is megpecsételték.

Engedjék meg, hogy amidőn életük e fontos pillanatában a tanári kar s magam nevében szívből üdvözlöm, az alkalmat felhasználva egy két gondolatomat közölhessem.

Az utolsó 15 év alatt intézetünknél harmadikszor történik hármas beiktatás. Ez pedig a tanári nemzedék teljes megujhodását jelenti. De aminő nagy változások történtek a tanári karban, ép olyan változásokon ment át az iskola és a tanítás is. Ha csak azokat a tanulmányokat tekintjük, melyeknek vezetésére Önök hivatva vannak, a középiskolai nevelés súlypontja a class. tanulmányokról a nemzeti irodalomra tolódott át. Amilyen könnyű dolog ezt észrevenni, épen olyan nagy változást jelent a gimn. életében. Korszakos fordulat ez, amelynek következményeit még be sem láthatjuk, de amelynek jelentőségével tisztában kell lennie annak a tanárnak, aki a nemzeti irodalom tanítására vállalkozik.

Ilyen fordulóhoz jutott az élő nyelvek és irodalmak középiskolai sorsa is. E fordulatot az élet gyakorlati követelményeihez való közeledés szüksége idézte elő. A német nyelvet — az irodalmi miveltség általános szempontján kivül — gyakorlati értéke juttatta be a középiskolába. Az iskolának meg kell értenie ezt s az új törekvések készséges támogatására kell ajánlkoznia, mert csak így szolgálja helyesen értett célját s azzal is tisztában lehet, hogy csak így nyeri meg a közvélemény erkölcsi támogatását. Élő nyelvek tudása az a csatorna, amely a világot mozgató eszmék akadálytalan terjedését lehetővé teszi. Gondoljuk el csak, minő fennakadás áll be, ha csak rövid időre is a közlekedő eszközök megállanak. Ilyen zavar állana be a gondolatok nemzetközi cseréjében, ha rövidlátó elfogultsággal elzárkoznánk külföldi áramlatok elől. Valóságos szellemi öngyilkosság volna ez, mert az elmének táplálék kell, mint a folyónak: ha nem ömlenek bele erek, patakok, kiszárad.

Epen így sorvad el és szárad ki az önmaga szűk körére utalt emberi elme is. Csak évezredekre szóló, kiváltságos elméknek, melyek kimeríthetetlen bőségükből merítenek, nem ez a sorsa.

E nehány utalással csak erősiteni akartam azt a tételt, hogy a grammatika, mint öncél, lejárta magát s nekünk napjaink e tisztább belátásához szívvel-lélekkel csatlakoznunk kell.

De az idő zavaros hullámai kártevő alakulatokat is vetnek felszínre. Új eszmények, új ideálok tűnnek fel s a régi elvek és törekvések gyakran a szánakozó lesajnálás sorsában részesülnek. Az élte derekán működő nemzedék, mely a szótlan munka terhe alatt épiti a jövőt, néha-néha feleszmél s azon veszi észre magát, hogy nem találja helyét az új gondolatok, új törekvések világában: idegenül érzi magát az eszmeáramlatok chaotikus zürzavarában.

Egy példával akarom megvilágítani a mondottakat. Eddig úgy tanultuk s úgy tanítottuk, hogy a történelem az élet mestere. Évezredek nemzedékei nőttek fel e ma már balhitnek tartott életelvben. Úgy tudtuk, hogy a jelen a multon épül fel s a mult határozza meg a jövő fejlődés irányát. Úgy éreztük, hogy a mult eseményei, melyeket a történelem megállapít s az ezekből vont következtetések és tanulságok nemcsak értelmünket foglalkoztatják, hanem egész erkölcsi lényünket fogva tartják. Úgy hirdettük, hogy minden történelmi folyamat, melyben az egyén él, eredetében és lefolyásában nemzeti.

Még a világraszóló lángelmék és események is nemzeti talajból születnek s csak kihatásukban törik át a nemzeti korlátokat s válnak az egész emberiség boldogító tényezőivé.

Mindezt így tanultuk annak idején, így hírdettük s boldogok voltunk, hogy kiki tehetsége szerint résztvehetett ez elvek szerint a nemzetépítő munkában.

De most új tanítást hallunk. A mult század végén német agyban (Nietzsche) és német földön született meg az a gondolat, hogy a történelem nem az életet szolgálja, hanem elgyöngíti, megöli az egyéniséget. Hogy tehát az egyéniség teljesen kifejlődhessék, meg kell szabadítani minden történelmi ballasztól, amely szabad lendületében csak akadályozza. Aztán a szélsőségek klasszikus hazájában, Franciaországban hangzott el

az a tanítás. hogy a történelmet el kell dobni, mert az hazaszeretetre nevel; ez pedig ma a 20. században, az általános emberszeretet idejében már anachronismus.

Minden jó magyar ember megdöbbent e tanítás hallatára s lehetetlennek tartotta, hogy e gyilkos csirák magyar földön megfoganjanak s magyar próféták hirdetőikül ajánlkozzanak.

A lehetetlenség megtörtént. Ez a tanítás átcsapott magyar rónáinkra is s megfertőzte a mi jó magyar népünk egy rétegét, melyben ellenőrizhetetlenül pusztít. S nemcsak az alsóbb rétegekben, melyeknek sekélyesebb intelligenciája s ingadozó ítélete mellett még megbocsátjuk, hanem tudományos körökben is pusztít ez a járvány. Kérkedve dobálóznak a történelmi materializmus jelszavával, amely egyfelől az önző individualizmus, másfelől a kenyér és a gyomor kizárólagos uralmát jelenti.

De nem fejtegetem tovább ez uj irány szélsőségeit. Csak rá akartam mutatni, hogy ime, ami ezer éven át fenntartott minket, a történelmi multhoz való ragaszkodás, a haza rajongó szeretete, nemzeti létünk gyökere, az új tanítás szerint ma lomtárba való ócskaság lett, sőt pusztítni és üldözni való ábrándozás, mely eltérít az élet reális feladataitól.

Ez az új tanítás még nem hatolt be a középiskola küszöbén. Hiszem és remélem, hogy nem is fog oda soha behatolni. Multunk határozza meg, hogy mik vagyunk s mivé lehetünk. Ezért az önfentartás természetes ösztönével ragaszkodunk a történethez s ettől várjuk, mint eddig, úgy ezután is, a magyar ember legszebb erényében, a hazaszeretetben való megerősítést.

Meg vagyok győződve, hogy kedves kartárs urak osztoznak velem e gondolatokban s megmaradván amellett, hogy a történelem az élet mestere, olyan ifjúságot nevelnek, amelyre a haza minden körülmények között bizton számíthat.

Ezek után még, mit legelőbb kellett volna tennem, az ifjúságot ajánlom szeretetükbe. Ne a tárgyat, hanem a mindennél fontosabb személyt tekintsék. Hiszen a cél nem az, hogy a tudományok bőségét kimerítsék. Ez lehetetlen vállalkozás volna. A cél a lélek kimívelése. Ha ezt soha egy percre sem tévesztik szem elől, akkor rendelkeznek azzal a biztos iránytűvel, amely minden körülmények között célhoz vezet. Már eddigi műkö-

désük is biztosíték aziránt, hogy a nevelésükre bizott ifjúság érdekeit mindennél többre becsülik. Azért ez irányban nem is fárasztom tovább figyelmüket. Hogy az egyháznak hűséges fiai lesznek, arra biztosíték multjuk, családi hagyományaik, neveltetésük.

Lépjenek bizalommal körünkbe, mi szeretettel és szíves barátsággal fogadjuk. Isten áldása legyen működésükön!

Nagy Lajos főhatósági kiküldött üdvözlő beszéde.

Nincs szebb, nincs nemesebb állás ez idő szerint, mint a tanári pálya.

Az a példabeszéd, hogy „akit az istenek meggyülöltek, azt tanítóvá tették", — igaz, hogy nem olyan régen — de újabb időben csakugyan hatályát vesztette.

Most már a tanárt *megbecsüli* első sorban az állam, midőn a felekezeti gimnáziumoknak is az évi segélyezésekkel olyan fizetést biztosít, melyből magát, családját eltarthatja, gyermekeit felnevelheti és erejét, munkásságát nyugodtan hivatásának szentelheti.

Megbecsüli az egyház, midőn a legdrágább épületeibe — igy az unitáriusok e pompás palotába — bocsátotta be tanárait hivatalos teendőik ellátására, midőn a hit és erkölcsi élet alapvetését a tanárokra bizta.

Megbecsüli a tanárt a társadalom. Lám e tanár beiktatási ünnepélyre is számosan jelentek meg urhölgyek, egyetemi és középtanodai és más intézeti tanárok, állami és magánhivatalnokok jeléül annak, hogy a tanár méltó a megbecsülésre. De meg is nyitja szivesen minden művelt család vendégszerető házának ajtait a tanár előtt, kinek kezére, bölcs vezetésére, oktatására és nevelésére bizta legdrágább kincsét: gyermekeit.

Megbecsüli a tanárt a tanuló ifjúság, melynek évenként változó, de soha ki nem fogyó osztályait tanítja és neveli. — Lám, hogyan lepte el a vidám ifjuság a karzatokat, csakhogy az ő szereplő, szerető tanárait láthassa, hallhassa és élénk tapsok közt ünnepelhesse. Ez a becsülés az évek sorá-

val megnevekedik, sőt nemcsak az iskola falai közt, de azon kivül is, az ország bármelyik részében még az idegen földön is találkozásuk alkalmával hálás tiszteletben és kegyeletben megnyilatkozik.

Nemde, tisztelt közönség, e sokoldalú megbecsülés széppé teszi a tanári pályát. Szép is az, annak találtam hoszszas tanári működésem alatt s annak találom most még inkább a jeleztem körülményeknél fogva.

Azonban nemcsak szép, de nemes pálya is ám a tanáré. Foglalkozása az ember, az emberi lélek, az emberi szív. Hivatása a léleknek fejlesztése, művelése, a szív szeretének bővítése, irányítása. Ezt a nemes hivatást kell a tanárnak betölteni emberül. Tanítson lankadatlan buzgalommal és szeretettel. Szeresse a tanulóban ne csak a jeleseket és előkelő szülők gyermekeit, de még inkább a gyengéket és szegényeket is, buzdítsa, bátorítsa a csüggedőket, hogy keze alatt lehetőleg minden tanuló jövőbeli pályájának alapját megvethesse. S ha ezt teszi, akkor nemcsak mások becsülik meg, de ő maga-magát is megbecsüli, ami őt aztán valóban boldoggá is teszi.

Még egyet kell megemlítenem.

Ez ünnep alkalmával két beiktató beszéd foglalkozott a hazaszeretettel. Egyik a költészet, másik a történelem világítása mellett. Azt óhajtom én is, kedves ifjú tanár barátaim, hogy az a hazaszeretet, mely a magyar költőket és történeti hősöket áthatotta, dalra, viadalra, hőstettekre buzdította, általatok töltse be az ifjúság lelkét egyen-egyen és egyetemlegesen, akkor nemcsak az iskolatanítók, de a gimn. tanárok is megverik ellenségeinket és a haza újból szabad és nagy lesz.

Éljenek a beiktatott tanárok!

A főtiszt. püspök úr áldása.

Nagyérdemű gyülekezet! Hölgyeim és Uraim! Ne méltóztassanak megijedni, hogy én azon tartalmas és érdekes székfoglaló értekezések és meleg üdvözlő beszédek után, amelyek itt elhangzottak, szintén beszédet akarok tartani. Ezt, tekintet-

tel az idő előhaladottságára is, egyáltalában tenni nem szándékozom. De nem tehetem, hogy a magam részéről is, mint összes iskoláinknak ez idő szerint főfelügyelője, ez állásomból kifolyólag főpásztori legmelegebb szeretettel ne üdvözöljem egész magyar unitárius egyházunk nevében a mai napon tanári székeiket elfoglalt három ifjú tanár barátomat.

Amint mondám, nem beszédet kivánok e célból mondani, inkább imádkozni óhajtok érettök, szivem teljességéből kérve a mi igaz Istenünket, hogy tartsa meg erejöket és egészségöket és fokozza bennök pályájok iránt a lelkesedést, amelynek eddigi munkásságukkal is szép jelét adták, tegye az ők munkálkodásukat továbbra is egyházunkban az általuk elfoglalt tanári székeken a nevelés ügyének, a közmüvelődésnek, hazai és nemzeti kulturánk emelésének érdekében évek hosszu során át eredményessé és áldásossá.

Fogadjátok, ifjú tanár barátaim, ismételten legmelegebb főpá sztori üdvözletemet!

I. FEJEZET.

A kollégium szervezete, felügyelete és igazgatása.

A kollégium szervezetében, felügyeletében és igazgatásában a mult év óta semmi szervezeti változás nem történt.

A kolozsvári unitárius kollégium három intézetet foglal magában: *papnevelő intézetet, főgimnáziumot és négy osztályú elemi fiuiskolát.* Van *internátusa, konviktusa, kórháza és könyvtára.* Külön internátusa van a papnevelő intézetnek és főgimnáziumnak. Ez utóbbiba, ha hely marad, elemi iskolai tanulók és unitárius vallású egyetemi hallgatók is felvétetnek.

A kollégium felett a felügyeletet az *egyházi főtanács* és ennek megbizásából az *egyházi képviselő tanács* gyakorolja. Az intézet kormányzó testületei: *a kollégiumi igazgatóság és a papnevelő intézet két bizottsága.*

1. *Kollégiumi igazgatóság.* A kollégiumi igazgatóság elé tartozik a főgimnáziumot, elemi iskolát érdeklő minden tanulmányi és adminisztrativ ügy, valamint a papnevelő intézeti hallgatók konviktusi ügyei; ide tartoznak a bennlakó egyetemi hallgatók internátusi és konviktusi ügyei is. A gimnázium és elemi iskola *rendtartását* az 1894. évi egyházi főtanács 64. sz. felhatalmazása alapján az egyházi képviselő tanács 129—1896. t. ü. sz. határozatával állapította meg: »*A kolozsvári unitárius főgimnázium és elemi iskola rendszabályai. Kolozsvár 1896.*« Életbe léptek 1896. szept. 1-én. E rendszabályok II. részét az 1902. évi főtanács 131. sz. határozatával hatályon kivül helyezte. Az igazgatóság eljárását megállapítják azok az „*Utasitások, melyeket az unitáriusok e. főtanácsa 1878 aug. 26-án a felsőbb iskolák felügyelő gondnokai, iskolai igazgatóságai s ezek jegyzői, az iskolai igazgatók, tanárok és könyvtárnokok számára megállapitott,*“ (Kolozs-

várt, 1878. Stein J.) Ez utasítás szerint mindhárom intézet igazgatását minden irányban és tekintetben az igazgatóság végezte addig, mig a haladó idő s a kollégiumnak új épületbe való költözésével a viszonyok megváltozása az 1878-ban hozott törvény módosítását szükségessé nem tette.

A kollégiumi igazgatóság elnöke az idősebb felügyelő-gondnok; tagjai: a többi felügyelő gondnokok, a theologiai, a gimnáziumi rendes és helyettes tanárok; előadója a kollégiumi igazgató, jegyzője egyik gimnáziumi rendes tanár, kit a tanári testület választ.

A kollégiumi épület karban tartására s felügyeletére vonatkozó szabályzatot az egyházi képviselő tanács 1903. évi aug. hó 2-án 923. tan. sz. alatt hozott határozattal állapította meg. E szabályzatot az tette szükségessé, hogy egy épületben vannak elhelyezve az egyházi adminisztráció, pénztár, levéltár, könyvtár, papnevelő intézet, főgimnázium, elemi iskola, internátus és konviktus céljaira szolgáló helyiségek; lakása van az épületben az igazgatónak, a konviktusi bérlőnek, az intézeti gépésznek és öt szolgának. E szabályzat szerint:

a) a kollégium épületének, ingó és ingatlan részének felügyelője és gondozója a kollégium igazgatója.

b) A kollégiumi igazgató felügyel az épületre s az abban levő összes helyiségekre, mindazoknak tartozékaira, különösen pedig az összes gimnáziumi és más helyiségekre, az összes folyosók tanügyi, fűtési, világítási, vizvezetéki és másnemű fölszereléseire és gondoskodik mindezeknek jókarban, használható állapotban és tisztántartásáról. Az igazgatónak a felügyeletben és gondozásban segédkeznek az internátusi felügyelők.

c) A gondozásban és felügyeletben a maguk hatáskörében résztvesznek a dékán, egyházi és püspöki titkár, a közpénztárnok, konviktusi gondnok és szertárak, könyvtárak, levéltár őrei.

d) Az igazgatónak, dékánnak, titkárnak és pénztárnoknak a 314—1903. tan. sz. határozat értelmében jogában áll a kisebb romlásokat 20 K erejéig saját felelősségére megjavíttatni vagy pótolni. A könyvtárak, szertárak őrei az igazgatónak, illetőleg igazgatóságnak tesznek előterjesztést, valahányszor javítás vagy beszerzés szüksége forog fenn.

e) Midőn gyökeres átalakítás, ujítás vagy nagyobb kiadással járó munka szükséges, a tisztviselők írásban megokolt előterjesztést tesznek a főhatóságnak, amely a gazdasági bizottság közbejöttével intézkedik.

2. *A papnevelő intézet bizottsága.* Az 1902-ben 130. főt. szám alatt hozott új szabályzat szerint a papnevelő intézet és internátus minden ügye — kivéve a konviktusiakat, melyek onnan a kollégiumi igazgatóság elé terjesztendők — két bizottság elé tartozik: egyik az alap- és szakvizsgálatok bevételére esetről-esetre alakuló *vizsgáló bizottság*, másik az administratiót végző *papnevelő intézeti bizottság*. Amannak elnöke: a püspök; tagjai: a kollégiumi felügyelő-gondnokok, az egyházi főjegyző, a theologiai tanárok, a kollégium igazgatója s az egyházi képviselő tanács által kiküldött 3 bizottsági tag. Ennek elnöke: az idősebb felügyelő-gondnok; tagjai: a gondnokok, theologiai tanárok és a kollégiumi igazgató. Mindkettőnek előadója a papnevelő intézet *dekánja*.

3. *Az elemi iskola igazgatója* a kollégiumi igazgató. Tanulmányi ügyekben az igazgató a tanvezető tanárral, akit az igazgatóság három évenként választ a theologiai és gimnáziumi r. tanárok közül és a tanítókkal szakbizottságot alkot s az igazgatóság elé javaslatokat terjeszt. Eljárását az egyházi képviselő-tanács 1896. évi 129. tanügyi sz. végzésével megerősített »Rendszabályok« írják elő. Tanítási tervét a főhatóság 44—1899. t. ü. sz. a. állapította meg.

4. *Internátus* kettő van: külön *a papnövendékek* és külön *a gimnáziumi tanulók* részére. Az elsőnek felügyelője a theologiai dékán. Szabályzatát az egyházi főtanács 1902 – 130. szám alatt állapította meg. A gimnáziumi internátus felügyelője a kollégiumi igazgató, kinek rendelkezésére áll a közetlen felügyeletre és ellenőrzésre két internátusi felügyelő. Ezeket tanárjelöltek, esetleg papjelöltek, vagy papnövendékek közül az igazgatóság ajánlatára az egyházi képviselő-tanács nevezi ki évről-évre. Az internátus rendjét az 1902. évi főtanács által 131. szám alatt hozott törvény szabályozza. Ha hely áll rendelkezésre, akkor elemi iskolai tanulók és unitárius vallású egyetemi hallgatók, elsősorban tanárjelöltek, is felvétetnek. Az elemi isk. tanulók az

alsó osztályú gimnáziumi tanulókkal együtt helyeztetnek el; az egyetemi hallgatóknak külön dolgozó- és hálószoba bocsáttatik rendelkezésükre.

5. *A konviktus* gondnoka egyik gimnáziumi r. tanár, akit az igazgatóság választ három évre s az egyházi képviselő-tanács erősít meg. Szabályzatát az 1902. évi főtanács 135. jegyzőkönyvi pont alatt alkotta meg. A közvetlen felügyelet az internátusi felügyelőket és a tizes asztaltársaságok fejeit illeti.

6. Az internátus egyik kiegészítő része a *kollégiumi kórház*, amely a kollégiumi épülettől 5 percnyi járásra, a Dávid Ferenc-utca 8. sz. alatti telken két szobából álló épületben van. Felügyelője a kollégiumi igazgató. A ragályos betegek itt különíttetnek el a bennlakó tanulóktól, kik közül a nem járványos, könnyű betegek részére az internátus betegszobája áll rendelkezésre. Szükség esetén naponként felügyeletet gyakorol az intézeti orvos. A betegek gondozása és élelmezése a kórházi betegápoló kötelessége. Teendőit a gimnáziumi internátus szabályzata foglalja magában.

7. *A kollégiumi nagy könyvtár*, mely az unitárius egyház tulajdona, az épületben van elhelyezve. A könyvtárnokot az egyházi képviselő-tanács öt évre választja a tanárok közül. A felügyelettel és ellenőrzéssel az igazgatóság van megbízva. A könyvtári szabályzatot és könyvtárnoki útasítást az egyházi képviselő-tanács 1889. évi 274. t. ü. sz. alatt alkotta meg. Az egyházi főtanács 1857—27. sz. a. e könyvtárra nézve az intézkedést az egyházi képviselő-tanácsra bízta.

II. FEJEZET.

Papnevelő Intézet.

1. A Papnevelő Intézet bizottságai.

a) *Vizsgáló-bizottság.*

Elnöke Mélt. és Főt. Ferencz József püspök úr, elnökhelyettes Nagy Lajos egyh. főjegyző.

Tagjai a kollégiumi felügyelő gondnokok: Kozma Ferenc ny. kir. tanfelügyelő, Gál Jenő kir. tábl. tanácselnök, a papnevelő intézetben működő tanárok, a kollégium igazgatója; az E. K. Tanácsból kiküldött bizottsági tagok; Molnár Sándor, az unitárius egyház jogtanácsossa, Végh Mihály egyházi és püspöki titkár.

b) *Igazgató-bizottság.*

Elnökök: Nagys. Kozma Ferenc és Mélt. Gál Jenő f. ü. gondnokok; előadó dr. Boros György dékán; jegyző: dr. György János. Tagok a koll. f.-gondnokok, a koll. igazgató és a papnevelő intézet tanárai.

2. Tanári kar.

Dr. Boros György, dékán, papn. int. r. tanár, az északamérikai cambridgei Harvard-egyetem tiszt. hittudora, a Kolozsvári Ferencz József tud.-egyetemen az angol nyelv tanítója, az Unitárius lelkészkör és az angolkör elnöke, Kolozsvár szab. kir. város törvényhatósági bizottságának és iskolaszékének és az áll. isk. gondnokságnak tagja, az Erd. Múzeum-Egylet választmányának és a bölcs-, nyelv- és tört.-tud. szakosztályának tagja, az International Council

of Unitarians etc. intéző bizottságának tagja, a Britt és külföldi Unitárius Társulat levelező tagja, az »Unitárius Közlöny« szerkesztője, a theologiai önképzőkör védnöke, a vasárnapi vallásoktatás vezetője, a Dávid Ferencz-Egylet titkára stb. Előadott: Erkölcstant, bibliai bevezetést, theologiát ó és új test. exegezist, héber nyelvtant. Tanár 1879. óta.

Péterfi Dénes, kolozsvári lelkész, papn. int. rendes tanár, a Kolozsvár városi iskolaszék tagja, az unitárius egyházi iskolaszék elnöke, a Keresztény Magvető szerkesztője stb. Előadott: vallásbölcseletet heti 3 órán, a vallástanítás módszerét heti 2 órán. Szónoklástant 2 órán, vezette a gyakorlati szónoklást. Tanár 1876. óta.

Csifó Salamon, kolozsvári lelkész, papnev. int. r. tanár, gimnáziumi vallástanár, a kolozsvári tanítónőképzőben és f. leányiskolában vallástanár, az egyház pénzügyi és számvevő bizottságának előadója és számvevő, a Kolozsvár városi iskolaszék és az unitárius iskolaszék tagja stb. Előadott: Egyetemes egyháztörténelmet, egyházjogot, Liturgikát és angol nyelvtant. Tanár 1903. óta.

Dr. György János, jogtudor, az amérikai cambridgei Harvard-egyetem bölcsészettudora. Előadott az 1907/8. tanévben új test. bibl. bevezetést, társadalmi tudományt és angol nyelvet.

Gálfi Lőrinc, tanított: dogmatörténelmet, l. a gimn. tanárok között.

Iszlai Márton, tanított: éneket és orgonát, l. a gimn. tanárok között.

Dr. Tompa Kamil az intézet orvosa, l. a gimn. tanárok között.

3. A tanév nevezetesebb eseményei.

Dékán dr. Boros György az év kezdetén Angliába utazván, a beiratásokat Gálfi Lőrinc tanár intézte.

A tanév megnyitása szeptember 15-én a díszteremben. Taar Géza IV. éves szép alkalmi imát mond. Ferencz József püspök úr megnyitó beszédében üdvözli az új hallgatókat s a régieket. Atyai tanácsokat ad. Buzgóságot kér a tanulásban, szorgalomban

és munkálkodásban. Dékán dr. Boros György *Uj theologia* címen értekezést olvas föl, melyben ismerteti azt az új kisérletet, a mely külföldön s főképpen Angliában a theologiába a krisztologiát újított alakban akarja bevinni, s következőleg az unitárius fölfogással közeli érintkezésbe lépett. Reflectál azokra a hirlapi nyilatkozatokra, a melyek közelebbről hazánkban az Alföldön elhangzottak az unitárius vallásról. (Az értekezést költségkimélésből nem közölhetjük.) Az ifjúság énekével az ünnepély véget ért.

Fölvételért folyamodtak többen. Fölvétetett az I. évre 3 rendes, II. évre 4 r. 1 rk., III. évre 2 r., a IV. évre 9 r. 1 mt.

Dr. György János Amérikából szerencsésen hazaérkezvén, folyamodására megbízatott az új test. bibliai bevezetés és angol nyelv tanításával és fölhatalmaztatott, hogy a társadalomtudományokból előadást tartson az önként jelentkezőknek. Dr. György János a társadalomtudományokból a Harvard-egyetem (Cambridge, Északamérika) bölcsészeti karánál tudori vizsgálatot tett és a tudori diplomát megnyerte.

Papjelölt volt 4, kik közül egy a városon vallástanítással, egy segédpapsággal volt elfoglalva, kettő külföldön tanult.

Külföldön tanultak: *Kiss* Sándor Meadvilleben (Északamérika) az unitárius hittani intézetben. Az unitárius egyház látta el utiköltséggel, s az intézet lakással és élelmezéssel. Kiss Sándor az Amérikai Unitárius Társulattól megbízást és segélyt kapott, hogy a karácsoni ünnep alkalmával látogassa meg a magyar kivándorlók telepeit, hol unitáriusok is vannak. A megbízásnak eleget tett s eljárásának jó eredménye volt. Mintegy kilenc helyen hallották ajakáról az igét. Jelentése tanulságos nemcsak a magyar, hanem az ámérikai unitárius egyháznak is. Most már hazatérő útján van. *Benczédi* Pál a manchesteri (Anglia) Unitárius Hittani Intézetben volt a tanév nagyobb részében, de a tanulást, közbejött betegsége miatt félbe kellett szakítnia.

A kolloqiumok a megelőző év II. felében általában jó sikerüek voltak. Hasonlóan a jelen tanév első felében is. A II. féléviek az Értesítő lezárása után junius hónapban lesznek.

Alapvizsgálatot tett 1907. junius havában Györfi István jeles eredménnyel, Kelemen István egy tárgyból javító vizsgálatra

utasíttatott. Szeptemberben a javító vizsgálatot sikerrel kiállotta. A f. tanévre ki van tűzve a vizsgálat junius 23—27. napjaira.

Szakvizsgálat tartatott 1907. junius 24-én. Papi szakvizsgálatot (szigorlat) tett Benczédi Pál, Pap Zsigmond, Pethő Kálmán jeles, Bedő Gábor, Bodoczy Sándor, Molnár Kálmán jó eredménnyel. A papi hivatalra jogosittattak.

A vasárnapi iskola, a papnövendékek kedvelt gyakorlóiskolája, az I—V. gymn. és el. ösz. tanulók téli temploma, a jelen tanévben, s most már a 28-ik télen megtartatott dr. Boros György vezetése és felügyelete alatt Raffay Károly h. vallástanár úr buzgó közremüködésével. Rendes istentisztelet keretében folyt a tanítás. Az ifjú hallgatóság 100 körül váltakozott. A papnövendékek végezték a tanítói, vagyis papi szerepet ügyszeretettel és versenyezve egymással. A tanulók szivesen vettek részt s nagy figyelemmel hallgatták a tanítást. A csoportokban történt beszélgetés alatt a papnövendékek ügyességöket, a tanulók éberségöket bebizonyították s meggyőztek arról, hogy szivesen foglalkoznak a haza és a hit nagy tárgyával és nehéz föladataival.

1. *Bodoczi* Sándor. A magyarok bejövetele; Árpád s a hét vezér. 2. *Bartók* Géza. Az ősmagyarok vallása, társadalmi élete, szokásai. 3. *Gálffy* Mihály. Trónviszály. I. Pétertől I. Béláig. 4. *Gyöngyössi* Béla. Szent László és Kálmán. 5. *Kisgyörgy* Imre. A keresztes hadjáratok. 6. *László* Balázs. Anjou és Luxenburg ház. 7. *Péter* Ödön. Tatárjárás. 8. *Taar* Géza. Hunyadi János. 9. *Győrfi* István. Hunyadi Mátyás. 10. *Telkes* Béla. A mohácsi vész előzményei. 11. *Bitó* Lajos. A mohácsi vész. 12. *Kelemen* István. Reformatio. 13. *Rédigér* Géza. Bocskai István és kora. 14. *Szathmári* Miklós. Bethlen Gábor és kora. 15. *Szász* Dénes. Kuruc kor és szabadságharc. Ez volt egyszersmint a bezáró, melynek végén a növendékek közül többen, valamint mindenik alkalommal, úgy most is alkalomszerű költeményeket szavaltak. Az ünnepség végével dr. Boros György dékán, az évi tanítások tanulságait levonván, figyelmeztette az ifjakat a Rákóczi és a 48-as lobogók nagyjelentőségére s fölfejtette, hogyha most nemis viszik katonának a kis tanulókat is, mint 1848 ban a haza védelmében, most is katonáknak tekintsék magukat s álljanak be az iparvédők lobogója alá s ne feledjék, hogy valamint régen, úgy

most is árulónak tartják azt, a ki elhagyja vagy hűtelen lesz lobogójához.

Templomi szolgálatot teljesítettek a hittanhallgatók egész évfolyamán délután a helybeli templomban. Többen délelőtt is. A közönség szivesen hallgatta az ifjak lelkes beszédét. Legatioban részt vettek a papjelöltek s a VIII. és VII. osztályosok is. Ebben az évben egy kereszturi képezdei növendék és egy sz.-udvarhelyi gymn. tanuló is megbízást kapott. A toroczkói népes egyházközség ez évben kért legatust. A kivánságnak szivesen tettünk eleget, mert a buzgó toroczkói gyülekezet s a vidék is nagy vonzó erőt gyakorol ifjainkra. Magyarsároson egy időre meg fog szünni a legatio. Legatioban voltak:

Bodóczy Sándor p. j.: Budapest, Füzesgyarmat. Pethő Kálmán p. j.: Füzesgyarmat, Széplak. Bartók Géza IV.: Felsőrákos, Abrudbánya, Székelykeresztur. Gálffy Mihály IV.: Dicsőszentmárton, Csegez, Csegez. Gyöngyössi Béla IV.: Nagyajta, Polgárdi, Abrudbánya. László Balázs IV.: Székelykeresztur, Árkos, Homorodalmás. Péter Ödön IV.: Kolozsvár, Toroczkó, Toroczkó. Taar Géza IV.: Torda, Budapest, Kolozs. Telkes Béla IV.: Dicsőszentmárton. Ütő Lajos IV.: Árkos, Dicsőszentmárton, Kövend. Győrfi István III.; Polgárdi, Kolozsvár, Vargyas. Kelemen István III.: Homorodalmás, Nagyajta, Kolozsvár. Bartók Endre II.: Torda, Verespatak. Rédiger Géza II.: Magyarszovát, Ürmös, Polgárdi. Szathmáry Miklós II.: Szentgericze, Kövend. Szász Dénes II.: Dombó, Magyarsáros, Árkos. Székely Tihamér II.: Szentmihályfalva, Szentgericze, Nagyajta. Marosi Márton I.: Kövend, Homorodalmás, Ürmös. Székely Kelemen I.: Sinfalva, Vargyas, Szentgericze. Zoltán Sándor I.: Vargyas, Magyarszováth. Árkossy Tamás IV. (magántanuló): Ürmös, Felsőrákos. Bedő Zoltán VII. o.: Sinfalva. Gál Mózes VII. o: Sinfalva, Ádámos. Gálfi Pál VII. o.: Alsójára, Bölön, Dombó. István Lajos VIII. o.: Kolozs, Dombó, Szentmihályfalva. Keresztesi Dénes VIII. o.: Bölön. Kovács Mózes VIII. o: Kolozs. Lőrinczi Domokos VIII. o.: Homorodkarácsonyfalva, Magyarszovát. Márkos Mózes VIII. o.: Alsójára. Nagy Ferencz VIII. o.: Szentmihályfalva. Nemes N. Lajos VII. o.: Verespatak, Felsőrákos. Szakács Zsigmond VIII. o.: Csegez. Sárosi József VII. o.: Alsójára. Gálfi Mózes VII. o.:

Bölön. Az itt felsorolt papnövendék és gymnáziumi tanulók, mint legátusok, az ünnepek alkalmával a lelkészek mellett segédkeztek.

A Paget János angol alapítványból az 1907. évi pályázaton a 200 kor. díjat elnyerte Benczédi Pál IV. éves, a 100 kor. pályadíj egyenlően megosztatott Árkosi Tamás és Kisgyörgy Imre III. évesek között, az 50 kor. pályadíjat nyerte Győrfi István I. éves.

Irodalmi pályadíjul a Papnevelő Intézet 30 kor. jutalmat tűzött ki: *Vallásunk védelmezői* föladat megírójának. A pályázat eredményéről az önképzőköri jelentésben lesz említés.

Segélyek. A hallgatók ingyen élvezték a bennlakással járó összes kedvezményeket. 19 IV. éves és egy papjelöltért 1000 koronát fizetett ki az egyházi főhatóság.

Konviktusi segélyben részesültek: Gyöngyösi Béla, Péter Ödön, Gálfi Mihály, Bartók Géza, Kisgyörgy Imre IV. évesek 100—100 kor. Taar Géza IV. 200 kor. Győrfi István III. 150 kor. Kelemen István III. 100 kor. Rédiger Géza, Szász Dénes, Székely Tihamér II. 100—100 kor. Zoltán Sándor I. 200 kor. Székely Kelemen I. 100 kor. Marosi Márton I. 50 kor.

Unitárius lelkészek adományából a f. év utolsó részében 90 koronával fedeztük László Balázs konviktusi szükségleteit. Az érdekelt lelkész afiai csak ebben az egy esetben is meggyőződtek volna, hogy rendkivüli szolgálatot tettek jótékonyságukkal. Utolsó kimutatásunk óta csak Székely Zsigmond (5-ik) 4 kor. Raffaj Zsigmond (3-ik) 6 kor. Lőrinczi István (4-ik) 6 kor. adományoztak. Talán, talán még nem apadt ki egészen a forrás!

A Ferencz József Tudomány-Egyetem bölcsészet nyelv és tört. tudományi karán a tanév folyamán, mint rendes hallgatók az I. és II. évesek az előadásokat látogatták, egypár kivétellel colloquáltak. Győrfi István III. éves saját költségén hallgatta az előadásokat.

Az E. K. Tanács 137—908. sz. alatt a P. I. Biz. javaslata alapján kimondotta, hogy a jeles tanuló III. és IV. éves híttan hallgatók tandíja is fizettetni fog, ha az egyetemen a bölcsészeti és paedagogiai tárgyakat hallgatni akarják.

Egyetemi díjakba az egyház közpénztára az I. és II. félévben kifizetett 390 koronát.

Egészségi állapot. A hittanhallgatókat dr Tompa János isk. orvos úr kezelte lelkiismeretes buzgalommal. Jelentése:

Az 1907—8-ik tanév egészségügyi mozgalmáról a papnevelő intézet hallgatóit illetőleg, van szerencsém a következőkben összefoglalva mentenni jelentésemet:

A hallgatók száma 19 volt. A hallgatókat szeptember hó folyamán, mint a négy tanfolyamról egészségügyi szempontból testileg részletesen megvizsgáltam, mely alkalommal kettőnél a szív részéről találtam eltérést, amennyiben kissé nagyobb volt mindkettőnél és ékeltebb hangokat hallottam, anélkül azonban, hogy hivatásuknak megfelelni ne tudnának. A 3-iknál az ujjon illetve a kezen volt egy bizonyos fokú, részben szépség hiba, részben bizonyos foku izomhűdés, ki is, ha erre feltétlen tekintettel kell lennie a hivatás betöltésénél, alkalmatlan a papi pályára. Ezekről volt alkalmam mindjárt az év elején külön jelentésben megemlékezni s így itt csak a teljesség kedvéért ismételem.

Az év folyamán a 19 papnövendék közül 4 volt beteg, tehát 21 százaléka a növendékeknek. Súlyosabb természetű bántalom egyáltalában nem fordult elő. 3 közülők teljesen gyógyult, az egyik jelenben gyógyult, de hogy nem ismétlődik-e a baja, azt most egyelőre megmondani nem lehet.

Betegségi esetek a következők voltak:

1.	Emésztőszervek betegsége	1 eset.
2.	Mandula gyuladás	2 »
3.	Idegbaj, Neurasthenia	1 »
	Összesen....	4 eset.

Méhészeti tanfolyamon részt vettek május 18 31. napjain a helybeli Méhészeti Egyesület telepén: Györfi István, Kelemen István III. éves, Kisgyörgy Imre, Taar Géza, Telkes Béla, Ütő Lajos, Bodoczi Sándor IV. évesek. Oklevelet és jutalmat nyertek.

Kirándulást rendezett a dékán a III. és IV. évesekkel a helybeli gyermekmenedékház megtekintésére. Dr Genersich Gusztáv igazgató úr nagybecsü előadást tartott a gyermekmenház kiválóan fontos humanitárius és nemzeti föladatairól, a gyakorlatban levő rendszerről és a papok fontos missiójáról. Egyben köztudomásra hozzuk ezen a helyen is, hogy a gyermekmenház igazgatója az

elhagyott gyermekek, 1—15 évesek, sorsáról azonnal intézkedik ha a lelkészek, tanítók vagy községi előljárók jelentést tesznek hozzá.

Murányi Farkas Sándor és neje alapitvány. Az 1907. évi palástdíj nem adatott ki, mivel pályázó nem volt.

A Murányi Farkas Sándor nevét gyászkeretbe foglaltuk a jelentésben. Ugyanott egyik ifju tolmácsolja az ifjuság nagy veszteségét. Ez a férfi a megtestesült szerénység, egyszerüség és az égiekkel társalkodó nagylelküség volt. Az Isten őt költői lélekkel s vallásos szivvel áldotta meg. A magyar költők lantosai Tompa, Petőfi, Arany inspirálták és ő a kenyérkeresés ölő munkája közben fölemelkedett s a hit erejével zengette szép dalait. Az unitárius vallásért rajongott, mert egyszerünek, Istenhez vezetőnek, megnyugtatónak és a haladásra serkentőnek tartotta. Szegény hivatalnok volt, pedig egyszerü unitárius pap szeretett volna lenni. Hogy a leendő unitárius papok mind szegények, nagyon jól tudta, de, hogy legalább palástot vehessenek, arra élete keresményét 2000 korona vagyonát, ideális lelkesedéssel fölajánlotta és boldog lett, s boldognak marad még a siron túl is, mert azzal a tudattal halt meg, hogy nagy jót tett. Az unitárius Papnevelő Intézet koszorut tett koporsójára, kegyelettel megörökítette nevét jegyzőkönyvében. Ő, a világi ember velünk volt az Úrnak való szolgálatban, amig élt, s mi és utódaink hívek leszünk nemes szelleméhez, most és ezután is.

A házirendnek mindig megújuló akadálya, hogy husz ifjúember egy teremben kell, hogy aludjék, s egyben kell végeznie a magánfoglalkozást. A legszorgalmasabb ifjú sem tud annyit végezni, amenynyit óhajtana, mert kivihetetlen, hogy egyik vagy másik ne zavarja, ha szándéktalanul is. Főképpen az irodalmi és más versenyek csaknem lehetetlenné vannak téve, mert mielőtt valami eredményt elérhetne, aki dolgozni akar, már fölfedezik. Azok, akik a megelőző években pályáztak rendesen a tanteremben, vagy más idegen helyre vonulva dolgoztak. A Papnevelő Intézet vezetősége a kérdéssel sokszor foglalkozott, de az épület beosztása miatt eredménytelenül. Ezen csak majd a messzi jövőben, s akkor is csak úgy lehet segíteni, ha a Papnevelő Intézet egészen önálló és a célnak megfelelő épületbe fog elhelyeztetni.

A f. évben felsőbb foku fegyelmezési eset nem fordult elé. Kisebb-nagyobb kivánni való a házi rendben gyakran észlelhető, de ennek a hallgatók egyéni sajátságán kivül a fennebb jelzett körülményben található a magyarázata.

Felügyelői tisztet végeztek a IV. és III. évesek.

Magántanulásra engedélyt kapott az E. K. Tanácstól: Árkosi Tamás IV. éves. Czéczkén magánháznál nevelő volt s gyakorlati paposkodásra bőv alkalmat nyert. A colloquiumokat megtartotta.

A Mózes András emlék-alapnak a könyvtár gyarapitására fordítható kamatának $^4/_5$ része 30 K 76 f. A tőke 1907. év végén: 989 K 10 f.

Alkalmazást nyert a papjelöltek közül a tanév folyamán dr György János papjelölt a Papnevelő Intézetnél; Raffaj Károly az unitárius főgymnasiumnál, mint h. vallástanár; Bedő Gábor Magyarsároson, Pap Zsigmond Gyepesen, rendes lelkészi minőségben.

4. Oktatás.

a) Előadott tárgyak:

I. évfolyamon.

Bibliai theologia: Heti 2 óra. Őskori vallásos fogalmak. Az isteneszme faji megnyilatkozásai. A természet befolyása a népekre, s a népek hatása egymásra. A biblia patriárkái és a hitherosok alakjai az irodalomban. A Jahvéért az idegenek ellen folytatott harc irodalmi emlékei. Mózes mikor jelenik meg az irodalomban. Viszonya a törvényhez. A törvény fokozatos fejlődése. A cultus és a papság keletkezése s önállósulása. A fogság hatása a jahhizmusra. A messiási eszme alapja és fejlődése. Új testamentumi nyilvánulásai. Tanár: *Dr. Boros György.* Ugyanabból seminarium heti 1 órán.

Héber nyelv, heti 2 órán. A nyelvtan alapismerete. Olvasási és nyelvtani gyakorlatok. Tanár ugyanaz.

Keresztény egyháztörténelem, heti 3 órán. A keresztény egyháztörténete a reformatióig. Tanár: *Csifó Salamon.*

Bibliai bevezetés. Új testamentumi rész. Heti 3 órán. Előadta dr. *György János.*

Angolnyelv, heti 2 órán. Tanár ugyanaz.

Szónoklattan, heti 2 órán. Tanár: *Péterfi Dénes.*

Szónoklati gyakorlatok, heti 2 órán. Tanár ugyanaz.

Egyházi ének, heti 2 órán. Tanár: *Iszlai Márton.*

II. évfolyamon.

Bibliai theologia, mint az I. éven.

Seminarium, mint az I. éven.

Egyháztörténelem, mint az I. éven.

Héber nyelvtan és Exegesis. A Deuteronomium V—XII. a Genesis I—VI. részének olvasása exegetálása, tekintettel a Jahvista, deuteronomiumi és papi írók stilusára. Heti 2 óra. Tanár: *Dr. Boros György.*

Bibliai bevezetés, mint az I. éven.

Angol nyelv, heti 2 órán. Dr. György János.

Szónoklattan, mint az I. félévben.

Egyházi ének, mint az I. éven.

Egyetemen, heti 10 óra.

III. évfolyam.

Erkölcstan. A philosofiai, bibliai és gyakorlati erkölcstanok tanítása a fő ethikai kérdésekről. Az I. félévben heti 2 órán. Tanár: *Dr. Boros György.*

Dávid Ferenc theologiája. A Luther Kalvin, Servét és társaik reformja a hittani kérdésekben. Dávid Ferenc reformációja a theologia főkérdéseiben. A II. félévben heti 1 órán. Tanár ugyanaz.

Exegezis. Új test. írásmagyarázat a Synoptikus évangeliumokból, Máté I—VII. és Márk Lukács parallel helyei. A csodáknak nevezett helyek szövegének olvasása és magyarázása. Utolsó dolgok Jézus életében. Heti 3 óra. Tanár ugyanaz.

Seminarium, heti 1 órán.

Egyházjog, heti 3 órán. A magyarországi egyházak szervezete, közigazgatása, vagyonjoga, igazságszolgáltatása. Az állam és egyházak egymásközti viszonya. A vonatkozó törvények ismertetése. Közigazgatási eljárási gyakorlatok. Tanár: Csiffó Salamon.

Liturgika, heti 1 órán. Az unitárius egyház szertartásai és azok kifejlődése. Tanár u. a.

Angol nyelv, heti 1 órán. Olvasmányok fordítása. Tanár u. a.

Dogmatörténet, heti 2 órán. A görög és római katholikus egyházak dogmáinak története kezdettől napjainkig. Tanár: *Gálfi Lőrinc.*

Társadalomtudomány, heti 2 órán. Nyilvános előadások. Tanár Dr. György János.

IV. évfolyam.

Dogmatörténet, mint a III. évfolyamon.

Vallásbölcselem, heti 3 órán. Tanár: Péterfi Dénes. A III. évesekkel együtt.

Egyháztörténelem. Az egyetemes rész a reformáció koráig. Heti 3 órán. Tanár: *Csifó Salamon.*

Erkölcstan, mint a III. éven.

Dávid Ferenc theologiája, mint a III. éven.

Exegesis, mint a III. éven.

Seminarium, mint a III. éven.

Társadalomtudomány, mint a III éven.

b) Statisztikai kimutatás.

A papnevelő intézet hallgatói.

A tanuló neve	Születésének	
	éve	helye
I. évfolyam.		
Marosi Márton	1888	Kadács
Székely Kelemen	1888	Szemerja
Zoltán Sándor	1888	Homoródalmás
II. évfolyam.		
Bartók Endre	1887	Nagykede
Rédiger Géza	1887	Szabéd
Szász Dénes	1886	Alsósiménfalva
Szathmáry Miklós	1882	Szind
Székely Tihamér	1886	Pipe
III. évfolyam.		
Győrfi István	1887	Homoródsztmárton
Kelemen István	1885	Marosszentkirály
IV. évfolyam.		
Árkosi Tamás mt.	1885	Szentmihályfalva
Bartók Géza	1886	Nagykede
Gálfi Mihály	1886	Mészkő
Gyöngyössi Béla	1885	Kálnok
Kisgyörgy Imre	1885	Bölön
László Balázs	1884	Székelyudvarhely
Péter Ödön	1882	Aranyosgyéres
Taar Géza	1885	Aranyosrákos
Telkes Béla	1884	Budapest
Ütő Lajos	1885	Dombó
Papjelöltek.		
Benczédi Pál	1883	Benczéd
Bodoczy Sándor	1882	Bágyon
Pethő Kálmán	1883	Szentgericze
Kiss Sándor	1882	Jánosfalva

Statisztikai adatok.

A)	Nyelvismeret					Összesen
	csak magyarul beszél	magyarul és németül beszél	magyarul és olaszul beszél	magyarul, németül és angolul	valamely más nyelvet beszél	
1. Évfolyam	3	—	—	—	—	3
2. »	4	—	1	—	—	5
3. »	2	—	—	—	—	2
4. »	7	1	1	1	—	10
Összesen....	16	1	2	1	—	20

B)	Az életkort tekintve							Összesen
	19	20	21	22	23	24	24-nél idősebb	
	éves							
1. Évfolyam.....	3	—	—	—	—	—	—	3
2. »	—	2	2	—	—	—	1	5
3. »	—	1	—	1	—	—	—	2
4. »	—	—	—	2	5	2	1	10
Összesen....	3	3	2	3	5	2	2	20

A szülők foglalkozása	I.	II.	III.	IV.	Összesen
	évesek				
Lelkész	1	4	1	2	8
Tanár	—	—	—	—	—
Orvos	—	—	—	—	—
Tanító	—	—	1	2	3
Birtokos és bérlő.....	—	—	—	—	—
Földmivelő	2	1	—	3	6
Tisztviselő.....	—	1	—	2	3
Kereskedő.....	—	—	—	—	—
Iparos	—	—	—	—	—
Összesen....	3	8	2	10	20

C) A hallgatók létszáma az 1903—1907—1908. tanévekben következő hullámzást mutatta:

	I. év		II. év		III. év		IV. év		Összesen
	rendes	rendk.	rendes	rendk.	rendes	rendk.	rendes	rendk.	
1903/4. tanévben	6	3	6	—	2	2	3	—	22
1904/5. »	11	1	6	—	6	—	—	2	26
1905 6. »	2	—	11	—	6	—	4	1	23
1906/7. »	6	2	2	—	10	1	5	—	26
1907/8. »	3	—	5	—	2	—	9	1	20
	27	6	30	—	26	3	21	4	117

5. A tanárok irodalmi munkássága.

Dr. Boros György: Az új theologia és az unitárizmus (tanévet megnyitó értekezés). A magyar irodalom rövid története. (Megjelent Shorcaccount című angol füzetben.) Mózes András lelkészi pályája. (Unitárius szószék.) Esketési beszéd (u. o.) Az unitáriusok és más szabadelvü vallásos gondolkozók gyülése Bostonban. (Unitárius Közlöny.) A vallás egyesít-e vagy elválaszt? Felolvasás a kolozsvári Luther Körben. A Berde pohár az önmegtagadás pohara. (U. K.) Búcsú beszéd Grátz Mór sirjánál. Fekete Gábor főgondnok. (U. K.) A szerkesztő asztaláról. Dávid Ferenc (felolvasás). Egyed uram. (U. K.) Murányi Farkas Sándor (U. K.) Imádság márc. 15 én. (U. K.) Mi teszi szükségessé a tanári értekezletek tartását (felolvasás). »A tiz parancsolat« (felolvasás a D. F. E.-ben). Hungarian Correspondence (Inquirer). Szerkesztette az Unitárius Közlönyt és a Nők Világát.

Péterfi Dénes: Szerkesztette a Keresztény Magvetőt.

Csifó Salamon: Beszéd Ferencz Gyula sirjánál. Ima öngyilkos koporsójánál. Beszéd március 15-én az iparos ifjak előtt.

Dr. György János tanár:

Három cikke az »Unitárius Egyház«-ban: I. »Az egyház és a szociálizmus.« II. Papnevelésünk követelményeiről. III. »Papnevelésünk és egyházi munkásságunk felvirágoztatásáról.

Két előadás az amerikai kivándorlásról s az amerikai magyarok gazdasági, társadalmi és politikai helyzetéről, a vasúti alkalmazottak »Összhang« nevű egyesületében.

Felolvasás a D. F. E. felolvasó ülésén.

Három előadás angol nyelven a nevelés szociális reformálásáról az Angol Klubban.

Előadások a hit bölcsészeti jelentéséről s történelmi szerepéről, a spiritiszták köre által rendezve.

Előadás az ev. ref. theologiai fakultás vallásos estélyén.

»*Hit és Haladás*« című munkának a kiadása 1—2. köt.

»*Fejezetek a Jézus élete és az Új szövetség megismeréséhez*« című munkának a sajtó alá rendezése.

6. A tanári kar könyvtára.

A theologiai szakkönyvtár gyarapítására s más szükségek fedezésére az E. Főtanács 400 kor. segélyt utalványozott. Ebből az összegből segélyeztük a theologusok könyvtárát 35 korona összeggel. A tanári könyvtár gyarapodott vásár utján:

Reville: Liberal christianity.
Cheyne: Bible Problems. 1904.
Addis: Early Hebrew History.
Naturalism and Religion.
Memorable Unitarians. 1906.
Parker: Experiense as a Minister. 1900.
Martineau: Endeavors after the christian life. 2 füz.
Wrede—Lumnis: Paul. 1907.
Harnack: Luke the Physician. 1907.
A. Hall: James Martineau. 1906.
„ The moral teaching of James Martineau.
Speding: Scenes and Stories of The Holy Land.
The Holy Land Album.
Giran—Thomas: Jesus of Nasareth. 1907.
F. Nitsche: Túl az erkölcs világán.
Szeredy. Egyházjog 2 köt.
Térkép. A római birodalom legnagyobb kiterjedése idejében.

Európa térképe: A keresztes hadjáratok idejében.
» » A magyarok honfoglalása idejében.
„ » A reformáció idejében.
Munkácsy Mihály: Három Krisztuskép.
Dr. Drummond: Studies of Christian doctrie. 1908.
Pfleiderer: Primitive Christianity. 1906.
Erős Lajos: Apologetika. 1905.
Wernle: Die Synoptische Frage. 1899.
Mitrovich Gyula: Összegyűjtött papi dolgozatai. 1906.
Melicher: Közigazgatás.
Zsilinczki Mihály: A prot. egyház történelme.
Beöthy Zsolt: A művészetek története I. köt.
Moffat: The Historical new Testament.
Hibbert Journal 1908.
Theologiai Szaklap.
Pfleiderer: Religion und Religionen. 1906.
» Die Entstehung des Christentums. 1907.
Wendte: Freedom and Fellowship in Religion. 1907.
Albert János: Imakönyv.

Ajándék utján:

Carpenter J. Estlin: James Martineau theologian and teacher. 1905. *A brit és külföldi unitárius* társulat ajándéka. (Bowie.)

Perczelné Kozma Flóra: Felolvasások és közlemények a a modern vallásbölcsészet és sociologia terén. 1908. *Szerző ajándéka.*

Genfi nemzetközi vallásos congressus könyve, 1907. A fordítók ajándéka.

6. Papnövendékek önképzőköre.

Az Önképzőkör 1907/8. évi müködéséről Bartók Géza elnök a következőket jelenti:

Körünk védnöke Dr. Boros György dékán úr volt ez évben is, ki nemcsak irányítója, hanem valósággal éltető lelke volt köri életünknek. Nemcsak megjelent minden gyűlésünkön s azokon,

tanácsaival, buzdításával serkentett, hanem könyvtárunkat ajándékokkal gyarapította s a munkakedvet pályadíjak kitűzésével fokozta.

A szeptember 17-én tartott alakuló gyűlésen elnök lett Taar Géza IV., alelnök: Bartók Géza IV., könyvtárnok: László Balázs, főszerkesztő: Győrfi István III., pénztárnok: Kelemen István III., laptárnok: Rédiger Géza II., jegyző: Marosi Márton I.

A második félévi alakuló gyűlésen, február 3-án Taar Géza elnök lemondván, helyébe megválasztatott Bartók Géza s alelnök lett Gálfi Mihály IV.

Tartatott összesen 28 gyűlés. Ezek közül 18 rendes, 4 rendkivüli, 4 díszgyűlés, 1 alakuló és 1 záró.

Felolvasást tartottak: Taar Géza (2-szer), Bartók Géza, Győrfi István, Bartók Endre, Szathmári Miklós, Zoltán Sándor (2-szer) és Árkossy Tamás.

Vitatkozás tartatott a következő tételekről:

a) Jézus istenné emelésére melyik körülmény volt nagyobb befolyással a születése-e vagy halála? Kör a halála mellett döntött. Előadó: Ütő Lajos.

b) Melyik tudomány van hivatva a haladás helyes irányát megjelölni: a sociologia vagy a theologia? Előadó: Gálffi Mihály.

c) Az egyházi szónoklat terén melyik irány volt a helyes, a mostani-e, mely egy bizonyos vallás-erkölcsi magaslaton állva az idealismus szemén át nézi a világot s a szerint tanít elvont dolgokról, vagy egy oly irány, mely nem fél a mindennapi élet mozzanatait összekapcsolni a vallás eszméivel s e szerint tanítva célja teremteni ép testben ép lelket? Előadók: Bartók Géza és Győrfi István. Kör határozata, hogy leghelyesebb vallás-erkölcsi eszméket hirdetni a mindennapi életből vett példákkal.

A szavalati nemes versenyen az első félévben jegyzőkönyvi dicséretben részesültek: Taar Géza és Kisgyörgy Imre. A második félévben szintén jegyzőkönyvi dicséretet nyert: Taar Géza.

Az első félévi díjas versenyen a díjat nyerte: Taar Géza. A második díjat, jegyzőkönyvi dícséretet nyerte: Rédiger Géza.

Október 5-én díszgyűlést tartottunk az aradi 13 emlékére. A gyűlésen szavaltak Rédiger Géza és Kelemen István s felolvasást tartott Taar Géza.

Dávid Ferenc halálának évfordulóját nyilvános díszgyűlés keretében ünnepeltük. Az ünnepélyen imát mondott Győrfi István, szavaltak Sámi Erzsike k. a. és Ütő Lajos, felolvasást tartott Dávid Ferencről Dr. Boros György védnök úr, zongorázott Taar Erzsike k. a. és énekelt a theologiai dalárda. Az ünnepély szép sikerrel járt s perselygyűjtésünk ez alkalommal 52 korona.

Körünk örömmel fogadta a kolozsvári ref. theologusok egyesületének felhívását, melyben egy protestans theologus kongresszuson való részvételre kér fel. A mozgalomhoz csatlakoztunk s a kongresszus, mely ez év junius végére halasztatott, az első lesz, amikor kezet fog a három protestans theologia ifjúság egy közös cél szolgálatában. Készséggel fogadtuk annál is inkább az egyesülésre való felhívást, mert eddig inkább ellenségeknek látszottunk.

A könyvtár gyarapodott:

Ajándékozás útján:

Dr. Boros Györgytől.

1. Nyilt levél Fráter Loránd urnak.
2. 1906—7. tanévi theologiai értesítő.
3. A bukaresti kiállításról: Barna E.
4. Egyházi és iskolai névtár.
5. Latin-Magyar szótár: Finali H.
6. Uti karcolatok: Borbély Sándor.
7. Vezető Kolozsvár városában: Dr. Rigler G.
8. Doktor bácsinál falun: Ford. Pálfi Márton.
9. Csányi-emlékkönyv: Borbély György.
10. »Vasárnapi Ujság« 1906. és 1907. év mellékletei.
11. Az amerikai unitárius társulat évi jelentése.
12. Juda, Izrael és Aram; Beothy Leo.
13. Keresztény Magvető; Kriza és Nagy L.
14. Decretum Tripartitum; Verbőczy.
15. Kossuth Lajos emlékezete; Dr. Márki S.
16. II. Rákóczi Ferenc; ifj. Biás István.
17. Németországi tapasztalatok és a nemzetiségi kérdés Poroszországban; Barna E.

18. Elemi lélektan; Vágvölgyi Béla.
19. Protestans templomok építéséről; Pecz S.
20. Egy akol egy pásztor; Péter Albert.
21. Az erkölcsi Folosofiának eleji; Köteles S.
22. Petőfi Album; »Pesti Napló« ajándéka.
23. Hít és Haladás; Dr. György János. Szerző ajándéka.
24. Felolvasások és közlemények. Perczelné Kozma F. Szerző ajándéka.
25. Jelentés az állami gyermekmenhelyekről az 1904—05. évről. Dr. Genersich G.
26. »Vasárnapi Ujság« 1877. évi. Tornyos Ödön ajándéka.
27. Unitárius Szószék: Deák, Vári, Balázs.
28. Heltai Gáspár. Borbély István. Szerző ajándéka.

Vétel útján:

1. Longfellow költeményei: Szász Károly.
2. Lélekrablás: Herczeg Ferenc.
3. Költemények: Tompa Mihály.
4. Elnémult harangok: Rákosi Viktor.
5. Vigasztalások: Hock János.
6. Német-magyar és magyar-német szótár: Kelemen B.
7. Ész és szív: Szitnyai Elek.
8. Zeneelmélet: Szentgáli Gyula.
9. Petőfi: dr. Barabás Ábel.
10 Testamentum és hat levél: Benedek Elek.
11. Dante purgatoriuma: Cs. Papp József.
12. Az egyházjog compendiuma: Dr. L. S.

A könyvtár áll 768 darabból. Irattár 127 darab. Móze könyvtár 212 darab.

Az önképzőkör vagyonáról Kelemen István pénztáros a következőket jelenti:

Pályadíjalap 1908. év elején.....	1336	kor.	42	fill.
Az évközi kamat (szept.—dec.)	33	»	39	»
Megajánlásokból bejött	7	»	—	»
A tagoknál hátrálék	10	»	50	»
Az alap összesen.....	387	kor.	31	fill.

Közalap év elején	1278	kor.	89	fill.
Kamat (szept.—dec.)	30	»	24	»
Pátrocinium, ajánló levél karácsonyi ..	60	»	64	»
» » » husvéti	23	»	89	»
» » » pünkösti ..	—	»	—	»
Az alap összesen....	1393	kor.	93	fill.
Pátrocin. ajánló levelek ára a tagoknál	180	»	93	»
Mózes-alap 1908 év elején	99	»	4	»
Kamat (jul.—dec.)	2	»	22	„
Az alap összesen	101	kor.	26	fill.
A karácsonyi, husvéti és pünkösti legatiók tiszta jövedelme.....	1988	kor.	—	fill.

Az önképzőkör »Jövendő« c. kebli lapja megjelent 9 számban. Főszerkesztője: Gyórfi István, szerkesztője: László Balázs. A lap tartalmát versek, fordítások, tanulmányok, imák, stb. képezték. A kör tagjai, mint a lap munkatársai részt vettek a munkában s közöltek dolgozatokat a következő számadatok szerint; Bartók Géza (7), Taar Géza (10), Gyórfi István (20), Ütő Lajos (4), László Balázs (3), Telkes Béla (3), Gálfi Mihály (3), Gyöngyössy Béla (2), Kisgyörgy Imre (2), Szász Dénes (4), Zoltán Sándor (10), Bartók Endre (1), Szathmári Miklós (1). Tehát összesen 13-an dolgoztak. Nem adott dolgozatot 6 hallgató.

A »Jövendő«-ben megjelenő két legjobb munka jutalmazására a Nagytiszteletű védnök úr 10 koronát tüzött ki. A jutalom a zárógyűlésen fog kiadatni a nyertesnek.

Az olvasókörbe a következő lapok jártak: Pesti Napló, Ellenzék, Új Idők, Unitárius Egyház, Sárospataki Közlöny, Jó Egészség, Erdélyi Múzeum, Theologiai Szaklap, Sárospataki Ifjúsági Közlöny. Dr Boros György védnök úrtól kapta a kör a következőket: Evangelikus Őrálló, Család és Iskola, Közművelődés, Protestáns Szemle, Magyar-zsidó Szemle, Evangelikus Családi Lap, Unitárius Közlöny.

Mindazoknak, kik körünk iránt jóakaratú érdeklődéssel viseltettek s azt könyv vagy bármi ajándékokkal gazdagították, e helyen is hálás köszönetet mondunk.

Az Önképzőkör a kolozsvári főiskolai egyesületekkel az

érintkezést ez évben is fenntartotta s magát a kör elnökeivel képviseltette.

Más intézetek önképzőköri müködésének figyelemmel tartásával a kör alelnökei voltak megbízva.

Védnökünk 25 éves jubileuma.

E helyen örömmel emlékezünk meg körünknek február 16-án tartott díszgyűléséről, melyet Nagytiszteletü Dr. Boros György védnökünk, szeretett pártfogónk 25 éves védnöki jubileuma emlékére rendeztünk. Kifejezést adtunk az ifjúság körében eltöltött negyedszázados önzetlen munkásságáért, jóakaratú támogatásáért érzett hálánknak. Örömmel ragadtuk meg az alkalmat, hogy köszönetünket nyilvánithassuk s a szerető gondoskodás méltánylásáról tanuságot tehessünk. Valóban sokat köszönhet az Önképzőkör úgy a szellemi, mint anyagi gyarapodását tekintve annak a figyelemnek és jóakaratnak, mely 25 éven át soha sem lankadott, hanem folyton munkált és buzdított.

Könyvtárunk gyarapodása, pénztárunk erősödése körül az érdem a vezetőt illeti. A szellemi élet terén behozott újítások, az irodalmi munkásság föllendülése a köri lapban mind az ő nevéhez fűződnek. Nemcsak szóval, hanem anyagi áldozatokkal is ott van minden évben az ifjúság mellett. Nemes és díjas versenyek tartása, vitatkozások, megbeszélések mind az ő kezdeményei.

A díszgyűlésen megjelentek a Főtisztelendő püspök úr vezetésével a theologiai és gymnasiumi tanárok szép számmal. A gyűlés küldöttség útján hívta meg az ünnepeltet s Bartók Géza elnök üdvözölte a kör nevében jubileuma alkalmából, kifejezve az ifjúság köszönetét a kör érdekében tanusitott munkásságáért.

A védnök úr, ki az ünnepeltetésről mit sem tudott, meghatottan köszönte meg a kedves meglepést s újból megigérte, hogy mint eddig szeretettel karolta föl a körnek ügyeit, ezután is ott lesz mindig, mikor segítségére, támogatására szükség lesz.

Tarcsafalvi Albertnek ez alkalomra irt kedves költeményét »Emlékezés Dr. Boros György 25 éves védnökségére« címmel, szavalta Rédiger Géza hatással.

Győrfi István felolvasást tartott »emlékezés 25 év történetére« cím alatt, melyben a védnök úr munkásságát ismertette.

Kisgyörgy Imre és Taar Géza Szávai Gy. »A munka« c. drámája egy részletének ügyes előadásával járultak az ünnepély sikeréhez.

A nap emlékére elnök átadta a védnök úrnak az »Önképző-kör« tagjainak csoportképét, mire a védnök úr újból megköszönte a figyelmet és megemlékezést s biztositott jóakaratáról a jövőben is.

A Főtisztelendő püspök úr szintén örömét fejezte ki az ünnepély sikere fölött s üdvözölte a védnök urat évfordulója alkalmából s elismerését fejezte ki a kör érdekében kifejtett munkásságáért.

A régi tanítványok nevében Csífó Salamon tanár úr szólott, kik szintén hálával emlékeznek meg védnökükről. Együtt örülhetett tehát tanár és tanítvány a kedves kis ünnepélyen.

Ezek után pedig a díszgyűlés a Dr. Boros György védnök úr éltetésével véget ért.

Itt közöljük is Tarcsafalvi Albertnek ez alkalomra írt költeményét.

Emlékezés

Dr. Boros György 25 éves védnökségére.

Nem óda ez, nem, tisztelt ünnepeltünk,
Öblös hang, melyet messze elkiált,
Csak röpke dal, avagy búzamezőkről
Öledbe hulló pár marék virág.
Fogadd, habár tán gyönge nehány szála,
Mert tiszta harmat, amely rá esett;
Küldi a szívnek legszebbik leánya,
A könnyé olvadt Hála, Szeretet.

Huszonöt évet töltöttél köröttünk,
Lépéseinkben óvtál, biztattál....
Mint fürge méh a hímes szép határra,
Lelkünk a múltba újra visszaszáll,
S föllelve Téged, úgy tér pihenőre
E sugaras családi ünnepen,
Fehér ruhába, könnyű ünneplőbe —
S magát megosztva, magához teszen.

Mi tiszteletből védnökké avattunk,
S édes atyává váltottad magad.
Címet veszítvén, édes melegségben
Sokat nyert szived, tetted és szavad.
Az ifjúság hol nem ismer mesgyéket,
Te oda állasz s híven mutatod,
S midőn eszmények oltárihoz lépett,
Az a nap neked a legszebb napod.

Biztattál, hogyha olykor útainkat
A verejtékcsöpp sűrün öntözé,
Majd, mint bokor, szeleknek fuvalmára,
Lehajoltál ránk, virágok fölé....
Értetted-e szivünknek vágyódását,
A lelkeinknek legszebb álmait?
Hogy lássuk édes hazánk virulását,
S világosságot hintsen itt a hit!

A mi körünk, ez ifjú egyesület
Istent keres és véle, általa
Reményli, hogy boldogság s öröm száll
A népnek zajgó háztájékira.
Akik az igét így hirdetni készek,
Nem térdepelnek bálványok előtt,
Hanem ölükbe fogják ezt a népet,
Mint hajdan Jézus a kis csecsemőt.

Ki lombokat vár, az gyökérre nézzen,
Alapra az, ki épít templomot....
A békességnek házán égő csóva
S határokon és szivekben romok.
El, el! Kiszállni népünk közelébe,
Mig ránk omol a felfordult világ,
S hitnek, hazának lenne gyászos éje....
Hív a sötétség, a nyomor kiált!

.... Igy értettünk meg, amidőn beszéltél,
Igy láttuk néma aggódásodat,
S mint kis családnak, érző szíveinken
Egyszerre sajdult egy-egy gondolat.
Hanem, ha késett sem sokáig késett
Az ég csöppentett tiszta balzsama:
Kidülnek cserjék, tölgyek, nemzedékek,
De örökéltű Isten és Haza.

Köszöntünk újra, mint szőlő gerezdje
A napnak rája tüző sugarát,
Avagy miként a tilinkós fiucska
Művész-daláért a kis csalogányt
Köszöntünk s ime dalnokunk a Hála,
S szeretetből a hárfa húrjai;
Volnál valahol idegen világba,
Meg tudná szived ott is hallani!

Ha tán az élet szürke fátyolából
Szemünk elé szakadna egy darab,
Szólani újból tiszted folytatása:
Fiuk, előre törni lássalak!
Legyen a jelszó ismét: munka, munka,
Mely két kezével sok határt bevett....
Ki készítél e nemes pályautra,
Áldja meg Isten minden léptedet!

Tarcsafalvi Albert.

Önképzőkörünk ez évi történetének van sötét lapja is. Elvesztettük jóltevőnket, pártfogónkat, a kedves szavú költőt, Murányi Farkas Sándort. Csak nem régen ünnepeltük őt körünkben s már eltávozott, ki minket mindig »kedves fiaim«-nak szólított. 1907. december 28-án, életének 72 évében meghalt. Halála előtt épen meg akarta köszönni a kör részvétiratát, mellyel betegségében fölkerestük. Sajnos ez sem történhetett meg.

Temetésén Bodoczi Sándor, Telkes Béla és Győrfi István tagokkal képviseltettük magunkat és sírjára koszorút helyeztünk. Az özvegynek részvétünket fejeztük ki, mire az igen megható levélben válaszolt.

Ezzel a Murányi Farkas Sándor áldásos élete véget ért s Önképzőkörünk elvesztette azt a férfiut, kinél lelkesebb barátja nem volt ifjúságunknak. De emlékezete fennmarad, mert alapítványa, mit oly nagy áldozatkészséggel adományozott, nevét mindvégig őrizni fogja.

Az elmult évben Önképzőkörünk kiadta az iránta való hálából költeményeit. Sajnos, vállalkozásunk nem járt a remélt sikerrel, mert a könyveknek nagy része még mindig eladatlan s a kiadás költségeit sem tudjuk fedezni. Azért e helyen is felhívjuk azokat, kik körünk iránt jóakarattal viseltetnek s jóltevőnk kedves

költeményei iránt érdeklődnek, tegyék lehetségessé megrendeléseikkel e költemények eladhatását. Nemcsak a mű érdemli meg szépségéért, gazdagságáért a megrendelést, hanem ezáltal körünk pénztára is nagy tehertől szabadulna meg. Unitárius poetáink között Murányi Farkas Sándor a legelsők között áll. Legalább az unitáriusoknak kell az ő műveit ismerni annál is inkább, mert azok sok gyönyörüséget szereznek az olvasónak változatos tartalmukkal, tiszta szívből fakadó hangjokkal.

Megrendeléseket elfogad a »Papnövendékek Önképzőköre« és a dékáni hivatal. A mű ára 3 korona.

Murányi Farkas Sándor.

„Nyugodtan pihenhetsz megértettünk Téged
S átfogja lelkünket a beszédes élet
S vezet az utadba... Nézz csak ide távol,
Valamelyik csillag fényes ablakából.“
(Tarcsafalvi: Emlékezésül.)

»Nem voltam nap, avagy csillag,
Beragyogni az eget,
Csak pásztortűz nyári éjben
Gyönge fény a táj felett.
Békességben.... szeretetben
Élvén: jót is mívelhettem.«

Ez a nehány sor a Murányi Farkas Sándor önéletrajza.

Ő már nincs többé. Olyan fájók e szavak: nincs többé. Nem ír több levelet az ő »édes fiainak«, kiöntve szive-lelke szeretetét, bíztatva, bátorítva s előkészítve az élet nehéz küzdelmeire. Nem maradt számunkra más, csak az emlékezet, az ő életének, az ő nemes cselekedeteinek emléke, amelyek mélyen szivébe vannak vésve mindannyiunknak, kiknek alkalmuk volt az ő szeretetének melegét érezni.

A fájdalom szorítja össze sziveinket, de a hála könnyei csillognak szemeinkben, ha küzdelmes életén végig tekintünk.

Előkelő bár, de szegény sorsu emberek voltak szülői. 1836 február 21-én Kolozson született, hol csak kora gyermekéveit tölthette az ősi házban. Az élet zivatara, mint könnyü pelyhet kapta fel és ragadta magával. Már mint 14 éves gyermek saját maga kell gondoskodjék szükségeiről, minthogy atyja akarata

ellenére a tudományos pályára lépett. 1854-ben került a Kolozsvári kollégiumba Tordáról

»....s benne — én tudom csak —
Annyi könnye a nyomornak
Csillogott meg szempillámon...«

Ez nem volt elég, sorsa tovább üldözte, amidőn 1858—68-ig, husszú tíz esztendeig kénytelen enni a katonaság keserű kenyerét. Legkétségbeejtőbb sorsa mégis akkor volt, amikor kiszabadult a »bakaillatos trenui kaszárnyából« s nem volt az ég alatt senki, kihez elmehetett volna. Oly keserü humorral írja le ezt az időt egyik levelében. »Se hajlékom.... Se családom.... Se olyan barát, ahol meghúzhassam magam. Ebédem a nap vendéglőben, vacsorám a holdvilág-hotel étkező helyiségében.... Még csak azon ábrándoztam, hogy hol hajtsam fejemet nyugalomra.« A régi unitárius kollegium volt a menedéke, itt hajtotta álomra a szenvedésektől lázban égő fejét, egy-egy jó szívü diák megosztott fekhelyén. Szivós természete nem tört meg a megpróbáltatások súlya alatt, lelkében élt a jobb jövőben való hit, s ez buzdította, ez serkentette a 37 éves férfit, hogy hallgatója legyen a kolozsvári tud. egyetemnek. Tanúlt, dolgozott, hogy eszközöket szerezzen a megélhetésre. Ámde amint megirja: „Új életem, új pályám, sem volt tövismentes. Folyt a harc, a küzdelem tovább....« »Éltem...., dolgoztam s mint a méh gyüjtöttem is....; magam kevés örömet, kevés élvezetet engedtem meg magamnak....« Családi körülményei is oly mostohák voltak. Majd egész életét beteg hitvesének ápolásában tölti el. Csak élete alkonyán van alkalma megízlelni a családi élet örömeit, midőn másodszor is megnősül. De a múltat a jólét pillanataiban sem tudta feledni s amint mondja »Feltünt lelkem előtt az a szegény, fakó magyar-utcai kollegium...., amely hajdan az annyit szenvedőnek, sorstól üldözöttnek annyiszor hajlékot adott. Megtakarított filléreim égtek! Gondolkoztam!« »Hogy tél is lesz: feledtem..... és tettem alapítványom. Hálából, kegyeletből — vallásom iránti szeretetből!« Ezer forintot adományozott az unitárius theologia intézetének, azzal a célzattal, hogy annak kamataiból egy ifjú lelkész minden évben 50 forintot kapjon, amivel palástot vehessen magának. Ő, aki maga is oly szegény volt, ki nem felesleget, de

összegyűjtött, télire eltett készletét áldozta fel, ezen nemes cselekedetével magassan felette áll azoknak, »kik dús fölöslegükből adnak nagydob mellett.« Gondoskodik a szegényekről akkor, mikor magának is gondoskodni kell az élet szükségeire. Olyan nemes cselekedet volt ez, melynek erkölcsi értéke oly nagyon fölülmúlja az anyagit. Ezt az erkölcsi értéket nézték s méltányolták mindig, kezdettől fogva az unitárius theologia növendékei, keresve minden egyes esetben az alkalmat, melyben hálájukat, tiszteletüket és szeretetüket a nemes alapítóval szemben kifejezhették. Ebbeli érzelmüknek adtak kifejezést akkor is, midőn a nagyszívü embernek, mint költőnek nevét is hallhatatlanná tették. Pár évvel ezelőtt 1906-ban kiadják költeményeit s mégegyszer örömre derítik az oly sokat szenvedett férfiu csüggedező szívét. Ámde tartozásunkat hálánkat leróni teljesen soh' sem tudtuk. Oly megható, oly ünnepélyes volt a pillanat, amidőn 1906 őszén lejött Kolozsvárra s önképzőkörünkben könnyes szemekkel mond köszönetet »fiainak«, hogy öreg, beteges napjaiban neki ily nagy örömet szereztek. Többet nem is láttuk. A sok betegség felemésztette vas szervezetének erejét, ágyba döntötte. Szenvedéseinek 1907 december 28-án végét szakította a halál. Sírja felett a hálánk s kegyeletünk koszorúja lebeg, emléke, szeretete mindannyinknak szivében él.

»Nyugodtan pihenhetsz, megértettük Téged
S átfogja lelkünket a beszédes élet
S vezet az útadba....«

Györfy István.

Az Önképzőkör az 1907/8. évre 5 pályatételt tüzött ki. Sajnos a részvétlenség miatt csak egy pályamunka érkezett.

Eszter könyvének földolgozásáért a 30 korona jutalmat nyerte Győrfi István III. éves papnövendék.

Az 1908/9. tanévre az Önképzőkör a következő pályatételeket tűzi ki:

1. Gejza József XVIII. századbeli iró élete és irodalmi munkássága. Pályadíj Dr. Boros György dékán úr adománya: 25 korona.

2. Védőbeszéd Dávid Ferenc mellett az igazság itélőszéke

előtt. Jutalma Varga Dénes felsőrákosi lelkész úr adományából: 20 korona.

3. Halotti beszéd egy 17—20 éves ifjú jegyes leány felett. Jutalma Nagy Dénes alsójárai lelkész úr adománya: 20 korona.

4. Istenország és menyország. (Βασίλεια τοῦ Θεοῦ, Βασίλεια τῶν οὐρανῶν) Bibliai tanulmány, melyben első helyen azt kell kifejteni, hogy ezek a kifejezések milyen jelentőséget nyertek a Jézus tanításaiban? Voltak-e használva a Jézus kora előtt? Jutalma a pályadíj-alapból 40 korona.

5. II. József vallásügyi politikája s annak hatása és eredménye hazánkban. Jutalma a pályadíj-alapból 50 korona.

6. Vallásunk védelmezői. (Adatok az üldöztetések idejéből.) Pályázónak föladata kinyomozni, hogy egy-egy vezérember vagy egyszerű hívő hogy védelmezte az unitárius vallás igazságait s az egyház vagyonát. Cél, hogy minél több ismeretlen adat kerüljön nyilvánosságra. Jutalma a Papnevelő Intézet adománya: 40 korona.

A pályamunkák beadásának határideje 1909. május hó 1-ső napja.

Bartók Géza,
önk. elnök.

8. Pályázat-hirdetés.

A Murányi Farkas Sándor és neje Bányay Ágnes alapítványból 100 korona pályadíj a már közölt föltételek szerint a jövő tanévre is kitűzetik. Pályázni kell 1908 jun. 30-ig.

9. A jövő tanévre vonatkozó értesítés.

a) Szakvizsgálatok ügyében.

A föladatok mindenik szakvizsgázónak külön adattak ki.

A dolgozatok beadásának határideje 1909. évi január 31. A kik később adják be, nem számíthatnak arra, hogy azon félévben szóbeli vizsgálatra bocsáttassanak. (P. I. szab. 32—36. §.)

b) A Papnevelő Intézetbe fölvétel ügyében.

1. A Papnevelő Intézetbe gimnáziumi érettségi vizsgálatot tett ifjak saját írásbeli folyamodásuk alapján vétetnek föl. A fo-

lyamodás mellé csatolandó *keresztlevél, érettségi bizonyítvány, szülői nyilatkozat.* (Ezen nyilatkozathoz minta a dékáni hivatalban kapható.) *Kimutatás arról, hogy a gimnáziumi osztályokat hol végezte* s részesült-e valamely jutalomban vagy elismerésben.

2. Olyan folyamodók, akiknek érettségi bizonyítványuk görögpótló tárgyakra szól s legalább ált. jó eredményű, rendkivüli hallgatóknak fölvehetők egy évre.

3. A kik az érettségi bizonyítványt nem a megelőző évben szerezték, kötelesek okmánynyal igazolni, hol és mivel foglalkoztak az eltelt idő alatt.

4. Azok, a kik az intézetnek a megelőző évben rendes hallgatói voltak, újabb fölvételért írásban folyamodnak. A folyamodáshoz csatolni kell a hítelesített indexet és az önképzőkör igazolványát arról, hogy tartozásai nincsenek.

5. Fölvételre mindenik hallgató köteles személyesen jelentkezni a dékánnál szept. 4—5. napjain délelőtt. A dékán fölvételi igazolványa nélkül *senki sem foglalhat helyet sem a dolgozó, sem a háló-termekben* s nem étkezhetik a konviktusban.

6. Az intézet a hittanhallgatókat ellátja lakással, fűtéssel, világítással, rendelkezésükre bocsájtja a dolgozó- és olvasótermet.

7. Mindenik hallgató köteles beiratkozáskor 5 kor. könyvtárdíjat a dékánnál befizetni. Minden rendes hittanhallgató tandíjmentes. Mindenki köteles az intézetben lakni.

8. A hittanhallgatók a kollégium konviktusában, mint asztalfők a többi tanulókkal együtt étkeznek. A konviktusi díj 210 kor. egész évre, melyből 10 kor. terítékdíj és 40 kor. két havi konviktusi díj a *belépéskor kifizetendő és a dékánnál nyugtával igazolandó.* Ezen igazolvány nélkül senki sem számithat elhelyezésre. A konviktusi többi díjak nov., jan., márc, május hónapok 5-ig 40—40 koronánként fizetendők.

9. Konviktusi egész, vagy fél kedvezményért a jelentkezéssel egyidejüleg lehet folyamodni. A kedvezmény megnyerésénél előnyben részesülnek azok, akik kifogástalan magaviseleten és szegénységen kívül, igazolják, hogy az *alapvizsgát* már letették, akik *jelesen colloquáltak, akiknek érettségi bizonyitványuk jeles vagy jó.* A nyert kedvezményről a folyamodók előre értesíttetnek, mely értesítést a jelentkezéskor kötelesek bemutatni.

10. A konviktusnak mindenki köteles tagja lenni, kivéve azokat, a kik családjuknál, vagy tanítványaik szülőinél ellátásban részesülnek és arra fölhatalmazást nyertek.

11. Magántanulásra engedélyt kivételesen az E. K. Tanács ad a P. I. Bizottság meghallgatása után.

12. Az I—II. évi hallgatók kötelesek a Ferencz József tudomány-egyetemre beiratkozni s ott a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karnál legalább tíz órát hallgatni és félévenként kollokválni. Az egyetemi díjakért az E. K. Tanácshoz folyamodni lehet. A folyamodások a dékánhoz nyújtandók be a jelentkezéskor. A tandíjat mindenik hallgató helyett fizeti az intézet, a beiratási díjat csak azok helyett, akiknek legalább jó érettségi bizonyítványuk van s illetőleg jól kollokváltak a két főtárgyból.

13. Ha azok, akik a IV. évi tanfolyamot bevégezték, az internátusban szándékoznak lakni, kötelesek julius 15-ig folyamodni.

Dr. Boros György,
dékán.

III. FEJEZET.

Főgimnázium.

I. Adatok a főgimnázium 1907—8. isk. évi történetéhez.

1. **Az iskolai év kezdete.** A beíratkozások szept. 1—4. napjain d. e. 8—12-ig, d. u. 3—5-ig történtek. Az év ünnepélyes megnyítása szept. 5-én d. e. 10 órakor volt a díszteremben. Ez alkalommal imádkozott Bodócy Sándor papjelölt, beszédet mondott a főtiszt. püspök úr, a tanári kart s annak különösen ujonnan kinevezett tagjait üdvözölvén s az ifjúságot szorgalomra és jó erkölcsi magaviseletre buzdítván. Megnyító beszédet mondott az igazgató, azt a gondolatot fejtegetvén, hogy a társadalmi közvélemény mennyiben támogathatja vagy ellensúlyozhatja az iskola nevelőmunkásságát. Az ifjúság az ünnepély kezdetén és végén egyházi énekeket énekelt. Az előadások 11 órakor kezdődtek. A tanítás az iskolai szünetek kivételével jun. hó 15-ig folyt. Az internátusban föllépett vörheny megbetegedések miatt azonban két ízben, szept. 16-tól okt. 1-ig és okt. 21-től nov. 3-ig hatósági rendeletre az intézetet be kellett záratnunk. Első ízben a tanulókat szétbocsátottuk, másod ízben az előadásokat megszüntettük s a bennlakókat internáltuk. *Más szünetek*: okt. 6-án, a karácsonyi dec. 21-én déli 12 órától jan. 3-án reggel 8-ig, febr. 3-án igazgatói, márc. 3-án húshagyói, márc. 15-én a nemzeti ünnep napján, ápr. 11-től 27-én reggeli 8-ig húsvéti és máj. 6-án d. e. 12 órától 10-én reggel 8 óráig a pünkösti.

2. **Személyi változások.** *Fekete Gábor* isk. felügyelő-gondnok urat a csókfalvi zsinat főgondnokká választván, az intézetnél elfoglalt állásáról lemondott. Szept. 4-én tartott első ülésünkben Gál Jenő elnöklő felügy.-gondnok meleg szeretettel és tisztelet-

tel emlékezett meg róla, kinek 10 évet meghaladó gondnoksága a gondnokok és tanárok érintkezését bensőbbé, őszintébbé tette, aki üléseinken nemcsak elnökölt s bölcs tanácsaival határozataink meghozatalát támogatta, hanem a folytonos érintkezés által meggyőződést szerzett azon szükségletekről és törekvésekről, melyek az intézet érdekében fontosak voltak. Erős a meggyőződése, hogy bár üléseinken nélkülözni fogjuk is személyes jelenlétét, jövőben is érezni fogjuk vonzalmának melegét ügyeink, törekvéseink iránt. Indítványára az összes gondnokoktól, tanároktól és tanítóktól aláírt felíratban üdvözöltük s e felíratot testületileg nyujtottuk át, mely alkalommal az igazgató bucsúszavaira meghatva válaszolt s biztosította jövőre is a tanári kart és intézetet meleg érdeklődéséről és ügyeik jóakaratú támogatásáról. *Dr. Kőváry László*, intézetünknek 1877 óta felügyelő-gondnoka, szept. hó 25-én 89 éves korában végelgyengülésben meghalt. A mai tanári és tanulói nemzedék nem igen ismerte, mert körülbelől 15 év óta visszavonult a közélettől és az intézet ügyeitől; de régebben igen nagy tevékenységet fejtett ki. Nem volt az intézetnek egyetlen oly jelentősebb mozzanata sem, melyben ő részt nem vett volna, mint vezető és tanácsadó. Az ifjúságot szerette, a szegény tanulóknak ösztöndíjakat, jutalmakat adott, pályadíjakat tűzött ki. Állandó érdeklődéssel kisérte a tanárok és tanulók munkáját s még a legutóbbi időkben is pályadíjakkal serkentette buzgó tevékenységre tanulóinkat. Emlékét jegyzőkönyvünkben örökítettük meg, külön gyászjelentést adtunk ki; részvétünket testületileg kifejeztük az özvegynél, koporsójára koszorút helyeztünk, temetésén testületileg vettünk részt és az igazgató a sirnál bucsúbeszédet mondott.

Még egy veszteségről kell beszámolnunk. *Kanyaró Ferenc* ideigl. nyug. tanárnak az egy évi nyugalom — sajnos — nem adta vissza egészségét. E miatt saját kérésére a V. K. M. 82176. sz. rendelettel véglegesen nyugalomba bocsátotta 1907. nov. hó 1-től. Az igazgatóság egy íratban bucsuzott el Kanyarótól, melyben kifejezte távozása fölött fájdalmát s azt a reményét, hogy — ha a tanszéken nem működhetik is — annál több ideje marad érdemes irodalmi működése folytatására.

Kegyes István, ki három éven át volt h. tanár, végleges

állomást kapván, hálás köszönete kifejezése mellett lemondott tanári állásáról. Az igazgatóság hasznos szolgálatai elismerése mellett elfogadta a lemondást s helyettesítéséről úgy gondoskodott, hogy óráit *Varga* Béla óraadó tanárjelöltre, *dr. Kiss* Ernő és *Kovács* Kálmán tanárokra bizta. A zsinati főtanács *dr. Barabás* Ábelt véglegesítette, *Kovács* Kálmánt rendes tanárnak választotta, *Kelemen* Lajost h. tanárnak azzal, hogy mihelyt tanári oklevelét megszerzi, azonnal r. tanárrá neveztetik ki. Oklevelét megszerezvén, 1908. május 1-től r. tanárnak neveztetett ki. Helyettes tanárnak neveztetett ki *Uzoni* Imre végzett tanárjelölt. Óraadókúl alkalmaztattak dr. *Orbók* Loránd és *Borbély* István, gyakorlótanárokúl *Gelei* József és *Gulyás* Antal végzett tanárjelöltek.

A vallástanári állás szervezésének ügye egy lépéssel előre haladt. A zsinati főtanács útasítására az egyházi k. tanács szabályzatot dolgoztatott ki a vallástanárok képesítése ügyében. Ezt a szabályzatot az őszi rendkivüli főtanács megvitatásra és véleményadásra a körökhöz utalta. Reméljük, hogy a jövő főtanács szabályozni fogja a kérdést s ennek alapján az állás a közel jövőben véglegesen betölthető lesz. Az egyházi képviselő tanács ez állást egy évre ideiglenesen helyettes tanári minőségben *Raffaj* Károly papjelölttel töltötte be.

Dr. Barabás Ábel, *Kovács* Kálmán és *Kelemen* Lajos r. tanárok beiktatása máj. hó 21-én d. e. 11 órakor volt. Megnyitó beszédet mondott Gál Jenő felügy. gondnok; Dr. Barabás székfoglalója: *Petőfi vallásos világfelfogása*; Kovács székfoglalója: *Egy magyarbarát angol diplomata a Rákóczi-szabadságharc idején*; Kelemen székfoglalója: *Kolozsvár fölmentése a kuruc-ostromzár alól*; üdvözlő beszédet mondott az igazgató. Az ünnep elején és végén énekelt az ifj. daloskör. Ünnep után közebéd következett a kollég. konviktusban. Az ünnepen elmondott beszédeket l. ez értesítő elején.

A vallás- és közoktatási miniszter úr által a latin nyelv ügyében összehivott szakértekezleten résztvett *Gálfi* Lőrinc tanár; a szünidei latin tanfolyamon *Pálfi* Márton és dr. *Kiss* Ernő.

Fizetési fokozatokban előléptek 1908. jan. 1-től dr. Nyiredy Géza, Gálfi Lőrinc, Hidegh Mihály, Márkos Albert. *Korpótlék* utalványoztatott dr. Nyiredy Gézának (harmadik) 1907. nov. 1-től,

dr. Gál Kelemennek (harmadik) 1908. jan. 1-től és Gálfi Lőrincnek (második) 1908. jan. 1-től.

A Berde tanári jutalmat az 1906—7. isk. évre a főhatóság Nagy Gyula tanárnak utalványozta ki.

A tanári karban egy-két, rövid ideig tartó betegség fordult elő. A helyettesítésről mindannyiszor magunk gondoskodtunk.

3. **Tanulmányi ügyek.** Az oktatás az 1898-ban kötött szerződés értelmében az állami tanítási terv szerint folyt. Az első *módszeres tanácskozást* szept. 10-én, a másodikat febr. 10-én tartottuk. Ez alkalommal megállapodtunk abban, hogy a feladatokat csak megfelelő előkészítés után lehet felhagyni, házi feladatokat pedig csak megszabott számban kitűzni s nem a tanulók szabadjára hagyni. *Ellenőrző* tanácskozást tartottunk dec. 3-án és ápr. 7-én; *osztályozó* tanácskozást jan. 27-én, jun. 16 án és 26 án, a VIII. o. t.-ra nézve május 1-én és 8 án. E tanácskozásokon számbavettük a tanulók magaviseletét és tanulmányi előmenetelét s a szülőket a megállapított eredményről a szükség szerint értesítettük.

Dec. 17-én tanácskozást tartottunk a *latin nyelv tanítása* ügyében. Megállapodásainkat a következőkben foglalom össze: a szókészlet gyarapítására kell törekednünk az alsó fokon az olvasmányok olyan feldolgozásával, hogy szinte könyvnélkül tudjanak a tanulók mindent; a felső osztályokban pedig a kijelölt fordítás szavainak szigorú számonkérésével; a formai készség megadására és a felsőbb osztályokban megtartására és gyarapítására magyarból latinra való fordítással és retroversióval; gyakoroljuk mindig következetesen az elemezve fordítást; az egységes eljárás kialakulására kívánatos a minél gyakoribb hospitálás; az eredmény biztosítása szempontjából szükséges a fölebbvitel, ami következetesen csak teljes tanári létszám mellett lehetséges.

A játék délutánokat az idén is megtartottuk s a testgyakorlás tantervébe behoztuk a svéd testgyakorlatokat.

Ápr. 7-én vitattuk meg az első *igazgatói értekezlet* elé kitűzött hat kérdést, melyek közül hármat az igazgató, egyet Pálfi, egyet dr. Kiss és egyet Kovács tanárok terjesztettek elé.

Tanulmányi kirándulást tettek a VI. o. tanulók dr. Nyiredy

Géza tanár vezetése mellett márc. 7-én, midőn a Frank-Kiss-féle kályhagyárat, 14-én a Reiter gyujtó gyárat és 28-án, midőn a gázgyárat tekintették meg; jun. 11-én a révi barlanghoz rándult ki a VI. o.; a IV. o. tanulók a botanikus muzeumot, az V. o. t. az Erdélyi Múzeum állattárát nézték meg. Ezeken kivül az I. II. o. t. több kisebb kirándulást tettek Kolozsvár határára. A IV. o. máj. 26-án megtekintette az 1848—49. országos ereklye-múzeumot; az I. o. máj. 14-én az Erd. Múzeum Egyesület *érem- és régiségtárát,* hol dr. Buday Arpád osztály archaeologus úr tartott tanulságos magyarázatot. Máj. 31-én az ifjúság a tanári kar egy részének vezetése mellett az Arpád-csúcsra rándult ki, ahol egy kellemes napot töltöttek. A középiskolai tanáregyesület kolozsvári köre által rendezett *ifjúsági szini előadások* közül 8-ban vettek részt tanulóink mindig nagy számban.

A kötelező tantárgyakon kivül a következő *rendkivüli tantárgyakban* nyertek oktatást: *egészségtan, angol, francia, szabadkézi rajz, egyházi és műének, zene, orgonázás, gyorsirás és vivás.* (A részleteket l. hátrább a rendkivüli tárgyaknál.)

Itt említem meg, hogy az országos középiskolai tanáregyesület az isk. év elején Budapesten és Kolozsvárt az ez évben érettségit tett tanulók részére *magyar* és *latin* nyelvből versenyvizsgálatot rendezett. A kitűzött 2 első és 2 második díj közül egy másodikat magyar dolgozatával *Borbély* Ferenc, egy elsőt latin dolgozatával *Gálfi* Zsigmond volt tanulóink nyertek el.

Ez a szép siker buzdítsa komoly munkára az ifjúságot!

4. **Vallás-erkölcsi állapot.** Unitárius növendékeink közül a felsőosztályúak (VI—VIII) az egész év folyamán jelen voltak a vasárnap d. e. templomi istentiszteleten. A templomba az ifjúságot a tanári kar egy része kisérte. Az alsóosztályúak (I—V. o.) a téli időszakban (nov.—ápr.) az intézet tornatermében vasárnap délelőttönként dr. Boros György dekán és Raffaj Károly vallástanár vezetése mellett papnövendékek által tartott istentiszteleteken vettek részt; a nyári időszakban a templomban. Az istentiszteletet az intézetben a papnövendékek kellő buzgósággal és szorgalommal végezték. Részletesebb jelentés olvasható a papnevelő intézet értesítőjében. 7 szegénysorsú unitárius tanulónak az egyházi képviselő tanács adományából *egyházi énekeskönyvet* adtunk.

A nem unitárius vallású növendékek saját felekezetök lelkészétől nyertek hitoktatást s azok vezetése és őrködése mellett teljesítették egyéb vallási kötelességeiket is. Jelentékenyebb panasz ez irányban nem fordúlt elé.

A vallás-erkölcsi nevelés körében felemlítem, hogy máj. 28-án IV. o. tanulóink közűl a következők confirmáltak: Aradi Gábor, Benedek Gábor, Csiki Károly, Durugy Ferenc, Fazakas Béla, Gálfalvi Ferenc, Kovács Károly, Létai Zoltán, Máthé Arpád, Müller Károly, Nagy Lajos, Siménfalvi Gyula, Széchy György, Tóth Ferenc, Székely László, Nyiredy Géza; a III. o. tanulói közűl: Elekes Béla, Jakab István és Tarcsafalvi Zoltán; az V. o. tanulói közűl: Kovács Kálmán.

5. **Fegyelmi állapot.** Az ifjúság erkölcsi magaviselete általában véve jó volt. Sajnos azonban, hogy három első oszt. künnlakó tanulót több rendbeli elkövetett lopás vétsége miatt ki kellett zárnunk az intézetből; két tanulót (egy II. o. bennlakó és egy IV. o. künnlakó) pedig igazgatósági megdorgálásban kellett részesítenünk. Ez annál szomorúbb, mert egy nehány hibája miatt az egész ifjúságra bizonyos árnyék vetődik, amelyet érdemetlenül a többiek is szenvednek, holott ezek magaviselete ellen kifogást egyáltalában nem emelhetni.

6. **Egészségi állapot.** Az egészségi állapotról bővebben a *kollégium kórháza* c. fejezetben fogunk szólani. Itt röviden csak annyit, hogy vörheny járvány miatt az előadásokat kétszer kellett 2–2 hétre megszüntetni s ezért — mindamellett, hogy az idei betegek száma majdnem háromszor kisebb, mint a tavalyiaké — az egészségi állapot jelentékenyen rosszabbnak mondható. *Sebes Antal* V. o. tanuló, ki most iratkozott be, szept. 16-án a vörheny tünetei között meghalt. Nem is igen volt időnk megismerni; csak annyit láttunk, hogy szelid, szorgalmas, gyönge szervezetű fiu. *Szakács Zsigmond* VIII. o. tanuló ápr. 11-én önkezével vetett véget életének. Öt év óta tanítványunk; mindig szorgalmas, igyekvő és szerény, jó magaviseletű tanulónak ismertük. Annál érthetetlenebb túlságos érzékenysége, mely e végzetes lépésre ragadta. Fájdalmas részvétünk kiséri sírjukba, legyen csendes pihenésük! Szülőiknek adjon az ég vigasztalást és többi gyermekeikben örömet!

7. **Iskolai ünnepek.** Ifjúságunk ez évben is több alkalommal adott méltó kifejezést hazafiui lelkesültségének. *Okt. 6-án* gyászünnepet, *márc. 15-én* szép emlékünnepet rendezett a díszteremben nagyszámú közönség jelenlétében. *Márc. 2-án* tánccal egybekötött zártkörű *dal- és zeneestélyt* rendezett, melyen az ifj. daloskör és Apolló-kör által előadott darabokon kivül Pálfi Márton tanár felolvasást tartott, Kozma Juliska kisasszony zongorán magyar népdalokat játszott, Pongrác Ádám VII. o. t. zongorán Chopin (g moll) balladáját és Sándor János, Pongrác Ádám zongora kisérete mellett Wienawszky H. Romanze-át adta elő hegedűn. A zeneestélyen nagyszámú és előkelő közönség jelent meg s erkölcsileg és anyagilag kiválóan sikerült. Tiszta jövedelme a kirándulási és Apolló-kör alapja javára 402 K 90 fill. volt.

Dec. 21-én a *jóltevők emlékére* hálaünnepet tartottunk, mely alkalommal megnyitó beszédet mondott Kozma Ferenc felügy. gondnok, emlékbeszédet Márkos Albert tanár *Nagyajtai Kovács Istvánról* (l. ez értesítő elején), Zoltán Sándor I. éves papnövendék saját költeményét szavalta s az ifjúsági daloskör az ünnep kezdetén és végén alkalmi darabokat adott elő. Jun. 4 én az ifjúság a Lövölde helyiségében *táncmulatságot* rendezett szép erkölcsi és anyagi sikerrel. Tiszta jövedelem 236 K 76 f.

8. **Látogatások.** a) *Hivatalosak.* A főtiszt. püspök úr Kozma Ferenc felügy.-gondnok és az igazgató kiséretében dec. 12—14. napjain meglátogatta az intézetet, mely alkalommal minden tanárnak legalább egy óráján jelen volt s meggyőződést szerzett a tanítás állapotáról; megjelent több alkalommal az évvégi vizsgálatokon is. Az állami felügyeletet ez évben is Kuncz Elek tanker. kir. főigazgató, mint *kormányképviselő* gyakorolta, aki febr. 18—21. napjain tette meg látogatását. Megfigyelte a tanítás menetét, az administrationális ügyek vezetését, a tanulók előmenetelét és fegyelmezését. Megvizsgálta a szertárakat és könyvtárakat, a dolgozó, háló- és étkező helyiségeket. Látogatása befejeztével értekezletet tartott, melyen tapasztalatait s elismerését közölte a tanári karral. Az egyházi képviselő tanács a felterjesztett jegyzőkönyvben foglaltakat örömmel vette tudomásul. *Az igazgató* az év folyamán minden tanárnál hospitált s a tanulók előmeneteléről és fegyelmezéséről tapasztalatokat szerzett. Átvizsgálta az írás-

beli dolgozatokat, rajzlapokat, szépírási füzeteket, térképvázlatokat és osztálykönyveket s megjegyzéseit közölte a tanári karral.

A *tanárok* közül is többen hospitáltak szaktársaik óráin s az egységes módszeres és fegyelmezési eljárás érdekében szükséges, hogy ez a hospitálás minél gyakrabban történjék. A testgyakorlás felügyeletére a V. K. M. e tanévre *Kun Gyula* fővárosi tanácsost, a Nemzeti Tornaegylet elnökét küldötte ki, aki azonban megbízatásában nem járt el.

b) *Nem hivatalosak.* 1907. jun. 9-én 20 éves találkozójuk alkalmából: dr. Molnár Jenő ügyvéd, Geréb Zsigmond lelkész, Józan Miklós esperes, dr. Pázsint Mihály lelkész, Kovács Imre, Máté Lajos lelkészek, Bodor Mihály m. á. v. hivatalnok, Vass Domokos polg. isk. tanár, dr. Tompa Camil ügyvéd, dr. Rosenberger Mór orvos, dr. Heimann József várm. tb. főorvos, Hadházi Sándor egyh. pénztárnok és e sorok írója; 1907. szept. 5-én 10 éves találkozójuk alkalmával: dr. Pálffy József ügyvéd, dr. Mikó Imre kir. törvsz. aljegyző, Sebestyén Mór mérnök, Gálfalvi Sámuel tanár, dr. György János tanár, Biró Pál lelkész, dr. Benedek Miklós ügyvédjelölt, Sárdi Ákos szolgabiró, dr. Zsakó Andor kir. törvsz. aljegyző, Rédiger Ödön gyógyszerész. Tanulmányozás céljából: Dragalina Patricius tanítóképző intézeti igazgató, Mariu Aurél vagyonközségi számtanácsos, Kalkbrenner Antal áll. főgimn. igazgató, Diaconovich Sándor vagyonközségi erdőmester, mindannyian Karánsebesről. A kolozsvári tankerület *első igazgatói értekezlete* alkalmával ápr. 24. és 25-én: Kuncz Elek főigazgató, dr. Solymossy Lajos, a székelyudvarhelyi áll. főreálisk., Soó Gáspár, a róm. kath., Gönczi Lajos ref. főgimn., Fogarasi Béla, a nagyenyedi Bethlen-kollég., Fischer György, a besztercei ág. ev. főgimn., Mahalcsik Bónó, a szilágysomlyói r. kath. algimn., Mártonfi Lajos, a szamosujvári áll. főgimn., dr. Kőrösy György, a dési áll. főgimn., Pap Mózes, a székelykeresztúri unit. algimn., Varga Dénes, a tordai unit. algimn., Csiki Lajos, a marosvásárhelyi ref. kollégium, Balogh Károly, a kolozsvári ref. kollégium, Ghetie János, a naszódi alapítv. főgimn., Kroll Rudolf, a kolozsvári r. kath. főgimn. h., dr. Kinn Gusztáv, a szászrégeni ág. ev. algimn., Pál Antal, a gyulafehérvári r. kath. főgimn., Deák Áron, a balázsfalvi főgimn. h. igazgatója és dr. Berger Albert, a besztercei ág. ev. főgimn. tanára.

9. **Osztálytalálkozók.** 1907. jun. hó 9-én az *1887-ben végzett osztálytársak* gyültek össze 20 éves találkozóra 13-an. Tisztelegtek a főtiszt. püspök úrnál, Nagy Lajos és Péterfi Dénes volt tanáraiknál s Pap Mózes tanárukat sürgönyieg üdvözölték. Alapítványt tettek „*Az 1886/87-ben végzett osztálytársak alapítványa*" címen, melyre 435 K gyült össze. Az alapítvány rendeltetése az, hogy az alap évi kamatjai az adakozóknak ez intézetben tanuló, arra érdemes gyermekei jutalmaztassanak első sorban; ilyenek nem létében pedig az igazgatóság ítélete szerint szorgalmas, jó viseletű, szegény tanulók. Elhatározták, hogy öt év mulva, 1912-ben újra összegyűlnek s az összehívással e sorok íróját bizták meg.

Az 1867-ben végzett osztálytársak 1907. jun. hó 30-án *40 éves találkozóra* gyültek össze a régi kollégium nagytermébe (auditorium) 10-en, névszerint: Létay Károly, Gál Zsigmond, Török Árpád, Csongvay Lajos, Madán Ferenc, Barabási Sándor, Sigmond Ákos, Pálffy György, Csegezi Lajos, Benkő Mihály. Életben levő volt tanáraikat üdvözölték, elhalt tanáraik iránt érzett hálás emlékezetüket jegyzőkönyvbe iktatták; egyik társuk által 40 évvel ezelőtt a „Dávid Ferenc emlékére" gyűjtött 637 K 02 f. alapítványt most 530 K-val gyarapították s az összeg kezelésével Benkő Mihály társukat bizták meg. Elhatározták, hogy 10 év mulva, 1917. junius hó utolsó vasárnapján d. e. 9 órakor újra összegyűlnek 50 éves találkozóra. A találkozásról felvett jegyzőkönyvet *Emlékkönyvben* kinyomatták s ennek egy példányát megőrzés végett az igazgatóságnak megküldötték.

Az *1897-ben végzett osztálytársak* 1907. szept. 5-én 10 éves találkozót ünnepeltek 10-en. Külön alapítványt nem tettek, de a konviktusi alapok gyarapítására 220 K-t adományoztak. Elhatározták, hogy öt év mulva, 1912. szept. 5-én újból összegyűlnek s az összehívással dr. Mikó Imre társukat bízták meg.

10. **Osztályvizsgálatok.** A javító, pótló és felvételi vizsgálatokat aug. 30—31. napjain tartottuk meg; a VIII. o. vizsgálatait máj. 4—8. napjain. Az évvégi rendes vizsgálatok jun. hó 15-én kezdődtek s 26-án végződtek. Ugyanazon nap délután volt az osztályozó tanácskozás s 28-án d. e. 11 órakor az évzáró-ünnepély. A vizsgálatokon a tanári kar s az egyházi képviselő tanács által kiküldött biztosok, névszerint Kozma Ferenc elnöklése mellett

Nagy Lajos, Molnár Sándor, Gyulay László, Zsakó István, Gyöngyössy Béla, Benkő Mihály, Ballok Károly, Orbók Mór, Keresztély Lajos, Boér Gergely, Lőrinci Dezső egyh. tanácsosok vettek részt.

11. **Alapítványok.** A mult iskolai évi értesítő lezárása óta a következő alapítványok tétettek:

a) Az 1906/7. isk. év végén a konviktusi pénztár fölöslegéből 4200 K-t adtunk be *egy negyedik konviktusi házialap* tőkéjéül. Az E. K. Tanács 1907 jul. 10-én tartott ülésében 681. tan. sz. alatt örömmel vette tudomásul s a pénztárt a konviktusi alapok között való szabályszerű kezelésre utasította.

b) *Konviktusi lánc-alap.* 1906. év végén dr. Ferencz Ákos dicsőszentmártoni tiszti főügyész úr gyűjtést indított a konviktus javára. A gyüjtés lánclevelezés által történt. Begyült 733 K 79 f, mely összeg felküldetvén, az E. K. Tanács 1907. dec. 11-én tartott ülésében 1160. tan. sz. a. beutalta a közpénztárba azzal az utasítással, hogy *konviktusi láncalap* címen külön kezeltessék; a gyüjtés megindításáért dr. Ferencz Ákosnak, a gyüjtés körül kifejtett buzgóságért dr. Gál Kelemen igazgatónak méltányló elismerését és köszönetét fejezte ki.

c) *1895/96-ban végzettek adománya a Boros Sándor emlékalap gyarapítására.* Dr. Lukácsi József kolozsvári ügyvéd úr 208 K 58 f-t adott be, mint az 1895/96 ban végzetteknek 1906 jun. 9-én tartott 10 éves találkozójuk alkalmával a Boros Sándor emlékalap növelésére gyüjtött összeget. Ez összeget felterjesztvén, az E. K. Tanács 1907 dec. 11-én tartott ülésében 1161. tan. sz. a. méltányló elismerése mellett elfogadta s beutalta a pénztárba azzal, hogy az emlékalap szabályzata szerint kezeltessék.

d) *Benczédi Gergely emlékalap a kolozsvári tanári özvegy és árvai alap gyarapítására.* Néhai Benczédi Gergely ny. főgimn. tanár halála alkalmával koszorú-megváltás címen gyüjtést indítottunk. A begyült összeget 1092 K 01 f-t, fölterjesztettük azzal a javaslattal, hogy az a néhai családjának kifejezett óhajtásához képest a tanári özvegy és árvai alaphoz csatoltassék s aszerint, de külön címen kezeltessék. Az E. K. Tanács 1907 dec. 11-én tartott ülésében 1162. tan. sz. alatt az igazgatóságnak a gyüjtés körül kifejtett buzgóságáért kifejezte méltányló elismerését, az összeget pedig beutalta a pénztárba.

e) Dr. Mikó Imre úr 220 K-t adott be, mint az 1896/97-ben végzett osztálytársak adományát *a konviktusi alapok gyarapítására.* Ez összeget felterjesztvén, az E. K. Tanács 1908 márc. 11-én tartott ülésében 189. tan. sz. a. elfogadta, az adományozóknak kifejezte köszönetét s a pénzt szabályszerű kezelésre beutalta a közpénztárba.

f) *Az 1887-ben végzett osztálytársak alapítványát* (435 K), melynek rendeltetése az, hogy kamataiból az alapítványt tevők arra érdemes, szorgalmas és jóviseletű fiai jutalmaztassanak, az E. K. Tanács 1908. május hó 13-án tartott ülésében 453. tan. sz. a. elfogadta, az adományozóknak kifejezte köszönetét s a pénzt szabályszerű kezelés végett beutalta a közpénztárba.

12. **Internátus.** Főfelügyelője az igazgató. A közvetlen felügyeletet Sándor János és Borbély István végzett tanárjelöltek gyakorolták, mint internátusi felügyelők. Bennlaktak az intézetben, a tanulók dolgozó- és háló-szobáinak közvetlen szomszédságában. Az intézeti rendre, csendre, silentiumra, szóval a napirend pontos megtartására felügyeltek, a tanulásra és előkészületre rendelt időben a dolgozó-szobákban folytonosan jelen voltak s a tanulókat leckéik megtanulásában, feladataik elkészítésében segítették, utasították.

Ez évben az internátusi ruha- és könyvszekrényekre folytatólagosan 150 drb Wertheim-zárat csináltattunk 450 K értékben. Célunk az, hogy rendre az összes szekrényeket ilyen zárral lássuk el. Az internátus butorzatában különösen a dolgozó-szobák székei bizonyultak gyengéknek s ezek fokozatos kicserélésére a főhatóság a jövő évre 600 K-t utalványozott.

A bennlakó tanulók száma: felvétetett 149 gimnáziumi, 4 elemi iskolai tanuló és 21 egyetemi hallgató, *összesen 174. Vallásra nézve:* 139 unitárius, 5 ev. ref., 3 ág. ev., 9 r. kath., 1 gör. kel., 17 izraelita. Évközben kilépett az internátusból 6 gimn. tanuló és 2 egyetemi hallgató. *Év végén a bennlakó tanulók összes száma 166. Vallásra nézve* ezek közül 136 unitárius, 4 ref., 3 ág. ev., 7 r. kath., 1 gör. kel., 15 izr.

13. **Konviktus.** Gondnoka Gálfi Lőrinc tanár, bérlője Szilágyi Béla volt. Az étkezés ideje reggel 7, délben $^1/_2$1, este $^1/_2$7 óra. Az étkezésnél a közvetlen felügyeletet az internátusi felügyelők

és az asztaltársaságok fejei gyakorolták, akik vagy papnövendékek, vagy VIII. o. tanulók. Az étkezést minden alkalommal rövid kis imádság előzte meg.

A kolozsvári piac drágasága miatt a konviktus bérlője drágasági pótlékért folyamodott. Az igazgatóság javaslatára a főhatóság az 1906/7. iskolai évre 600 kor. átalány összeget utalványozott ki a bérlő részére. A főhatóság az élelmi szerek állandó drágasága miatt a konv. bérlő kérésére illetékét napi 70 f-ről 74 f-re emelte fel 1908 évi szept. hó 1-től *anélkül, hogy a tanulók díját emelte volna.* A konviktusi pénztár az isk. év elején 4200 K tőkével a *negyedik konviktusi házi alapot* teremtette meg s így hat évi fennállása után 4 tanulót teljesen díjmentesen élelmez.

Az idén 15 volt azon konviktusi tagok száma, akik szegénységük miatt nem tudván megfizetni az egész díjat, vagy kedvezményükre nem tudván ráfizetni a szükséges pótlást, csak ebédet, vagy ebédet s reggelire és vacsorára egy-egy cipót kaptak.

A konviktusi kedvezményekről szóló jelentést lásd alább a *Segélyezés* fejezete alatt.

A konviktusi tagok száma: ez év folyamán felvétetett 19 papnövendék, 145 gimnáziumi, 4 elemi iskolai tanuló, 10 egyetemi hallgató, összesen 178. *Vallásra nézve:* unitárius 147, ref. 5, ág. ev. 4, róm. kath. 7, gör. keleti 1, izraelita 14. Évközben kilépett 1 papnövendék, 2 elemi iskolai tanuló, 13 gimn. tanuló, 3 egyetemi hallgató, összesen 19. *Év végén a tagok összes száma:* 159, a mult évinél kevesebb 13-mal. *Vallásra nézve:* unitárius 133, ref. 4, ág. ev. 4, róm. kath. 5, gör. keleti 1, izraelita 12.

II. Fontosabb rendeletek és átiratok.

Az 1906/7. iskolai évben a mult évi értesitő lezárása után:

E. K. T. 474. tan. sz. a. jóváhagyja a jóltevők emlékünnepélyének a jövő isk. év elejére való elhalasztását.

E. K. T. 340. tan. sz. a. tudomásúl veszi jelentésünket a könyvtár rendezés befejezéséről s a könyvtárnoknak 1200 K tiszteletdíjat utalványoz.

V. K. M. 22927. (498. eln.) sz. a. Kanyaró F. tanár 2688. K ideiglenes nyugdíját 3066 K-ra emelte.

Főtiszt. püspök úr 233. sz. a. a király megkoronáztatásának 40 éves jubileumára jun. 8-ra iskolai ünnepélyt rendel el.

V. K. M. 54537. sz. a. (509. eln.) az éretts. vizsgálatra kormányképviselőűl Kozma Ferenc nyug. tanfelügyelőt küldi ki.

V. K. M. 45144. (511. eln.) sz. a. a dolna-tuzlai főgimn. bizonyítványait államérvényeseknek nyilvánítja.

V. K. M. 65074. sz. a. latin tanárok részére jul. 2—16-án elméleti és gyakorlati tanfolyamot rendeztet; E. K. T. 637. tan. sz. a. Pálfi M. és dr. Kiss E. tanároknak 100—100 K utisegélyt utal ki e tanfolyamon való részvétel céljából.

E. K. T. 530. tan. sz. a. két tanulónak 83 K 31 f. betegápolási; 531. tan. sz. a. egy tanulónak 28 K tandíjat, 532. tan. sz. a. 44 tanulónak 79 K 60 f. gyógyszertári; 534. tan. sz. a. 55 tanulónak 485 K 34 f. szünidei konv. díjhátralékot enged el.

E. K. T. 377. tan. sz. a. megerősíti a gyakorló-tanárok alkalmazására vonatkozó szabályzatot.

E. K. T. 614. tan. sz. a. az éretts. vizsgálatról szóló jelentésünket megnyugvással vette tudomásul.

E. K. T. 647. tan. sz. alatt az elemi iskolai tanítók fizetését az 1907. XXVII. t.-c. értelmében rendezi. Régeni Áronnak

1800 K-t, Nagy Józsefnek 1600 K-t utalványoz 1907. szept. 1-től.

E. K. T. 674. tan. sz. a. az igazgatóság kezelése alatt álló alapok megvizsgálásáról tett jelentésünket jóváhagyólag tudomásul veszi.

E. K. T. 677. tan. sz. a. Szilágyi Béla konv. bérlőnek 600 K drágasági pótlékot utalványoz 1906/7-re.

E. K. T. 680. tan. sz. a. konviktusi gondnoknak és tandíjkezelőnek 3 évre kinevezi Gálfi Lőrinc tanárt 800 K. tiszteletdíjjal.

E. K. T. 681. tan. sz. a. örömmel veszi tudomásul, hogy az igazgatóság 4200 K. tőkével *egy (negyedik) konviktusi házi alapot* létesített.

E. K. T. 751. és 752. tan. sz. a. a beteg tanulók költségeiről és az isk. nyomtatványokról felterjesztett számadásaimat elfogadja, a felmentést megadja.

E. K. T. 533. tan. sz. a. elhatározza, hogy az iskolai kórházat vízvezetékkel, csatornázással ellátja, az orvos tiszteletdíját 1907. szept. 1-től 400 K-ról 600 K-ra emeli.

E. K. T. 679. tan. sz. a. a megüresedett tanári székeket betölti Kovács Kálmán, Kegyes István, Uzoni Imre és Kelemen Lajos kinevezésével.

E. K. T. 794. tan. sz. a. a konviktus 1906/7. évi számadását megvizsgálja s a felmentést megadja.

E. K. T. 885. tan. sz. a. a Berde-tanári jutalmat 1906/7-re Nagy Gyula tanárnak adja.

E. K. T. 871. 1158. tan. sz. a. kiosztja 1907/8-ra a konviktusi kedvezményeket.

E. K. T. 872. tan. szám alatt Borbély István és Sándor János tanárjelölteket internátusi felügyelőkké kinevezi

E. K. T. 873. tan. sz. a. elfogadja 1907/8-ra a tantárgy-felosztást.

E. K. T. 906. eln. sz. a. Kegyes Istvánt saját kérésére felmenti, lelkiismeretes, buzgó munkásságáért elismerését kifejezi s tanszéke betöltésére felhatalmazást ad.

V. K. M. 95504. sz. a. »First Latin Book« magyar kiadásáról gondoskodik, tankönyvűl való behozatalát megengedi.

Az 1907/8. iskolai évben:

V. K. M. 92858. sz. a. (920. eln.) a pótló és javító éretts. vizsgálathoz kormányképviselőűl Kozma Ferenc nyug. tanfelügyelőt küldi ki.

E. K. T. 876. tan. sz. a. az iskola-szolgáknak 60—60 K. személyi pótlékot utalványoz.

E. K. T. 939. tan. sz. a. Raffaj Károlyt ideigl. h. vallástanárnak kinevezi, Varga Bélát óraadónak alkalmazza s nekik és dr. Kiss és Kovács tanároknak óratöbbletért díjaikat kiutalványozza.

Főt. 45. és 49. sz. a. Kovács Kálmánt és dr. Barabás Ábelt r. tanároknak választja, beiktatásukat az E. K. T. 982. és 963. sz. a. elrendeli, Kelemen Lajost h. tanárnak kinevezi.

V. K. M. 82176. sz. a. *Kanyaró Ferencet 3066 korona nyugdíjjal véglegesen nyugdíjazza.*

V. K. M. 104324 sz. a. (1023. eln.) kiutalványozza a tanárok személyi pótlékát 1907. I. felére.

V. K. M. 115517. sz. a. rendelete tanárok által tanulóknak adott ellátás eltiltása ügyében.

E. K. T. 1070. tan. sz. a. a javító éretts. vizsgálatról felterjesztett jelentésünket megnyugvással vette tudomásul.

E. K. T. 1071. tan. sz. a. Kanyaró nyugalomba vonulásával megüresedett helyeket 1908. jan. 1 től betölti.

E. K. T. 1116. tan sz. a. dr. Nyiredynek 1907 nov. 1-től a 3., dr. Gálnak 1908 jan. 1-től a 3, Gálfinak a 2. korpótlékot kiutalványozza.

V. K. M. 120649. sz. a. (1172 eln.) Sebes Lászlónak a VII. o.-ról a tantervi különbözetre is kiterjesztendő magánvizsgálatra engedélyt ad.

V. K. M. 110065. sz. a. (1196. eln.) felhív a svédtorna gyakorlatoknak a tornaoktatás tervébe való beillesztésére.

E. K. T. 1157. tan. sz. a. 109 tanulónak 3343 K tandíjat enged el.

E. K. T. 1159. tan. sz. a. a betegszoba felszerelésére a kórház alap terhére 100 K-t utalványoz.

E. K. T. 1160. tan. sz. a. köszönettel vette a konv. láncalapra gyűlt 733 K 79 ft, s dr. Ferencz Ákos és dr. Gál K.-nek köszönetét fejezte ki.

E. K. T. 1161. tan. sz. a. az 1895—6-ban végzettek 208 K 58 f adományát köszönettel vette.

E. K. T. 1162. tan. sz. a. köszönettel vette a Benczédi G. koszorú megváltására gyűjtött 1092 K 01 ft, beutalta a tanári özvegy- és árvai alapba s az igazgatóságnak méltányló elismerését fejezte ki.

E. K. T. 1164. tan. sz. elfogadja Gálfi Lőrinc 1906—7. évi isk. számadását.

V. K. M. 126487. sz. (1274. eln.) az 1907—8. évre az állami felügyelet gyakorlásával Kuncz Elek főigazgatót bízta meg.

V. K. M. 117802. sz. a. (1275. eln.) a testgyakorlás felügyeletével az 1907—8. évre Kun Gyula tanácsost, a Nemzeti Tornaegylet elnökét bízta meg.

1908-ban:

V. K. M. 132271. sz. rendelete a Londoni Magyar Kiállítás ügyében; engedély rá 160. tan. sz. a., 200 K költség 190. eln. sz. a.

Főtiszt. püspök úr 33. sz. a. a *Tanári anyakönyv* vezetését az igazgató hatáskörébe utalja.

V. K. M. 136387. sz. (72. eln.) rendelete az administratió egyszerűsítése céljából vizsgálati engedélyeknek a főigazgatókra, ill. felek. főhatóságokra való átruházása iránt.

E. K. T. 46. tan. sz. a. 23 tanuló nevén 1004 K 28 f tandíjhátralékot töröl.

E. K. T. 67. tan. sz. a. elrendeli, hogy már *ez évben tanári értekezlet tartassék* s a költségekre 360 Kt utal ki.

E. K. T. 161. tan. sz. a. az I. félév végén elégtelen osztályzat miatt megürült konv. kedvezményeket kiosztja.

E. K. T. a svéd tornaszerekre 330 K 50 f. költséget utalványoz.

E. K. T. 47. tan. sz. a. a latinoktatás sikeresebbé tétele céljából tartott értekezlet jegyzőkönyvét örömmel s méltányló elismeréssel vette tudomásul s másolatban tanulmányozás végett megküldte a tordai és szkeresztúri igazgatóságoknak.

V. K. M. 13686. sz. a. (197. eln., 161. főig. sz.) életbe lépteti *az igazgatói értekezleteket.*

Az országos középiskolai tanáregyesület 106. sz. a. közli a philologiai versenyek eredményét, mely szerint Gálfi Zsigmond

latin dolgozatával első, Borbély Ferenc magyar dolgozatával második díjat nyert s üdvözli az intézetet és tanári kart.

E. K. T. 189. tan. sz. az 1896-97-ben végzettek adományát köszönettel elfogadta.

E. K. T. 195. tan. sz. a. ifj. Vlász Jánosnak különbözettel összekötött VIII. o. magánvizsgálatra engedélyt adott.

E. K. T. 219. tan. sz. a. 1908. szept. 1-től *a konviktusi bérlő illetékét* a naponként és fejenként kiszolgáltatott élelemért *70 f-ről 74 f-re emelte.*

E. K. T. 220. tan. sz. a. a VIII. o. vizsgálatait máj. 4-8-ára, az éretts. írásbelit máj. 18—20-ra, a szóbelit jun. 9—13-ra tűzi s kiküldi a vizsgáló bizottságot.

E. K. T. 249. tan. sz. a. a kollégiumi kórházba egy fürdőszoba s closett beállítási költségeire 711 K 20 ft kiutalványoz.

E. K. T. 251. tan. sz. a. a kormányképviselő látogatása alkalmával felvett jegyzőkönyvben foglaltakat örömmel vette tudomásúl.

E. K. T. 285. tan. sz. Gálosi Jenő, Varga József és Szöllősi István I. o. tanulókat több rendbeli lopás vétsége miatt kizárta az intézetből.

E. K. T. 319. eln. sz. a. V. K. M. 131485—1907. sz. rendeletét a fegyverkezelés és céllövési gyakorlatoknak bevezetése ügyében véleményes javaslatra megküldi.

E. K. T. 322. eln. sz. a. a V. K. M. 31072-1908. sz. rendeletét a görögből teendő érettségi vizsgálat ügyében megküldi.

E. K. T. 326. tan. sz. a. új internátusi székek fokozatos beszerzésére 1909-re 600 Kt utalványoz.

E. K. T. 388. tan. sz. a. a V. K. M. 131485—1907. sz. irata értelmében megbízza az igazgatóságot, hogy a katonai céllövészet behozatala érdekében a szükséges lépéseket a katonai parancsnokságoknál tegye meg.

E. K. T. 389. tan. sz. a. Kelemen Lajost május 1-től rendes tanárnak kinevezi.

E. K. T. 390. tan. sz. a. a hármas tanári beiktató ünnepre képviselőkül Nagy Lajos és Gyöngyössy Béla egyh. tanácsosokat küldi ki.

E. K. T. 391. tan. sz. a. az évvégi vizsgálatok sorrendjét jóváhagyja s a vizsgáló bizottságot kiküldi.

E. K. T. 438. tan. sz. a. Varga Bélát, Uzoni Imrét és Raffaj Károlyt a jövő iskolai évre helyettes tanároknak kinevezi.

E. K. T. 453. tan. sz. a. az 1887-ben végzett osztálytársak 435 K alapítványát köszönettel elfogadta, a pénzt beutalta a központi pénztárba s a kamatokat már az idénre kiutalta jutalmazás céljából.

V. K. M. 59441. sz. rendelete aziránt, hogy a görögből önként érettségire jelentkező tanulók sem előzetes osztályvizsgát, sem irásbelit nem tesznek, hanem csak szóbeli érettségi vizsgálatra kötelezvék.

V. K. M. 61966. sz. a. (544. eln.) az érettségi vizsgálatra kormányképviselőnek Máthé György budapesti áll. főgimn. tanárt küldötte ki.

III. Az igazgatóság működése.

A kollégium igazgatóság hatáskörébe tartozik az egész épület feletti felügyelet, a konviktus, a bennlakó gimnáziumi és elemi iskolai tanulók és egyetemi hallgatók ügyei, a kollégium adminisztrativ ügyeinek intézése s a főgimnázium és elemi iskola minden ügye.

Az igazgatóság elnökei: Kozma Ferenc kir. tanácsos, nyug tanfelügyelő, a M. Tud Akadémia levelező tagja; Gál Jenő kir. táblai tanács-elnök, iskolai felügyelő-gondnokok.

A lefolyt évben az elnöki tisztet Gál Jenő gondnok teljesítette.

Előadó: dr. Gál Kelemen igazgató. Tagok: a theologiai és gimnáziumi rendes és helyettes tanárok. Osztályozó tanácskozásokon az óraadó tanárok is jelen voltak.

Jegyző: dr. Kiss Ernő tanár.

Az igazgatóság a múlt évi értesítő lezárása óta 24 ülést tartott, melyeken 526 jk. pont alatt az intézet adminisztrativ és tanulmányi vezetésével foglalkozott. A tárgyalt ügyek közül kiemelem a következőket:

Még a múlt isk. évben, de az értesítő lezárása után javaslatot terjesztettünk fel a kórházi épületnek fürdő-szobával és vizvezetékkel való ellátása iránt; költséget kértünk a tanári olvasóban felállítandó könyvszekrényekre; elkészítettük a főgimnázium 1908. évi, az internátus és konviktus 1907–8. isk. évi költségvetéseit; javaslatot tettünk a kórházi és gyógyszertári, valamint a szünidei konviktusi díjak elengedése ügyében; megbíráltuk a pályamunkákat s kiosztottuk az évvégi jutalmakat; megvizsgáltuk a Kriza önképzőkör, dalkör, kirándulási alap, segélyző alap, Apolló-kör, felső- és alsó-osztályuak olvasó-egylete, a majális rendező bizottság számadásait, a tandíjkezelő

tanár számadását az önképző-köri és olvasó egyleti díjakról; javaslatot készítettünk a tanári állások betöltése iránt; a konviktusi bérlővel egy évre szerződést kötöttünk; megvizsgáltuk a felső- és alsó-osztályúak könyvtárát; elkészítettük a tantárgyfelosztást; javaslatot készítettünk *a tanítók fizetésrendezése ügyében az 1907. évi XXVII. t.-c. értelmében: az iskolaszolgák fizetése felemelését javasoltuk* s a konviktusi kedvezmények kiosztása iránt előterjesztést tettünk; elvégeztettük az épületben a nyári javításokat és nagy takarítást.

Az alakuló ülést szept 4-én tartottuk, mikor intézkedtünk a Kegyes István h. tanár lemondásával ellátatlanúl maradt órák kiosztása, valamint *a vallástanári állás ideiglenes betöltése* és az isk. év megnyítása iránt Szabályzatot készítettünk *a bennlakó egyetemi hallgatók esti kimaradásának szabályozására.* A tűzifa beszerzése kérdésében ismételten tárgyaltunk: a bányabükki birtok sem tud elegendő fát szállítani s úgy látszik, hogy a még szükséges fa beszerzése évről-évre drágább és nehezebb lesz. Ismételten felterjesztést tettünk aziránt, hogy a fizikai előadó terem dynamo-motorikus berendezésének költségei utalványoztassanak. (A berendezés leírását l. hátrább a szertáraknál.) Behoztak próbaképen Dent latin olvasókönyvét magyar átdolgozásban.

Több ülésünkben tárgyaltuk *a kollégiumi épület fedelének kijavítási ügyét is.* A fedő anyag ugyanis több helyen megrepedezett s az eső több helyen becsorog és a padlást áztatja. A főhatósághoz is tettünk ismételten felterjesztést. Nagyobb bajok elhárítása végett az ügy sürgős elintézést követel.

A svédtornászat paedagogiai alapgyakorlatait a középiskolai testgyakorlás körébe behozni óhajtván, *svéd tornaszerek* beszerzésére költséget kértünk a főhatóságtól. A szerekről hátrább a szertáraknál lesz szó. Dec. 17-én üdvözlő iratot küldöttünk tordai kartársaink beiktatási ünnepére. A vallás- és közoktatási miniszter úr által rendezett *londoni magyar kiállítás* kulturális osztályában résztvettünk az 1—4. el. és V—VIII. o. tanulók rajzaiból álló 1—1 rajzalbummal, az intézet különböző helyiségeiről felvett 14 drb fényképpel és 17 művel (19 drb), melyek az angol és magyar unitáriusok érintkezésére vonatkoznak. Ez évben tar-

tatott *az első tanári értekezlet* Tordán ápr. 11-én, mely alkalommal a tanári karból dr. Boros dekán az értekezletek célját fejtegette, dr. Kiss Ernő tanár pedig a Dent-féle latin nyelvkönyv alapján folyó latintanítást ismertette.

A kolozsvári tankerület első igazgatói értekezletét ápr. 24. és 25-én vendégeinkűl fogadtuk s tiszteletükre a konviktusban ebédet adtunk. A konviktusi bérlő kérésére az élelmi szerek állandó drágaságára való tekintettel számításokat tettünk s egy tanuló részére kiszolgáltatott egy napi élelemért *illetékét 70 f-ről 74 f-re felemelni* javasoltuk a jövő isk. évtől kezdődőleg. A tanulókra nézve a fizetendő konv. díjat nem emeltük. *Az internátusi székek* kicserélésére a jövő évre 600 K költséget kaptunk.

A jövő év elején rendezendő *balatonvidéki kirándulás* előkészítésével dr. Nyiredy Géza tanárt biztuk meg. *A katonai céllövészet* bevezetését elvileg elhatároztuk s a szükséges intézkedések előkészítésével az igazgatót bíztuk meg.

A könyvtár-rendezés befejeztetvén, elhatároztuk, hogy a volt könyvtárnokoktól való átvétel s a jelenleginek való átadás alapos megejthetése céljából a könyvtár egész meglevő és hiányzó tömegét pontosan megvizsgáljuk s az eredményről annak idején jelentést teszünk. A vizsgálat ápr. 29-én kezdődött s tart most is.

IV. Személyzet.

A) Tanári testület.

a) Rendes tanárok.

1. **Gál Kelemen**, bölcseletdoktor, a kollégium igazgató-tanára, az internátus felügyelője, a Magyar Filozófiai Társaság, az Egyetemes Filológiai Társaság, az Országos Középiskolai Tanáregyesület kolozsvári körének választmányi, a Magyar Paedagogiai Társaság, az Erdélyi Múzeum-egylet bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztályának választmányi, az E. K. Tanács tagja, az E. M. K. E. jegyzője, Kolozsvár város törvényhatósági bizottságának választott tagja. Tanított német nyelvet a VIII. osztályban, filozófiai propaedeutikát a VIII. o.-ban, vezette az orácio-gyakorlatokat heti 8 órában. Tanít 1891 óta.

2. **Nagy Gyula**, a rajzszertár őre. Tanított rajzoló geometriát I—IV. osztályban, görögpótló rajzot V—VIII. osztályban, szabadkézi rajzot az önként ajánlkozóknak, heti 18 órában. Tanít 1880 óta, főgimnáziumunknál 1891 óta.

3. **Nyiredy Géza**, bölcseletdoktor, a természetrajzi szertár őre, az ifjúsági dalkör és Apolló-kör vezetője, a kolozsvári gyógyszerész-gyakornoki tanfolyam vezető-tanára, a Kir. Magyar Természettudományi Társulat, az Erdélyi Múzeum-egylet, a Magyarországi Gyógyszerész-Egyesület, a Délmagyarországi Közművelődési-Egylet, az Erdélyi Kárpát-Egylet választmányi, az Országos Középiskolai Tanáregyesület Kolozsvári Körének, az E. K. Tanácsnak tagja, a Kolozsvári Önkéntes Mentő-Egyesületnek ellenőre, a Kolozsvári F. J. Tud. Egyetemi Gyógyszerészettanhallgatók Önképző- és Segítő-egyesületének tiszteleti tagja. Tanított földrajzot a III. o.-ban, természetrajzot az I., II., IV., V., VI. o.-ban heti 15 órában. Tanít 1889 óta.

4. **Gálfi Lőrinc**, a kolozsvári tanári kör tagja, tandíjkezelő, a konviktus gondnoka, az angol nyelv tanára. Tanított görögöt a VI., VII., VIII. osztályokban, pótló irodalmat az V. o.-ban, heti 17 órában. Tanít 1892 óta.

5. **Pálfi Márton**, a VIII. o. főnöke, a Kriza önképző-kör vezetője, a kollégiumi nagy könyvtár őre. Tanított magyart a VI., VII, latin nyelvet az V., VIII. o.-ban, heti 16 órában. Tanít 1897 óta

6. **Hidegh Mihály**, a VII. o. főnöke, a természettani szertár őre. Tanított mennyiségtant a VI., VII., VIII. és természettant a VII—VIII. osztályokban, heti 17 órában, gyorsírást az önkéntes tanulóknak heti 2 órában. Tanít 1899 óta.

7. **Kiss Ernő**, bölcseletdoktor, az I. o. főnöke, a tört. filológiai szertár őre, az igazgatósági ülések jegyzője. Tanított magyart a VII. o.-ban, latint és magyart az I. o.-ban, görögöt az V. o.-ban, heti 21 órában. Tanít 1901 óta.

8. **Márkos Albert**, a II. o. főnöke. Tanított magyart a II. és VIII., latint a II. o.-ban, pótló irodalmat a VII. o.-ban, heti 17 órában. Tanít 1898 óta.

9. **Barabás Ábel**, bölcseletdoktor, a VI. o. főnöke. Tanított magyart az V. o.-ban, németet a IV., V., VI., VII. o.-ban, pótló irodalmat a VIII. o.-ban, heti 17 órában. Tanít 1903 óta.

10. **Kovács Kálmán**, a IV. osztály főnöke, a felsőosztályúak olvasó-egyletének vezetője. Tanított latint a IV., VI. o.-ban, történelmet a IV. és VI. o. ban, pótló irodalmat a VI. o.-ban, heti 20 órában Tanít 1904 óta.

11. **Kelemen Lajos**, az Erd. Múz. Egyesület tört.-, nyelv és bölcsészettudományi szakosztályának választmányi tagja, a Székelyek Története Pályadíj alap bizottságának jegyzője, egyházi levéltáros. Tanított földrajzot az I—II. o.-ban, történetet a III., V., VII., VIII. o.-ban, heti 18 órában. Tanít 1905 febr. óta.

12. **László Gyula**, okl. tornatanár, vívómester, a kolozsvári tanári kör, a Magyarországi Tornatanítók Egyesülete és az Orsz. Tornaszövetség tagja, a kolozsvári Athletikai Club és a kolozsvári kereskedelmi akadémiai sportkör művezetője. Tanított testgyakorlatot az I—VIII. o.-ban heti 16 órában, olaszvívást az önkéntes tanulóknak heti 3 órában, vezette a játék délutánokat négy csoportban. Tanít 1899 óta.

b) **Helyettes tanárok.**

1. Uzoni Imre, végzett tanárjelölt, az V. o. főnöke, az alsó osztályúak olvasó egyletének vezetője. Tanított mennyiségtant az I—V. o.-ban heti 17 órában. Tanít 1905 óta.

c) **Óraadók.**

1. Dr. Tompa János, orvos-doktor, iskolai orvos és egészségtan-tanár. Tanított egészségtant a VII. o.-ban heti 2 órában. Tanít 1906 szept. óta.

2. Varga Béla, végzett tanárjelölt. Tanított magyart és latint a III. o.-ban. Tanít 1907 szept. 1. óta.

3. Borbély István, végzett tanárjelölt, intern. felügyelő. Tanított magyart a IV. o.-ban heti 4 órában. Tanít 1907 szept. 1. óta.

4. Iszlai Márton, az unitárius elemi leányiskola igazgatója. Tanított műéneket az I—VIII. o.-ban, egyházi éneket az I—V. o.-ban és orgonázást a III—V. o.-ban önként vállalkozóknak heti 9 órában. Tanít 1888 óta.

5. Régeni Áron, a kollégiumi elemi fiúiskola tanítója. Tanított szépírást az I—II. o.-ban heti 2 órában. Tanít 1901 óta.

6. Dr. Orbók Loránd, végzett tanárjelölt. Tanított németet a III. o.-ban 4 órában és francia nyelvet 2 csoportban heti 4 órában. Tanít 1905 november óta.

7. Strachal Ferenc, tanított zenét az Apolló kör tagjainak. Tanít 1895 óta.

d) **Hittanárok és hitoktatók.**

1. Raffaj Károly, h. vallástanár. Tanított vallástant az I - VIII. o.-ban heti 16 órában, vezette az alsóosztályúak téli istentiszteletét. Tanít 1907 szept. 1 óta.

A más vallású tanulók hitoktatói.

2. Tárkányi György, az ev. ref. főgimn. hittanára. Tanította az ev. ref. vallású tanulókat.

3. Fóris András, ág. ev. s. lelkész. Tanította az ág. ev. vallású tanulókat.

4. Komáromy Dezső, róm. kath. hittanár | Tanították a róm.

5. Vidákovich Dániel, róm. kath. hittanár | kath. tanulókat.

6. Flórián Gyula dr., gör. kath. hitoktató. Tanította a gör. kath. vallású tanulókat.

7. Rosca Péter, tanította a gör. keleti vallású tanulókat.

8. Eisler Mátyás dr., a neológus izr. hitközség főrabbija.

9. Lőwy Mór, az orthodoxus izr. hitközség hitoktatója. Tanították az izr. vallású tanulókat.

e) **Gyakorló tanárok.**

1. Gelei József, végzett tanárjelölt, dr. Nyiredy Géza tanár mellett az V. osztályban a természetrajznál.

2. Gulyás Antal, végzett tanárjelölt, dr. Nyiredy Géza mellett a IV. osztályban a növénytannál.

B) **Intézeti alkalmazottak és szolgák.**

1. Andrási Ferenc, intézeti gépész 1907 ápr. 1. óta.

2. Szathmári János, kapus 1906 okt. 15 től 1908 ápr. 1-ig, ettől kezdve Istvánffy Sándor.

3. Szász Dénes, 1902 szept. 1. óta.

4. Balla Gábor, 1906 okt. 15-től.

5. Fazakas Péter, 1903 szept. 1-től 1908 ápr. 1-ig, ettől kezdve Szathmári János.

6. Kelemen Salamon, 1906 jul. 15-től.

V. Tanárok irodalmi működése.

1. **Dr. Barabás Ábel**: *Petőfi filozófiai költészete.* (Felolvasás az Erdélyi Irodalmi Társaság 1907. decemberi ülésén.) *Meltzl Hugó.* (Tárca a »Budapesti Hirlap« 1908. január 29-iki számában.)

2. **Borbély István**: *Torockó története 1848—49-ben.* (Kolozsvár, 1906. nov.). *Heltay Gáspár* (Budapest, Athenaeum, 1907. nov.) Corneille és kora. (Budapesti Hirlap, 1907. máj. 19.). Bismarck beszédei. (Budapesti Hirlap, 1907. jun. 29.) Wilde Oszkár (Ellenzék, 1907. dec. 21.). Petőfi költészetének története 1854-ig. (Ellenzék, 1908. márc. 23.) Goethe: Faust I. (Ellenzék, 1908. máj. 5.), Jókai: Egy az Isten (Budapesti Hirlap, 1908. junius.)

3. **Dr. Gál Kelemen.** A történelmi Jézusról. Felolvasás a Dávid Ferenc Egyletben. A különbözeti vizsgálatok tárgyai. Az élőnyelvek tanításának eszközei középiskoláinkban. Két előadás a kolozsvári tankerület első igazgatói értekezletén. Üdvözlő beszéd tanári beiktató ünnepen. (L. ez értesítő 42. l.)

4. **Gelei József.** *Olisthanella hungarica* nov. spec. Doctori értekezés, Múzeumi füzetek. III. k. 1908. A *Dendrocoelum lacteum* kiválasztó rendszere. Előadás az Erdélyi Múzeum-Egyesület term. tud. szakosztálya 1908. febr. 21. tartott ülésén microscopiumos bemutatással kapcsolatban. A Dendroc. lact. idegrendszerének alak- és szövettani alkotása. Előadás ugyanott, 1908 május 20-án.

Közösen *Dr. Apáthy István* egyet. profess.-ral: Beiträge zur Histologie von *Dendrocoelum lacteum.* I. Mittheilung: Bindegewebe und Excretion system. Zeitschrift für wissenschaftliche Zoologie, Bd. 88. 1908. II. Mitth. Nervensystem. Ugyanott.

5. **Kelemen Lajos.** *Bod Péter levelei.* (Folytatásos publikációk, Erdélyi Muzeum 1907 4. 5. és 6. füz.) Adatok *Asztalos János, Parajdi Illyés* János, *Képiró* Gotthard, *Krausz* József és *Pomerán Schutze* György magyarországi festők életéhez és működéséhez.

Bethlen Gábor rendeletei Kolozsvár főbiráihoz a kolozsvári képirókról. (A Művészet 1907-i 4. 5. 6 és 1908. évi 1. és 2. füzeteiben). *Gyergyószék lustrája 1616-ból Kőváry László. Kercsesorai Jancsó Pál följegyzései származásáról, életéről és rokonairól.* (Geneologiai Füzetek 1907-i 7—10. és 1908. 2. sz.) *Két úttörő színész levelei. Csókfalva és unitárius egyháza multjából.* (Erdélyi Hirlap 1907. 190. és 198. sz.) Kisebb publikációk a Gen. Füzetekben és az Erd. Hirlapban. Kolozsvár ostroma és fölmentése a kuruc ostromzáralól 1704-ben. Tanári székfoglaló értekezés, Értesítőnkben.

6. **Kiss Ernő dr.** *Iskoláink.* (Az 1906/7. évi Értesítők ismertetése Erdélyi Hirlap.) *Uj irány a latin nyelv tanitása terén* (Család és Iskola XXXIV. 5. 6.). Ugyane témáról előadást tartott a tanári körben és az unit. tanárok tordai értekezletén. *Szemere Bertalan, mint iró.* (Erd. Múzeum III.) Különféle tudósítások a Budapesti Hirlapban, a Tanáregyesületi Közlönyben és a helyi lapokban. Az iparos ifjaknak előadást tartott az első magyar amerikai útazóról.

7. **László Gyula.** A tornatanítás kérdése a középiskolában. (Felolvasás a kolozsvári tanári körben.)

8. **Dr. Nyiredy Géza.** *Szerves chemia* vagy a szénvegyületek chemiája. Kézi könyv egyetemi hallgatók számára és magánhasználatra. Kolozsvár, 1908. 10 K. Kisérletes előadás a levegőről és az égésről (Iparosok körében). Véleményes jelentés a gyógyszerészgyakornokok kiképzéséhez. Több apróbb közlemény a szaklapokban.

9. **Pálfi Márton.** *Kolozsvári Glosszák.* Budapest 1907. (Nyelvészeti Füzetek 45. sz.). Nyelvészeti s egyéb cikkek a Magyar Nyelvőrben és Magyar Nyelvben, Erdélyi Múzeumban és Keresztény Magvetőben. Runeberg költeményeiből mutatott be fordításokat az Erdélyi Irod. Társaságban. A Kanteletarból fordított dalokat (Ellenzék 1907. dec. 9.), ifjusági szini előadáson és az ifjuság Apolló-ünnepélyén fölolvasott. (Ellenzék 1908. jan. 28. és febr. 8. sz.)

VI. Oktatás.

A) Végzett tananyag az 1907 - 8. iskolai évben.

I. osztály.

Osztályfő: *Kiss Ernő dr.*

Hittan. Heti 2 órán. K. k. Csifó Salamon: Bibliai történetek (ószövetségi rész). Szemelvények a bibliából s azok magyarázása. Képes illusztrációk hazai és külföldi művészek festményeiből. Rend- és illemszabályok, Tarcsafalvi A. átdolgozásával. Palestina térképének megrajzolása ótestamentumi szempontból. Imák. Ének.

Tanár: *Raffaj Károly.*

Magyar nyelv. Heti óraszám 5. K. k.: Halász-Morvay: Magyar nyelvtan, Császár-Váczy: Magyar olvasókönyv. *Prózai olvasmányok*: Népmesék, népmondák (7 drb), hun mondák és elbeszélések (3 drb), magyar mondák és történeti elbeszélések (16 drb), földismertető olvasmányok (5 drb). *Költői olvasmányok*: A párjavesztett gerlice, János vitéz az óriások között, Krisztus és a madarak, Kőmíves Kelemenné, A hamis tanú, Rege a csodaszarvasról, Etele hun királyról, A magyarok vándorlása, Salamon, Szent László füve, Szent László; Himnusz, Az Alföld, Kutyakaparó, Hortobágy, A Tisza, Anyám tyúkja, Éji látogatás. Az olvasmányok alapján az egyszerű mondat, a beszéd- és mondatrészek. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Kiss Ernő dr.*

Latin nyelv. Heti óraszám 6. K. k.: Geréb-Morvay: Kis latin nyelvkönyv. Olvasmányok: az I—III. képhez fűződő olvasmányok. Ezek alapján a név- és igeragozás (az activumban), melléknevek, határozók; a jelző egyeztetése, a mondatrészek. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Kiss Ernő dr.*

Földrajz. Heti 3 órán. K. k. Simonyi Jenő dr: Földrajz I. r. III. kiadás. Földrajzi előismeretek. Magyarország részletes földrajza s hegy- és vizrajzának rajzoltatása. Tanár: *Kelemen Lajos.*

Természetrajz. Heti 2 órán. K. k. Paszlavszky József: Kis Természetrajz I. rész. Bevezetés: A természet. A természet három országa, A négy évszak. *Az Ősz.* A különböző őszi gyümölcsök ismertetése. *Tél.* Lucfenyő és fenyvesek. A ház környékén előforduló állatok. Az erdőn előforduló állatok. *Tavasszal* virító növények.

Tanár: *Nyiredy Géza dr.*

Mennyiségtan. Heti 4 órán. K. k. Gerevich-Orbók: Számtan. A számok írása. Alapműveletek egész számokkal. Méterrendszer és hazai pénzrendszer ismertetése. Tizedes törtek. Alapműveletek közönséges törtekkel. A számok szerkezete. Közönséges törtek. Alapműveletek közönséges törtekkel. Havonként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Uzoni Imre.*

Rajzoló mértan. Heti 3 órán. K. k. Horti Henrik: Rajzoló geometria. Pont, vonal és szög, ezek mérési viszonyai. Síkidomok. háromszögek, négyszögek és szabályos négyszögek. Simmetrikus idomok. A kör, az ellypsis. Az idomok kerületének és területének mérése. Az idomok hasonlósága, egyenlősége és egybevágósága. Síkdiszítmények készítése eszközökkel. Tanár: *Nagy Gyula.*

Szépírás. Heti 1 órán. Vajda Pál Szépírási minták nyomán magyar kis és nagybetűk, szavak és mondatok írása.

Tanító: *Régeni Áron.*

Testgyakorlás. Heti 2 órán. Fegyelemhez és rendhez való szoktatás. Rendgyakorlatok: állások, igazodás, fedezés, fordulatok, arcsor, oldalsor, szakasz-alakítás, járás, rendek és kettős rendek helyből. Szabadgyakorlatok: 2—4 ütemes taggyakorlatok fabottal és anélkül. Szergyakorlatok: alapgyakorlatok az összes szereken. Gyakorlatok a szabadban: ugrások különféle nemei és futás. Játékok: kör- és labdajátékok. Svédgyakorlatok. Tanár: *László Gyula.*

II. osztály.

Osztályfő: *Márkos Albert.*

Vallástan. Heti 2 órán. K. k. Csifó Salamon: Bibliai történetek (Újszövetségi rész). Szemelvények a bibliából s azok magyarázása. Csodák a bibliában és a mindennapi életben. Képes illusztrációk. Rend- és illemszabályok, Tarcsafalvi A. átdolgozásával. Palestina térképének megrajzolása ujtestamentumi szempontból. Imák. Ének.

Tanár: *Raffaj Károly.*

Magyar nyelv. Heti 5 órán. K. k. Dr. Halász: Magyar nyelvtan II. Császár és Váczy: Magyar Olvasókönyv. II. Beszédrészek a mondatban. Határozók. Szórend. Összetett mondatok. Mellérendelt mondatok. Többtagú mondatrészek. Alárendelt mondatok. Szóképzés. Olvasmányok Tanító mesék, példázatok. Magyar történelmi s mondai elbeszélések. A magyar föld és népe. Elbeszélések a romai világból. Elemzés és költemények szavalása. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Márkos Albert.*

Latin nyelv. Heti 6 órán. K. k. Dr. Csengeri J.: Latin nyelvtan és latin olvasó- és gyakorlókönyv. Tullus, Ancus, Tarquinius Priscus, Servius Tullius és Tarquinius Superbus királyok története Livius nyomán. Igeragozás. Tanár: *Márkos Albert.*

Földrajz. Heti 3 órán. K. k. Dr. Simonyi Jenő: Földrajz II. r. 2. kiad. Európa, Ázsia, Afrika hegy- és vízrajza, éghajlati viszonyai, állat- és növényvilága, politikai felosztása. Térképvázlatok készítése. Tanár: *Kelemen Lajos.*

Természetrajz. Heti 2 órán. K. k. Paszlávszky József, Kis Természetrajz II. r. Az őszi flóra. Majmok. Tengeri emlősök. Erszényes emlősök. Madarak a ház környékén. Vízi, tói és mocsári madarak. Réti és mezei madarak. Erdei madarak. Csúszó-mászók. Kétéltűek. Halak. Csigák. Kagylók. Bogarak. Szöcskék. Szitakötők. Méhek. Lepkék. Legyek. Poloskák. Pókok. Százlábúak. Rákok. Férgek. A tavaszi flóra. Lágyszárú növények. Gyümölcsfáink. Erdei fáink. Erdei bokraink. A növények összefoglalása. A növényország áttekintése. Tanár: *Nyiredy Géza dr.*

Mennyiségtan. Heti 4 órán. K. k. Gerevich—Orbók, Számtan. Az I. osztály tananyagának ismétlése. Számadási rövidítések. Rövidített számolási műveletek. Egyszerű következtetések. Százalékszámítás és alkalmazása. Arányosság. Aránylatok s azok alkalmazása. Havonként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Uzoni Imre.*

Rajzoló mértan. Heti 3 órán. K. k. Horti Henrik: Rajzoló geometria. A szögletes testek: a henger, körkúp és a gömb részei, hálója és ábrázolása. felszín és köbtartalom számítás. Sík és egyenes. Két és több sík kölcsönös helyzete. A testek symmetriája, alakzatok 45°-ú axonometrikus ábrázolása táblarajzok után. Testminták készítése. Tanár: *Nagy Gyula.*

Szépírás. Heti 1 órán. Magyar és német kis- és nagybetűk, szavak és mondatok gyakorlása Vajda Pál szépírási mintái alapján. Tanító: *Régeni Áron.*

Testgyakorlás. Heti 2 órán. Mint az első osztályban. Tanár: *László Gyula.*

III. osztály.

Osztályfő: *Nagy Gyula.*

Vallástan. Heti 2 órán. K. k. Bereczky Sándor: Biblia-ismertetés. A tankönyv hiányai pótolva, kivált bibliai bevezetéssel. Szemelvények a bibliából, különös tekintettel a levelekre. Apokrifus irodalom. Babiloni, assziriai, egyiptomi és keresztény régiségek s más képes illusztrációk. Street—Boros: Józan fölfogás a bibliáról. Palestina és a római birodalom a keresztény vallás elterjedése szempontjából Pál apostol útaival kapcsolatosan. Imák. Ének. Tanár: *Raffay Károly.*

Magyar nyelv. Heti 4 órán. K. k. Halász Ignác: Rendszeres magyar nyel tan III. Császár—Váczy: Magyar Olvasókönyv III. A nyelvtani ismeretek rendszeres összefoglalása. Olvasmányok: Elbeszelések, rajzok; magyar történelmi s mondai elbeszélések; énekek. 12 költemény betanulása és szavalása. Tanár: *Varga Béla.*

Latin nyelv. Heti 6 órán. K. k. Csengeri, Latin nyelvtan és olvasókönyv III. kt. Olvasmányok: 1., 3., 4., 5., 8., 9., 10., 11.; továbbá De Miltiade a megfelelő convertendákkal. Cato gnomáiból 10. Phaedrus meséiből az 1., 2., 3., 4., 7., 8., 9., 10. Könyvnélkül próza 30 sor, vers 50. Nyelvtanból az esetek használata. Tanár: *Varga Béla.*

Német nyelv. Heti 4 órán. K. k. Hirn Lajos és Paulay Ödön Módszeres német nyelvtan, olvasó és gyakorló könyv. Az első kör olvasmányainak alapján a megfelelő nyelvtani anyag begyakorlása társalgási módszerrel. Die Einkehr. Schlittenlied. Die Kapelle című költemények könyv nélkül. Kéthetenként egy írásbeli.

Tanár: *Orbók Loránd dr.*

Történelem. Heti 3 órán. K. k. Dr. Szádeczky Lajos: Magyarország története I. rész. A legrégibb időtől a mohácsi vészig. Mika Sándor: Magyar történelmi olvasókönyv I. rész. Dr. Márki Sándor Magyar történeti szemléltető képeinek bemutatása.

Tanár: *Kelemen Lajos.*

Földrajz. Heti 2 órán. K. k. Schmidt: Természettani földrajz és Simonyi: A fizika főbb törvényei. A föld mint világtest. A föld szárazulata. A földgömb vizei és légköre. Éjszak- és Dél-Amerika általános ismertetése, hegyei, vizei, éghajlata,növényzete, állatai, lakosai, országai. Ausztrália szárazföldje és szigetei.

Tanár: *Nyiredy Géza dr.*

Mennyiségtan. Heti 3 órán. K. k. Gerevich-Orbók, Számtan. A II. osztály tananyagának ismétlése. Összetett következtetések. Kamatszámítások. Váltóleszámítolás. Kamatos kamatszámítás. Határidő

számítás. Egyszerű és összetett arányos osztás. Vegyítés-szabály. Arany- és ezüst-számítás. Havonként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Uzoni Imre.*

Rajzoló mértan. Heti 2 órán. K. k. Horti Henrik, Rajzoló geometria. Alapműveletek távolságokkal és szögekkel. Merőlegesek és párhúzamosak szerkesztése. Az egyenes vonalú idomok és szabályos sokszögek alkotó részeinek összefüggése ; ezek szerkesztése. Idomok átalakítása és osztása. Az arányosság. Síkdiszítmények rajzolása és egyszerű szinezése fali és kézi lapminták után.

Tanár: *Nagy Gyula.*

Testgyakorlás. Heti 2 órán. Rendgyakorlatok: fejlődés, kanyarodás, rendek és kettősrendek képzése, menetelési gyakorlatok. Szabadgyakorlatok: 4—8 ütemes egyenoldalú taggyakorlatok súlyzóval és vasbottal. Szertornázás: gyakorlatok az összes szereken hajlított és nyújtott támaszban. Gyakorlatok a szabadban: magas- és távolugrás a puszta földről, kitartó futás. Játékok: kör- és labdajátékok. Svédgyakorlatok. Tanár: *László Gyula.*

IV. osztály.

Osztályfő: *Kovács Kálmán.*

Vallástan. Heti 2 órán. K. k. Ferencz József: Unitárius Káté. Szemelvények a bibliából, különösen a zsoltárok és az evangeliumok. A tizenkét apostol tanítása, ford. dr. Boros Gy. Kempis T.: Krisztus követése. Az unitárius énekes könyv ismertetése. Bramley—Derzsi: Mi az unitárizmus? Képes illusztrációk. Imák. Ének.

Tanár: *Raffaj Károly.*

Magyar nyelv. Heti 4 órán. K. k. Négyesy László: Stilisztika. A nyelv a stilus szempontjából. A stilus fajai és tulajdonságai megfelelő olvasmányok és példák alapján. Verstan. Ügyiratok. Arany Toldijának részletes tárgyalása. Könyvnélküliek. Két hetenként írásbeli dolgozat. Tanár: *Borbély István.*

Latin nyelv. Heti 6 órán. K. k. Csengeri: Latin nyelvtan II. r. Szentimrey—Székely: Latin olvasókönyv. Olvasmányok: G. Julii Caesaris Belli Gallici liber I. 1—3, 34—39, 51—53; II. 24—35; IV. 16—19; VI 13—24 fejezetei. Ovidius Metamorph. Origo mundi. (Könyvnélkül is). Quattuor aetates mundi. Philemon et Baucis. Fordítás magyarból latinra. Két hetenként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Kovács Kálmán.*

Német nyelv. Heti 3 órán. K. k. Hirn—Paulay: Módszeres német nyelvtan, olvasó- és gyakorlókönyv. A harmadik osztályban végzett nyelvtani anyag kiegészítése. A második kör olvasmányai (13—28). A Herakles mondákból: 31—34. A német mondákból: 47., 49. Költemények: Wanderschaft der Gewässer (M. Köck), Des Knaben Berglied (Uhland), Der tote Knabe (Hoffmann v. Fallersleben). Die Einkehr (Uhland), die Riesen und die Zwerge (Rückert). Valamennyi könyv nélkül is. Két hetenként irásbeli dolgozat.

Tanár: *Barabás Ábel dr.*

Történelem. Heti 3 órán. K. k. Dr. Szádeczky: Magyarország története II. rész. A magyar nemzet története 1526-tól 1867-ig.

Tanár: *Kovács Kálmán.*

Természetrajz. Heti 3 órán K. k. Paszlavszky József: A növénytan kézi könyve. Egyes növények leírása. A növények belső szerkezete, életműködése és rendszertana.

Tanár: *Ngiredy Géza dr.*

Mennyiségtan. Heti 3 órán. K. k. Suták József: Algebra. Alapműveletek az absolut és rationalis tört- és egész számokkal. Hatványozás. Első fokú egy ismeretlenű egyenletek megoldása, kapcsolatosan a fontosabb számtani szabályok algebrai formulázása. Havonként 1 iskolai irásbeli dolgozat. Tanár: *Uzoni Imre.*

Rajzoló mértan. Heti 2 órán. K. k. Horti Henrik: Rajzoló geometria. A körre vonatkozó egyszerű szerkesztések. Az ellipsis, parabola, hyperbola rajzolása. Stereometriai elemek: pont, vonal és sík kölcsönös helyzetei; lapszög, testszöglet. Stílszerű ornamentális rajzok készítése és színezése Várdai Szilárd fali mintái után.

Testgyakorlás. Heti 2 órán. Mint a III. osztályban.

Tanár: *László Gyula.*

V. osztály.

Osztályfő: *Uzoni Imre.*

Vallástan. Heti 2 órán. K. k. Gergely K. és Kovács L.: Keresztény egyháztörténelem. A tankönyv hiányai pótolva különösen az első második korszakra és az unitáriusokra vonatkozólag. Apostolok Cselekedeteinek olvasása. Szemelvények az első keresztény századok, majd a katholikus és protestáns egyházak irodalmából. Llorrente és Gallois: A spanyol inquisitio története. Imák. Ének.

Tanár: *Raffaj Károly.*

Magyar nyelv. Heti 3 órán. K. k. Riedl, Retorika. Elméleti rész. A történetírás. A szónoklat. Az értekezés. Az összes olvasmányok feldolgozása. Havonként házi írásbeli dolgozat, félévenként egy iskolai dolgozat is. Tanár: *Barabás Ábel dr.*

Latin nyelv. Heti 6 órán. K. k. Cicero: Orat. selectae, ed. Dávid. Csengeri: Anthologia Latina. Molnár: Latin stilusgyakorlatok. Olvasmányok: *Cicero*: De imp. Cn. Pomp. Az Anthologia 1., 4., 5., 6., 7., 19., 20., 21. (Catullus), 24. (Vergilius), 35., 45. (Horatius), 58., 61., 62., 63. (Tibullus), 64., 65., 67. (Propertius), 80., 84. (Ovidius) sz. költeményei és Decimus Laberius prologusa. A stilusgyakorlatokból tizenhárom drb. Régiségtan és irodalomtörténet az olvasmányokkal kapcsolatosan. Kéthetenként írásbeli dolgozat. Tanár: *Pálfi Márton.*

Görog nyelv. Heti 5 órán. K. k. Maywald: Görög gyakorló- és olvasókönyv. Maywald: Görög nyelvtan. Olvasmányok: 1—29., 35—38., 43., 44., 49., 50., 57—61., 71. Az olvasmányok alapján a névragozás, melléknevek, számnevek, névmások; a thematikus igeragozás. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Kiss Ernő dr.*

Görög-pótló tárgyak. a) *Görög-pótló irodalom.* Heti 3 órán. Gyomlay, Homeros Odysseája; Kemenes, Homeros Iliása; Toncs, Szemelvények a magyar epikusokból és történetírókból és Geréb, Szemelvények Herodotos történeti műveiből. A tankönyvek összes anyagának megismertetésén kivül könyv nélkül tanultak a Zalán futásából 99 sort. Félévenként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Gálfi Lőrinc.*

b) *Rajz.* Heti 3 órán. K. k. Boros: Stilisme. Görög, arabs, középkori és renaissance stilű síkdiszítmények rajzolása, megfelelő színezéssel. Árnyékolt rajzok készítése lap- és gipszminták után. Ó-kori népek műalkotásainak rövid ismertetése és bemutatása 5 órában.

Tanár: *Nagy Gyula.*

Német nyelv. Heti 3 órán. Hirn—Paulay: Német nyelvtan és olvasókönyv. A nyelvtani ismeretek bővítése. Az első rész olvasmányai (1—11). Beszédgyakorlatok. Az elbeszélésekből 12., 13., 14., 16., 17., 20. Költemények: An mein Vaterland, Der Zigeunerbube im Norden, Die Lorelei, Erlkönig, Die Grenadiere. Valamennyi könyvnélkül is. A költemények tartalmi feldolgozása. Kéthetenként irásbeli dolgozat. Tanár: *Barabás Ábel dr.*

Történet. Heti 3 órán. K. k. Dr. Márki Sándor: Egyetemes történelem I. r. Az ó-kor a nyugat-római birodalom bukásáig.

Tanár: *Kelemen Lajos.*

Természetrajz. Heti 3 órán. K. k. Paszlavszky József, Az állattan

kézikönyve. Az állati test alkotásáról és működéséről. Az állati szervekről. Az állatok rendszertana. Tanár: *Nyiredy Géza dr.*

Mennyiségtan. Heti 3 órán. K. k. Suták József: Algebra és Mocnik—Schmiedt: Geometria. Két és több ismeretlenű egyenletek megoldása. Gyökérvonás. Műveletek gyökérmennyiségekkel. Négyzetgyökér- és köbgyökérvonás. Irrationális mennyiségek. Egy ismeretlenű négyzetes egyenletek megoldása. A síkmértan főbb tételei a körmérésig. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat.

Tanár: *Uzoni Imre.*

Testgyakorlás. Heti 2 órán. Rendgyakorlatok: kettős rendek és rendekre szakadozás menet közben. Szabadgyakorlatok: 4—8 ütemes ellenoldalú taggyakorlatok súlyzóval, vasbottal és buzogánnyal. Társas gyakorlatok. Kötélhúzás. Szergyakorlatok: csapattornázás az összes szereken. Gyakorlatok a szabadban: futás és rúdugrás. Játékok: kör- és labdajátékok. Svédgyakorlatok. Tanár: *László Gyula.*

VI. osztály.

Osztályfő: *Barabás Ábel dr.*

Vallástan. Heti 2 órán. K. k. Ferencz József: Unitárius Kistükör. Az unitárius egyház története, egyházalkotmánya, hitelvei és szertartásai. Szemelvények az antitrinitárius és a hazai unitárius irodalomból. Jakab E., Dávid F. emléke; Kanyaró F.: Unitáriusok Magyarországon. Szemelvények a kolozsvári, tordai, kereszturi iskolák történelméből. Imák. Ének. Tanár: *Raffaj Károly.*

Magyar nyelv. Heti 3 órán. Riedl Frigyes Poetikája és olvasókönyve alapján a költői műfajok elmélete és történeti fejlődése. A Zrinyiásznak és Shakespeare Julius Caesarjának olvasása. Havonként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Pálfi Márton.*

Latin nyelv. Heti 5 órán. K. k. Kalmár E.: Szemelvények T. Liviusból. Cserép: Szemelvények P. Verg. M. Aeneiséből. Molnár: Latin stilusgyakorlatok. Wagner—Horváth: Római régiségek. Olvasmányok: Liv.: XXI. 1—4., 8., XXII. 1—18., 43—55. Aeneis: II. és V. ének szemelvényesen. Fordítás magyarból latinra. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Kovács Kálmán.*

Görög nyelv. Heti 5 órán. K. k. Maywald: Görög gyakorló- és olvasókönyv és Görög nyelvtan. Az V. osztály anyagának ismétlése, erős képzés az ω végű igékből, a μι végű igék ragozása, mondattan, esetek használata, praepositiok tana, igék nemei, igeidők, módok és

igenevek használata, kötőszók, mellékmondatok és oratio obliqua. Az Olvasókönyv 1—18., 23—31., 35—46. gyakorlatainak fordítása. Az 1., 18. és 36. gyakorlat és egyes mondások könyvnélkül. Kéthetenként írásbeli dolgozat. Tanár: *Gálfi Lőrinc.*

Görög-pótló tárgyak. a) *Irodalmi rész.* Heti 3 órán. K. k. Badics: Irodalmi olvasókönyv II. Sophocles—Losonczi: Elektra. Olvasmányok: Szemelvények a görög elégikusokból, epigrammatikusokból, a dórkarének költőkből és a magyar klasszikus versmértékekben író költőkből. Sophocles: Elektra. Tanár: *Kovács Kálmán.*

b) *Görög-pótló rajz.* Heti 2 órán. Egyszerű mértani testek, épületrészek, talapzatok, párkányok, oszlopfők és vázák látszattani szerkesztése és árnyékolása. Gipsz-ékítmények természet után rajzolása. A középkori művészet és műalkotások rövid ismertetése megfelelő metszetek bemutatása. Tanár: *Nagy Gyula.*

Német nyelv. Heti 3 órán. K. k. Hirn—Paulay: Német olvasókönyv. Hirn—Paulay: Német nyelvtan. Prózai olvasmányok: 28—31., 34—35., 38. I - VI. A történelmi olvasmányokból: 39—41., 43. I—III., 42. 48. I—V., 49. Költemények: Schilflieder, Fichtenbaum und Palme, Abschied, Der Sänger, Der Ring des Polykrates. Valamennyi könyv nélkül. A költemények tarlalmi feldolgozása. Beszédgyakorlatok. Kéthetenként írásbeli dolgozat. Tanár: *Barabás Ábel dr.*

Történet. Heti 3 órán. K. k. Márki: Egyetemes történelem II. rész. A középkor és új-kor 1648-ig. Tanár: *Kovács Kálmán.*

Természetrajz. Heti 3 órán. K. k. Reichenhaller: Chemia és Mineralogia. Chemiai és fizikai jelenségek. Bevezetés az ásványtanba. Az ásványok fizikai tulajdonságai. Alaktan. Kristályosodás. A kristályok csoportosítása. Víz, oxygén, hydrogén, levegő, chlor. Chemiai alaptörvények. Atom-elmélet. Stichiometria. Chemiai írás, vegyjel, képlet, egyenlet és azok értelmezése. A fontosabb nem fémes és fémes elemek ismertetése. Fémoxydok, bázisok, savak, sók, sulfidok tárgyalása. Fontosabb szerves vegyületek ismertése. Chemiai analysis különböző eljárásáról egy-egy példában. Tanár: *Ngiredy Géza dr.*

Mennyiségtan. Heti 4 órán. K. k. dr. Suták József: Algebra és Mocnik—Schmidt: Geometria. A hatvány általánosítása. Számrendszerek. Logaritmusok. Számtani és mértani haladvány. A kör kerülete és területe. A hegyes szög függvényei, kapcsolatban a derékszögű háromszög kiszámításával. A szögfüggvények általános értelmezése. Szögek összegének és különbségének függvényei. A sinus-. cosinus- és tangens-tétel s alkalmazásuk a háromszög megoldására. Nehány

egyszerűbb magasságmérési és földmérési feladat megoldása. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanár: *Hidegh Mihály.*

Testgyakorlás. Heti 2 órán. Mint az V. o.-ban.
Tanár: *László Gyula.*

VII. osztály.

Osztályfő: *Hidegh Mihály.*

Vallástan. Heti 2 órán. K. k. Marion—Péterfi: Az ember kötelességei és jogai. Elméleti és gyakorlati erkölcstan. Szemelvények a bibliából. Dolinay: Hogyan mehetsz előre? Kölcsey: Parainesise. Smiles—Tóth: A jellem. Imák. Ének. Tanár: *Raffaj Károly.*

Magyar nyelv és irodalom. K. k. Vácy, A magyar irodalom története. I. Irodalmunk történetének áttekintése a legrégibb kortól Kisfaludy Károly föllépéséig. Az irodalmi termékekből olvastunk bő szemelvényeket. Havonként egy írásbeli dolgozat.
Tanár: *Pálfi Márton.*

Latin nyelv. Heti 5 órán. K. k. Cserép: Szemelvények Vergilius Aeneiséből. Dávid: M. T. Ciceronis Orationes selectae XIV., Hittrich, C. Sall. Crispi Bellum Jug.; Wagner—Horváth: Római régiségek, Molnár: Latin stilusgyakorlatok. Olvasmányok: Verg. Aen. VI. 41—155, 264—330, 384—425, 678—901, X. 1—118, XII. 887—952. Cic. pro Sestio XVI—XXIV, XLV—XLVI, pro Marcello (kurziv olvasásra). Sall. bell. Jug. 1—16, 20—32, 95—101, 108—114. A stilusgyakorlatokból: Vergilius élete, Sallustius élete, Cicero körülményei. A régiségtanból a megfelelő részletek, az irodalomtörténetből az eposzírók, a történetírók, Cicero. Kéthetenként egy irásbeli dolgozat.
Tanár: *Kiss Ernő dr.*

Görög nyelv. Heti 5 órán. K. k. Dr. Csengeri János: Homeros Odysseiája; Dávid István: Szemelvények Herodotos művéből. Fordítottuk Homeros Odysseiájából az I. ének 1—230-ig, az V. ének 1—380-ig és a VI. ének 1—222-ig terjedő sorait; továbbá Herodotos művéből a Kroisos és Solon találkozása, Kroisos bukása, Polykrates története és Kyros története cimő részleteket. Válogatott részleteket könyv nélkül is megtanultak. Irásbeli dolgozatot havonként irtak felváltva magyarból görögre és görögből magyarra.
Tanár: *Gálfi Lőrinc.*

Görög-pótló tárgyak. a) *Irodalmi rész.* Heti 3 órán. Szemelvényes olvasmányok Thukydidesből Szilasi fordítása alapján. Szemelvények magyar történetírók, szónokok és irodalomtörténetírók

műveiből Badics Magyar irodalmi olvasókönyvének III. kötete alapján. A régi görög irodalom története Schill Salamon tankönyve alapján. Félévenként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Márkos Albert.*

b) *Görög-pótló rajz.* Heti 2 órán. Az előző osztály tananyagának kibővítése; építészeti részletek gipsz után; edények, műszerek, továbbá csendéletszerű csoportok, milyenek: üvegpohár, kulacs, kés, kanál, fa- és cserépedények, kifli, narancs, alma, dió, vöröshagyma, répa és a természetrajzi szertárból: kitömött madarak stb. festése. Az újabbkori műalkotások ismertetése. Az olasz renaissance, barokk és rokokó stilus 6 órában. Tanár: *Nagy Gyula.*

Német nyelv. Heti 3 órán. Tankönyv: Hirn—Paulay, Német irodalmi olvasókönyv. Lessing—Theisz, Minna von Barnhelm. Altdeutscher Heldenges Daang. s Nibelungenlied. Gotthold Ephraim Lessing (Biographie) Lessing als Schriftsteller. Lessing als Dichter. Minna von Barnhelm I—III. felvonása egészen, a IV—V szemelvényesen az olvasókönyv szerint. Könyvnélkül: Lessing epigrammái, a Nibelungénekből 8 strófa. Havonkint írásbeli dolgozat. Beszédgyakorlatok.

Tanár: *Barabás Ábel dr.*

Történet. Heti 3 órán. K. k. Márki: Egyetemes történelem III. r. Egyetemes történet a magyar nemzet történetével kapcsolatosan 1648-tól 1871-ig. Európa és Amerika nevezetesebb államainak földrajza.

Tanár: *Kelemen Lajos.*

Mennyiségtan. Heti 3 órán. K. k. Dr. Suták József: Algebra és Mocnik—Schmidt: Geometria. Kamatos kamat- és járadékszámítás. A végtelen mértani haladvány. A másodfokú egyenlet elmélete. A másodfokú függvény szélső értékei. A pont koordinátái. Két pont távolsága. Egyszerűbb algebrai kifejezések grafikus ábrázolása. A sztereometria legfontosabb tételei. A hasáb, gúla, henger, kúp és gömb felszíne és köbtartalma. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat.

Tanár: *Hidegh Mihály.*

Természettan. Heti 4 órán. K. k. Fehér Ipoly: Kisérleti fizika, átdolgozta Szekeres Kálmán dr. Mozgás- és erőtan. A szilárd, cseppfolyós és légnemű testek mechanikája. Hangtan. Fénytan.

Tanár: *Hidegh Mihály.*

Testgyakorlás. Heti 2 órán. Rendgyakorlatok: fejlődések, kanyarodások és kettős rendek menet közben. Szabadgyakorlatok: 4—8 ütemes egyenlő és ellenoldalú összetett taggyakorlatok: súlyzóval, vasbottal, buzogánnyal. Szergyakorlatok: csapattornázás az összes szere-

ken. Gyakorlatok a szabadban: futás, rúdrugás, súlydobás magasba és távolba, súlyemelés. Játékok: futó- és labdajátékok. Svédgyakorlatok.

Tanár: *László Gyula.*

VIII. osztály.

Osztályfő: *Pálfi Márton.*

Vallástan. Heti 2 órán. K. k. Ferencz József: Hittan. A vallásos eszmék története, multja és jelene. Az evolució a hittudomány szolgálatában. A XX. század világnézete s abban hitelveink jövő fejlődése. Martineau—Gálfi: A keresztény hit öt pontja. Carpenter—Józan: A kereszténység helye a világ vallásai között. Szemelvények a különböző vallások szentkönyveiből s az alapítók életéből.

Tanár: *Raffaj Károly.*

Magyar nyelv és irodalom. Heti 3 órán. K. k. Váczy: A magyar nemzeti irodalom története. II. k. A magyar nemzeti irodalom új korának rendszeres ismertetése olvasmányok alapján. Havonként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Márkos Albert.*

Latin nyelv. Heti 4 órán. K. k. Gyomlai: Szemelvények Tacitus műveiből. Horatii Carmina. Olvasták: *Tacitus* Annal. I. 1—15. VI. 50. XII. 66. 67. XIII. 1. 2. 15—17. XIV. 3—10. XV. 38. *Horatius*: Carm. I. 1. 3. 4. 9. 10. 11. 14. 20. 22. 24. II. 2. 3. 10. 14. 15. 16. 17. III. 1. 2. 6. 30. Epod. 2. Sat. I. 1. 8. II. 8. Epist. II 3. Régiségtan és irodalomtörténet. Kéthetenként irásbeli dolgozat.

Tanár: *Pálfi Márton.*

Görög nyelv. Heti 4 órán. Tankönyvek: Dr. Csengeri János Homeros Iliása és Horváth Zs, Plato Sokrates védelme és Kritója. Fordították Homeros Iliásából az I ének 1—304, a VI. ének 237—529 sorait. Platón Apologiájából az I—X. fejezetet. A fordított anyagból egyes részleteket könyv nélkül is tanultak. Havonként egy írásbeli dolgozat volt felváltva görögből magyarra és magyarból görögre.

Tanár: *Gálfi Lőrinc.*

Görög pótló tárgyak. a) *Irodalmi rész.* K. k. Gyomlai. Szemelvények Platón műveiből. Zsámboki: A görög művészet kiválóbb alkotásai. Platon dialogusaiból: Szokratesz védekezése. Kriton. Eutyphron. A görög szobrászat alkotásai. Az egyes iskolák ismertetése Az építészet. Félévenként házi dolgozat. Tanár: *Barabás Ábel dr.*

b) *Görögpótló rajz.* Heti 2 órán. A természet köréből vett egyszerűbb tárgyak rajzolása naturalisztikusan. Jeles mesterek kézrajzainak másolása. Antik gipsz-szobrok szín és kréta kivitelben. Az újabbkori műalkotások ismertetése. A magyar stilus és diszítő stilus rövid ismertetése 6 órában. Tanár: *Nagy Gyula.*

Német nyelv. Heti 3 órán. K. k. Hirn—Paulay: Német irodalmi olvasókönyv II. kötet. Schiller: Wilhelm Tell. Olvasmányok: I. Johann Wolfgang Goethe. Biographie, Goethe als Dichter, Goethes grössere Jugenddichtungen, Goethes in Italien gereifte Dramen, Nach der italienischen Reise bis zu Schillers Tod, Goethes Lyrik, Goethe's und Schillers Balladen. Goethes Dichtungen nach Schillers Tode. II. Friedrich Schiller, Biographie. Schiller als Dichter, Die Gruppe jugendlicher Naturpoesieen, Schillers spätere Dramen, Schiller als Prosaiker. Wallensteins Absetzung. Schiller Tell-je egészen. Lenaus Biographie. *Könyvnélkül*: Attinghausen beszéde a hazaszeretetről (30 sor), Tell monologja (85 sor). Beherzigung. Wanderers Nachtlied. Ein Gleiches. Meeresstille. Glückliche Fahrt. Harfner. Das Veilchen. Mignon. Hoffnung. Grenzen der Menschheit. Prometheus. Die Macht des Gesanges. Mischka an der Theiss. Tanár: *Gál Kelemen dr.*

Történelem. Heti 3 órán. K. k. Varga Ottó: A magyarok oknyomozó története. A magyar nemzet története az 1867-i kiegyezésig. Magyarország a jelenben. Alkotmányunk. Tanár: *Kelemen Lajos.*

Mennyiségtan. Heti 2 órán. K. k. Dr. Suták József: Algebra és Mocnik—Schmidt: Geometria. Kombinációk. Két tagúak pozitiv egész hatványai és a Pascal-féle háromszög. Az algebra összefoglaló áttekintése. A gömbháromszögtan cosinus-tétele és alkalmazása földrajzi helyek távolságának meghatározására. A geometria összefoglaló áttekintése. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat.

Tanár: *Hidegh Mihály.*

Természettan. Heti 4 órán. K. k. Fehér Ipoly: Kisérleti fizika, átdolgozta Szekeres Kálmán dr. Hőtan, elektromosság és mágnesség. A kozmobiografia elemei. Tanár: *Hidegh Mihály.*

Filozófiai propaedeutika. Heti 3 órán. K. k. Szitnyai Elek: Lélektan és logika. 2-ik kiadás. A filozófia feladata. A lélektan elemei. Az idegrendszer szerepe a lelki élet alakulásában. A lelki jelenségek főcsoportjainak megismerése. A logika elemei. A gondolkozás rendszeres formáinak és a kutatás módszereinek áttekintése.

Tanár: *Gál Kelemen dr.*

Testgyakorlás. Heti 2 órán. Mint a VII. osztályban.

Tanár: *László Gyula.*

B) **Magyar irodalmi dolgozatok.**

V. osztály: 1. Hunyadi János. 2 Zrinyi, a költő. 3. Ankerschmidt lovag. 4. A mohácsi vész. 5. Kossuth Lajos beszéde a haderő megajánlása tárgyában. 6. A Balaton télen. 7. Széchenyi István. 8 Egy házi olvasmány tartalma.

VI. osztály: 1 a) A görög-római versformák szépségei; b) Mért ment ki divatból a hexameter? 2. A költészet hűtlen hűség (Arany J. után.) 3. Petőfi dalai miben hasonlítanak a népdalhoz? 4. A Vadrózsák népballadái. 5. a) Juranics és Radivoj vállalkozása. b) A Kalevala hősei. c) A csodaszarvas a Kalevalában és a Buda Halálában. d) A Lemminkäjnen-runók. 6. Lirai elemek a Toldi-trilogiában. 7. Ki a főhős Shakespeare Julius Caesárjában? (Zárthelyi). 8. Szabadon választott tétel. 9. Elszámolás a kötelező olvasmányokról vagy Népdal- és népmesegyűjtés.

VII. osztály: 1. A kolozsvári temető. 2. a) Mátyás király hatása müvelődésünkre. b) Anonymus krónikája. c) Galeotto Mátyás királyról. 3. a) A gyulafehérvári második disputa. b) Dávid és Melius hitvitái. 4. a) Nehézkes-e a régi magyar verselés? b) Költő-é Tinódi vagy krónikás? c) Szilágyi és Hajmási historiája a magyar irodalomban. 5. a) A Zrinyiász csatarajzai. b) Toldi jelleme Ilosvainál és Aranynál. c) Virágénekeink a XVI. században. 6. A régi magyar irodalomnak melyik emlékét, illetőleg alkotását olvastam a legtöbb kedvvel és gyönyörűséggel. (Zárthelyi). 7. a) Mikes prózája. b) Szegény-e a magyar nyelv? 8. Szabadon választott tétel. 9. a) Báróczi prózájának újszerűsége. b) A Peleskei nótárius népszerűségének okai c) Népdal- és népmesegyűjtés.

VIII. osztály. 1. Kisfaludy drámaírói méltatása valamelyik drámája alapján. 2. Bánk tragikuma. 3. Jósika és Kemény párhuzamos méltatása egy-egy regényük alapján. 4. Petőfi epikája. 5. Az ember tragédiája. 6. Szabadon választott tétel.

C) **Görögpótló irodalmi dolgozatok.**

V. osztály. Az Odysseia földrajzi nevei. Az Iliász erkölcsi tanításai.

VI. osztály. Kisfaludy Mohácsa. Elektra nőalakjai.

VII. osztály. Kölcsey mint szónok. Herodotos és Thukydides.

VIII. osztály. Sokrates jelleme. Aphrodite-szobrok.

D) **Rendkivüli tantárgyak.**

1. **Egészségtan.** VII. o. Heti 2 órán. K. k. Fodor—Gerlóczy: Egészségtan. Táplálkozás, lakás, foglalkozás, a test ápolása, fertőző betegségek, véletlen veszedelem. Kötelező mindenkire.

Tanár: *Tompa János dr.*

2. **Angol nyelv.** I. *Kezdők.* Heti 1 órán. K. k. Dallos—Patterson: Gyakorlati angol nyelvtan. Az 1—33. gyakorlat fordítása és gyakorlása. Tanultak 9-en. II. *Haladók.* Heti 1 órán. K. k. Ransbourgh Zs. Angol olvasókönyv. A 31—36. oldal fordítása és gyakorlása; két költemény könyv nélkül. Tanultak 15-ön.

Tanár: *Gálfi Lőrinc.*

3. *Francia nyelv.* Heti 4 órán. 2 óra kezdőknek, 2 óra haladóknak. *Kezdők.* Beszédgyakorlatok: Az iskola. A test részei A falu. Az országút. A tanterem. Az érzékek. Látás, hallás stb. Nehány olvasmány a Premières lectures enfantinesből. A nyelvtan minimálisra redukált elemei. *Haladók. Jules Verne.* Cinq semaines en Ballon c. regényének olvasása. *Coppée.* Le Luthier de Crémone c. darabjának olvasása, fordítása és könyv nélkül való betanulása, a helyes kiejtés gyakorlására.

Tanár: *Orbók Loránd dr.*

4. **Egyházi ének.** I—V. o. unitárius vallásu tanulóknak két csoportban (I., II. és III., IV., V. o.) heti 1—1 órán. K. k. Iszlai; Egyházi énekek gyűjteménye. A vasárnapi énekek mind, nehány ünnepi ének és zsoltár egy és két szólamban.

5. **Műének:** I - IV. o. tanulók közül a megfelelő hanganyaggal birók heti két órában tanúltak zene elméletet: hangsorokat, kemény és lágy hangnemben, hangközök eltalálását stb. Mint a daloskör szoprán és alt szólamának tagjai tanúltak 15 karéneket. A daloskörnek az I—VIII. o. tanulók közül 96 tagja volt. Az eltanúlt darabok cimei: *Hymnus.* Erkel—Kölcsey. *Szózat.* Egres-

sy—Vörösmarty. *Innisfarei harang.* Attenhoffer K. *Finn-dal.* Pacius Frigyes. *Esik eső.* Pogácsnik G. *Viharban.* Dürner Gy. *Ha elmegyek...* Beleznai S. *Népdalok.* Lányi Ernő. *Gőzhajón.* Lindblád. *Angol hymnusz.*

A daloskör e darabokat mind előadta az iskolai ünnepélyeken, a templomban és a tanári beiktató ünnepen.

Tanár: *Iszlai Márton.*

6. **Zene.** Heti 2 órában, Az Apolló-kör tagjai (15 ön) tanúl ták a következő darabokat: *Nyitányok*: Kéler Béla, Rákóczi nyitány. Kisner, Noble passionen. Suppe Ferenc, Pique dame. *Indulók*: Rákóczi induló. Hunyadi induló. Kossuth induló. Toborzó induló, Borsaitól. Magyar induló. *Vegyesek*: Verdi: Nabukodonozor ária. Wisneth: Esti harang (polka mazur), Denevér egyveleg. Kéler B.: Puszták fia, Alföldi búcsuhangok. Mendelsohn: Szentiványi álom. Borsai: Kuruc dalok. Hankó F.: Havasi gyopár dal. Pohl Lajos: Romanze, fuvola solo. Strobl: Magyar egyveleg. Srauss O.: Varázskeringő. Tanár: *Strachal Ferenc.*

7. **Szabadkézi rajz.** Heti 2 órában a III—VIII. oszt.-ból önként ajánlkozók. Bevezetés a természet után való rajzolásba. Tanultak 26-an. Tanítja: *Nagy Gyula.*

8. **Gyorsírás.** Heti 2 órában. A III—VIII. osztályból önként ajánlkozóknak. Tanultak: 34-en; 13 haladó, 21 kezdő.

Tanár: *Hidegh Mihály.*

9. **Vívás.** Heti 3 órában a IV—VIII. o.-ból önként ajánlkozók. Tanultak 23-an, olasz módszer szerint; 13 kezdő és 10 haladó. Tanítja: *László Gyula.*

E) A tanitási terv táblázatos áttekintése.

Tantárgyak	Osztályonként heti óraszám								együtt	Jegyzet
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
Vallástan	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Magyar nyelv	5	5	4	4	3	3	3	3	30	
Latin nyelv	6	6	6	6	6	5	5*	4	44	
Görög nyelv	—	—	—	—	5*	5*	5*	4*	19	
Görög helyett választható tárgyak	—	—	—	—	5*	5*	5*	4*	19	
Német nyelv	—	—	4	3	3	3	3	3	19	
Történet	—	—	3	3	3	3	3	3	18	
Földrajz	3	3	2	—	—	—	—	—	8	
Természetrajz	2	2	—	3	3	3	—	—	13	
Természettan	—	—	—	—	—	—	4	4	8	
Mennyiségtan	4	4	3	3	3	4	3	2	26	
Rajzoló geometria	3	3	2	2	—	—	—	—	10	
Filoz. propaedeutika	—	—	—	—	—	—	—	3	3	
Szépírás	1	1	—	—	—	—	—	—	2	
Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Egészségtan	—	—	—	—	—	—	2	—	2	
Egyházi ének	1	1	1	1	1	—	—	—	5	
Műének	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Összesen	31	31	31	31	32	32	34	32	255	

* fakultativ

F) A tanulók névsora és osztályozása.

Első osztály.*

Osztályfő: *Dr. Kiss Ernő.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Szépírás	Testgyakorlás	Egyházi ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Adorjáni Gyula	1	3	3	2	3	3	3	2	1	2	2	1	f. o. l.
	Ábrahám Sándor izr.	1	2	3	1	2	3	1	2	2	—	2	1	f. o. l.
	Berger Jakab izr. ism.	3	3	4	3	3	3	3	3	1	—	—	2	v. e. u.
	Bodor János	2	3	3	3	3	4	4	1	1	3	—	2	o. i. u.
5	Borsai Andor izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1	1	f. o. l.
	Botár Andor	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	-	1	f. o. l.
	Daly Dezső r. kath.	2	2	3	2	2	2	3	2	2	—	1	1	f. o. l.
	Danzinger Zsigmond izr.	3	4	4	4	3	4	4	3	3	—	—	1	o. i. u
	Deák Ferenc	3	2	3	3	2	3	3	3	3	—	3	1	f. o. l.
10	Dézsi Gábor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	f. o. l.
	Dombi Béla	1	1	1	2	2	2	1	1	1	2	2	1	f. o. l.
	Dreikursz Ákos izr.	3	3	3	3	2	4	3	3	3	—	—	1	j. v. u.
	Dreikursz Herman izr.	3	3	4	3	3	4	4	2	2	—	—	2	o. i. u.
	Eisenstein Félix izr. ism.	3	2	3	2	3	2	2	2	3	—	—	1	f. o. l.
15	Elián Márton izr.	2	1	2	2	2	2	2	1	3	-	—	1	f. o. l.
	Erdős Imre izr.	2	1	2	2	1	2	3	1	3	—	-	1	f. o. l.
	Farcádi Kálmán	3	3	4	2	3	4	4	3	2	2	2	1	o. i. u.

* **Az érdemjegyek magyarázata.** Előmenetelnél: 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, *4* = elégtelen. Magaviseletnél: 1 = jó, 2 = szabályszerű, 3 = kevésbbé szabályszerű, 4 = rossz.

A használt rövidítések. a) Vallásra nézve: unitárius nincs jelezve, r. kath. = római katholikus; ref. = református; ág. ev. = ágostai evangelikus; g. kath. = görög katholikus; g. kel. = görög keleti; izr. = izraelita. b) Egyéb rövidítések: ism. = ismétlő; fm. = felmentve; f. o. l. = felsőbb osztályba léphet; j. v. ú. = javító vizsgálatra útasíttatik: o. i. ú. = osztályismétlésre útasíttatik; v. e. ú. = végleg elútasittatik.

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Szépírás	Testgyakorlás	Egyházi ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Fazakas Lajos önk. ism.	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	f. o. l.
	Ferenci Jenő izr.	2	3	3	3	3	4	4	2	1	—	—	1	o. i. u.
20	Gámpé László r. kath.	3	4	4	3	3	4	4	3	1	—	—	2	o. i. u.
	Grünbaum Zoltán izr.	4	3	4	3	3	4	4	2	3	—	2	2	o. i. u.
	Gyalui Jenő izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1	f. o. l.
	Gyöngyössy István	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	f. o. l.
	Harnik Ernő izr.	2	1	1	1	1	2	2	1	3	—	—	1	f. o. l.
25	Hirsch János izr.	3	3	3	3	2	3	2	2	2	—	—	1	f. o. l.
	Homoki István	2	3	4	3	2	4	4	3	2	3	—	1	o. i. u.
	Jakóbi Ernő izr.	2	2	2	2	2	3	3	2	2	—	—	1	f. o. l.
	Jeremiás Miklós izr.	2	3	3	3	3	3	3	1	3	—	—	2	f. o. l.
	Jikéli Arthur ág. ev.	1	2	3	3	3	3	3	2	fm	—	—	1	f. o. l.
30	Kádár Ferenc ref.	2	3	3	3	3	4	4	2	1	—	—	1	o. i. u.
	Koleszár Árpád ág. ev.	1	2	2	1	2	2	1	1	2	—	—	1	f. o. l.
	Koronki János	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	—	1	f. o. l.
	Kovács Béla	2	1	3	2	2	3	2	1	2	2	—	1	f. o. l.
	Lázár Tibor izr.	2	3	4	3	4	4	3	2	2	—	—	1	o. i. u.
35	Lászlócky Péter ism.	2	3	3	2	3	3	2	1	3	2	—	2	f. o. l.
	Lászlócky Samu	2	3	3	3	3	3	3	1	1	—	3	1	f. o. l.
	Mikó István	1	2	3	2	1	3	2	1	1	2	1	1	f. o. l.
	Muntyán Traján gör. kel.	3	3	4	3	3	4	3	2	1	—	—	2	o. i. u.
	K. Nagy Dániel	3	4	4	3	3	4	4	3	2	3	—	1	o. i. u.
40	K. Nagy Imre	3	2	2	1	2	3	3	3	2	3	—	1	f. o. l.
	Nádor Rezső izr.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—	1	f. o. l.
	Orbók István ism.	2	3	3	3	3	3	2	2	2	3	—	1	f. o. l.
	Reppmann Gyula r. k.	1	1	2	1	1	2	2	2	2	—	2	1	f. o. l.
	Schuszter Emil ág. ev.	1	2	2	2	1	2	2	1	1	—	—	1	f. o. l.
45	Stern Miksa izr.	1	3	3	2	2	3	3	1	1	—	—	1	f. o. l.
	Strasser Elemér izr.	1	2	2	2	3	2	2	2	3	—	2	1	f. o. l.
	Szakács György	1	2	3	2	2	3	2	2	1	3	—	1	f. o. l.
	Széchy Pál	2	2	3	2	1	3	2	2	1	1	1	1	f. o. l.
	Székely Sándor	2	3	3	2	2	3	2	1	2	3	—	1	f. o. l.
50	Sztupjár László ág. ev.	1	2	2	1	1	2	1	1	1	—	—	1	f. o. l.
	Tarcsafalvi Kálmán	nem vizsgázott												

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Szépírás	Testgyakorlás	Egyházi ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
Túri Elemér izr.	3	3	3	3	2	3	3	2	3	—	—	1	f. o. l.
Tutsek Sándor r. kath.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	1	1	f. o. l.
Vajda Gábor ism.	2	3	3	3	1	3	3	3	2	3	—	1	f. o. l.
Magántanulók:													
55 Sz. Csehi Árpád	nem vizsgázott.												
Káldor Lajos r. kath.	nem vizsgázott.												
Tischler Lázár izr.	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	f. o. l.
Zathureczky József ref.	3	2	3	2	2	3	3	—	—	—	—	—	f. o. l.
Zathureczky Izabella ref.	1	1	1	1	1	2	1	—	—	—	—	—	f. o. l.
Kimaradt:													
60 Dunai Róbert izr.													
Kizárattak:													
Gálosi Jenő izr.													
Szöllősi István ref.													
Varga József ism.													

Második osztály.

Osztályfő: *Márkos Albert.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Szépírás	Testgyakorlás	Egyházi ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Andrási Gyula ref.	2	2	3	2	1	3	1	1	1	—	—	1	f. o. l.
	Ács Endre ref.	3	3	3	2	3	3	3	2	2	—	-	1	f. o. l.
	Dreikursz Lajos izr.	1	2	3	1	1	3	3	2	2	—	2	1	f. o. l.
	Gallus Frigyes ág. ev.	2	3	3	3	3	3	3	2	1	—	—	1	f. o. l.
5	Gál Ernő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	f. o. l.
	Hadházi József	2	2	3	2	1	3	1	3	1	2	—	1	f. o. l.
	Hadházi György	2	3	3	3	2	3	3	1	1	2	—	1	f. o. l.
	Hegedüs Ferenc izr.	3	3	2	2	3	3	3	1	3	—	—	2	f. o. l.
	Hoor Attila r. kath.	1	2	3	2	1	3	3	2	2	—	—	1	f. o. l.
10	Huszár Zoltán izr.	2	2	3	3	2	2	1	1	2	—	2	1	f. o. l.
	Karsai Gábor gör. kath.	1	3	3	3	2	4	4	3	1	—	—	1	o. i. u.
	Kádár Lajos	1	2	2	3	1	3	2	1	2	1	2	1	f. o. l.
	Kenyeres György	1	3	2	3	3	2	3	3	3	3	—	1	f. o. l.
	Klein Gerő izr.	2	3	4	2	1	4	3	2	3	—	—	1	o. i. u.
15	László Károly	nem vizsgázott.												
	Lőwi Tibor izr.	2	3	3	3	1	4	4	2	2	—	2	1	o. i. u.
	Miklós Lajos	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	f. o. l.
	Monoki Ottó ref., ism.	nem vizsgázott.												
	Murvai Árpád	1	3	2	1	2	3	2	1	1	1	2	1	f. o. l.
20	Müller Géza	2	2	2	2	1	2	2	1	1	1	1	1	f. o. l
	Nagy Márton	2	2	2	2	2	3	3	1	1	3	—	1	f. o. l.
	Pap Tibor r. kath.	4	3	3	3	2	4	3	2	1	—	—	1	o. i. u.
	Pap Zoltán r. kath.	3	3	3	3	3	4	2	1	2	—	—	2	j. v. u
	Retezár Antal r. kath.	3	2	3	2	1	3	2	2	2	—	—	1	f. o. l.
25	Retezár Árpád r. kath.	2	2	2	1	1	2	1	1	3	—	2	1	f o. l.
	Rosenberger József izr.	2	3	3	2	1	4	3	2	3	—	—	1	j. v. u
	Rotáridesz István ág. ev.	1	2	2	1	1	2	2	2	2	—	2	1	f. o. l.
	Sári József	2	2	3	2	2	3	3	1	1	3	1	1	f. o. l.
	Stern Herman izr.	1	2	3	2	2	3	2	3	2	—	-	1	f. o. l.
30	Stern Vilmos izr.	1	3	3	2	3	3	3	2	1	—	-	1	f. o. l.
	Szatmári Lajos	2	3	4	3	2	3	4	2	1	3	—	1	o i. u

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Szépírás	Testgyakorlás	Egyházi ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Szász Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	f. o. l.
	Szép Gyula ref.	2	3	3	2	3	4	3	2	2	—	—	1	j. v. u.
	Szilágyi Ferenc r. kath.	4	3	3	3	3	3	3	1	1	—	2	1	f. o. l.
35	Tamási Tibor r. kath. ism.	4	3	4	3	2	2	3	3	2	—	—	2	v. e. u.
	Tanka Károly	2	3	4	3	1	4	1	2	2	1	1	1	v. e. u.
	Török Mózes	3	4	4	3	2	3	3	3	1	1	1	1	o. i. u.
	Ürmösi Vidor	2	3	3	3	3	3	3	2	1	3	2	1	f. o. l.
	Vass János	2	2	2	2	2	2	3	2	1	2	2	1	f. o. l.
40	Weisz Károly izr.	1	1	2	1	1	2	2	1	3	—	—	1	f. o. l.

Harmadik osztály.

Osztályfő: *Nagy Gyula.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történet	Földrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Testgyakorlás	Egyházi ének	Műének	Magaviselet	Tanárfestületi záróértekezlet itélete
	Balogh Béla r. kath.	3	3	4	4	3	4	4	4	3	—	—	1	o. i. u.
	Boros Sándor	2	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	2	f. o. l.
	Danzinger Árpád izr.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	1	f. o. f.
	Elekes Béla	2	3	3	3	2	2	3	3	1	3	—	2	f. o. l.
5	Eperjesi Géza r. kath.	2	3	4	3	2	2	4	3	3	—	—	1	o. i. u.
	Erdődi Ernő	2	2	3	3	2	3	3	2	1	4	—	1	f. o. l.
	György Géza	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2	f. o. l.
	Hadházi Sándor	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	f. o. l.
	Hirsch Sándor izr.	1	2	3	1	1	2	3	2	3	—	—	1	f. o. l
10	Holló Endre izr.	1	2	2	3	2	2	2	1	2	—	1	1	f. o. l.
	Horváth József	3	3	4	3	3	3	4	2	1	3	2	2	o. i. u.
	Jakab István ism.	2	2	3	2	2	3	3	2	2	2	2	1	f. o. l.
	Kauntz Ernő ág. ev.	1	3	3	1	2	1	3	3	2	—	2	1	f. o. l.
	Kómis Lajos ref.	3	3	3	3	3	2	4	3	3	—	—	1	j. v. u.
15	Löw Rezső ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	—	2	1	f. o. l.
	Lusztig Ernő izr.	2	3	4	3	3	2	4	3	3	—	—	1	o. i. u.
	Májai Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	2	f. o. l.
	Mikó Miklós	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	f. o. l.
	Nagy Simon	2	3	3	3	3	2	3	3	1	2	2	2	f. o. l.
20	Neufeld László izr.	2	3	4	3	3	2	4	3	2		—	1	o. i. u.
	Petrovics István gör. kel.	1	3	3	3	2	2	3	1	3	—	—	1	f. o. l.
	Rosenfeld Manó izr.	1	2	2	1	1	1	2	2	2	—	—	1	f. o. l.
	Sikó Tibor	2	3	3	3	2	3	3	3	1	4	—	1	f. o. l
	Székely Ferenc	3	3	3	3	2	2	3	3	3	1	1	1	f. o. l.
25	Székely János	2	3	3	3	2	2	2	3	1	2	—	1	f. o. l.
	Sztupjár Ernő ág. ev.	1	3	3	3	1	2	4	2	1	—	1	1	j. v. u.
	Ürmösi Domokos ism.	2	2	3	3	2	3	3	3	1	3	3	1	f. o. l.
	Tanka Gyula	1	2	2	3	2	1	2	1	3	1	1	1	f. o. l.
	Tarcsafalvi Zoltán	nem vizsgázott.												
30	Vas György izr.	1	2	2	1	2	3	3	2	3	—	—	1	f. o. l.
	Vásárhelyi Dezső izr.	1	3	3	2	2	3	3	3	3	—	—	1	f. o. l
	Magántanuló:													
	Tischler Béla izr.	1	2	2	1	1	1	1	1	—	—	—	—	

Negyedik osztály.

Osztályfő: *Kovács Kálmán.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Testgyakorlás	Egyházi ének	Műének	Magaviselet	Tanártestületi záróértekezlet ítélete
	Aradi Gábor	2	3	3	3	2	3	3	3	1	—	3	1	f. o. l.
	Bede Jenő ism.	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—	3	1	f. o. l.
	Benedek Gábor	1	1	1	1	1	1	2	1	2	—	3	1	f. o. l.
	Csiky Károly	1	2	3	1	2	2	3	3	3	—	4	1	f. o. l.
5	Deutsch Vilmos izr.	1	2	1	1	1	1	1	2	3	—	—	1	f. o. l.
	Durugy Ferenc	1	1	1	1	1	2	2	2	2	—	3	1	f. o. l.
	Engel Rezső ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1	f. o. l.
	Farkas Andor izr.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	1	f. o. l.
	Fazakas Béla	2	3	3	3	2	3	4	3	1	1	1	1	j. v. u.
10	Fischer Mátyás izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	2	2	—	1	f. o. l.
	Gallus Győző ág. ev.	1	2	3	2	2	3	3	2	2	—	—	1	f. o. l.
	Gálfalvi Ferenc	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—	2	2	f. o. l.
	Gerő György izr.	3	3	3	3	2	3	4	3	3	—	—	1	j. v. u.
	Gidrai Livius gör. kel.	2	3	3	3	2	3	4	2	2	2	—	2	j. v. u.
15	Gósa János gör. kel.	1	3	3	2	2	3	3	3	2	—	—	1	f. o. l.
	Havas Elemér izr.	1	2	3	2	2	3	3	1	3	—	—	1	f. o. l.
	Hirsch Gusztáv izr.	1	2	2	1	2	2	3	3	3	—	—	1	f. o. l.
	Höncz Arisztid ág. ev.	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	—	1	f. o. l.
	Kauntz Vilmos ág. ev.	1	2	2	1	1	2	3	3	2	—	—	1	f. o. l.
20	Kohn Arthur izr.	1	1	2	2	1	3	2	3	3	2	—	3	f. o. l.
	Kovács Károly	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	f. o. l.
	Létay Zoltán	3	4	3	3	3	3	4	3	1	—	1	2	o. i. u.
	Löwi Nándor izr.	1	1	1	2	1	3	3	3	1	—	—	1	f. o. l.
	Máthé Árpád	3	3	3	3	3	3	3	3	fm	—	1	1	f. o. l.
25	Máthé Viktor ism.	2	3	2	3	2	3	3	3	2	1	1	1	f. o. l.
	Müller Károly	2	1	3	3	2	3	3	3	2	1	2	1	f. o. l.
	Nagy Lajos	2	1	2	2	1	2	3	1	1	—	2	1	f. o. l.
	Nagy László	3	3	3	3	3	3	4	3	1	2	2	2	j. v. u.
	Néma Elemér	1	3	3	3	3	3	3	2	1	2	—	2	f. o. l.
30	Nyiredy Géza	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2	—	1	f. o. l.
	Pálffy Béla ism.	2	3	3	3	2	3	3	2	2	—	2	1	f. o. l.

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Testgyakorlás	Egyházi ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti itélete
	Preiser Nándor izr.	2	2	1	2	1	3	3	3	3	—	—	1	f. o. l.
	Salamon Adolf izr. ism.	3	3	3	2	2	2	3	2	1	—	—	2	f. o. l.
	Schwartz Herman izr.	1	2	3	2	2	2	2	3	3	—	—	1	f. o. l.
35	Siménfalvi Gyula	1	2	3	3	1	3	2	2	1	2	2	1	f. o. l.
	Széchy György	1	1	2	2	2	2	3	2	1	—	2	1	f. o. l.
	Székely László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	3	1	f. o. l.
	Tóth Ferenc	3	3	3	3	2	3	4	3	2	2	3	1	j. v. u.
	Weisz Vilmos izr.	3	3	3	3	3	3	4	3	3	—	—	1	j. v. u.
	Magántanuló:													
40	Ábrahám Emánuel r. kath.	2	3	3	3	3	3	4	3	—	—	—	—	j. v. u.

Ötödik osztály.

Osztályfő: *Uzoni imre.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	Testgyakorlás	Műének	Egyházi ének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti itélete
	Barabás Sándor	1	1	2	2	—	—	2	2	1	2	1	—	3	1	f. o. l.
	Bodnár László r. kath.	1	3	3	—	1	2	2	2	2	3	1	—	—	1	f. o. l.
	Bodnár Péter r. kath.	1	3	4	—	2	2	3	3	3	3	1	—	—	1	j. v. u.
	Brunner Sándor izr.	1	3	3	—	1	1	2	2	3	3	3	—	-	2	f. o. l.
5	Elekes Mózes	3	3	3	4	—	—	4	3	3	4	1	—	3	2	o. i. u.
	Fisch Farkas izr.	3	3	3	3	—	—	2	2	3	3	3	-	—	1	f. o. l.
	Grünbaum József izr.	1	1	1	2	—	-	1	2	1	2	2	—	—	2	f. o. l.
	Gvidó Béla	2	3	3	3	—	—	3	3	3	4	2	-	3	1	j. v. u.
	Hary Gyula r. kath.	2	3	3	—	3	2	3	3	3	3	1	—	—	1	f. o. l
10	Herman Gyula izr.	3	3	3	—	3	2	3	1	3	3	3	-	—	2	f. o l.
	Hirsch Elemér izr.	2	3	3	3	-	—	3	2	2	3	2	-	—	2	f. o. l.
	Kisgyörgy Jenő	1	2	3	3	—	—	3	3	2	3	1		1	1	f. o. l.
	Kovács Kálmán	1	1	2	3	—	—	2	1	2	3	2	—	3	1	f. o. l.
	Márk Endre r. kath.	2	3	3	—	2	3	1	3	3	4	2	—	-	1	j. v. u.
15	Mózes Mihály	1	2	3	3	-	—	3	2	2	3	2	—	3	1	f. o. l.
	Nagy Ákos ref.	2	3	3	—	3	2	3	2	2	4	3	—	—	1	j. v. u.
	Noszin Móric izr.	1	1	1	—	1	1	1	1	1	2	2	—		1	f. o. l
	Oláh Ernő	1	1	2	3	—	-	2	2	1	3	1	-	2	1	f. o. l.
	Pataki Oszkár ref.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	3	1			2	f. o. l.
20	Perédi Sándor	2	2	2	3	—	—	3	1	2	3	3	—	3	1	f. o. l.
	Péter Pál	2	3	4	—	2	2	2	2	2	3	1	—	3	1	j. v. u.
	Rákóci Imre ág. ev.	1	1	1	1		—	2	1	1	3	fm	-	—	1	f. o. l.
	Rotáridesz Mihály ág. ev.	1	2	3	3	—	—	2	3	3	3	3	—	—	1	f. o. l
	Szabó Jenő	1	2	2	1	—	—	2	1	1	2	1	-	3	1	f. o. l.
25	Szentmártoni József	1	2	2	2	—	—	2	1	1	2	1	—	3	1	f. o. l.
	Székely Lajos	1	1	1	1	—	-	1	1	1	1	1	—	3	1	f. o. l.
	Tóth József ism.	3	3	4	3	-	—	3	4	3	3	1	—	4	1	v. e. u.
	Ürmösi Lajos	1	3	3	3		—	2	1	1	3	fm	—	3	1	f. o. l.
	Vajda Béla	1	1	1	1	—	—	2	1	1	2	3	—	3	1	f. o. l.
30	Veres Árpád r. kath.	3	3	3	—	3	4	2	4	4	4	1	—	-	1	o. i. u.
	Veres Márton izr.	1	3	2	2	-	—	3	2	2	3	fm	—	—	1	f. o. l

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	Testgyakorlás	Műének	Egyházi ének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
Kimaradt:															
Grósz Jenő izr.															
Meghalt:															
Sebes Antal ref.															
Magántanuló:															
Gramantik Margit ref.	nem vizsgázott.														

Hatodik osztály.

Osztályfő: *Barabás Ábel dr.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	Testgyakorlás	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Adorjáni Ferenc	2	3	4	4	—	–	4	3	2	3	1	—	1	o. i. u.
	Balogh Gábor	nem vizsgázott.													
	Boros László	1	1	1		1	1	1	1	1	2	1	2	1	f. o. l.
	Fenichel Mór izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	2	—	1	f. o. l.
5	Frankovics Sándor izr.	2	2	3	3	—	—	3	3	3	3	fm.	—	1	f. o. l.
	Gelei Kálmán	1	3	3	2	—	—	2	2	2	3	1	—	1	f. o. l.
	Gerő János izr.	2	2	2	—	1	3	2	1	2	2	2	–	1	f. o. l.
	Gidrai Valér gör. kel.	2	3	3	—	2	3	3	2	3	3	2	—	1	f. o. l.
	Goldstein Emil izr.	1	3	2	2	—	—	1	1	2	3	3	-	1	f. o. l.
10	Gondos Jenő	2	3	3	3	—	–	3	3	3	3	2	—	1	f. o. l.
	Győri Béla	1	2	2	2	–	—	1	1	1	2	2	—	1	f. o. l.
	Hann Ernő ág. ev.	1	3	4	—	2	2	2	3	3	3	3		1	j. v. u.
	Kohn Gyula izr.	1	2	3	3	—	—	2	3	3	4	1	—	2	j. v. u.
	Krause Károly r. kath.	1	3	3	—	2	3	3	3	3	3	1	—	1	f. o. l.
15	Lővi Jenő izr.	1	1	1	2	—	—	1	1	1	2	1	—	1	f. o. l.
	Nagy Ferenc	1	1	1	1	–	—	1	1	1	1	1	—	1	f. o. l.
	Nagy Pál	3	3	4	—	3	1	3	3	3	3	1	1	1	j. v. u.
	Nagy Tibor ref.	2	3	4	4	—	—	3	3	1	3	3	—	1	o. i. u.
	Pákei Lajos	2	2	3	—	2	3	1	3	2	3	2	—	1	f. o. l.
20	Rédiger Árpád ism.	2	3	3	—	2	3	1	3	1	3	1	2	1	f. o. l.
	Rosmann Bernát izr.	3	3	2	2	–	—	3	2	3	3	2	—	1	f. o. l.
	Sikó Andor ism.	2	2	3	–	2	3	2	3	3	3	1	—	1	f. o. l.
	Simon Miklós izr.	2	3	3	—	2	2	2	2	2	3	3	—	1	f. o. l.
	Steiner Richárd izr.	2	2	3	–	1	3	2	2	3	3	3	—	1	f. o. l.
25	Stiber Antal r. kath.	3	3	4	3	—	—	3	3	3	3	2	—	2	j. v. u.
	Szentkirályi Ferenc	2	3	3	—	2	4	3	3	3	3	fm.	2	1	j. v. u.
	Széchy András	2	2	3	3	—	—	3	2	1	3	1	—	1	f. o. l.
	Tóth István	1	1	1	—	1	1	1	1	1	2	1	2	1	f. o. l.
	Veress Gyula	2	3	3	—	3	3	3	3	3	4	1	3	2	j. v. u.
30	Vernes József	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	1	—	1	f. o. l.
	Zádor Béla izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	—	1	f. o. l.

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló írod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	Testgyakorlás	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
Zsakó Zoltán	1	2	1	2	—	—	1	1	2	2	2	—	1	f. o. l.
Zsigmond József	1	2	2	2	—	—	2	1	1	2	2	—	1	f. o. l.
Magántanulók:														
Biró Piroska izr.	nem vizsgázott.													
85 Henter Gábor ref.	nem vizsgázott.													
Kain Eszter izr.*	—	2	3	—	3	3	—	—	1	2	—	—	—	

* Különbözeti vizsgálatot tett.

Hetedik osztály.

Osztályfő: *Hidegh Mihály.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természettan	Mathematika	Testgyakorlás	Egészségtan	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Aberle Pál ág. ev.	1	2	3	—	2	2	1	3	3	3	3	2	2	1	f. o. l.
	Barabás Andor	2	3	3	—	2	3	3	2	3	3	1	3	—	1	f. o. l.
	Bartalis Béla	2	2	3	2	-	—	2	2	2	3	1	2	2	1	f. o. l.
	Bartha Miklós	1	1	1	1	—	—	2	1	1	1	1	1	2	1	f. o. l.
5	Bedő Zoltán	1	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	3	1	1	f. o. l.
	Beregi Endre izr.	1	1	2	2	-	—	2	1	1	2	3	2	—	1	f. o. l.
	Bodó Bertalan r. k.	1	2	3	—	2	4	3	3	3	3	3	2	—	1	j. v. u.
	Borbély Béla	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	3	1	1	f. o. l.
	Brunner Henrik izr.	1	3	3	—	1	1	1	1	3	3	3	1	2	1	f. o. l.
10	Deák Ferenc	1	3	3	3	—	—	3	2	3	3	2	2	—	1	f. o. l.
	Dengyel Lajos ág.ev.	1	1	1	1	—	-	2	1	1	2	1	1	—	1	f. o. l.
	Gál Mózes	1	3	3	3	—	—	3	1	3	4	1	1	1	1	j. v. u.
	Gálfi Mózes	1	1	3	2	—	—	2	2	2	3	2	1	2	2	f. o. l
	Gálfi Pál	1	1	1	1	-	—	2	1	1	1	1	1	—	1	f. o. l.
15	Gidrai Kornél g. kel.	3	3	3	—	2	3	3	3	3	3	2	2	—	2	f. o. l.
	Goldberger Móric iz.	2	2	3	—	1	3	2	2	2	3	3	2	—	1	f. o. l.
	Hoffman Sándor iz.	1	3	3	—	2	1	3	2	3	3	1	1	—	1	f. o. l.
	Hutter Sándor ág. ev.	2	3	3	3	—	-	4	2	4	4	2	2	—	2	o. i. u.
	Kelemen Miklós	2	1	3	3	—	—	3	2	3	4	1	1	—	1	j. v. u.
20	Keller Ernő izr.	2	2	2	3	—	—	1	2	3	3	3	1	—	2	f. o. l.
	Kis Sándor izr.	1	3	3	3	—	—	2	2	3	4	1	1	—	1	f. o. l
	Kővári Ottó	2	3	3	—	2	4	3	2	3	3	2	2	—	2	j. v. u.
	Krausz Miksa izr.	1	3	3	2	—	-	2	1	3	3	2	2	—	1	f. o. l.
	Ligeti Ernő izr.	1	1	1	2	—	—	2	1	3	3	2	2	—	1	f. o. l.
25	Máthé Mihály	1	3	3	3	—	—	3	2	3	4	1	3	2	1	f. o. l.
	Módi Mihály	1	1	1	2	—	—	2	1	1	2	3	1	—	2	f. o. l.
	Móricz Jenő izr.	2	2	2	2	—	—	3	2	3	3	3	1	2	2	f. o. l.
	Nemes Nagy Lajos	1	1	1	—	1	2	3	1	1	2	1	1	1	1	f. o. l.
	Orbán Lajos ism.	1	2	3	3	—	1	3	2	3	3	fm	2	1	1	f. o. l.
30	Orbók Gyula	2	3	4	—	2	4	3	2	3	3	1	1	—	1	o i. u.
	Pap Gyula	2	3	3	3	—	—	4	3	3	3	2	2	—	1	j. v. u.

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természettan	Mathematika	Testgyakorlás	Egészségtan	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Pál Miklós ism.	2	3	3	3	—	—	3	2	3	3	2	2	—	1	f. o. l.
	Pálfi István ism.	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	2	1	1	f. o. l.
	Pereki János	1	3	3	3	—	—	3	2	3	2	1	2	—	1	f. o. l.
35	Pongrácz Ádám	1	3	3	3	—	—	3	2	3	4	1	2	1	2	j. v. u.
	Sárosi József	2	3	3	3	—	—	4	1	3	4	1	2	—	1	o. i. u.
	Simon Ernő izr.	2	3	3	—	2	2	2	2	2	3	2	2	—	2	f. o. l.
	Sófalvi István	1	2	1	1	—	—	1	1	2	2	1	1	—	1	f. o. l.
	Stern Vilmos izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1	—	1	f. o. l.
40	Szegő Jenő izr.	2	2	3	—	3	2	3	3	3	3	2	2	—	1	f. o. l.
	Széchy László	1	2	3	3	—	—	2	1	3	3	1	1	—	1	f. o. l.
	Tana Gyula	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	2	2	2	f. o. l.
	Magántanulók:															
	Bodor Lajos ág. ev.	2	3	3	—	3	3	3	2	3	3	—	3	—	—	f. o. l.
	Nagy Aranka r. kath.	1	2	3	3	—	—	3	2	2	3	—	2	—	—	f. o. l.
45	Sebes László ref.	nem vizsgázott.														

Nyolcadik osztály.

Osztályfő: *Pálfi Márton.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természettan	Mennyiségtan	Bölcsészettan	Testgyakorlás	Műének	Magaviselet
	Baló Ákos ág. ev.	1	3	3	—	2	1	3	3	3	3	3	3	2	1
	Bedő Árpád	2	3	3	3	—	—	3	1	3	3	3	2	2	1
	Benczédi László	1	1	1	2	—	—	1	1	1	2	1	2	—	1
	Benkő Gyula	3	2	3	—	3	3	3	2	3	3	3	2	—	1
5	Berzsenyi György ág. ev.	1	2	3	3	—	—	3	2	2	3	3	3	—	1
	Boskovics Henrik izr.	1	2	1	—	1	1	1	1	1	2	1	3	2	1
	Brandt József r. kath.	3	3	3	—	2	fm	3	3	3	3	3	1	—	1
	Fekete Ferenc	2	3	3	3	—	—	3	2	2	3	3	3	2	1
	Havas Viktor izr.	1	1	3	-	1	3	2	3	2	2	2	3	—	1
10	Hirsch Vilmos izr.	1	2	2	2	—	—	3	3	2	3	3	2	—	1
	Incze János	3	3	3	3	—	—	3	3	2	3	3	1	—	1
	István Lajos	2	3	3	3	—	—	3	3	4	4	3	2	2	1
	Káhána Ernő izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	3	—	1
	Keresztesi Dénes	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	2	1	1
15	Kiss Elek	1	1	1	1	-	—	1	1	1	1	1	1	—	1
	Kis Endre	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1	—	1
	Kohn Hillel izr.	1	3	3	3	—	—	3	2	3	4	3	2	—	1
	Kopp Elemér	1	1	1	—	1	2	2	1	2	2	2	3	2	1
	Kovács Mózes	3	3	3	3	-	—	3	3	3	3	3	1	—	1
20	Kőszegi Dénes r. kath.	1	2	3	—	1	2	3	2	3	3	2	3	1	1
	Lőrinczi Domokos	1	3	3	3	—	—	3	1	2	3	2	2	2	1
	Lőrinczi Zoltán	2	2	2	3	—	—	1	2	3	3	2	fm	—	1
	Lőwi Emil izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	1	1	—	1
	Major Domokos	2	1	2	3	—	—	3	2	3	3	3	1	2	1
25	Márkos Mózes	2	2	2	2	—	—	3	2	2	2	3	1	1	1
	Molnár Gergely	3	3	3	3	—	—	3	2	3	3	3	3	—	1
	Nagy Ferenc	2	2	2	2	—	—	2	2	3	2	3	1	1	1
	Nemes Sándor gör. kath.	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	2	2	1
	Péter Aladár	2	1	2	2	—	—	2	2	2	3	2	3	-	1
30	Rákóczi Béla ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	fm	—	1
	Sebe Ferenc	2	3	4	3	—	—	3	3	3	4	3	2	–	1

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természettan	Mennyiségtan	Bölcsészettan	Testgyakorlás	Műének	Magaviselet
	Sebestyén Rezső izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	3	—	1
	Sófalvi Mózes	2	2	2	2	—	—	3	2	2	2	3	2	1	1
	Somkereki Gusztáv ág. ev.	2	3	3	—	2	3	2	3	3	3	3	3	—	1
35	Szádeczki István ref.	3	2	3	3	—	—	3	2	3	3	3	3	—	1
	Székely Dániel ref.	3	3	3	3	—	—	3	2	2	3	3	3	2	1
	Tamási Béla r. kath.	2	2	2	—	2	3	3	2	3	3	3	1	—	1
	Zsakó Gyula	1	1	1	2	—	—	1	1	2	2	2	1	–	1
	Magántanuló:														
	Endrődi Kornél r. kath.	3	2	3	—	2	3	2	2	3	3	3	—	—	–
40	Sikó Géza	n	e	m	v	i	z	s	g	á	z	o	t	t	
	Ifj. Vlász János gör. kath.	n	e	m	v	i	z	s	g	á	z	o	t	t	

G) Statisztikai kimutatás.

Osztály	A tanulók száma felvétetett nyilvános	A tanulók száma felvétetett magán	Vizsgálatot tett nyilvános	Vizsgálatot tett magán	Előmenetelük haladó	Előmenetelük ismétlő	Tandij fizető	Tandij mentes egészen	Tandij mentes részben	Ösztöndíjas	A vizsgálatot tett tanulók közül volt: Vallásra nézve unitárius	ev. ref.	ág. ev.	róm. kath.	gör. kath.	gör. keleti	izraelita	Összesen	Anyanyelvre nézve magyar	román	német	Összesen	Nyelvismeretre nézve csakis magyarul beszél	magyar-német	magyar-német-román	magyar-román	hányan tudnak magyarul?	A tanulók illetősége helybeli	megyebeli	más megyebeli	más országbeli	Összesen
I.	58	3	53	3	51	5	44	2	10	10	22	3	4	4	—	1	22	56	55	1	—	56	53	1	1	1	56	30	6	20	—	56
II.	40	—	38	—	37	1	28	1	9	6	16	3	2	7	1	—	9	38	37	1	—	38	30	5	—	3	38	23	2	13	—	38
III.	31	1	30	1	29	2	25	2	4	5	15	1	3	2	1	—	9	31	30	1	–	31	23	4	—	4	31	18	4	9	-	31
IV.	40	1	39	1	36	4	29	3	8	7	20	1	4	1	–	2	12	40	38	2	—	40	21	12	3	4	40	16	3	20	1	40
V.	33	1	31	—	30	1	26	3	2	10	15	1	3	5	—	—	7	31	31	—	–	31	20	3	1	7	31	7	3	21	—	31
VI.	33	3	32	1	30	3	23	1	9	–	17	1	1	2	—	1	11	33	31	1	1	33	23	4	1	5	3	7	1	25	—	33
VII.	42	3	42	1	41	2	29	2	12	—	25	—	3	2	—	1	12	43	42	1	-	43	32	4	1	6	43	8	—	35	—	43
VIII.	39	1	38	1	38	1	24	4	11	12	21	2	4	4	1	—	7	39	38	1	—	39	33	1	—	5	39	7	2	30	—	39
Összesen	316	13	303	8	292	19	228	18	65	50	151	12	24	27	3	5	89	311	302	8	1	311	235	34	7	35	311	116	21	173	1	311

Osztály	A tanulók szülei közt polgári állásra nézve volt:															Összesen	A tanulók életkora a tanév végén:													Összesen
	Őstermelő			iparos			kereskv.vállalk.			tisztv.							9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	több	
	önálló			önálló			önálló										életévét betöltötte													
	nagybirtokos és bérlő	kisbirtokos és bérlő	alkalmazott	nagyiparos	kisiparos	alkalmazott	nagykereskedő	kiskereskedő szatócs	alkalmazott	állami, hatósági	magán- és társulati	katona	értelmiségi	személyes szolgálattevő	magánzó																
I.	3	4	—	3	5	1	2	7	2	8	3	1	13	2	2	56		4	31	19	2	—	—	—	—	—	—	—	—	56
II.	2	3	4	—	5	—	—	4	—	2	3	1	10	—	4	38	—	—	1	20	15	1	1	—	—	—	—	—	—	38
III.	4	2	—	—	2	—	—	7	—	6	4	1	1	—	4	31	—	—	1	12	12	5	1	—	—	—	—	—	—	31
IV.	1	2	—	1	3	—	—	7	—	6	2	—	12	1	5	40	—	—	—	—	15	15	5	3	2	—	—	—	—	40
V.	2	4	—	—	1	—	—	5	—	10	1	—	8	—	—	31	—	—	—	—	1	8	13	6	2	1	—	—	—	31
VI.	1	3	—	—	2	—	2	5	—	7	2	1	2	—	8	33	—	—	—	—	—	—	5	14	9	5	—	—	—	33
VII.	2	10	1	—	3	—	1	4	—	10	2	—	7	—	3	43	—	—	—	—	—	—	—	7	15	10	5	4	—	2	43
VIII.	1	11	—	—	—	—	—	5	—	6	4	—	12	—	—	39	—	—	—	—	—	—	—	—	10	8	10	8	1	2	39
Összesen																														

Osztály	A tanulók egészségi állapota				A tanulók magaviselete				A tanulók mulasztása				A tanulók előmenetele						
	nem járványos		járványos	meghalt	jó	szabályszerű	kevésbé szabályszerű	rossz	igazolt óraszám	nem igazolt óraszám	hány tanuló mul. igazolatlanul?	hány tanuló nem mulasztott?	minden tárgyból jeles	minden tárgyból legalább jó	minden tárgyból legalább elégséges	egy tárgyból elégtelen	két tárgyból elégtelen	több tárgyból elégtelen	osztályismétlésre utasítva
	könnyű	súlyos																	
I.	63	7	5	—	44	9	—	—	1253	13	8	8	5	12	25	2	4	8	12
II.	67	8	3	—	35	3	—	—	1365	10	8	6	2	5	19	4	8	—	8
III.	96	—	2	—	24	6	—	—	619	8	6	4	2	5	17	2	4	1	5
IV.	31	5	3	—	32	6	1	—	1393	15	5	10	3	5	24	7	1	—	1
V.	24	4	3	1	25	6	—	—	741	6	4	7	1	6	16	5	1	2	3
VI.	62	4	—	—	29	3	—	—	746	23	5	4	2	8	15	6	1	1	2
VII.	99	11	—	—	33	9	—	—	1451	7	4	3	1	6	25	8	2	1	3
VIII.	50	3	-	1	38	—	—	—	498	5	3	10	4	6	26	1	2	—	2
Összesen	492	42	16	2	260= 85·8 %	42= 13·91 %	1= 0·33 %	—	8066	87	43	52	20= 6·43 %	53= 17·04 %	167= 53·69 %	35= 11·26 %	23= 7·40 %	13= 4·19 %	35 = 11·58 %

A tanulmányozás eredményének áttekintése osztályonként.

Tantárgy	I.					II.					III.					IV.					V.					VI.					VII.					VIII.				
	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve
Vallástan . .	19	23	13	1	—	13	17	5	3	—	14	10	7	—		20	10	10	—	—	19	7	5	—	—	15	14	3	—		25	17	1	—	—	17	13	9	—	—
Magyar nyelv .	15	16	22	3	—	4	14	19	1		5	9	17			12	9	18	1	—	9	6	16	—	—	6	11	15	—		10	11	22	—	—	12	11	16	—	—
Latin nyelv .	10	11	25	10	—	3	10	20	5	—	5	5	16	5	—	10	6	24	—	—	6	7	15	3	—	6	6	15	5	—	8	3	31	1	—	10	8	20	1	—
Görög nyelv .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	11	1	—	3	8	5	2	—	5	7	19	—	—	5	7	16	—	—
Gör. pót. irod.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	4	—	—	4	8	2	—	—	3	8	1	—	—	5	5	1	—	—
Görög pót.rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6	1	1	—	3	3	7	1		3	4	3	3	—	3	2	5	—	1
Német nyelv .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	2	18	1	—	11	10	19	—	—	5	14	11	1	—	11	9	11	1	—	5	13	22	3	—	10	6	23	—	—
Történet . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	15	7	—	—	14	17	9	—	—	11	11	7	2	—	11	8	13	—	—	14	20	9	—	—	12	16	11	—	—
Földrajz . .	15	19	21	1	—	8	15	15	—	—	9	12	9	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természetrajz	17	18	20	1	—	14	12	9	—	—	—	—	—	—	—	7	6	27	—	—	11	9	10	1	—	11	8	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természettan.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mathematika .	6	15	22	13	—	2	9	19	8	—	3	7	14	7	—	4	8	22	6	—	1	6	19	5	—	2	9	19	2	—	7	6	29	1	—	7	13	18	1	—
Rajz. geometr.	11	17	18	10	—	8	8	19	3	—	8	8	14	1	—	8	10	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	6	27	7	—	4	10	22	3	—
Fil. propedeut.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szépirás . .	22	22	9	—	—	13	18	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	7	24	—	—
Testgyakorlás	20	18	14	—	1	20	12	6	—	—	12	5	12	—	1	13	14	11	—	1	14	7	7	—	3	14	10	6	—	2	21	12	8	—	1	11	11	14	—	2
Egészségtan .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	22	4	—	—	—	—	—	—	—
Angol nyelv .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	3	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Egyházi ének .	3	8	11	—	—	8	4	5	—	—	5	3	5	2	—	5	8	6	1	—	1	1	12	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Müének . .	8	8	—	—	—	6	9	—	—	—	7	6	2	4	—	4	7	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	3	—	—	7	7	—	—	—	5	10	—	—	—
Francia nyelv .	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—	2	1	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyorsirás . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	3	—	—	—	1	2	—	1	—	1	6	3	1	—	2	2	6	—	—	—	—	—	—	—

H) Érettségi vizsgálatok.

Érettségi a görögből. A vallás- és közokt. miniszter 1908. évi 31072. sz. a. kibocsátott rendeletével megengedte, hogy olyan tanulók, akik a gimn. tanfolyam alatt a görög nyelvet és irodalmat tanulták, e tárgyból saját gimnáziumuknál éretts. vizsgálatra bocsáttassanak. Az ilyen tanulók az igazgatónál írásban jelentkeznek. Ha a rendes érettségi alkalmával tesznek görögből vizsgát, ennek eredménye a rendes éretts. bizonyítványba irható be. Ha pedig görögből nem a többi tárggyal együtt, hanem külön kiegészítő vizsgát tesznek, akkor külön kiegészítő érettségi bizonyítvány állítandó ki. A görögből kapott érdemjegy az általános fokozat megállapításánál nincs befolyással. Az 59441. sz. rendelet értelmében az ilyen tanulók sem előzetes osztályvizsgálatot, sem írásbeli érettségi vizsgálatot nem tesznek, hanem csak szóbeli érettségi vizsgálatra kötelezvék.

I. *A rendkivüli teljes érettségi vizsgálat* írásbeli része szept. 9—11., szóbeli része szept. 14-én tartatott Fekete Gábor főgondnok úr elnöklése mellett Kozma Ferenc nyug. kir. tanfelügyelő, mint kormányképviselő úr jelenlétében.

Az írásbeli vizsgálatra következő tételek tűzettek ki:

1. *Magyar nyelv és irodalomból*: Szigligeti vagy Tóth Ede valamelyik népszínművének alapján a népszínmű tulajdonságainak kifejtése és a népszínmű fejlődése irodalmunkban.

2. *Latin nyelv és irodalomból*: Sallustius De coniuratione Catilinae VI.

3. *Mennyiségtanból* a) *Algebrából:* A következő egyenletekből kiszámítandó x, y és z értéke:

$$\frac{3}{x} - \frac{4}{5y} + \frac{1}{z} = 7^{3}/_{5},$$

$$\frac{1}{3x} + \frac{1}{2y} + \frac{2}{y} = 10^{1}/_{6},$$

$$\frac{4}{5x} - \frac{1}{2y} + \frac{4}{z} = 16^{1}/_{10}.$$

b) *Geometriából*: Az egyenes henger köbtartalma 9424·5 m^3, alapátmérőjének és magasságának aránya: 2: 3; mennyi a felszíne?

Az irásbeli dolgozatok eredménye:

	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen
Magyar	—	1	2	—
Latin	—	1	2	—
Mennyiségtan	—	—	2	1

Érettségi vizsgálatra jelentkezett 3 tanuló. Minden dolgozatát legalább elégséges eredménnyel elkészítette 2, szóbelire bocsáttatott 3; egyszerűen érettnek nyilváníttatott 3.

II. Ugyanakkor tartatott a *javító érettségi vizsgálat* is, melyre 8-an jelentkeztek, kik mindannyian egyszerűen éretteknek nyilváníttattak.

III. *Másodszori javító érettségi vizsgálat* nem tartatott.

IV. *Az évvégi rendes érettségi vizsgálatok* irásbeli része máj. 18—20., szóbeli része jun. 9—13 napjain tartatott Fekete Gábor főgondnok úr elnöklése mellett Máté György áll. főgimn. tanár, mint kormányképviselő jelenlétében.

Az irásbeli vizsgálatra következő tételek tüzettek ki:

1. *Magyar nyelv és irodalomból*: Epikánk Aranyig.

2. *Latin nyelv és irodalomból*: Tacitus Germ. IV. s köv. fej.

3. *Mennyiségtanból*, a) *Algebrából:* Egy hat tagú mértani haladványban az első és utolsó tag összege 244, a harmadik és negyedik tag összege 36. Határoztassanak meg a haladvány tagjai.

b) *Geometriából.* Egy kúp alapjának súgara 23 cm., oldalhossza 60 cm. Mekkora ezen kúp magassága, köbtartalma, felülete és mekkora a vele egyenlő felületű gömb sugara?

Az irásbeli dolgozatok eredménye:

	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen.
Magyar	12	11	15	—
Latin	11	14	10	3
Mennyiségtan	6	8	17	7

Érettségi vizsgálatra jelentkezett 38 tanuló. Az irásbelin minden dolgozatát legalább elégséges eredménnyel elkészítette 28. Az irásbeli alapján ismétlő vizsgálatra nem utasíttatott senki.

Szóbelire bocsáttatott összesen 38 tanuló. Éretteknek nyilvánítattak: *jelesen*: Bencédi László, Káhána Ernő, Keresztesi Dénes, Kiss Elek, Kopp Elemér, Rákóczi Béla, Zsakó Gyula, Sebestyén Rezső, 8-an; *jól*: Boskovics Henrik, Havas Lipót, Lővi Emil, Péter Aladár, Nagy Ferenc, Márkos Mózes, Major Domokos, Tamási Béla, Sófalvi Mózes, 9-en; *egyszerűen*: Baló Ákos, Bedő Árpád, Benkő Gyula, Hirsch Vilmos, Ince János, Lőrinczy Zoltán, Lőrinczi Domokos, Kőszegi Dénes, Kovács Mózes, Nemes Sándor, Molnár Gergely, Szádeczky István, Abrudbányay Sándor, 13-an; *két hó mulva teendő javító vizsgálatra utasíttattak*: Berzsenyi György latinból, Brandt József magyarból, Fekete Ferenc mennyiségtanból, Kis Endre magyarból, Székely Dániel mennyiségtanból, Balás Gyula latinból, Endrődi Kornél latinból. A szóbeli alapján egy év mulva teendő, *teljes ismétlő vizsgálatra* utasíttatott Somkereki Gusztáv.

Latinból *kiegészítő érettségi vizsgálatra* jelentkezett Török Gyula, aki azonban betegség miatt a szóbelitől visszalépett. *Javítóra* jelentkezett magyarból Sándor Kálmán, ki érettnek nyilváníttatott.

Az érettségire állók közűl az idén végezte a VIII. osztályt 37, magánúton készűlt 3. Az érettségit végzett ifjak pályaválasztása: theologiai 3, bölcsészi 5, jogi 7, orvosi 3, vegyészi 2, gazdasági 2, erdészeti 1, kereskedői 3, alsóbb hivatalnoki 4, katonai 1.

A jelesen érettek közűl, Kiss Elek báró Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok úr adományából 200 K jutalmat nyert.

VII. Szertárak.

A szertárak ez évi rendes átalánya 1400 K volt, mely összeget így osztottuk fel: történelmi philologiai és földrajzi 250 K, természetrajzi 450 K, természettani 450 K, rajzi 200 K, tornaszertár 50 K. A főhatóság elrendelvén a svédgyakorlatoknak a testgyakorlás tantervébe való beleillesztését, a szükséges szerekre 330 K 50 f. rendkivüli átalányt kértünk és kaptunk; a természettani tanterem elektro-motorikus berendezésére pedig 2531 kt. (A berendezés leirását l. hátrább a természettani szertárnál.) Ez évben tehát a szertárak *összes átalánya 4261 K 50 f.* volt.

I. Történelmi-philologiai szertár.

Gyarapodás: Adományok útján: Pálfi Márton: 3 római edény cserepei Bánffy-Hunyadról, özv. *Szolcsányi* Péterné 1 db. török, 1 db orosz rézérem; *Széchy* László VII. o. t.: 2 db. római réz, 1 db. poltura (1706), 1 db. erdélyi ezüst (1608), 1 db. rézmáriás (1763), 1 db. lengyel kis ezüst, 1 db. török ezüst, 1 db. orosz réz (1813), 1 db. Kalazanti-érem; *Koleszár* Arpád I. o. t.: 1 db. 1885-ki bpesti kiállítási-érem, 1 db. 5 francos ezüst (1806), 1 db. 10 cent. olasz- és 1 db. 5 cent. szárd; *Tutsek* Sándor I. o. t. 8 db. római réz; *Szabó* Jenő V. o. t.: 1 db. lengyel ezüst, 1 db angol réz; *Brunner* Henrik VII. o. t.: 1 db. római réz; Bodó Bertalan és Hoffmann Sándor VII. o. t.: Inferi Vergilii.

Vétel útján: egy állvány; dr Darvai M: Benvenuto Cellini; Pekár Gyula: Ferrara, Ravenna, Firenze; Malonyai D.: Munkácsy Mihály (2 K); Művészet; Beöthy: A művészetek története (II. köt.); Pauly-Wissowa: Realencyclopädie (XI. félkötet); Csánky: Árpád és az Árpádok.

Összefoglalás: I. *Tört.-phil. szertár*: Érem 1640, papiros 133, gipsz 95, kép 188, könyv 57 mű 68 kötet, régiség 148, ke-

gyeletes emlék 10. II. *Földrajzi szertár*: Térkép 32, földgömb 3, egyéb: kép 7, atlasz 3, tojás 15, könyv: 8 mű 10 kötet.

2. Természetrajzi szertár.

A természetrajzi szertár ez évi gyarapodása:

*A) **Állattan**. Ajándék utján*: *Dr. Nyiredy Géza* tanár ajándéka, Mezei nyúl. Héja. Pettyes vízi csirke. Kuvik. Jégmadár kitömve 40 kor. értékben. *Gelei József* gyakorló tanár két drb. kagyló, csiga és szétszedett rák váz. *Dr Jéger Andor* két drb. embryo. *Jakóbi Ernő* két drb. szarvas agancs. *Schuster Emil* kardorrú hal kardnyulványa. Szaktanár és több tanuló ezenkivül több ízelt lábu állatot gyüjtött az elromlottak és kiselejtezettek pótlására.

B) *Növénytan*. A szaktanár és a tanulók több növénypéldát gyüjtöttek. *Hidegh Mihály* tanár szárított óriási dohányleveleket. *Gulyás Lajos* gyakorló tanár egy táblán havasi növényeket.

C) *Ásványtan. Ajándékozás utján*: *Kócsi Andorné* 2 drb. aranytartalmu ércet Verespatakról, *Létai Domokosné* sótömböt utánzó alakokkal Sóvárról. *Losonczy Ernő* kir. vegyész 2 drb. barna szenet Tihó községből, 1 drb. pyritet. *Széchy András* gipsz kristályt. *Dr. Nyiredy Géza* 10 drb. különböző sót.

D) *Vegytan. Vétel utján*. Kémszer üvegek beégetett címkével, a tanterem részére 76 drb. 100 kr.

Ajándékozás utján. Dr. Nyiredy Géza 1 drb. hydrogén fejlesztő készülék 10 k, 1 drb. szénsav fejlesztő 10 k. Falitáblák: Gázgyár látképe, 1 drb. Fémek fajsúlyáról 1 drb. Különböző szenek összetételére 1 drb. Cementről 1 drb. Alkhemiai írásra 1 drb. Színes tüzekről 1 drb., összesen 6 drb. 70 kor. értékben. *Benedek János* csókfalvi tanító 1 drb. sajtóminta 15 kor.

***Összefoglalás**. Állattan*: Falitáblákban 150, gyarapodás nincs. *Állatokban*: Múlt évi 814 drb, gyarapodás 10, összesen 824 drb.

Növénytan: *Fali képekben*: múlt évi 50, gyarapodás nincs. *Szárított növényekben*: Múlt évi 972 drb, szaporodás 10 drb, összesen 982 drb.

Ásványtan: *Falitáblákban és mintákban*: Múlt évi 60 drb, szaporodás nincs. *Ásványokban*: Múlt évi 1797 drb, szaporodás 17 drb, összesen 1814 drb.

Vegytan. Vegyszerekben: Múlt évi 134 drb, szaporodás nincs. *Eszközökben*: Múlt évi 813 drb, szaporodás 3, összesen 816 drb.

3. Természettani szertár.

A szertár gyarapodása: 1. *fali képekben*: a naprendszer, a vall. és közokt. miniszter úr ajándéka; 2. *eszközökben*: készülék a csöveken átfolyó víz nyomáscsökkenésének megmutatására két toldalékcsővel 41 K 50 f, üvegcső a kifolyó víz szívóhatásának megmutatására 2 K 30 f, hydraulikus kos üvegből 8 K 60 f, készülék folyadékok összehúzódási törekvésének megmutatására 14 K 50 f, készülék a felületi feszültség megmutatására 6 K 60 f, készülék nem nedvesítő folyadékok kapilláris depressziójának megmutatására 6 K 60 f, kúpalakú üvegcső állvánnyal 5 K 30 f, átömlési készülék 2 K, átszivárgási készülék 11 K 20 f, higanyszűrő 10 K 50 f, reakciós levegőkerék 7 K 30 f, homorú gömbtükör 29 K, domború gömbtükör 29 K, bikonvex lencse 33 K, bikonkáv lencse 33 K, üres lencse 10 K 60 f, platinadrót-kupak Bunsen-égővel 33 K, izzólámpa nyélen 5 K 30 f, ívlámpa 55 K 50 f; 3. *könyvekben*: Lueger, Lexikon der gesamten Technik V. és VI. kötete 72 K. Összesen 452 K 80 f.

Összefoglalás: 13 drb fali kép, 650 drb eszköz, 6 kötet könyv.

Ebben a tanévben a természettani előadóba bevezettük a városi elektromos mű áramát kisérletezési, vetítési és világítási célból.

A város elektromos telepe három fázisú, 42 periodusú, 15000 volt feszültségű áramot termel, mely először a Rákóczi-kert főbejáratánál levő főtranszformátorban 5000, azután pedig az egyes városrészekben felállított melléktranszformátorokban 150 voltos árammá alakul át. Ez a 150 voltos áram táplálja a lámpákat és forgatja az ipar szolgálatában álló motorokat.

A tanításnál a váltakozó áramot vetítésre, világításra, váltakozó áramú kis motorok forgatására egészen jól fel lehet használni. Nem helyettesítheti azonban a váltakozó áram a költséges és nehéz kezelésű galvánelemeket vagy akkumulátorokat, melyekben egyenáram fejlődik. Egyenáramra van szükség a legtöbb iskolai kisérletnél. Ez okból a váltakozó áramnak egyenárammá változtatása végett egy konvertert szereztünk be a Ganz-cégtől.

A konverternél két gép van egyesítve közös tengelyen: a váltakozó áramú motor és az egyenáramot szolgáltató dinamó. A dinamó áramának maximális erőssége 30 ampére, feszültsége 70 volt. Teljesítménye ennélfogva $30 \times 70 = 2100$ watt. Motor és dinamó közös tengellyel birván, mindkettő fordulatainak száma egyenlő: 2400 fordulat percenként. Ily nagy fordulatszámra azért van szükség, hogy a feszültségingadozásnak lehetőleg eleje vétessék. A motor effektusa a dinamó teljesítményének megfelelően 3·5 lóerő. A motor-dinamó az előadó teremben vaskonsolokkal a 70 cm. vastag falba erősített vasrámára van szerelve azért, hogy működése közben kellemetlen zörgés ne származzék. A mótor az olajozáson kivül egyéb gondozást alig kíván. A dinamó gondozása a csapágyak olajozásán kivül a kommutátor tisztántartásában áll.

A motor-dinamó fölött a falon foglal helyet a dinamó feszültségét szabályozó mellékáramkörű ellenállás, a háromsarkú motorkapcsoló, két dugaszkapcsoló, a kétsarkú kapcsoló, a $37{\cdot}5 \times 4$ osztású divisor, kilenc olvadó biztosíték.

Ezen mellékkészülékek fölé a falra van szerelve a kapcsoló tábla. Vasrámára erősített márványlap mögött vannak az áramszabályozó ellenállási tekercsei, a márványtáblán elől foglalnak helyet a mérőeszközök és kapcsolók. És pedig: két ólombiztosíték, egy lámpatartó, egy ampére-mérő, egy volt mérő, egy ampère-mérőátkapcsoló, egy volt-mérőátkapcsoló, egy mellékáramkörű egysarkú kikapcsoló, egy kétsarkú főáramkörű kikapcsoló, egy kettőskarú kapcsoló az áram szabályozására 30 kontaktussal (rézgombbal), egy dugaszkapcsoló.

A kapcsolótábla fölött a falra van erősítve az ívlámpa csillapító ellenállása, két watt-óraszámláló a motor, egy watt óraszámláló a lámpák áramfogyasztásának mérésére.

Az áramszabályozó egyik-egyik karjának megfelel 30 30 kontaktus, melyek mellett a következő számok láthatók: 0, 0·1, 0·2, 0·3, 0·4, 0·6, 0·8, 1, 1·3, 1·6, 2, 2·5, 3, 3·5, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 24, 28, 32, 36. E számok ellenállásokat jelentenek ohmokban. Az áramszabályozó használható előkapcsolási vagy elágazási ellenállásul. Utóbbit az áramszakítással működő készülékeknél alkalmazzuk, mikor alacsony feszültségű,

de nagy erősségű áramra van szükségünk. Hogy hány ohm ellenállás van az áramkörbe beiktatva, azt a kettőskarú kapcsoló karjaival érintkező kontaktusoknál levő számok különbsége mutatja. Ha például az egyik kar a 32, a másik 3·5 kontaktust érinti, akkor a beiktatott ellenállás 32—3·5 28·5 ohm. Ha az egyik kar 36-on, a másik 0-on van, akkor mind a 36 ohm ellenállás be van kapcsolva.

Hogy az áram erősségét és feszültségét a beiktatott készülékben is mérni lehessen, arra valók ampére- és voltmérő átkapcsolók.

A dinamóval gerjesztett egyenáramot felhasználjuk: 1. galván telepek vagy akkumulátorok helyett előadási kisérleteknél az elektromos áram törvényeinek ismertetésére, 2. kisérleteknek és képeknek vetítésére, 3. fénytani kisérletekre.

A városi elektromos telep váltakozó áramát a dinamó-motor hajtásán kivül felhasználhatjuk vetítésre — az egyenáram helyett, a terem világítására, fénytani kisérletekre.

Magától értődik, hogy ez a berendezés módot nyújt az elektroteknika elemeinek megismertetésére is.

A motor-dinamót a föléje szerelt kapcsoló táblával együtt üveges szekrény védi a portól.

Az elektromotorikus berendezés 2426 K, a világítási berendezés 182 K 20 f-be került. Együtt: 2608 K 20 f.

4. Rajzszertár.

A rajzszertár gyarapodása az 1907—1908-ik tanévben. *Vétel utján*: Természetes mintákban (famodellek, kosarak) 12 drb használati tárgy 67 K. Modern festők. Szerk. dr. Térey G. 4-ik évfolyama 27 K. Egy eredeti olajfestmény Zellertől, rámával együtt 70 K. *Ajándékozás utján*: Engel Rudolf IV. o. t. ajándékozott egy kitömött mókust és egy kitömött seregélyt 10 K értékben. *Összesen 16 drb. 174 K értékben.* Ezen kivül még 100 K értékben tanszerek vannak rendelve.

Összefoglalás: Szabadkézi rajzhoz való mintákban 1295 drb., természetes mintákban 226 drb., mértani rajzhoz való modellekben 45 drb., eszközökben 11 drb.

5. **Tornaszertár.**

E szertár a következő szerekkel gyarapodott: 1 drb. tornapad (bänk) 32 K 50 f, 1 drb. palánk (ribbstol) 80 K, 1 drb. bom (svéd nyújtó) 56 K, 1 drb. rács (lodstege) 42 K, 1 drb. lebegőfa 30 K, 4 drb. ugrózsámoly 90 K, 7 drb. bőrlabda á 1·30 K, 9 K 10 f. Összesen 339 K 60 f. értékben.

VIII. Ifjúsági egyesületek és alapok.

1. A Kriza-Önképzőkör 1907/8. évi működése. A »Kriza-Önképzőkör«-t a jelen iskolai évben Pálfi Márton tanár vezette.

Alakuló gyűlését a kör 1907. évi szeptember hó 24-én tartotta meg. Elnökké választották Kis Elek VIII., titkárrá a »Remény« (ifj. lap.) szerkesztőjévé Kopp Elemér VIII., jegyzővé Orbán Lajos VII., pénztárnokká Borbély Béla VII., kiadókká Nagy Pál, Gerő János, Nagy Ferenc, Tóth István VI. o. tanulókat.

Az alakuló gyűlésen kívül tartottak 19 rendes és 2 díszgyűlést. Az Önképzőkör tagja volt minden VI - VIII. oszt. tanuló.

Irodalmi szakra iratkoztak 14-en, szavalatira 44-en, mind a kettőre 46-an.

A rendes gyűléseken szavalatokat, monológokat, felolvasásokat tartottak, alkalomadtán azonkivül tárogatószólam, zongora- és hegedűjáték tették a gyűlést változatosabbá. Az egyes darabokat a kör tagjai birálták meg s elmondván véleményüket, a megbirált előadásra a szokásos fokozatokat megállapították. A minősítési fokozatok közt legjobb volt a jegyzőkönyvi dicséret, azután a dicséret s végül az elfogadás.

Jegyzőkönyvi dicséretet kaptak: Benczédi László VIII. o. t. (1) szavalásért, Boros László VI. o. t. (3) szintén szavalásért és monológért, Nemes N. Lajos VII. o. t. (3) felolvasásért és szavalásért, Orbán Lajos VII. o. t. (1) szavalásért, Káhána Herman VIII. o. t. (1) felolvasásért, Hirsch Vilmos VIII. o. t. (1) szavalásért és Ligeti Ernő VII. o. t. (1) felolvasásért. Dicséretben részesültek 32-en.

Tartottak egy vitatkozást is: »Van-e az állatoknak szép iránti érzékük vagy nincs?«

Volt egy komoly és egy vígirányú díjas versenyszavalat s ezeken kívül egy díjazás nélküli ugynevezett »nemes« verseny-

szavalatot is tartottak. A komoly irányú versenyszavalat győztese Kovács Mózes VIII. o. t. A versenyzők Ábrányi Emilnek »A magyar nyelv« című dythirambját szavalták. A vígirányú verseny győztese Boros László VI. o. t. Szavalták Szávay Gy. »Fiamhoz« c. költeményét.

A nemes versenyben elsőfokú jegyzőkönyvi dicséretet kaptak Nemes N. Lajos VII. és Boros László VI. o. tanulók, jegyzőkönyvi dicséretben részesült még Benczédi László VIII. o. t.

Díszgyűléseiket okt. 6-án és márc. 15-én tartották az intézet dísztermében.

Az *október 6-iki* gyászünnepen a »Hymnusz«-t énekelte az ifj. daloskör, imádkozott Györffy István II. papn., Palágyi »Az aradi vértanuk« c. költeményét szavalta Orbán Lajos VII. o. t., emlékbeszédet tartott Benczédi László VIII. o. t., ifj. Ábrányi »Az aradi tizenhárom« c. költeményét szavalta Nemes N. Lajos VII. o. t. s végül a »Szózat«-ot énekelte az ifj. daloskör.

A *márc. 15-iki* hazafias nemzeti ünnepet is megünnepelték. A »Himnusz«-t énekelte az ifj. daloskör, imádkozott Kelemen István III. papn., Kovács Mózes VIII. o. t. szavalta Indali »Márc. 15.« c. költeményét, emlékbeszédet mondott Kis Elek önk. elnök, a »Nemzeti dal«-t szavalta Szakács Zsigmond VIII. o. t., az Apollókör zenekisérete mellett tárogatózott Márkos Mózes VIII. o. t., Nemes N. Lajos szavalta Petőfi »Kard és lánc« költeményét.

Az önképzőkör lapja, a »Remény« ebben az évben is hetenként egyszer jelent meg. A megjelent lapok száma 24. Évközben Kopp Elemér VIII. o. t. lemondott a szerkesztőségről s a kör Káhána Herman VIII. o. tanulót választotta meg helyette szerkesztőnek. A »Remény« első 12 száma a Kopp Elemér, a többi 12 Káhána Herman szerkesztésében jelent meg. Két díszszámot is szerkesztettek okt. 6-án és márc. 15-én. Prózát írtak: Kopp Elemér (16), Káhána Herman (15), Zsakó Gyula (8), Benczédi L. (6), Ligeti Ernő (6), Rákóczy Béla (5), Sebestyén Rezső (4), Stern Vilmos (4), Lővi Emil (3), Zádor Béla (3), Boskovics Henrik (1), Major Domokos (1). Összesen 72 cikk. Ebből értekezés 43, szépprózai 19. Prózát fordítottak németből Kopp Elemér, angolból Zsakó Gyula. A vezércikkrovatot Káhána Herman (13) és Kopp Elemér (11) szerkesztők vezették.

Verset irtak: Kis Elek (19), Nemes N. Lajos (12), Benkő Gyula (9), Hirsch Vilmos (2), Vernes József (2), Ligeti Ernő (1). Összesen 45. Verset fordítottak németből Káhána H., Zádor Béla, franciából Káhána H. A »Remény« mindenik számát számos illusztráció díszíti, amelyeket Baló Ákos, Boskovics Henrik VIII., Hoffmann Sándor, Orbán Lajos VII. és Tóth István VI. o. t. készítették.

A versenyszavalatokon kívül az önképzőkör az irodalmi munkásság fejlesztésére 10 K-ás pályadijakat tűzött ki a következő tételekre:

1. Leírandó egy nyári kirándulás.

Beérkezett 4 pályamunka. »Ha a föld . . .« jeligés mű szerzője Zsakó Gyula VIII. o. t. kapta a díjat, a többi dicséretben részesült.

2. »Az Új földesúr humora« c. tételre egy munka érkezett, melynek szerzője Ligeti Ernő VII. o. t. a díjra érdemes volt.

3. A localisatio története. Pályamunka nem érkezett.

4. A lánctörtekről. Érkezett két dolgozat. Egyiknek szerzője Beregi E. VII. o. t. kapta a dijat, a másik mű szerzője dicséretben részesült.

5. »A fény egyszerű és kettős törésének ismertetése.« Pályamunka nem érkezett.

6. »A vas kohászata, tekintettel Erdély vasiparára.« A tételre beérkezett egy pályamunka, érdemes a díjra. Szerzője Stern Vilmos VII. o. t.

7. »Hogyan irja le Petőfi a természetet?« Beérkezett két dolgozat. »Óh természet« stb. jeligés mű érdemes a díjra; szerzője Ligeti Ernő VII. o. t. A másik munka dicséretre érdemes.

8. Miről nevezetesek Kolozsvár legrégibb középületei? Beérkezett 2 munka. A nyertes mű szerzője Dengyel Lajos VII. o. t., a másik munka dicséretben részesült.

9. Fordítsa le Heine Harzreise-jából a Göttingenre vonatkozó részt addig: Aus den Myrtenlauben bei Rauschenwasser stb.

Beérkezett nyolc pályázat. A dijat a »Ne tagadd meg érzéseidet!“ jeligés mű szerzője, Zsakó Gyula VIII. o. t. nyerte. »Mi kék, az ég? Mi zöld, a föld?« és »Flüchtig ist die Zeit« jeligés művek pedig dicséretet kaptak.

10. »Kalotaszeg vagy Torockó népe«. Érkezett két pályázat.

A díjat e két mű szerzői Kopp Elemér VIII. és Ligeti Ernő VII. o. tanulók egyenlően megosztva kapták.

11. 12. Festendő egy tájkép és egy csendélet természet után akvarellben.

Érkezett mindkét tételre két-két festmény. A csendéletre érkezett festmények szerzői: Baló Ákos VIII., Tóth István VI. o. tanulók. Előbbi a díjat nyerte, második dicséretben részesült. A tájképre kitüzött díjból Baló 6 K-át, Tóth I. pedig 4 K-át kapott.

13. Magyarra fordítandók versben vagy prózában Euripides Hekabe 575 - 639. sorai.

Érkezett három pályamunka, de a bírálat szerint egyik sem volt érdemes jutalomra.

14. Magyarra fordítandók versben vagy prózában az Aeneis XII. 887—951. sorai.

Beérkezett 7 fordítás. A díjat Dengyel Lajos VII. o. t. nyerte.

15. Kik kaphatják meg a tuberkulózist és hogyan lehet védekezni ellene? Benyujtottak 3 munkát. A díjat az »Első lépés pályám felé« jeligés mű szerzője, Hirsch Vilmos VIII. o. t. kapja. A 3-ik számu munka dicséretet kapott.

16. Népmesék gyűjtendők.

Beérkezett három gyűjtemény. Gálfi Mózes, Bartha Miklós VII. o. tanulók 6—6 K-át, Pál Miklós VII. o. t. 4 K-át kaptak gyűjteményeik jutalmazásaként.

A pályamunkákat a szaktanárok birálták meg.

A pályaművek és versenyszavalatok jutalmazására kiadott az önképzőkör *összesen 146 K-át.*

A kör vagyona 1907. jun. 12-én volt.....	977·36 kor.
Bevétel a jelen isk. évben	257· „
Összesen.....	1234·36 kor.
Kiadás volt	202·— „
A kör jelenlegi (1908. jun. 16.) vagyona ..	1031·63 kor.,

azaz egyezerharmincegy korona 63 fillér, mely összeg a Kolozsvármegyei Takarékpénztárban van elhelyezve 7061. sz. alatt.

A Kriza Önképzőkör pályatételei az 1908—9. évre. 1. Egy nyári kirándulás leírása. 2. Népmesegyűjtés. (A följegyzésnek a lehető leghűbbnek kell lennie. A pályázók erre nézve bővebb

útbaigazítást kaphatnak az önképzőkör vezető tanárától.) 3. Horatius Carm. II. 10. (»Rectius vives...«) versben való lefordítása. 4. Festendő egy tájkép természet után aquarellben. 5. Szénvázlat az intézet egy növendékéről természetes nagyságban. 6. Tapasztalható-e valami modorosság önképzőköri szavalatainkban s ha igen, mi az orvosszere? 7. Magyarra fordítandók prózában Euripides Hekabe-jának 575—639. sorai. (Hekabe és a kar szerepe.) 8. Epikus hagyományok Aranyig. 9. Szülőföldem története. (Városiak csak egy-két, tetszés szerint választott század történetét írják meg.) 10. A localisatio története.

2. **Felsőosztályúak olvasó egyesülete.** Az olvasó egyesület ügyeit Kovács Kálmán tanár vezette. Tagjai voltak a VI—VIII. osztályú tanulók, kik könyvtárossá Kiss Elek VIII., alkönyvtárossá Bartha Miklós VII., az olvasóterem felügyelőivé pedig Incze János VIII. és Szakács Zsigmond VIII. o. tanulókat választották. Az olvasóterem az internátus házirendjéhez alkalmazkodva mindenkor nyitva volt, mikor a tanulóknak szabad foglalkozásuk volt. Itt olvasták a lapokat. A könyvtárból kéthetenként kaptak könyvet. A könyvtár számára következő könyveket szereztük meg: Kincses kalendárium (2 kor.), Művészetek könyvtára (24 kor.), Magyar regényirók (VI. sorozat, 25 kor.), Magyar remekirók (XI. sorozat 20 kor.), Hit és haladás (Dr. György János theologiai tanár úr ajándéka). *Összesen: 9 mű, 12 kötet 76 korona értékben.* Az olvasóterem részére a következő folyóiratok és hirlapok jártak: Keresztény Magvető, Unitárius Közlöny, Unitárius Egyház, Matematikai Lapok, Természettud. Közlöny, Akadémiai Értesitő, Erdélyi Múzeum, Vasárnapi Ujság, Új Idők, Budapesti Hirlap, Ellenzék, Kakas Márton, *összesen 12.* A könyvtárhoz tartozik *az Incze Mihály-könyvtár.* A nagylelkű alapítvány ez évi kamatából a kézi könyvtár részére megszereztük: Az egyetemes irodalomtörténetet (3 kor.) s az Ókori Lexikont (2 kor.) *A könyvtár állománya a múlt év végén volt 1146 mű 1555 kötetben; jelenleg 1157 mű 1570 kötetben.* Az olvasó-egyesület vagyona a mult isk. év végén (1907. jun. 30-án 63 kor. 81 f. volt, az idén befolyt 285 kor. 69 fillér, kiadtunk 247 kor. 40 f.-t, maradvány 1908 jun. 15-én 102. kor. 10 f., mely összeg a Kolozsvármegyei Takarékpénztár r. t. 6669 sz. betéti könyvében van elhelyezve.

3. **Alsó osztályúak olvasó egyesülete.** Az egylet ügyeit Uzon Imre h. tanár vezette, könyvtárosok Gálfi Pál és Kelemen Miklós VII. o. tanulók, tagjai az I–V. osztály tanulói voltak. A könyvtárt ez évben használta 252 tanuló (köztük nehány felső osztályos is); kivettek összesen 1830 művet. A könyvtár állománya — tekintettel a múlt évi számos művel való gyarapításra, — ez évben vásárlás utján nem gyarapíttatott. A könyvtárnak *ajándékoztak*: Sófalvi István VII. o. t. Oheroly János »Torna-zsebkönyvé«-t, Ligeti Ernő VII. o. t. »Az állatvilág csudái« cimű könyvet. *A könyvtár jelenlegi állománya 1399 mű.*

4. **Jóltevők emlékkalapja.** Az alap célja és rendeltetése az, hogy jóltevőink arcképeit koronként megfestethessük. Az alap jelenlegi vagyona (1907. dec. 31-én) 59 K. 13 fill.

5. **Kriza János-alap.** Az alap az 1862. évi jul. hó 30-án tartott Kriza-ünnep alkalmával begyült adakozásokból maradt meg. Az évi kamatjövedelem egy 1903—4. évi igazgatósági határozat értelmében pályamunkák jutalmazására fordítandó. Az alap jelenlegi vagyona (1907. dec. 31-én) 890 K. 87 fill.

6. **Remény-alap.** Eredeti rendeltetése az volt, hogy az ifjúság által szerkesztett *Remény* c. lapban megjelent jelesebb dolgozatokból új Zsebkönyv adassék ki. Az évi kamatjövedelem egy 1903—4. évi igazgatósági határozat értelmében pályamunkák jutalmazására fordítandó. Jelenlegi (1907. dec. 31-én) vagyona 1597 K. 48 fillér.

A 4., 5., 6. pont alatti alapokat az egyház pénztárnoka kezeli.

7. **Dalkör-alap.** Célja az, hogy az ifjusági énekkar szükségleteit fedezze. Jelenlegi vagyona 457 korona 36 fillér, mely összeg a Kolozsvárm. tak.-pénztár r.-társaság 7140. sz. betéti könyvében van elhelyezve.

8. **Apolló-kör alapja.** Célja az, hogy az Apolló-kör nevű zeneegyesület szükségleteit fedezze. Az alap jelenlegi vagyona, hozzáadva az 1872-ben végzett osztálytársak adományát is, 1398 K. 37 fill., mely összeg a Kolozsvm. tak.-pénztár részv.-társ. 7426 és az Erdélyi Bank és Takarékpénztár 8582. sz. betéti könyvében van elhelyezve.

9. **Kirándulási-alap.** Célja az, hogy tanulmányi kirándulások

alkalmával szegény tanulók költségeit fedezzük. Az alap jelenlegi vagyona 1127 K, mely összeg a Kolozsvárm. tak.-pénztár r.-t. 7388. sz. betéti könyvében van elhelyezve.

10. **Segélyző-alap.** Célja az, hogy szegény tanulóinkat a szükség szerint ruházattal, pénzbeli segítséggel támogathassuk. A lefolyt évben adományaikkal gyarapították Bodóczy Sándor (2 K.), Mihály Domokos (6 K.), Kolozsvármegyei tak.-pénztár r.-t. (70 K). Kiadása volt ruhákra 5 K. Jelenlegi vagyona 859 K 87 fill., mely összeg a Kolozsvm. tak.-pénztár r.-t. 7298. sz. betéti könyvében van elhelyezve.

11. **Kismező-alap.** Az alap célja az, hogy a Kismező-kert fenntartási költségeit fedezze. Az alap jelenlegi vagyona 272 K. 80 fill., mely összeg a Kolozsvm. tak. pénztár r.-t. 6604 sz. betéti könyvében van elhelyezve.

IV. FEJEZET.

Kollégiumi Könyvtár.

A könyvtár forgalma valamivel mögötte marad a mult évinek. 95 olvasó (nagyobbrészt tanárok, egyetemi hallgatók, papnövendékek és gimn. tanulók) vett ki 1504 művet. Könyvkiadásra hetenként két hivatalos óra volt.

A könyvtár gyarapodása.

1. *Vétel útján*:

a) *Könyvek*: Wundt; Logik I–III Stuttgart 1893 = 3 drb. — Sigwart: Logik I–IV Tübingen 1904 = 2 drb. Ebinghaus H.: Grundzüge der Psychologie I. Bd. Leipzig 1905 = 1 drb. Külpe O.: Grundriss der Psychologie. Leipzig, 1893 = 1 drb. Überweg: System der Logik. Bonn. 1882 = 1 drb. Herbath: Lehrbuch der Pyschologie. Hamburg u. Leipzig 1900 = 1 drb. Lyka K: A képirás újabb irányai = 1 drb. Régi magyar könyvtár (Szerk. Heinrich G.) I—XXI. kt. = 21 drb. Mikszáth: Jókai élete I—II. Bp. 1904 = 2 drb. Czakó Gyula: Meliusz Juhász Péter élete és müködése Debrecen 1904 = 1 drb. Kemény Zs.: Tört. és irod. tanulm. IX–XI = 3 drb. Hampel: Antik szobrászat tört. Bp. 1900 = 1 drb. Bourdeau J.: A jelenkori gondolkozás mesterei. Bp. 1907. = 1 drb. Marcali Henrik: Az 1790—91-i országgyűlés I—II kt. Bp. 1907. = 2 drb. Escott: A mai Anglia III. kt. Bp. 1907. = 1 drb. Magyar Remekírók 17., 13., 31., 45., 46., 9., 19., 35., 36., 55. kt. = 10 kt. Varga Dénes: A tordai unitár. gimn. története. Arany J.: Murány ostroma Bp. 1895. = 1 füz. Bartók Lajos: Költemények = 1 f. Beöthy Zs.: Követválasztás. Pápa. 1844. = 1 f. Bernáth G.: Ki a vivát? Pest, 1861. = 1 f. Endrődi: Költemények. Bp. 1891. = 1 drb. Frankenburg: Emlékiratok I—III. = 3 f. Kerényi: Költemények. Pest, 1844. Kerényi: Újabb költemények. Pest, 1846. = 1 drb. Petőfi Évkönyv = 1

drb. Tóth L.: Az atyátlan. Az átok — 2 f. Czakó Zs.: Leona — 1 f. Brehm: Az állatok világa X. kt. = 1 drb. Weber—Wellstein: Encykl. der elementaren Mathematik III. kt. = 1 drb. Yames: Angol-magyar szótár = 1 drb. Fabó Bertalan: A magyar népdal = 1 drb. *Összesen 62 mű 71 kötetben* és füzetben.

b) *Folyóiratok*: Akadémiai Értesítő. Akadémiai Értekezések. Akadémiai Emlékbeszédek. Állattani Közlemények. Archeologiai Közlemények. Athenaeum. Budapesti Hirlap. Budapesti Szemle. Család és Iskola. Genealogiai Füzetek (Szerk. ajándéka). Egészség (Szerk. ajánd.) Egyetemes Phil. Közlöny. Erdély. Erdélyi Múzeum. Ethnographia. Euphorion. Irodalomtört. Közlemények. Keresztény Magvető (Szerk. ajánd.) Lehrproben u. Lehrgänge. Magyar Chem. Folyóirat. Magyar Philosophiai Társ. Közl. Magyar Könyvszemle. Magy. Nemz. Muz. Nep. Oszt. Ért. Magyar Nyelv. Magyar Nyelvőr. Magyar Paedagogia. Magyar Társadalomtud. Szemle. Math. és Természettud. Értekezések. Naturwisszenschaftliche Rundschau. Nemzeti Iskola. Néptanitók Lapja. Növénytani Közlemények. Nyelvtudomány. Nyelvtudományi Közlemények. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közlöny. Prot. Egyh. és Isk. Lap. Protestáns Szemle. Századok. Természettud. Közlöny. Tört. Életrajzok. Tört. Tár. Unitár. Egyház. Unitár. Közlöny (Könyvtárnok ajánd.) Erdélyi Gazda (Szerk. ajánd.) 45 drb.

2. ***Ajándékozás útján:***

Turchányi Gyula ág. ev. lelkésztől: Keferstein Gustav: Handagende. 3. Aufl. Jena 1868. — Vossius Ger. Joan.: Historiae de controversiis libri VII. Ed. 2. Amstelodami 1655. — Pap Lajos, maklári: Bibliai szótár. Pest, 1855. - Gebauer Aug.: Perlen christlicher Weisheit. Stuttgart, 1846. — Keresztyén énekeskönyv. Győr, 1848. — Pheile, K. G. W. Dr. Das allgemein-christliche und das evangelisch-lutherische Bekenntniss. Leipzig, 1852. — Schmalius Andreas: Adversaria ad historiam ecclesiasticam evangelico Hungaricam. Kézirat, 1765. — Heideggerus, Joh. Heinr: Historia papatus Ed. 2. Amstelodami, 1698. — Perikopenbuch der evangelischen Landeskirche in Siebenbürgen. Hermannstadt, 1874. — Szvorényi Michael: Historia ecclesiastica regni Ungariae Jaurini, 1795. — Acta et decreta synodi dioecesanae Pistoriensis Pars III. Ticini, 1789. Wächter Johann: Predigten I - II. Wien,

1828. — Buddeus Joan. Franciscus: Institutiones theologiae moralis. Lipsia, 1712. — Horváth Sámuel: Imádságos könyv. Győr, 1799. — Ami Urunk Jézus Krisztusnak új testamentuma. Ultrajectum, 1737. — Az ó testamentum mellé vettetet könyvek. (Előbbivel egy kiadás). Ciml. u. — Novum testamentum Graece. (Ciml. n.) Leipzig. — Németh Ferenc és János: Keresztyén imakönyv. 3. kiad. Pest, 1860. — Boehmerus Georg. Lud: Principia iuris canonici. Ed. 2. Gottinga, 1767. — Hoffmannus Car. Gottl.: Collegium exegeticum. David Krisár Kézirata. Wittemberga, 1740. — Dobronyai Nic.: Tentamen publicum ex universa philosophia. Agria, 1780. - Compendium physicae Ed 3. (Ciml. n.) Graecii, 1774. — Testamentum novum Graece. (Ciml. n.) Leipzig. — Glatz Jakob Nachrichten über die Feyer des dritten Jubelfestes der Reformation. Wien, 1818. — Fischer J Fr. Wilh: Die Hauptstücke der christlichen Religion 28. Ausg. Leipzig, 1846. — Nagel K. H.: Tömörmértan. Ford. dr. Szabóky Adolf. Pest, 1852. — Agenda azaz: egyházi hivatalbeli foglalatosságok módja. Pest, 1831. — Kontra Lajos: Halotti búcsúztatók. Debrecen, 1872. — Baumeister Frid. Christ: Elementa philosophiae recentioris. Lipsia, 1770. — Károli Gáspár: Szent Biblia. Pest, 1861. — Dathius Joan. Aug.: Prophetae minores. Ed. 2. Hala, 1779. — Kováts-Marting, Gabriel: Compendium physicae Ed. 2. Posonii, 1831. — Aulus Persius Flaccus: Szatiráji magyarul és diákul. Kis János által. Sopron, 1829. — Egyházi Szemle V. évf. Szerk. Kovács Albert, Budapest. 1875. — Herzog dr.: Real Encyclopädie für protestantische Theologie I—XII. Leipzig 1853. 12 drb. — Repertorium der Predigtenwürfe. Herausg. von Karl Gerh. Haupt I—II. 2. Aufl. Leipzig 1841. — Mathias Corvinus König von Ungern. I. Th. Breslau 1793. — Vlk, Joh. Qualbert: Provisorische Civil-Prozess Ordnung 2. Aufl. Teschen 1853. — Fleury, Abt Claud: Allgemeine Kirchengeschichte. I. Th. Göttingen. 1746. — Geistliche Amtreden. Leipzig 1881. — Chemnicius, Mart: Examen decretorum concilii Tridentini. Pars III—IV. Francofurti A. M. 1590. — Mindszenti S.: Brugthonnak a religióról való historiai lexikona II. Komárom 1793. — Rosenmüller E. F. K.: Das alte und neue Morgenland III. Leipzig 1818. — Gödör József: Urunk Jézus végórái. I. fűz. Kecskemét 1848. —

Kiss Áron dr.: A magyar népiskolai tanítás története II. Budapest, 1883. — Gesenius Wilh.: Hebräische Grammatik. 9. Aufl. Halle 1828. — Sammlung aller Reisebeschreibungen. 8. Band. Leipzig 1751. — Hübner Joh.: Reales Staats-Zeitungs- und Conversations lexicon. Wien 1765. — Stunden der Andacht. Neue Ausg. I. Aarau, 1860. Neudecker, Chr Gottlob dr.: Geschichte des evang. Protestantismus in Deutschland. I—II. Leipzig 1844. — Pap István: Lelkész a koporsónál. I. Veszprém 1853. — Sonntagabend, Ein Erbauungsblatt. Red. von, K. Zitteb. Leipzig, Berlin 1857—8. Czuppan Georgius: Vindiciae vulgatae Latinae editionis bibliorum. Sectio. IV—VIII. Sabaria 1798. — Szalay László: Államférfiak és szónokok könyve. Uj foly. Pest, 1850. — Erköltsi keresztény oktatások (Kolozsvár?) 1819. — Ribini, Joan: Memorabilia Augustanae confessionis. I-II. 1787. 2 drb. — Kováts-Martiny Gabriel: Conpendium physicae. Ed. 3. Posonii 1834. — Luther, Martin: Die ganze Heilschrift. Stuttgart 1755. — Sükösd. I.: Halotti egyházi beszédek. 2. kiad. Kolozsvár. 1864. — Gossner, Joh.: Die böhmischen Märtyrer. Berlin. 1837. — Harnisch D. W. Luther's kleiner Katechismus. 5. Aufl. Eisleben 1852. — Ungarischer Schulbote. Zeitschrift VI—VII. Budapest. 1873-4. — Dathius, Joh. Aug.: Prophetae majores. Hala, 1779. — A Perlakyak régi és újabb egyházi beszédei. Pest. 1852. — Reinhard P. C.: Versuch einer Theorie des gesellschaftlichen Menschen. Leipzig. 1797. — Petersen, Joh. Elenora: Die kristliche Kirche der drei ersten Jahrhunderte Leipzig 1853. — Jesus wie er lebte und lehrte. Halle 1799. — Niemeyer A. H.: Populäre u. praktische Theologie 3 Aufl. Halle. 1795. — Tibiscanus, Elias: Die Religionsbeschwerden der Protestanten in Ungarn. Leipzig 1838. — Hübner: Auserlesene biblische Historien. 9 Aufl. Pressburg, 1860. — Sue Augen: Arthur, Deutsch von Alvensleben I—II. Bd. Leipzig, 1844. — A keresztény vallástan vezérfonala. Pozsony. 1843. — Kovács Lajos: Ünnepi egyházi beszédek. Budapest. 1882. — Gellert: Sämmtliche Fabeln u. Erzählungen (ciml. nélk.) Berlin, 1838. — Schlosser Ludvig: Kurze Betrachtungen über die Evangelien eines ganzen Jahres. Jena u. Leipzig. 1802. — Hrabovszki György: Evangeliomos könyv. Veszprém. 1793. (Irott jegyze-

tekkel.) — Beytrag zu Weisheit u. Menschenkenntnis III. Bd. Gotha. 1781. — Galletti J. G. A.: Allgemeine Weltkunde. Leipzig u. Pesth 1818. — Győri Vilmos: Egyházi beszédei I. kt. Budapest. 1886. — Szikszay György: Keresztényi tanítások és imádságok. Pest. 1862. — Beöthy Zsigmond: A magyarországi prot. egyházra vonatkozó törvények. Budapest. 1876. — Russel: Gemälde von Aegypten I II Th. Leipzig. 1836. — Burk M. J. C. F.: Spiegel edler Pfarrerfrauen. (ciml. nélk.) — Palumbiniho, Pána Ondrege: Nowy Modlitebny Poklad W. Pessti 1823. — Székács József: Összegyűjtött egyházi beszédei I. kt. Pest. 1871. — Frankl L. A.: Aus Egypten Wien 1860. — Abbott János: Az anya gyermekei között. Fordították: Molnár és Dallos. Pest. 1867. — Ossians Gedichte. Neu übers. V. L. G. Forster II. Th. Quedlinburg u. Leipzig. 1830. — Hildebrand M. T. W.: Formulare zu Kirchengebeten. T. Th. Leipzig 1830. — Entwürfe zu Casualpredigten. Leipzig 1799. — Florey G. R.: Trost und Mahnung an Gräbern IV. Bd Leipzig 1873. — Lelki énekek. Albertini után. Pápán 1842. — Fenelon's Moralische Gedanken. Wien, 1788. — James B. Fraser: Historische und beschreibende Darstellung von Persien I—II. Bd. Leipzig, 1836. — Horányi Elek: Magyarországnak .... királyainak emlékeztető koporsó épülete. Budán. — Király Josef: Erinnerungen. Oedenburg, 1866. — Richard v. der Alm: Die Urtheile heidnischer und jüdischer Schriftsteller ... über Jesus. Leipzig, 1864. — Müllner Mátyás: A soproni evang. főtanoda tört. Sopron, 1857. — Ugron Gábor beszédei az 1884—87-iki országgyülésen. Bpest, 1887. — Krummel Leopold: Utraquisten und Taboriten. Gotha, 1871. — Soltész-Zsarnay: Görög-magyar szótár. Sárospatak 1857. — Baur G: Grundzüge der Homiletik. Gieszen 1848. — Christliches Gesang- und Gebetbuch. Grätz, 1820. — Mann K. u. Plitt Th.: Der evangelische Bund. Basel, 1847. — Czike Dániel: Különféle gyászesetekre bucsuztatói alkalmaztatások. Pest, 1860. — J. Matthiae Schroeckii: Historia religionis et ecclesiae. Berolini, 1818. — Szeberényi Andor: Az 1791-iki pesti ev. ág. hitv. zsinat történelme. Pest, 1791. — W. M. L. de Wette: Lehrbuch der historisch kritischen Einleitung in die Kanonischen Bücher des Neuen Testaments.

Berlin, 1848. — Dr. Kovács Ödön: A vallásbölcsészet kézikönyve I. kt. Budapest, 1876. — W. M. L. de Wette: Kurze Erklärung der Briefe des Petrus, Judas und Jacobus. Leipzig, 1853. — A magyarországi evangelikusok történeti emlékei, I. kt. Pozsony, 1861. — Ungarns gegenwärtiger und zukünftiger Nalionalreichthum. Ofen, 1847. — Die Einkünfte des Schatzes im Königreiche Ungarn. Ofen, 1846. — Boleman István: Pál apostolnak a rómaiakhoz irott levele, Pozsony, 1860. — Hottinger C. G.: Die evang. Geistlichen des deutschen Reiches. Berlin-Strassburg, 1880. — Schott H. A.: Novum Testamentum Graece . . . nova versione Latina. Lipsiae. 1839. — W. M. L. de Wette; Kurze Erklärung des Evangeliums Matthäi, des Lukas u. Markus. Leipzig, 1836. — Strauss D. F.: Das Leben Jesu. I—II. Tübingen, 1835—6. — Reinhard F. V.: System der christlichen Moral I—III. Bd. Wittenberg u. Zerbst, 1802—4. — Vilmar A. F. C.: Geschichte der deutschen Nationallitteratur. Marburg u. Leipzig, 1875. — Németh István: Agende (Kézirat, Iratott Kővágó-Eörsen, Anno 1783). — Von guter Bildung und Weltgeistlichkeit eines Landes, durch . . . Pflanzenschulen. (Címlap nélk., csonka). — Scheller Im. J. G.: Lateinisch-deutsches Handlexikon I. Th. Leipzig, 1796. — Ungarischer Schulbote VIII—X. Jahrg. Budapest, 1875—7. 3 drb. — Szeremlei Sámuel: Valláserkölcsi és társadalmi élet 1848 óta Magyarországon. 1874. — Liszkay József: A pápai ev. ref. egyház levéltára. Pápán, 1875. — Dr. Reindl Román: Igaz-e, hogy dr. Luther Márton felakasztotta magát? Budapest, 1891. — Schwartz Karl: Amtshandbuch für die evang. Pfarrer in Siebenbürgen. Hermannstadt, 1866. — Lang Henrik: Keresztény dogmatika. Budapest, 1876. — Kolbenheyer M u. Steinacker G.: Weihestunden im Tempel des Herrn. Pest, 1839. — Examinatorium über die Dogmatik der evang. Kirche. Quedlinburg u. Leipzig, 1846. — Baur F. Ch.: Die Epochen der kirchlichen Geschichtsschreibung, Tübingen, 1852. — Pasig J. L.: Dr. Martin Luther's letzte Lebenstage. Leipzig, 1846. — L. Ulrich's Sonntag-Buch. Gotha, 1872. — Martensen: Az erkölcsbölcsészet alapvonalai. Pest, 1864. — Salzmann C. G: Ameisenbüchlein. Reutlingen, 1808. — Mult, jelen, jövő. Democratia röpirat, Kolozsvár, 1849. —

Dr. Braun Eugen: Jesus von Nazareth. Leipzig, 1870. — Balogh Ferenc: A magyar prot. egyháztörténelem részletei. Debrecen, 1872. — Purgstaller Kal. József: A bölcsészet történelme, Pest, 1866. — Russel: Gemälde der Berberei. Leipzig, 1870 — Corvin: Papok tükre. Lipcse, 1836. — Luther M.: Vorreden auf die Bücher der Heil. Schrift. Stuttgart, 1829. — Cellarius Ch. Breviarium antiquitatum Romanarum. Hallae Magdeburgicae, 1730. — Dr. Stephani Heinrich: Hauptlehren des Rationalismus und Mysticismus. Leipzig, 1837. — Hollaz Dávid: Ewangelicky Poradek milosti w. Pessti, 1870. — Homeros Iliasa. Ford. Szabó István. Pest, 1853. — Terteegen G.: Erbauliches u. Beschauliches. Stuttgart, 1845. — Acta sanctorum Hungariae. Jaurini. 1745. — Brougham Lord: Gott und Unsterblichkeit. Leipzig, 1835. Bolemann István: Pál apostolnak a korinthusiakhoz irott első levele. Pozsony, 1861. — Goerres u. Athanasius. Leipzig, 1838. — Russel M.: Palästina I—II. Th. Leipzig, 1838. — Georch Illés: Honnyi törvény II. könyvnek egyik kötetje. Pozsony, 1806. — Lossius K. F.: Gumal u. Lina II. u. III. Th. Gotha, 1798. — Kritische Bemerkungen über den religiösen Zustand der k. k. Staaten, VII. Bd. Wien, 1788. — Salzmann Ch. G.: Christliche Hauspostille. Bregenz am Bodensee, 1794. — Menken G.: Betrachtungen über das Evangelium Matthäi, II. Th. Bremen u. Leipzig, 1822. — Lindemayr P. M.: Predigten, I. Th. Augsburg. 1772. — Reinhard Fr. V.: Darstellung der philosophischen und theologischen Lehrsätze, I. Th. Amberg u. Sulzbach, 1801. — Curtius: Griechische Geschichte I—III. Bd. Berlin, 1874. — Mook Fr.: Das Leben Jesu I. Th. Zürich, 1872. — Lieblich E.: Die Bibel. Hirschberg, 1846. — Starke Ch.: Synopsis bibliothecae exegeticae in novum testamentum, Bd. I—V. Biel, 1749—51. — Starke Ch.: Synopsis bibliothecae exegeticae in novum testamentum. Bd. I—III. Biel. 1746—8. — Egyházi Szemle, 1876. VI. évfolyam Budapest, 1876. — Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch, bearb. v. Forcellini, Scheller, Bauer u. Kraft, I—II. Leipzig. 2 drb.

Kőváry László felügyelő gondnok: Dr. Kőváry László: A magy. és osztrák bizt. társ. tört. és stat. átnézete Pest, 1870. 1 drb. — Dr. Kőváry László: Testedző intézményeink multja Kolozsvár,

1897. 1 drb. — Dr. Kőváry László: A millennium századában Erdélyben kihalt főúri családaink Klvár, 1902. 1 drb. — Dr. Kőváry László: Erdély története 1848—49-ben Pest, 1861. 2 drb. — Dr. Kőváry László: Visszaemlékezések a forradalom derűsebb napjaira Klvár, 1898. — Dr. Kőváry László: Kolozsvár közgazdasági fejlődése, iránya és feltételei Kolozsvár, 1898. — Dr. Kőváry László: A magyar unitáriusok története a XVIII. és XIX. században Kolozsvár, 1899. — Magyar Tudományos Akadémia alapszabályai és ügyrendje Budapest, 1901. — Kolozsvári Kalaúz Klvár, 1894. — Felszegi Dezső: Vörösmarty. Drámai költemény Kolozsvár, 1900. — Véber Antal: A délvidéki kárpát-egyesület kalauza Temesvár, 1894. — Krájnik C. Reisehandbuch für Ungarn Budapest, 1875. — Borbély György: Kerékpáron keletre. Torda, 1895. — Ischl und seine Umgebungen. Ischl und Gmunden, 1891. — Filtsch J. V: Die Stadt Kronstadt Wien, 1886. — Dr. Kőváry László: A lajtántuli fürdők szervezete és berendezése Kolozsvár, 1891. Máray Lajos: A nő becsülete, szinmű Budapest, 1902. — Versényi György: Klára, Költemények Budapest, 1893. — Versényi György: Költemények Bpest, 1888. — Sebestyén József: Földrajzi előismeretek Deés, 1882. — Jókai Mór: A pénz betegségei. Elbeszélés Bpest, 1892. — Versényi György: Gyopárok. Költemények Bpest, 1892. 1 drb. — Március 15-i: Emlékbeszédek. Kiadja a kolozsvári márc. 15-i állandó bizottság, 1885. — Versényi György: Újabb költemények Bpest, 1890. — Rhody Alajos: Néhány okmány.... Bártfa városa levéltárából I. füzet. Bártfa. — Versényi György: Beszédek Losonc, 1880. — Reussenberger Karl: Siebenbürgen. Wien, 1881. — Dr. Szilvássy János: Borszék monográfiája. Gyergyó-Ditró, 1894. — Szabó Károly: A régi székelység. Kolozsvár, 1890. — Greguss Ágost: Külföldi népdalok. Pest, 1861. — Magyar Biztositási Évkönyv, I. évf. 1898. Bpest. — Dézsi Mihály: Vig elbeszélések Torda, 1896. — Das Siebenbürgische Hochland, Zürich. — Hankó Vilmos: Az erdélyrészi fürdők és ásványvizek leirások Klvár, 1891. — Vécsey János: Földrajz a Fogaras megyei elemi népiskolák III. oszt. számára. Fogaras, 1886. 1 drb. — Péterfi Dénes: A Jézus asztalánál. Beszédek Klvár, 1900. — Kővári Ottó: Kézikönyv a nyomozó rendőri közegek részére Szeged, 1900. — Asbóth János:

A föld mint társadalompolitikai és nemzeti kérdés Bpest, 1900. — Kaan Heinrich: Ischl u. Umgebung Wien, 1875. — Veres Sándor: Udvarhely megye földrajza Székelyudvarhely, 1882. — Bács Gy. Boga K. Szentgyörgyi L.: A földrajz alapfogalmai kapcsolatban Kolozsmegye s környéke rövid földrajzával, 2. kiadás Klvár, 1888. - Kővári Ottó: Elbeszélések a csendőr életéből Szeged, 1897. — Táncsics Mihály: Művei IX. és X. kt. Bpest, 1885. 2 drb. — Hunfalvy Lajos: Nagyküküllő vármegye földrajza Segesvárt, 1889. — Dr. Kőrösy József: A nagyszám törvénye és a statisztika Bpest, 1904. — Györffi József: Politikai szatirái Bpest, 1893. — Dr. Nagy Mór: Homérosz Iliásza I. füzet Kvár, 1899. 1 drb. — Kővári Ottó: Csendőri hőstettek Szeged, 1896. — Dobai István: Tisztesség oszlopa. Kiadta König Pál Déva, 1885. 1 drb. - Részvét Album a kolozsvári és marosvásárhelyi árvaházak javára. Szerk. Hóry Béla és Moldován Gergely Klvár, 1872. — Magyar irók: Életrajz gyűjtemény I. kt. Kiadja a Szent-István Társulat. Pest, 1856. 1 drb. — Molnár János: A brassói magyarság és ev. ref. egyház története Brassó, 1887. — Dr. Esterházi Sándor: Bevezető a Pikler Gyula jogbölcseletébe Kassa, 1892. — Petzhold E.: Die Anpflanzung und Behandlung von Alleebäumen Berlin, 1878. — Kőrösy József: Statisztika és logika Bpest, 1891. — Dr. Ferenczy József: Pulszky Ferenc életrajza Bpest—Pozsony. Wirth Max: Ungarn und seine Bodenschätze Frankfurt am Main, 1885. — Hornyánszky Gy: Gyomlai Gyula Adalék a könyvirás történetéhez Bpest, 1900. — Feöldi Doby Antal: br. Perényi Zsigmond, a magy. nemzet dicső vértanujának élete. Nagy-Szöllős, 1899. — Csérer Lajos: A magyar komlómüvelésről Klvár, 1905. — Réthy Lajos: A magyar közmüvelődés 2 bajnoka I. Gr. Kun Kocsárd és II. Szatmári György Klvár, 1905. — Századunk névváltoztatásai 1800 1893. Bpest, 1895. — Dr. Szádeczky Lajos: Magyarorsz. története I. rész Bpest, 1901. — Dr. Szádeczky Lajos: A csiki székely krónika Bpest, 1905. — Dr. Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda története Temesvár, 1893. — Dr. Barna Balázs: A kenyéradó növények fontosabb ellenségei és betegségei Klvár, 1906. — Dobos Ferenc: Az Adria uralmának kérdése a XVI. sz.-ban Klvár, 1905. — Hungarus: Délibábok hőse Bpest, 1895. — Márki Sándor: A longo-

bárdok hazánkban. Klvár, 1899. — Moldován Gergely: Válaszirat a bukaresti román ifjak memorándumára Klvár, 1891. — Kanyaró Ferenc: A Zrinyiász kelte és költője Bpest, 1894. — Dr. Karácsonyi János: A honfoglalás és Erdély Bpest, 1896. — Gr. Kuun Géza: Relationum Hungarorum .... historia autiquissima Vol. I–II. Claudipoli, 1893 5. 2 drb. — Dr. Szádeczky L.: Gr. Bethlen Kata élete és végrendeletei Bpest, 1895. Dr. Eszterházy Sándor: A jog lényegéről Kassa. — Finály H.: Az erdélyi gazdasági egylet monographiája Klvár, 1896. — K. Vörös Sándor: Emlékkönyv a kolozsmonostori m. kir. gazdasági tanintézet 25 éves fennállása emlékére 1894. évi nov. 15-én tartott jubileumi ünnepélyről Klvár, 1895. — Márki Sándor: Európa a magyarok honfoglalása idejében Bpest, 1897. — Márki Sándor: Les Lacobins Hongrois. Macon, 1901. — Kőszeghi Sándor: Nemes családok Pest vármegyében. Bpest, 1899. — Cserháti Sándor: A gabonafélék termesztése. Klvár, 1906. — Dr. Demkó Kálmán: A magy. orvosi rend története Bpest, 1894. — Márki Sándor: Le vestigia dei Longobardi in Ungheria-Cividale, 1900. — Márki Sándor: Matthias Corvinus und die Renaissance. Wien, 1900. — Kiss Sándor: A kolozsvári kereskedelmi akad. története Klvár, 1896. — Haller Károly: Működéséről Emlékkönyv Klvár, 1906. — Dr. Haller Károly: Emlékkönyv Klvár, 1906. — Jakab Elek és Szádeczky Lajos: Udvarhely vármegye története Bpest, 1901. — Dr. Körösy József és Dr. Tirring G.: Budapest fővárosa az 1901. évben, II. k. Bpest, 1905. — Kádár József: Szolnok-Doboka megyei gazdasági egylet által 1887. évben Deésen rendezett termény- állat és iparkiállítás emlékére Deés, 1887. — Fejérpataky László: Magyar cimeres emlékek, I II. füzet Bpest, 1901–2. 2 drb. — Mátyás király Emlékkönyv, szerk. Márky Sándor, Bpest, 1902. — Dr. Kőváry László: A száz évet élt Brassai S. pályafutása, Klvár, 1897. (50 példj.) — Genealogiai Füzetek I—III. évf. — Erd. Országgy. Emlékek XV XIX kt. = 5 drb. — Kőváry L.: Lagyarország tört. I. Budapest, 1907.

József Dénes tanító. Welter: Auszug (ciml. nélkül) csonka, 1 drb. — Scopolus I. A.: Crystallographia Hungarica. Paris I. (ciml. nélk.) 1 drb. — Hartmann C.: Conversations-Lexikon der Berg-Hütten u. Satzwerkskunde Bd. II–IV. Stuttgart 1841.,

3 drb. — Corneille: Les chef-d'oeuvres Tom. II—III. Paris, 1771., 2 drb. — Hermbstädt S. Fr.: Systematischer Grundriss der allgemeinen Experimentalchemie Bd. I. III. IV. Berlin 1800. 3 drb. — Payen M. C. Populäres Handbuch der industriellen Chemie, Bd. III—IV. Quedlinburg u. Leipzig, 1834., 2 drb. — Wallerius J. G. Systema mineralogicum Tom. I—II. Windobonae-1778. 448 + 640 l. 2 drb. — Foucroy: Elements d'histoire naturale et de chimie. Tom. I—IV. Paris 1786. 4 drb. De l'esprit des Coix Amsterdam. 1749. 624 l. 1 drb. — Scopulus, Joh.: Principia mineralogiae Pragae 1772. 228 l. 1 drb. — Godivinus Thomas: Moses et Aron. Ultrajecti, 1698, 544. 1 drb. — Carpentarius Nathaniel: Philosophia libera. Oxoniae 1622. 395 1 drb. — Melander Otho: Jocorum atque seviorum liber I. Lichae. 1604. 762 l. 1 drb. — Miller J. P. Systematische Anleitung zur Kenntniss auserlesener Bücher in der Theologie. Leipzig 1781. 325. 1 drb. — Machat J. B.: Französische Sprachlehrer. Herausgv. G. Legat Wien. 1856. 463 l. 1 drb. — Girtanner Christoph: Anfangsgründe der antipholistischen Chemie. Berlin. 1801. 1 drb. — Relandus Hadrianus: Antiquitates sacrae veterum Hebraeorum Trajecti Batav. 1717. 1 drb. — Delisle de Romé: Versuch einer Crystallographie. Übers von Chr. Ehr. Weigel. Greifswald 1777. 1 drb. — Hartmann Carl: Über den Eisenhütten Betrieb I—II. Hft. Quedlinburg u. Leipzig, 1844. 1 drb. — Ferber J. I.: Versuch einer Oriktographie von Derbyshire, 1776. 104. l., 1 drb. — Ferber J.: Bergmännische Nachrichten. 1776., 1 drb. - Hartmann Carl: Lehrbuch der praktischen Metallurgie II. Th. Weimar, 1837., 1 drb. — Köstner A. G.: Anfangsgründe der Arithmetik. Göttingen, 1786., 1 drb. — Wiegleb J. Ch.: Handbuch der Chymie, Bd. I—II., Berlin u. Stettin, 1781., 2 drb. — Hoffmann C. A. S.: Handbuch der Mineralogie, Bd. I—IV. Freyburg 6 drb. — Marcher Fr. A.: Beyträge zur Eisenhütten-Kunde. Th. I—II., Klagenfurt, 1805—12. (hiányos), 10 drb. — Wehrle Alois: Lehrbuch der Probier u. Hüttenkunde Bd. I. Wien, 1841. 1 drb. — Strasnicki L. S.: Elemente der reinen Mathematik. Bd. II. Wien, 1835., 1 drb. — Poppe J. H. U.: Technologisches Universal-Handbuch, Bd. I. Stuttgart, 1837., 1 drb. — Schrofer Joh.: Einleitung in die Conchilienkenntniss Bd. I. Halle, 1783., 1 drb.

— Brezanóczy Ádám: Institutionum juris ecclesiastici pars. II Pesthini, 1818., 1 drb. — Bergmann Torbernus: Opuscula physica et chemica, Vol. I. u. III. Upsaliae, 1779—83., 2 drb. — Walth: Lehrbuch der theoretischen u. angewandten Chemie, Th. I. Regensburg, 1838., 1 drb. — Gerhard C. A.: Beiträge zur Chymie Th. I. Th. I. Berlin, 1773., 1 drb. — Pütz Wilhelm: Grundriss der Geographie u. Geschichte Bd. I. Coblentz, 1863., 1 drb. — Monsperger Jos. Jul.: Institutiones hermeneut. sacrae Pars. II. Vindobonae, 1777., 1 drb. — Mátyus István: Ó és uj diaetetica, I. és 3 drb.. Pozsony, 1787., 2 drb. — Sammlungen zur Physik und Naturgeschichte II. Bandes 1 Stück, Leipzig, 1779., 1 drb. — Kronstedt: Versuch eines Minerálsystems I. kt. 1 drb. — Rousseau: Collection complète des oeuvres. Tom. 21., 22. Neuchatel. 1775., 2 drb. — Rousseau: Collection complète des ouvres. Tom. I. Geneve, 1782., 2 drb. — Patzier M. I.: Anleitung zur metallurgischen Chemie. IV. Bd. Ofen, 1805., 1 drb. — Macquer de.: Anfangsgründe der theoretischen Chemie I—II. Th. Leipzig, 1768, 2 drb. — Symbolae literariae Tom. II. Bremae, 1745., 1 drb. — Born J. Abhandlung einer Privatgesellschaft in Böhmen II. u. IV. Bd. Prag, 1779., 2 drb. — Malchus A.: Politik der inneren Staatsverwaltung, I. u. III. Heidelberg, 1823., 2 drb. — De Luc: Lettres physiques et morales, Tom. III. Hage—Paris, 1779., 1 drb, — Helvetius: Hinterlassenes Werk vom Menchem, I. Bd. Bresslau, 1774., 1 drb. — Erdélyi bányász-almanach, 1846-ban. Szerk. Szentkirályi Zsigmond, Nagyszeben, 1 drb. — Stancsics Mihály: Kritikai értekezletek II. kt. Kolozsvár, 1835., 1 drb. — Geographia (ciml. nélk., csonka), 1 drb. — (Silesius David Filemus) Syntagmatis theol. pars I. (ciml. nélkül, csonka), 1 drb. — Kirwan R.: Anfangsgründe der Mineralogie I. Band., Berlin, Stettin, 1796, 2 drb. — Naumann C. Fr.: Lehrbuch der Mineralogie, Berlin, 1826, 1 drb. — Bod Péter: Judiciaria fori ecclesiastici praxis. Cibinii. — Driessen Antonius: Lumen et doctrina conscientiae. Groningae. (Évsz. nélk.) — Coccejus Joh. Henr.: Commentarii (ciml. nélk.) — Schlüter Christ. Andr.: Gründlicher Unterricht von Hüttenwerken. Nebst Probier-Buch. Braunschweig, 1738, 4. r. — Languis Josephus: Novum opus novae Polyntheae (ciml. nélk.)

4. r. — Commentaria in ecclesiastica (címl. nélk.), 4. r. — Le Blanc Thomas: Psalmorum Davidicorum analysis. Tom. V., VI. Coloniae Agrippinae, 1696. 4. r. — Lampadius W. A.: Die neueren Fortschritte im Gebiete der gesammten Hüttenkunde. Freiberg, 1839. — Jakab Joannes de H. Almás: Stylionarium. Marus Vásárhelyini, 1835. — Klobuschitzky P.: Der Sittenlehrer, I—II. Th. Pesth, 1830, (Címl. nélk.) — Schematismus venerabilis cleri diocesis Transsylvaniensis ad annum 1844. Claudiopoli, 241. l. — Cartwrightus Thomas: Commentarii . . . in proverbia Salomonis. Amstelodami, 1638. — Gmelius J. F.: Einleitung in die Mineralogie. Nürnberg, 1780. — Ferber J. F.: Nachricht von dem Anquicken der gold- und silberhaltigen Erze . . . in Ungarn und Böhmen. Berlin, 178. — Bergmann: Sciagraphia regni mineralis. Lipsiae et Dessaviae, 1782. — Henkel J. Fr.: Kleine mineralogische und chemische Schriften. Wien u. Leipzig, 1769. — Dempsterus Thomas a Muresk: Antiquitatum Romanarum corpus. Genevae, 1559 (csonka), 1 drb. — Poisson S. D.: Theorie mathematique de la chaleur. Paris, 1835. — Schitko Joseph: Beiträge zur Bergbaukunde, I—II. Wien, 1833—34. — Baumgarten S.: Auszug aus der Kirchengeschichte, I—IV. Th. Halle, 1743-62. 1 drb. — Joh. v. Yung: Das Bergrecht. Wien, 1822. — Winkler Kurt: Beschreibung der Freyberger Schmelzhüttenprocesse, Freyberg, 1837. — Moshemius Laur: Institutiones historiae christianae. Helmstadii, 1741. — Instructio pro tabula regia iudiciaria Transsylvanica. Cibini. — Miller Joh. Peter: Lehrbuch der ganzen christlichen Moral. Leipzig, 1776. — Widermann J. Fr. W.: Handbuch der oryktognostischen Theile der Mineralogie. Leipzig, 1794. — Wuttig J. F. C.: Gründliche Anleitung zur Fabrikation der Schwefelsäure. Berlin, 1815. — Tiprai János: Gyakorlati francia nyelvtan. Pest, 1860 — Fischerus J. Pr.: Selectae e profanis scriptoribus historiae. Lipsiae, 1780. — Brünnich M. Th.: Mineralogie. St. Petersburg u. Leipzig, 1781. — Löwenstern Joh.: Vollständiges laboratorium chymicum. Berlin, 1767. — Lavoisier: System der antiphlogistischen Chemie, I III. Berlin u. Stettin, 1792. — Werner A. G.: Nouvelle théorie de la formation des filons. Freyberg,

1802. — Euclides: Elementorum libri. Auctore Christ. Clavio. Frankfurti, 1607. — Malinkowski A.: Handbuch zunächst für Kameralbeamte I—II. Wien, 1840. — Salamon Josephus: De statu ecclesiae evang.-reform. in Trans. Claudiopoli, 1840. — Beckerus Georgius: Orator extemporaneus. Lipsiae, 1654. — Nieport G. H.: Rituum, qui olim apud Romanos obtinuerunt succincta explicatio. Claudiopoli, 1782. — Joannes Ravisius Textor: Epistolae (másolat). — Lambadius: Grundriss einer allgemeinen Hüttenkunde. Göttingen, 1827. — Dr. Lardner: A treatise of heat. (Ciml. nélk.) — Zumpt: Lateinische Grammatik. Berlin, 1844. — Feder J. G. H.: Grundriss der philos. Wissenschaften. Coburg, 1767.

Kopp Elemér VIII. o. t. Becker M.: Allgemeine Baukunde des Ingineurs I. Bd. Stuttgart, 1853. 1 drb. — Kriesch János: A természetrajz vezérfonala I. rész. Buda. — Brassai S.: Számitó Socrates. Kolozsvár. — Rűgen E.: Lotta Ein kriminal-Roman Prag, 1886. — Günther K.: Die Frau des Straflings. Wien, 1855. — Richter G. A.: Die specielle Therapie I. Bd. Berlin, 1824. — Pierres: Universal Lexikon I—VIII. és X—XI. Bd. Allenburg, 1857. 18 drb. — Schenkl: Der Barometer. Brünn. (Ciml. nélk.) — Liebich: Bodenstatik für Forst und Landwirtschaft. Wien, 1859. — Barrau: Geschichte der franz. Revolution II. Bd. 1859. — Scholl: Der Führer des Maschinisten. Braunschweig 1856. — Berliner Muster u. Moden Zeitung 1857—9. 3 drb. — Becker M.: Der Wasserbau. Stuttgart 1856. — Becker: Der Strassen- und Eisenbahnbau. Stuttgart, 1855. — Blumauer: Gedichte I—II. Leipzig. 1801. — Werner u. Schopf: Der Stadt u. Landadvokat. Wien, 1356. — Becker: Der Brückenbau. Stuttgart, 1854. — About: Die Spielhölle in Baden-Baden. — Mittheilungen des k. k. Militär-Geograph. Instituts III—X. Bd. 9 drb. — Stolle: Na da lacht zu! Plauen 1855. — Berthet: Nicht alles Gold was glänzt. Wien, 1855. — Becker: Tafel zur angewandten Baukunde des Inginieurs. Stuttgart, 1853—6. — Rehfeld: Das Testament eines Verurtheilthen.

Dr. Boros György. Székely József: Költemények és dalok. Karczag. 1898. — Székely József: Nagykunsági dalbokréta. Karczag, 1904. — Dr. Haller Károly: Emlékkönyve. Kolozsvár,

1906. — A Magyar Hirlap Naptára 1908. — Unitarian Yearbook 1904 és 1907. 2 drb. — Report of the London County Concil. 1805—6. — G. G. Bush: History of higher education in Massachusetts. Washington, 1891. — The humane review. April. 1906. — Kép ráma nélkül 3 drb. Borbély Sándor: Emlékkönyv a siketnémák váci orsz. kir. intézete 100 éves fennáll. ünnepe alk. Bp. 1902. — A magyar szent korona országainak közgazdasági állapota 1901-ben. Bp. 1902. — Tóth Ernő: I. és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelmek naplója. Kolozsvár, 1900. — Barrows S. F.: Children's courts in the United States. Washington, 1904. Szvacsina Géza: A siketnémák kolozsvári országos intézetének története. Kolozsvár. 1896. — Lopussny Gyula Agost: Tordai Szaniszló Ferenc. (Nagyvárad,) 1896. — Emlékkönyv. A kolozsvári m. kir. Ferenc József tudomány-egyetem.... A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII-ik vándorgyülése tagjai részére. Budapest, 1903. — A kolozsvári m. kir. Ferenc József tudomány-egyetem klinikái és a Karolina orsz. kórház. Budapest, 1903. (Különnyomat.) — Jelentés a koaliciós kormány egy éves müködéséről. Budapest, 1907. — Report of the delegates of the United States of the fifth international prison congress held at Paris 1895. Washington, 1896. — Kőváry László: A millenium lefolyásának története. Bp. 1897. — The independent review Vol. I. No. 1. — Kislaki Mór: A római irod. tört. vázlata. Szeged, 1862. — Vogel Károly életrajza. Kolozsvár, 1906. — Dr. Vajna Vilmos: A foghuzásról. Budapest, 1893. — Bede J., Fekete B., Kovács D.: Trifolium. Kolozsvár, 1891. — Merza Gyula: Uti emlék. Kolozsvár, 1895. — Máthé József: Székelykérdés. Marosvásárhely, 1901. — Hankó Vilmos: A székely ásványvizipar. Kolozsvár, 1982. — Kőváry László: A lajtántuli fürdők. Kolozsvár, 1891. — Dr. Barabás Ábel: Makray's Liedertrilogie. Heraus von K. Schreiber. Stuttgart, 1905. — Györffy József: Újabb költemények I, k. Torda, 1883. — Dr. Nagy Mór: Kolozsvári Virágok. Kolozsvár, 1894. — Nagy Albert: Felhőfoszlányok. Torda, 1901. — Székely József: Költemények. Budapest, 1893. — Sebesi Samu: Toll. Kolozsvár, 1890. — Petit traité de morale. Páris, 1882. — Dierner Endre: Keresztény vallás és egyh. tört. tankönyve.

Pest, 1867. — Dr. Nagy Mór: Őszi gond. Kolozsvár, 1896. — Mika Ottokár: A székely-kérdés megoldásának módjai. Kolozsvár, 1902. 20 l. — Gr. Dessewffy Emil: Alföldi levelek. Budán. 1842. — Blacks Guide to Belfast. Edinburgh, 1877. — Bánó Stephanus: Posthuma Gloria B. Johannis Jósika. — Székely kongresszus. Budapest, 1902. — Merza Gyula: Svájczi képek. Kolozsvár, 1897. — Dr. Veress Vilmos: Politikai számtan. Kolozsvár, 1890. — Hegel G. W. F.: Wissenschaft der Logik. I - II. Berlin, 1841. — Richtzeit Arthur: Éhezve a világ körül. Kolozsvár, 1902. — Péterfi Gyula: Innen és onnan (csonka), Budapest, 1904 — Report of the commissioner of education 1898–99. Vol. 2. — State Board of agriculture 1898. — Sixth international prison congress. Washington, 1903. — Sixty ninth annal report of the trustees of the Perkins Institution. August 1900 és 1896. — Ninth annual report of the Rhode Island agricultural experiment station 1896. Part. II.

Igazgatói irodából: Dr. Boros György: A kolozsvári unitár. kollégium irásban és képekben. Kolozsvár, 1901. — Kőváry L.: Erdély története, VI. kt. Pest, 1868. — Mikó B. Dezső: Adoma-Emlék. Kolozsvár, 1856. — Némethy Lajos: A róm. kath. egyh. szertartások kézikönyve. Budapest, 1877. — Okmánytár az 1848—49-iki erdélyi eseményekhez. Szerk. Kőváry L. Kolozsvár 1861. — Gelléri Mór: Az ezeréves Magyarország multjából és jelenéből. Budapest, 1896. — Nagy János: A székelyek scythahún eredetisége és az ellenvélemények. Kolozsvár, 1879. — Baur F.: A keresztény egyház a IV., V., VI. századokban. Ford. Kereszturi Sándor. Budapest, 1879. — Haan L.: A magyarországi ág. hitvall. evangelikusok egyetemes gyűlései. Budapest, 1882. Kolozsvári kalauz. Kolozsvár, 1894. — Udvarhelymegyei turista-kalauz. Kolozsvár, 1897. — Brassómegyei turista kalauz. Kolozsvár, 1895. — Dr. Karácsonyi János: A hamis, hibáskeltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400 ig. Budapest, 1902 — Antolik Károly: Az ifjúsági játékok. Pozsony, 1901. 11 l. — Skultéty Lajos: Közérdekű tudnivalók a hülyékről. Budapest, 1901. — Felsmann József: A magyarországi fő- és középiskolák névkönyve V. évf. 1882. — Paal Ferenc: Iskoláink és az egészségtan. Budapest, 1875. — Lévai Miksa: Az iskolapadok hatása

a gyermekek testi fejlődésére. Budapest. — Tóvölgyi Titusz: Egy új reformáció küszöbén. Budapest, 1900. — Parádi Kálmán: A felügyelés, igazgatás és oktatás viszonyai az erdélyrészi ev. ref. egyházkerület tanintézeteiben. Kolozsvár, 1896.

Ürmössy Lajos V. o. t. Ideville: Cavour. Paris, 1883. — Delerot: Goethe. Paris, 1882. — Lindenlaub: Mirabeau. Paris, 1883. — Molière: Le misanthrope. Paris, 1886. — Platon: Criton (Text grec), Paris, 1886. — Cicero: Oratio pro Marcello. Par Noel, Paris. 1879. — Sallustius: Catilina et Jugurtha. Par Croiset. Paris, 1880.

Szegő Jenő VII. o. t. Gedikii Liber Latinus. Claudiopoli, 1836. (Csonka.)

Pereki János VII. o. t. Winklern János: A szent nagyhét. Kolozsvár, 1831.

Lőrinczy Zoltán VIII. o. t. Budai Esaias: Régi tudós világ históriája. Debrecen, 1802.

Zsakó Gyula VIII. o. t. Les saintes ecritures de l'ancien testament. Par Osterwald. Londres, 1859.

Székely Dániel VIII. o. t. Márton József: Lexicon II. r. Bécs, 1810. — A Magyar Nyelvmivelő Társaság munkáinak első darabja. Szeben, 1796.

Orbán Lajos VII. o. t. Tudománytár I. kt. Budán, 1834. — Az ifjú Robinzon tört. (ciml. nélk., csonka.) — Smid Kristóf Ifjuságot érdeklő Iromanyjai. Kassa, 1828. — Ottó vagy Zabolátlan Indulatnak áldozatja. (Ciml. nélk., csonka.) — Honvéd. Kolozsvár, 1849. (Csonka.) — Vasárnapi Ujság 1846 és 48. (Csonka.)

Ferencz József unitárius püspök. The Christian Life 1907. évf. — The Inquirer 1907. évf.

E. K. Tanács. Bishop J. Ferenc: A short account of the unitarian church of Hungary. Budapest, 1907. (2 péld.) — A magyarorsz. unitár. egyh. és isk. névtára. Kolozsvár, 1908. (2 péld.)

Br. Hornig Károly püspök. A veszprémi püspökség római oklevéltára IV. kt. Budapest, 1907.

M. kir. földmivelésügyi miniszter. Illés Nándor: A vadőr. Budapest, 1907. — Lovas Sándor: A legújabb állami telepíté-

sek. Budapest, 1908. — Molnár István: A fatenyésztés. Budapest, 1908. — Molnár István: A nemes fűz termelése. Budapest, 1908. — A gazdasági tudósítók Évkönyve. Budapest, 1908.

Hutter Kálmán tanárjelölt. Tarczy Lajos: Népszerű természettan. Pápa, 1843. Mocnik Ferenc: Geometria. Bp., 1898.

Műemlékek Országos Bizottsága. Magyarország műemlékei. Szerk. br. Forster Gyula I–II. kt. Budapest. 1906.

Csifó Salamon lelkész. A tiszai ágost. hitv. ev. egyházkerület névtára 1907. — Csifó Salamon: A nőnevelés. Brassó, 1894. — Csifó Salamon: Mit szóljon v. hirdessen egy keresztény lelkész. Sepsiszentgyörgy, 1889. — Szolgálat az Úr előtt. Kolozsvár, 1905.

Márkos Albert tanár. Nagyajtai Kovács István levelei és hozzá irt levelek. 16 drb. — A M. T. Akad. Marcibányi emlékérme Nagyajtai Kovács István számára.

Nagy Lajos esperes. Dr. Moldován Gergely: Alsófehérvármegye román népe. Nagyenyed, 1894.

Ozoni Imre tanár: Bárótzi Sándor: Kassándra I—IV. Béts. 1774. 2 drb. – Andrád Sámuel: Elmés és mulatságos rövid anekdoták, I—II. Béts, 1789. — A svécziai Grófné G.-né asszony élete. Kolozsvár, 1772.

Bedő Árpád VIII. o. t. Szabó Mihály nemeslevele 1687-ből.

Sebe Ferencz VIII. o. t. Címlap nélküli, szakadozott, csonka tankönyvek, 4 drb.

Szerzőktől:

Kádár József tanár: Szolnokdoboka vármegye monografiája. I. és VI., VII. kt., 3 drb. — *K. Sebestyén József:* Bathory András cimerlevelei. Kolozsvár, 1907. — *Perczelné Kozma Flóra:* Felolvasások. Budapest, 1908. — *Dr. György János:* Hit és haladás. — *Dr. Szádeczky Lajos:* Gr. Bethlen Lajos önéletirása. Kolozsvár, 1908. — Erdély tört. hivatása. Kolozsvár, 1907.

Intézeti értesítő az 1906/7. isk. évről = 168 füzet.

A könyvtár gyarapodott összesen 563 művel 841 kötetben és füzetben. (Ebből 50 füzet többes példány.) Azonkivül *168 drb Iskolai Értesítővel.*

V. FEJEZET.

A kollégium kórháza.

Egészségi állapot.

Az iskola-orvosi szabályzat 17. §-a értelmében benyujtott orvosi jelentés adataiból álljanak itt a következők:

Az orvosi vizsgálatot szept. 12. és 13-án osztályok szerint tartottuk s kiterjesztettük az általános testi épség, látás, hallás, légzés és vérkeringési szervek állapotára. 4 tanulót (1·28%) találtunk olyant, akik testi hibában (gerincelferdülés, csonttúlképződések) szenvedtek; 19-et (6%) olyant, akik korukhoz képest gyenge izomzatúak voltak. Trachomás beteget nem találtunk. Rövidlátó volt 15 (4·80%), kancsalság 2 (0·64%), kötőhártyahurut 35 (11·21%), a hallás szerve csak 1-nél volt némileg gyengült; szervi szívbajos 3 (0·96%); a légzőszervnél sem idült hurutot, sem csúcshurutot, sem tuberculotikus elváltozásokat nem találtunk. Az alkati bántalmak közűl volt egy görvélykóros, s a mult évről egy eskóros rohamokban szenvedő, de az év folyamán egy rohama sem volt. A testgyakorlás alól 11 (3·52%) tanulót mentettünk fel (szervi szívbaj 3, gerincelferdülés 2, régi kulcscsonttörés 1, csonttúlképződés 1, általános testi gyengeség 4). *Osztályok szerint:* I.-ből 1, III.-ból 1, IV.-ből 1, V.-ből 3, VI.-ból 2, VII.-ből 1, VIII.-ból 2. *Ujraoltást* nem kellett végeznünk.

Az iskola épületében a tisztaságot illetőleg nem volt kifogásolni való. A dolgozó-szobák levegőjét a gázvilágítás nagy mértékben rontván, ajánlatos volna a villanyvilágítás bevezetése. A központi fütés, melyet okt. 26-án kellett alkalomszerűleg megkezdeni, nov.-4-én pedig rendszeresen, feladatának mindíg jól megfelelt, kellő meleget adott A konviktusi ételek minősége és

mennyisége tekintetében sem volt lényegesebb kifogás, csupán az asztalkendők és evőeszközök tisztaságát kellett ismételten szorgalmaznunk. Ajánlatos volna papir asztalkendők használata.

A tanulók az internátus fürdőjét hetenként használták. Az internátusi betegszoba legszükségesebb felszerelésére, kötőszerek beszerzésére 100 k-t kértünk és kaptunk, melyet részben az egészségtan tanításához szükséges szemléltető eszközök beszerzésére fordítunk.

Az *intézet kórházát* — sajnos — ez évben sokat kellett igénybe vennünk. Elhelyezése a célnak teljesen megfelelő, de berendezése sok kivánni valót hagy fenn. Ezért az idén az előszoba fele részében fürdő-szobát rendeztünk be s a vizvezetéket és csatornázást bevezettük 700 k-t meghaladó költséggel. A jövő évre pedig a szobák berendezésére és az ágyak kellő felszerelésére 600—700 K költséget kértünk.

Az egészségi állapot — habár a megbetegedések száma jóval kisebb a mult évinél (235 - 79) — mégis nagyon kedvezőtlen volt. Mindjárt az iskolai év elején vörheny lépett fel a vidéki tanulók között akkor, mikor a városon aug. és szept. hónapokban egyetlenegy vörhenymegbetegedés se fordult elő. Szept. 16-án két tanuló lett beteg, kiket azonnal a Károlina orsz. kórház elkülönítő osztályára szállíttattunk. Az előadás okt. 1-ig szünetelt, az internátusi tanulókat hazaküldöttük, az intézetet fertőtlenítettük. Az egyik beteg — Sebes Antal V. o. t. — 48 óra alatt a kórházban meghalt. Az okt. 1-én megnyilt iskolába csak orvosi bizonyítvánnyal jöhettek vissza a tanulók. S mégis okt. 20-án 3 vörhenygyanus megbetegedés történt. Az intézetet nov. 4-ig ismét bezártuk, de az internátust nem oszlattuk fel, hanem az intézet kapuit állandóan zárva tartva, a tanulóknak a be- és kimenetelt megtiltottuk. Szükségleteiket a felügyelők közvetítése utján a szolgák szerezték be. Az orvos ettől kezdve mindennap az összes internált tanulók testét, torkát, hőmérsékét megvizsgálta. Pár nap mulva még egy eset fordult elő, akit igy még idejekorán eltávolítottunk a többiek közül. Nov. 4 ig az egész intézet összes helyiségeit, a tanulók ruháit, könyveit, ágyneműit formalinnal és sublimátlemosásokkal, erős lúggal fertőtlenítettük s igy igyekeztünk gátat vetni a további fertőzésnek. Nov. 4-én

megnyilt az iskola, az orvosi vizsgálatot naponként hónapokon keresztül folytattuk s a még megbetegedett tanulókat már a legkezdetibb szakban, mielőtt még kiütött volna a betegség, megfigyelés végett az intézeti kórházba szállíttattuk s így nem volt többé szükség az intézet bezárására.

Az egészségügyi jelentéssel áll vonatkozásban az a szomorú és sajnálatos eset is, hogy Szakács Zsigmond VIII. o. t. április 11-én reggel $^3/_4$2 órakor halántékon lőtte magát s nyomban meghalt. *Baleset* kétszer fordult elő. Játékközben egyik tanuló alkarját törte el, mely azonban minden utóbaj nélkül teljesen begyógyult. A másik fejére esett s pár pillanatra öntudatát veszítette, de 24 óra alatt minden baja nyom nélkül elmult.

A betegforgalom a következő volt: Betegek száma 79, a bennlakók 54·5%-a. Ezek 112 betegségben szenvedtek. Fekvő volt 63, járó 49. Az ápolási és rendelési napok száma 1088. Ebből a fekvő betegekre jut 560, a járókra 528 nap. Egy fekvő betegre jut 9 nap, egy járóra 10·77 nap. A fekvő betegek közül 7 nem az intézetben, hanem otthon vagy a Karolina-kórházban ápoltatott, az ápolási napok száma azért feltünően kevés. A beteg tanulók *vallásra* nézve: 65 unitárius, 5 r. kath., 3 ref., 6 izr. *Osztályok szerint*: 3. el. o. 1, I. g. t. 6, II. o. t. 5, III. o. t. 4, IV. o. t. 10, V. o. t. 11, VI. o. t. 10, VII. o. t. 20, VIII. o. t. 12; összesen 79. A betegségi esetek *hónapok szerint* igy oszoltak el: szeptemberben 10, októberben 20, novemberben 16, decemberben 8, januárban 13, februárban 21, márciusban 10, áprilisban 13, májusban 1. A legrosszabb hónapok voltak eszerint október, november, február, a fertőző betegségeket illetőleg szept. dec. A február havi betegségek hüléses bántalmak voltak.

A betegségek *nemei*: emésztőszervek bántalma 29, mandulagyuladás 13, légzőszervek bántalma 15, sebészeti bántalmak 17, kötőhártyahurut 7, rövidlátás 2, fülbántalom 2, bőrbántalom 8, csuzos bántalmak 3, szívbántalom 1, görvélykór 1; *fertőző betegségek*: vörheny 8, kanyaró 1, bárányhimlő 2, difteria 1, hasihagymáz 2. A 79 beteg közül: meggyógyult 74, javult 3, gyógyulatlan maradt 1, meghalt 1. A Karolina orsz. kórházban ápoltatott ezek közül 5. A fennmaradó 74 tanuló közül szülőinél gyógyíttatott 2, az internátusi betegszobában 60, az intézet

kórházában 12, kik közül 4 csak megfigyelés végett helyeztetett oda. A többi 8 minden utóbaj nélkül teljesen gyógyult.

Minden betegségi eset lezajlása után a kórházat formalinnal fertőtlenítettük, a falakat újra meszeltettük, sublimáttal lemostuk, a padlót, ágyakat lúgoztuk, az ágyneműeket kifőztük, a szalmazsákok tartalmát elégettük.

Kórházi betegápoló Barabás Károly volt.

Az egészségi állapot ismertetéséhez tartozik annak megemlítése is, hogy a tanulók télen részben az intézet udvarán, részben a városi *Torna-Vivó* kertjében létesitett korcsolya-pályán csekély díj mellett korcsolyáztak; az őszi és tavaszi időben négy csoportban heti 2—2 órában a *Kismezőre* jártak játszani a tornatanár vezetése és felügyelete mellett. A bennlakók a tornaterem karzatán levő *tekepályát* használták üdülés és szórakozás céljából. A testi nevelés érdekében a tornászati gyakorlatok közé behoztuk a *svédgyakorlatokat*.

VI. FEJEZET.

Segélyezés.

A) Ösztöndíjak.

1. *Konviktusi ösztöndíjak:*

a) A *Derzsi János alapból* egész kedvezményben részesültek: Taar Géza, Zoltán Sándor papnövendék, Barabás Sándor V., Májai Ferenc III., Fazakas Béla IV., Nagy Ferenc VI., Bartha Miklós VII., Szász Ferenc II., Nemes N. Lajos VII., Tóth István VI., Keresztesi Dénes VIII. o. t. Értéke 2200 kor.

b) Az *id. Daniel Gábor alapból* egész kedvezményt kapott Kiss Elek VIII. o. t. Értéke 210 korona.

c) A *Koncz Judith alapból* egész kedvezményt kapott Máthé Árpád IV. és Dombi Béla I. o. t. Értéke 420 k.

d) A *br. P. Horváth Kálmán alapból* egész kedvezményt kapott Péter Pál V. o. t. Értéke 210 kor.

e) Az *Árkosi Benkő Mihály alapból* félkedvezményt kapott Gelei Kálmán VI. és Dézsi Gábor I. o. t. Értéke 210 kor.

f) A *Józan Miklós alapból* félkedvezményt kapott Gálfi Pál VII. o. t. és Ütő Lajos papnöv. Értéke 210 kor.

g) A *Ferencz József és neje alapból* félkedvezményt kapott Péter Ödön Papnövendék. Értéke 100 kor.

h) A *Téglás Mihály alapból* félkedvezményt kapott Gyöngyösi Béla papnövendék, Bartalis Béla VII. o. t., egész kedvezményt Bedő Zoltán VII. o. t. Értéke 420 kor.

i) A *bölöni egyházközség alapjából* félkedvezményt kapott Tana Gyula VII. és Kisgyörgy Jenő V. o. t. Értéke 210 kor.

k) A *régi osztálytársak alapjából* egy negyed kedvezményt kapott Nagy Márton és Sári József II. o. t. Értéke 100 kor.

l) A *torockói Koncz J. alapból* egész kedvezményt kapott Elekes Mózes V. o. t. Értéke 210 kor.

m) A *konviktusi házi alapból* háromnegyed kedvezményt kapott Győrfi István papnöv., félkedvezményt Rédiger Géza, Székely Tihamér papnöv., Fazakas Lajos I., Gálfi Mózes VII. o. t. Értéke 550 kor.

n) A *Máté Albert alapból* kedvezményt kapott Pálfi István VII. o. t. Értéke 32 kor.

o) A *Bedő Dániel alapból* félkedvezményt kapott Szász Dénes papnöv. és Durugy Ferenc IV. o. t. Értéke 200 kor.

p) A *Gyulay László és neje alapból* egy negyed kedvezményt kapott Máté Emil** I. o. t. Értéke 50 kor.

r) *A konviktusi egyesített alapítványokból egész kedvezményt* kapott Módi Mihály VII. o. t.; *háromnegyed kedvezményt* Balogh Gábor VI., Perédi Sándor V., Zsigmond József VI., Kovács Károly IV., Székely László IV. o. t.; *fél kedvezményt* Székely Kelemen papn., Aradi Gábor IV., Benedek Gábor IV., Gál Mózes VII., Hadházi György* II., Kiss Endre VIII., István Lajos VIII., Kovács Mózes VIII., Major Domokos VIII., Márkos Mózes VIII., Máté László** IV., Molnár Gergely VIII., Murvai Árpád II., K. Nagy Dániel* és K. Nagy Imre* I., Nagy Ferenc VIII., Oláh Ernő V., Péter Aladár VIII., Sárosi József VII., Sikó Tibor III., Sikó Elemér 4. el., Sófalvi Mózes VIII., Sófalvi István VII., Ürmösi Vidor II., Vajda Béla V., Szentmártoni József V., Székely Lajos V., Szakács György I. o. t.; *egy negyed kedvezményt* Adorjáni Ferenc VI., Adorjáni Gyula* I., Farcádi Kálmán* I., Gálfalvi Ferenc** IV., Gálfalvi Miklós** I, Gvidó Béla V., Győri Béla VI., Kovács Béla I., Máthé Mihály VII., Orbán Lajos VII., Pap Gyula VII., Székely János III., Székely Ferenc III., Vernes József VI. és Szilágyi Tibor 4. el.** o. t. Értéke 4500 kor.

s) Dr. Ferencz József kolozsvári ügyvéd 210 koronát ajándékozott konviktusi kedvezményekre. Ez összegből, valamint az igénybe nem vett vagy évközben elveszített kedvezményekből

* Évközben változás történt.

** Nem vette igénybe.

kaptak: Gálfi Mihály papnöv., Kovács Béla, Fazakas Lajos, K. Nagy Imre, Orbók István*' I., Pálfi Béla** IV., Vernes József VI., Máthé Viktor IV., Koronki János I., Győri Béla VI., Jakab István III. o. t., Bartók Géza, Kisgyörgy Imre, Kelemen István papnöv., Székely Ferenc III., Deák Ferenc, Gálfi Pál, Orbán Lajos, Sófalvi István VII., Fekete Ferenc VIII. és Balogh Gábor VI. oszt. tanuló.

t) Gerő Nándor salgótarjáni lakós 100 koronát ajándékozott konviktusi kedvezményre. Ez összeg csak a jövő iskolai évben kerül kiadásra.

u) *Szünidei élelmezési díjat elengedtünk 75 tanulónak 365 kor. 06 fillért.*

2. ***Másnemű ösztöndíjak.*** a) *Berde Mózsa családi ösztöndíjból* havi 48 koronát kapott Berde Ferenc IV. éves egyet. hallgató. Összesen 480 kor. értékben.

b) *Erdélyi kincstári ösztöndíjat* kaptak fejenként évi 120 kor. értékben Nemes N. Lajos VII., Tóth István, Boros László és Nagy Ferenc VI. o. tanulók, összesen 480. kor. értékben.

c) *Özv. Ferencz Albertné szül. Cs. Sebes Lujza alapitvány* évi kamata, minthogy nem volt a feltételeknek megfelelő tanulónk (marosvásárhelyi születésű árva) nem adatott ki, hanem a tőkéhez csatoltatott.

B) Segélyezés.

A segélyző alapból az idén csak 3 tanulót láttunk el ruhával 19 kor. értékben. Iskolai kézi könyveket adtunk azon szegény tanulóknak, akik az év elején könyvekért jelentkeztek. Bulyovszkyné, Szilágyi Lilla adományából 10—10 korona karácsonyi ajándékot kaptak: Bodor János, Dézsi Gábor, Dombi Béla, K. Nagy Imre I., Szász Ferenc II., Erdődi Ernő III., Kovács Károly IV., Péter Pál V., Balogh Gábor, Nagy Ferenc VI. oszt. tanulók, összesen 100 kor.

C) Javadalmak.

Könyvtári dijban elengedtetett 18 tanulónak 47 kor., *kórházi dijban* 6 tanulónak 106 kor. 92 f. *Gyógyszertári díjakban*

18 tanulónak 31 kor. 32 f. Felsőbb osztályú gimnáziumi tanulók alsóbbak felügyeleteért kaptak 3730 koronát, legacióból 280 koronát.

Iskolai díjakból a következő összegek engedtettek el az 1907—8. isk. évre:

a) *Az elemi iskolában:* Dombi József 32 kor., Miklós Arpád 10 kor., Szigethy Cs. Sándor 5 kor., Bodor János 20 kor., Csernó Béla 10 kor., Erdődi Sándor 22 kor., Kopp István 10 kor., Kovács Zoltán 10 kor., Palatka Lőrinc 10 kor., Antónya János 10 kor., Balázs Ernő 10 kor., Csernó István 10 kor., Erdődi Károly 10 kor., Kardos János 25 kor., Kardos Arpád 25 kor., Sztupjár Károly 15 kor., Szász József 20 kor., Szigeti Cs. László 10 kor., Szilágyi Dezső 10 kor., Tanka Dezső 10 kor., Kovács Ferenc 10 kor., Miklós László 10 kor., Móric János 30 kor., Sikó Elemér 15 kor.

b) *A főgimnáziumban*: Adorjáni Gyula 20 kor., Bodor János 50 kor., Dombi Béla 80 kor., Farcádi Kálmán 20 kor., Fazakas Lajos 30 kor., Mikó István 20 kor., K. Nagy Dániel 70 kor., K. Nagy Imre 80 kor., Széchy Pál 20 kor., Sztupjár László 20 kor., Tarcsafalvi Kálmán 40 kor., Andrási Gyula 20 kor., Hadházi György 20 kor., Kádár Lajos 30 kor., Miklós Lajos 30 kor., Murvai Arpád 20 kor., Müller Géza 20 kor., Szathmári Lajos 20 kor., Szász Ferenc 66 kor., Tanka Károly 10 kor., Török Mózes 20 kor., Boros Sándor 10 kor, Erdődi Ernő 78 kor., Mikó Miklós 20 kor., Sikó Tibor 30 kor., Sztupjár Ernő 20 kor., Tanka Gyula 30 kor., Tarcsafalvi Zoltán 60 kor., Aradi Gábor 20 kor., Fazakas Béla 30 kor., Gálfalvi Ferenc 30 kor., Kovács Károly 20 kor., Máthé Arpád 60 kor., Nagy László 20 kor., Széchy György 20 kor., Tóth Ferenc 20 kor., Székely László 20 kor., Barabás Sándor 60 kor., Elekes Mózes 90 kor., Perédi Sándor 10 kor., Péter Pál 90 kor., Szentmártoni József 20 kor., Székely Lajos 20 kor., Adorjáni Ferenc 10 kor., Balogh Gábor 80 kor., Boros László 10 kor., Gelei Kálmán 20 kor., Győri Béla 20 kor., Nagy Ferenc 60 kor., Nagy Pál 20 kor., Széchy András 20 kor., Veress Gyula 40 kor., Tóth István 40 kor., Vernes József 20 kor., Zsigmond József 20 kor., Bartalis Béla 30 kor., Bartha Miklós 30 kor., Gál Mózes 20 kor., Gálfi Mózes

30 kor., Gálfi Pál 30 kor., Módi Mihály 20 kor., Nemes N. Lajos 80 kor., Orbók Gyula 80 kor., Pap Gyula 20 kor., Pálfy István 60 kor., Sárosi József 20 kor., Sófalvi István 20 kor., Stern Vilmos 20 kor., Széchy László 20 kor., Fekete Ferenc 20 kor., István Lajos 30 kor., Keresztesi Dénes 80 kor., Kis Elek 80 kor., Kiss Endre 30 kor., Kovács Mózes 80 kor., Lőrinczi Domokos 30 kor., Lőrinczi Zoltán 20 kor., Major Domokos 20 kor., Márkos Mózes 60 kor., Molnár Gergely 80 kor., Nagy Ferenc 20 kor., Péter Aladár 20 kor., Sebe Ferenc 60 kor., Sófalvi Mózes 20 kor. *Összesen 109 tanulónak 3343 korona.*

A megelőző évek hátralékaiból felhajthatlanság miatt töröltettek a következő összegek: Arkosi József 3 kor., Bartha Lajos 20·40 kor., Bodor Mózes 12·80 kor., Csipkés Lajos 17·60 kor., Deutsch Gyula 42·50 kor., Deutsch Mór 42·50 kor., Kohn Zoltán 86·40 kor., Kocs András —·40 kor., Marosi Dénes 18·08 kor., Nanovszky Bálint 13 kor., Pálfi János 54·40 kor., Pálfi József 10 kor., Vári Domokos 15 kor., Vass Béla 36·40 kor., Veress Elek 63 kor., Móric János 10 kor., Orbók István 46 korona, Tarcsafalvi Kálmán 21·80 kor., Tarcsafalvi Zoltán 25·40 kor., Elekes Mózes 189·20 kor., Balogh Gábor 60 kor, Veress Gyula 64·80 kor., Kis Elek 151·60 kor. *23 tanulónak 1004 kor. 28 f*

D. Jutalmak.

Az iskolai év bezárása alkalmával, jun. 28-án, következő jutalmakat osztottuk ki:

a) ***Alapítványokból***:

1. *A Bulyovszkyné—Szilágyi Lilla alapitvány* egy részének kamataiból a *Reményben* megjelent legjobb költemény szerzője, Benkő Gyula VIII. o. t. »Apám sírjánál« c. költeményével 10 K-t nyert.

2. *Ugyanazon alapítvány* másik részének 40 K kamatjára írni kellett egy szavalásra alkalmas hazafias költeményt. Érkezett 3 mű. A bírálat szerint a *Quo vadis* jeligés szerzője, Nemes N. Lajos VII. o. t., 15 K-t, a *Térj Istenhez* jeligésé, Kiss Elek VIII. o. t., 15 K-t, *Oit essem el* jeligésé, Ligeti Ernő VII. o. t., 10 K-t nyert.

3. *A Fehér Márton alapból* szépírásért 4 K jutalmat nyert Barabás Andor VII. o. t., 2 K-t Miklós Lajos II. o. t.

4. *A Kovács János emlékalapból* 40 K jutalmat tüztünk ki e tételekre: A magyar történelem nagy eseményei Kolozsvárt. Miért kellett és hogy létesült az unio? 3 pályamunka érkezett. Mind a három érdemes jutalomra. *Ne csak veszélyben* jeligés mű irója, Zsakó Gyula VIII. o. t., 15 K-t, *Egyesülésben van az erő* jeligésé, Kopp Elemér VIII. o. t., 15 K-t, *Hazánkért küzdve* jeligésé, Stern Vilmos VII. o. t., 10 K-t nyer.

5. *A Kovácsi Antal alapból* 48 K jutalom tüzetett ki a latinban pályázati irásbeli zárt vizsgálaton legjobb dolgozatot készítő tanuló jutalmazására. A pályázaton lefordításra ki volt tüzve Liv. XXI. 10₂–11 Verg. Aen. VIII. 608—638. Résztvettek: Zádor Béla VI., Dengyel Lajos, Ligeti Ernő, Módi Mihály, Stern Vilmos VII., Keresztesi Dénes, Kiss Elek, Káhána Hermann, Sebestyén Rezső VIII. o. t. A pályázatot eredményesnek tekinthetjük, mindenik fordítónak megvan a maga sajátos érdeme. A többiek közül mégis kiválnak Zádor Béla, Dengyel Lajos és Kiss Elek, akik a díjat egyenlően megosztva nyerik, a többiek munkáját, dicsérettel emeljük ki.

6. A Kriza János alapból 35 K-t tüztünk ki népköltési gyűjtemények jutalmazására. Érkezett 7 gyűjtemény. 10—10 K jutalmat nyernek Kelemen Miklós VII. (jeligéje: »*Szoriccs ingöm*«), Vernes József VI. (jeligéje: *Egyszer volt*) és Bartalis Béla (jeligéje: *Kedves babám*) VII., 5 K-t Bedő Zoltán (jeligéje: *Csak egy kis lány*) VII. o. t.

Ezt a pályázatot 1909. május 15. határidővel újra kihirdetjük. Minden pályamunkát jutalomban fogunk részesíteni, ha valóban eredeti s eddigelé még ismeretlen népdalokat, esetleg népmeséket, népmondákat gyűjt össze. A gyűjtő mindent úgy, abban a dialektusban jegyezzen föl, ahogy hallotta. *A pályázat nyilt.*

7. A *Lászlócky Péter alapból* jeles tanulásért és jó magaviseletért Szász Ferenc II. o. t. 15 K jutalmat nyer.

8. A *Magyary Zoltán alapból* a márc. 15-én tartott iskolai ünnepen a nap jelentőségét méltató beszédért 5 K jutalmat nyer Kiss Elek VIII. o. t.

9. A *dr. Nyiredy Géza nevére tett alapítványból* 8 K tüzetett ki e tételre: A víz és szerepe a természetben. Érkezett két mű. A jutalmat nyeri a *Non scholae* jeligés mű szerzője: Krausz Miksa VII. o. t., dicséretet nyer Kiss Elek VIII. o. t.

10. A *Paget Olivér alap* terhére hirdetett angol nyelvi pályázaton résztvettek négyen. Az 50 K pályadíjra jelentkezők nem fogadtattak el, mert erre csak I. és II. éves angol tanulók pályázhatnak. A 100 K-s díj Győrfi István III. papnövendéknek, a 200 K-s díjból 100 K szorgalmi díj Kisgyörgy Imre IV. papnövendéknek adatik.

11. A *Pap Sándorné* alap 10 K kamatjára irandó volt beszéd és ima orgona felavatási ünnepies istentiszteletre. Érkezett egy munka, amely a birálat szerint nem érdemes a jutalomra.

12. A *Peielle István alapból* (egy részével elemi isk. tanulókat jutalmaztunk) 75 K értékben jutalomkönyveket osztottunk ki a következő tanulóknak: Bencédi László, Boskovics Henrik, Kiss Elek, Kopp Elemér, Lővi Emil, Péter Aladár, Rákóci Béla, Sebestyén Rezső, Zsakó Gyula VIII.; Beregi Endre, Módi Mihály, Sófalvi István, Bartha Miklós VII., Fenichel Mór, Boros László, Győri Béla, Lőwi Jenő, Zsakó Zoltán, Zsigmond József, Zádor Béla, Tóth István, Nagy Ferenc VI., Barabás Sándor, Szentmártoni József V., Deutsch Vilmos, Durugy Ferenc, Engel Rezső, Hönc Arisztidesz, Vernes József IV., Boros Sándor és Lőw Rezső III., Weisz Károly, Rotáridesz István II., Borsai Andor, Dombi Béla, Gyalui Jenő, Gyöngyösy István I. oszt. tanulóknak.

13. A *Péterfi Zsigmond alapból* jeles előmeneteleért és jó magaviseletért 10 K jutalmat nyert Dézsi Gábor I. o. t.

14. A *Sipos Gábor alapítványból* 5 K jutalmat nyer évközben készített legjobb magyar dolgozataiért Káhána Hermann VIII. o. t.

15. A *Kövendi Szász Gergelyné* alapból 10 K jutalmat nyer az, aki az önképző-körben felolvasott s a Reményben megjelent legjobb prózai dolgozatot irta. Az önképzőkör vezető tanára birálata szerint e jutalmat Bencédi László VIII. o. t. kapja.

16. *Az 1879—80-ban végzett osztálytársak alapítványából*

az orácio-gyakorlatokon tartott s az ifjúság ítélete szerint legjobb beszédért 38 K jutalmat nyer Sebe Ferenc VIII. o. t.

17. *Az 1887-ben végzett osztálytársak alapítványából*, mely ez évben adatik ki először, az alapító-levél értelmében 9 K jutalmat nyer Hadházi Sándor III. o. t.

18. A *Remény-alapból* 50 K-t tüztünk ki e 3 tétel egyikének jutalmazására: Werbőczy jelleme Kemény «Zord idők»-jében. Heltai meséi. Balassa Menyhért árultatása. Érkezett 3 pályamunka. A bírálat szerint «*A költő a kor lelke*» jeligés mű irója, Ligeti Ernő VII. o. t. nyeri a kitűzött jutalmat.

19 A *Szentgericei Iszlai József alapból* egyenként 7 K 50 f. jutalmat nyernek Májai Ferenc és Mikó Miklós III. o. t.

20. *Az évi költségvetésben jutalmazásra kiutalt 80 K-ból* a következő tanulókat jutalmaztuk jutalomkönyvekkel és a torna- és vivóverseny győzteseit jutalomtárgyakkal:

a) Jutalomkönyvek: Káhána Ernő VIII., Keresztesi Dénes VIII. Dengyel Lajos, Nemes Nagy Lajos VII., Boros László VI., Pataki Oszkár, Noszin Móric, Rákóci Imre, Székely Lajos, Vajda Béla, Szabó Jenő, Grünbaum József V., Nyiredy Géza IV, Lőw Rezső, Boros Sándor III., Tutsek Sándor, Dézsi Gábor, Repmann Gyula és Sztupjár László I. o. tanulóknak.

b) A torna- és vivóverseny győztesei számára két értékes emléktárgyat és 4 ezüst, 4 bronzérmet vásároltunk. A verseny eredménye ez: Futó-mászásban az I. o.-ból első lett Berger Jakab, második Sztupjár László, a II. o.-ban első Andrási Gyula, második Müller Géza, a III o.-ban első Erdődi Ernő, második Horváth József, a IV. o.-ban első Salamon Adolf, második Lőwi Nándor, az V. o.-ban első Hary Gyula, második Veres Arpád. A győztesek oklevelet kapnak. Nyujtó — magasugrásban: első Oláh Ernő V., második Hoffmann Sándor VII., harmadik Bedő Zoltán VII. o. t. Korlát — távolugrásban: első Sárosi József VII., második Bedő Zoltán VII., harmadik Lőwi Jenő VI. o. t. Ló — sulydobásban: első Oláh Ernő VI., második Sárosi József VII., harmadik Bartalis Béla VII. o. t. Súlyemelésben: első Lőwi Jenő VI., második Bedő Zoltán VII., harmadik Sárosi József VII. o. t. Az első győztes ezüst, a második bronzérmet, a harmadik oklevelet nyer. *A főversenyben első Sárosi József VII., második Oláh*

Ernő V., harmadik Bedő Zoltán VII. oszt. tanuló. Az első kapta az intézet első emléktárgyát (asztali álló-naptár), a második egy levélnyomót és dr. Tóth György kir. törvényszéki biró adományából 5 K-t, a harmadik oklevelet és László Gyula tornatanár tiszteletdíját (ezüst-érem). A kezdő vivók közűl győztesek: Stern Vilmos II., Vass János II., Hadházy József II., Gallus Győző IV., Nagy László IV., Nyiredy Géza IV., Széchy György IV. o. t., kik oklevelet nyernek. A haladó vivók versenyében első lett Széchy László VII., második Létai Zoltán IV., harmadik Hoffmann Sándor VII., negyedik Boros László VI. o. t. Az első kapta László Gyuláné tiszteletdíját (ezüst érem), a második bronzérmet (László Gyuláné tiszteletdíja), a harmadik és negyedik oklevelet.

21. *Az E. K. Tanács adományából* jutalomkönyveket kapnak: Benczédi László, Káhána Ernő, Keresztesi Dénes, Rákóczy Béla, Zsakó Gyula, Boskovics Henrik, Kopp Elemér, Lőwi Emil, Sebestyén Rezső VIII, Gálfi Pál, Stern Vilmos VII. o. tanulók.

b) ***Egyesek adományából.***

1. *Báró Petrichevich-Horváth Kálmán* főgondnok úr most *huszonkilencedszer* 300 K-t adott azzal a rendelkezéssel, hogy ez összegből 200 K-t kapjon az a tanuló, aki az érettségi vizsgát jeles eredménnyel letette. Ez összeget Kiss Elek nyerte. A fennmaradó 100 K-ból 10—10 K-t két V. o., 20—20 K-t két VI. és két VII. o. t. kapjon. E jutalmakat nyerik: Székely Lajos, Noszin Móric V., Zádor Béla és Nagy Ferenc VI., Stern Vilmos és Bartha Miklós VII. o. t.

2. *Raffaj Károly* tanár adományából Nemes N. Lajos VII. o. t. Dvorzsák, Idézetek tára és Nagy Ferenc VI. o. t. Jakab E. Dávid Ferenc emléke c. művet nyerik szorgalmuk jutalmául.

3. *Dr. Tompa János* egészségtan-tanár 30 K-t tüzött ki e tételre: *A tisztaság befolyása az egyes ember egészségére és a közegészségre.* Érkezett 3 pályamunka. A birálat szerint a jutalmat »*A tisztaság félegészség*« jeligés mű szerzője, Bartha Miklós VII. o. t. nyeri.

4. Boldogemlékű *dr. Kőváry László* felügyelő-gondnok úr két 25—25 K-ás jutalmat tüzött ki e tételre: Szentiványi Mihály, Kiss Mihály és Veress József unitárius irók valamelyikének élete és irói működése. Érkezet 3 pályamunka, egy Szentiványiról, 2

Kiss Mihályról. A bírálat szerint a »*Mindenütt rossz, de legroszszabb otthon*« jeligés mű írója, Keresztesi Dénes VIII. o. t. 25 K-t, a *Sic itur* jeligésé, Beregi Endre VII. o. t., és *Unitárius* jeligésé, Kiss Elek VIII o. t., egyenként 12 K 50 f. jutalmat nyernek.

5. Egy magát megnevezni nem akaró *volt növendéke az intézetnek* 50 K-t adott egy szegénysorsú, jeles előmenetelű, I—V. oszt. székely ifjú megjutalmazására. Az összeg osztatlanul adandó ki, nyeri: Székely László IV. o. t.

6. *Kelemen Lajos* tanár 4 jutalmat (5—5 K) tüzött ki e tételre: valamely község összes határrész-elnevezéseinek a vonatkozó regékkel, mondákkal, kincses mesékkel, hagyományokkal és a néptől eredő helynév-magyarázatokkal való leirása. 4 pályamunka érkezett. A bírálat szerint *A természet megismeréséhez* jeligés mű szerzője, Bedő Zoltán VII. o. t. 8 K, az *Ismerd meg* jeligésé, Sárosi József VII. o. t., a *Lukácsok* jeligésé, Kelemen Miklós VII. o. t. és a *Kevés* jeligésé, Nemes N. Lajos VII. o. t. 4—4 K jutalmat nyernek.

7. *Kovács Imre* homoródkeményfalvi lelkész úr 5 K-t ajánlott fel annak a IV. o. tanulónak jutalmazására, aki a vallástanban kiváló előmenetelt tanusított. E jutalmat nyeri Benedek Gábor.

8. *Borbély István* óraadó-tanár adományából szép szavalatáért Engel Rudolf IV. o. t. Farkas Imre költeményeit, Fazakas Béla IV. o. t. Kriza költeményeit és Székely László IV. o. t. Gárdonyi »Április« c. költeményes kötetét kapja; az Árpád-csúcsi kirándulás leirásáért Höncz Arisztid Bársony István »Erdőn mezőn« c. könyvét, a hazaszeretetről irt szónoki beszédjéért Engel Rudolf Rákosi Viktor »Elnémult harangok« c. regényét; II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának okai és következményei c. értekezéseért Nyiredy Géza Jókai »Egy az Isten« c. regényét nyeri, Szécsy György pedig dicséret érdemel.

9. *Dr. Borsai Áron* bánffyhunyadi körorvos úr ez évben is 20 K-t adott egy jeles előmenetelű unitárius tanuló jutalmazására. E jutalmat nyeri Gálfi Pál VII. o. t.

10. *Gál Jenő* felügyelő gondnok 20 K-t adott egy minden tekintetben kiváló unitárius tanuló jutalmazására. E jutalmat nyeri Gál Ernő II. o. t.

11. *Kelemen Lajos* tanár 10 K-t adott egy olyan VIII. o. t. ut almazására, ki a magyar történelemből egész éven át jó igyekezetet és előmenetelt tanusított. E jutalmat nyeri Kiss Elek VIII. o. t.; 5—5 K-t két oly I. és II. oszt. tanuló jutalmazására, akik a földrajzban kiváló szorgalmat mutattak. E jutalmat nyerik Koronki János I. és Miklós Lajos II. o. t.

12 *Dr. Ferenc József* ügyvéd és *dr. Hönc Kálmán* egyet. m. tanár urak 10—10 K-t adományoztak egy szegénysorsú s jeles előmenetelü IV. osztályos tanuló jutalmazására. E jutalmat Kovács Károly kapja.

13. *Dr. Engel Gábor* egyet. ny. rk. tanár úr 5 K-t adott egy olyan szegénysorsú, jó előmenetelű IV. o. t. jutalmazására. E jutalmat Benedek Gábor kapja.

14. *Dr. Nyiredy Géza* tanár Rákóci Imre V. o. t.-nak szép bogárgyűjteményéért 10 K, Kisgyörgy Jenő V. o. t.-nak 5 K és Bodnár László V. o. t.-nak szép pókgyüjteményéért 5 K jutalmat ad.

15. *Dr. Gál Kelemen* igazgató jó magaviseletéért és kiváló előmeneteléért 10 K jutalmat ad Tóth István VI. o. t.-nak

16. *Hutter Kálmán* tanárjelölt, egyet. könyvtári alkalmazott annak emlékére, hogy öt évvel ezelőtt kollégiumi könyvtárunk alkalmazottja lett, öt koronát tűz ki a következő önképzőköri pályatételre: Kollégiumunk könyvtárának története.

A különböző segélyezések összege:

1.	Legatióból papnövendékeknek	1988·—
2.	Egyetemi tandíj papnövendékeknek	390·—
3.	Alsóosztályúak felügyeleteért papnövendékeknek	524·
4.	Konviktusi ösztöndíjak összes értéke	10407·06
5	Ösztöndíjak pénzben	960·—
6.	Segélyző-alapból ruhában	19·—
7.	Könyvekben és irószerekben el. isk. tanulóknak	25·—
8.	Kórházi díjakban elengedve 6 tanulónak	106·91
9	Gyógyszertári díjakban elengedtetett 18 tanulónak	31.32
10.	Iskolai díjakban elengedtetett	4347·28
11.	Jutalmak alapítványokból	728·—
12.	Alsóosztályúak felügyeleteért gimn. tanulók kaptak	3730·—
13.	Legatióból gimn. tanulóknak	280·—
14.	Önképzőköri munkálkodásért pályadíjak	146·—
15.	Jutalmak egyesek adományából	570·—
	Összesen	24252·7

VII. FEJEZET.

Elemi iskola.

Az iskolai év kezdete.

Az elemi iskola növendékei szeptember 1—4-én iratkoztak be. A tanítás 5-én kezdődött meg, s junius 15-ig tartott. A tanítás szünetelt szeptember 16-tól október 1-ig (járvány miatt a városi hatóság bezáratta iskolánkat); október 19-én (tanítói gyűlés volt); október 21-től november 4-ig (járvány miatt); deczember 21-től január 3-ig (karácsonyi szünet); február hó 3-án (igazgatói szünet); márczius 3-án (hushagyó kedd); április 11-től 26-ig (husvéti szünet); junius 7—10-ig (pünkösd).

A tanítói karban változás nem történt.* Tanvezető ez évben is dr. Boros György theologiai dékán és az igazgató, dr. Gál Kelemen főgimnáziumi igazgató volt.

Tanulmányi ügyek. A tanulók előmeneteléről az érdemsorozat nyujt felvilágosítást.

A tanítás az uj állami tanítási terv szerint folyt.

Az 1., 2. oszt. tanítója Régeni Áron, a 3., 4. osztályé Nagy József volt. A rajzot mind a négy osztályban Régeni Áron, a tornát Nagy József tanította.

A növendékek szüleit karácsonykor és husvétkor értesítettük a szorgalom, magaviselet és az egyes tantárgyakban tett előmenetelükről.

Évközben több alkalommal voltak a növendékek a tanítók vezetése alatt a városban és a város környékén tanulmányi kiránduláson.

* A tanév utolsó 4 hetében Régeni Áron betegsége alatt Székely Tihamér papnövendék tanított. Az évvégi vizsgálatot Nagy József tanító vezette.

Fegyelmi állapot. A növendékek erkölcsi magaviselete általában véve egész éven át kifogástalan volt. Májer Ernő 4. oszt. tanulót — mivel a növendékekre káros magaviseletet tanusított — igazgatóságunk az intézetből elutasította.

Egészségi állapot. Kisebbfoku megbetegedések leszámításával az egészségi állapot jó volt a növendékek között. Hogy iskolánkat a városi hatóság két ízben is bezáratta, annak oka a város területén — nem tanítványaink között — dühöngő járvány volt. Csongvai Lacika 1. oszt. tanuló február 6 án rövid szenvedés után meghalt. A kedves halottat tanulótársainak könnyei kisérték a sírba. Emléke élni fog szivünkben.

Hogy a növendékeket edzettebbé tegyük, még a téli hónapokban is tartottunk tornaórákat. Az őszi és tavaszi napok tornaóráit szabad mozgásra fordítottuk s a Kismezőre, Hójaerdőbe, Kányafőre, Városfójához, feleki tetőre is elvezettük növendékeinket játszani.

Iskolai ünnepek. Mint minden évben, ugy az idén is megünnepeltük az okt. 6-iki gyászünnepet, március 15-két. Mindkét alkalommal a növendékek szavaltak, énekeltek és Nagy József tanító tartott a gyermeki léleknek megfelelő tanításszerű beszédet.

Látogatások. Az idén iskolánkat Méltóságos és Főtisztelendő Ferenc József püspök úr, Kozma Ferenc felügyelő-gondnok és az igazgató kiséretében január 23-án meglátogatta.

A módszeres oktatás, a gyermekekkel való szeretetteljes bánásmód, a teljes berendezéssel rendelkező iskola fölött megelégedésüket fejezték ki s „örömmel távoztak onnan, ahol szeretet uralkodik tanító és tanítvány között.« Az igazgató és tanvezető urak többször ellátogattak, hogy a tanítást meghallgassák.

A Sepsiszentiványi Szentiványi Jenő-féle alapitvány 25 korona kamatjából tankönyveket és irószereket kaptak: Szigeti Sándor, Miklós Arpád, Kádár Ferenc, Dombi József, Erdődi Sándor, Bodor János, Palatka Lőrinc, Kovács Zoltán, Szász József, Szilágyi Dezső, Kardos János, Erdődi Károly, Ullmann Ferenc, Kovács Ferenc, Móric János.

Tandíjelengedésben és konviktusi kedvezményben is többen részesültek (L. ez Értesitő VI. fejezetét.) Gmehling Hermann úr

adományából 4—4 korona karácsonyi ajándékot kaptak: Miklós László, Móric János, Sikó Elemér 4., Erdődi Károly és Szász József 3. o. t. Összesen: 20 korona.

A tanítási terv táblázatos áttekintése.

Tantárgyak	Heti félóra szám				
	1. oszt.	2. oszt.	3. oszt.	4. oszt.	Együtt
Vallástan	2	2	2	2	8
Beszéd- és értelemgyakorlat	2	2	—	—	4
Magyar nyelvtan	—	2	2	2	6
Földrajz	—	—	3	3	6
Történelem	—	—	1	1	2
Számtan	5	5	5	5	20
Olvasás, írás	6	6	5	5	22
Fogalmazás	—	—	1	1	2
Rajz	2	2	2	2	8
Ütenyírás	1	1	1	1	4
Ének	2	2	2	2	8
Testgyakorlás	2	2	2	2	8
Összesen	22	24	26	26	98

Első osztály.

Osztálytanító: *Régeni Áron.*

	A tanuló neve és vallása	Vallás	Olvasás	Besz. ért. gyak.	Számtan	Ének	Irás	Rajz	Testgyakorlás	Magaviselet	Szorgalom	Általános oszt.
	Baconi Géza ref	1	2	1	1	3	1	3	2	1	2	2
	Balázs Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Barla Ernő	1	2	1	3	2	2	2	2	1	1	2
	Batiz Dénes	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1
5	Dombi József	3	2	3	3	3	4	3	1	1	3	3
	Farkas Tibor izr.	1	1	2	1	3	2	3	3	1	2	2
	Gálosi Lajos izr.	3	1	2	1	3	3	3	1	1	2	2
	Gräf Ferenc	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1
	Kenyeres Balázs	1	2	2	2	3	2	2	1	1	1	2
10	Konrád József r. kath.	1	2	1	1	1	1	2	2	1	1	1
	Miklós Árpád	2	2	2	3	3	1	1	3	1	2	2
	Régeni Ferenc ref.	2	4	1	2	3	3	3	3	1	2	3
	Szigethi Sándor	1	3	2	4	2	3	2	3	1	2	3
	Vácy Miklós ref.	1	1	1	3	1	1	2	1	1	1	1
	Kimaradt											
15	Kádár Ferenc	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Nanovszki Béla	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Meghalt											
	Csongvai László	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Második osztály.

Osztálytanító: *Régeni Áron.*

	A tanuló neve és vallása	Vallás	Nyelvtan	Olvasás	Besz. ért. gyak.	Számtan	Fogalmazás	Ének	Irás	Rajz	Testgyakorlás	Magaviselet	Általános oszt.	Szorgalom
	Bodor János	4	4	3	3	4	4	1	3	3	2	1	3	3
	Csernó Béla ref.	1	2	2	1	3	2	1	1	1	1	1	2	2
	Erdős László izr.	2	2	1	2	2	1	3	2	4	3	1	2	1
	Erdődi Sándor	3	3	3	2	3	3	3	2	1	2	1	3	2
5	Frankkis Jenő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

A tanuló neve és vallása	Vallás	Nyelvtan	Olvasás	Besz. ért. gyak.	Számtan	Fogalmazás	Ének	Irás	Rajz	Testgyakorlás	Magaviselet	Általános oszt.	Szorgalom
Gál Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Grósz Jenő izr	3	3	3	2	2	2	1	3	3	2	1	3	3
Hermán Andor izr.	2	2	2	2	2	3	4	3	3	2	1	3	2
Jakabházi Zsigmond	1	2	3	1	3	2	1	2	3	1	1	2	2
10 Klein Andor izr.	1	2	1	3	1	2	3	1	1	3	1	2	2
Kopp István	1	2	1	1	1	1	3	1	3	1	1	1	1
Kovács Zoltán	3	3	4	3	3	3	2	3	3	2	1	3	3
Palatka Lőrinc	2	3	4	3	4	3	3	2	1	2	1	3	3
Richter Béla r. kath.	1	2	3	3	2	1	1	3	1	1	1	2	2
15 Seiler Zoltán izr.	1	1	1	1	1	2	1	3	3	3	1	1	1
Magántanuló:													
Ürmösi Géza	1	1	1	1	1	1	—	2	1	—	—	1	—

Harmadik osztály.

Osztálytanító: *Nagy József.*

A tanuló neve és vallása	Vallás	Nyelvtan	Olvasás	Földrajz	Számtan	Fogalmazás	Ének	Irás	Rajz	Testgyakorlás	Magaviselet	Szorgalom	Általános oszt.
Antonya János	1	2	1	1	2	2	3	2	2	2	1	2	2
Baczoni Béla	2	2	3	3	3	3	2	2	3	2	1	2	3
Balázs Ernő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Csernó István ref.	2	3	2	2	4	2	2	1	2	2	1	2	3
5 Erdődi Károly	3	4	3	3	3	3	2	3	3	1	1	2	3
Gálfi Jenő	1	2	2	2	3	4	1	3	2	2	1	2	2
Gelb Lázár izr.	2	3	2	3	4	3	2	3	2	3	2	2	3
Havas József izr.	3	2	1	4	3	2	2	2	3	2	1	2	3
Kardos János	4	4	5	5	5	5	2	4	3	1	1	3	5
10 Kassai Tibor r. kath.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Passuth László r. kath.	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	1	1
Stupjár Károly ág. ev.	2	2	2	2	2	2	3	2	2	1	1	2	2
Szász József	1	2	1	2	2	1	2	1	1	3	1	1	2
Székely Ernő izr.	1	1	1	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2
15 Szigeti Cs. László	3	3	3	4	3	3	1	2	2	3	1	2	3
Szilágyi Dezső	2	3	3	3	3	2	3	2	3	3	1	2	3
Tanka Dezső	1	2	2	3	2	2	1	2	1	1	1	2	2

A tanuló neve és vallása	Vallás	Nyelvtan	Olvasás	Földrajz	Számtan	Fogalmazás	Ének	Írás	Rajz	Testgyakorlás	Magaviselet	Szorgalom	Általános oszt.
Varga István	2	2	2	3	3	3	2	2	2	1	1	2	2
Seiler Miklós izr.	2	3	2	3	3	2	2	2	2	fm	1	2	3
Magántanuló:													
20 Ürmösy Géza	1	1	1	1	1	1	—	2	1	—	—	—	1
Kimaradt:													
Kardos Árpád	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Negyedik osztály.

Osztálytanító: *Nagy József.*

A tanuló neve és vallása	Vallás	Nyelvtan	Olvasás	Földrajz	Történelem	Számtan	Fogalmazás	Ének	Írás	Rajz	Testgyakorlás	Magaviselet	Szorgalom	Általános oszt.
Daly Géza r. kath.	1	2	2	2	2	3	2	1	2	2	2	1	2	2
Frank-Kiss István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gámán Géza ref.	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2
Gméhling Richárd	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5 Hermann Árpád izr.	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	1	3	4
Hirsch Emil izr.	1	3	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1	1	2
Iványi György ág. ev.	2	3	2	3	2	2	3	3	3	2	fm	1	2	3
Kovács Ferenc	3	4	3	3	3	4	3	1	2	3	2	1	3	3
Lászlóczki István	3	3	4	4	4	3	3	2	3	3	1	1	3	4
10 Lusztig Tibor izr.	3	3	4	4	4	4	4	3	3	3	2	2	3	4
Lusztig Vilmos izr.	3	3	3	4	4	3	2	2	2	3	3	1	3	4
Miklós László	1	2	2	2	3	2	2	2	2	2	2	1	2	2
Móric János	2	2	3	3	3	3	3	4	2	3	2	1	2	3
Sikó Elemér	2	2	3	3	2	3	3	3	3	3	1	1	2	3
15 Tarján Antal izr.	3	3	2	3	3	3	3	2	2	2	2	1	2	3
Tyroler László izr.	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2
Ullmann Ferenc	2	3	4	3	3	2	3	2	3	2	2	1	2	3
Kimaradt:														
Májer Ernő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Vizsgai jutalmak.

a) *Jutalomkönyveket nyertek*: *1 oszt.* Balázs Ferenc, Batiz Dénes, Gräf Ferenc, Konrád József, Váci Miklós, *2. oszt.* Frank-Kiss Jenő, Gál Miklós, Kopp István, Seiler Zoltán, Jababházi Zsigmond *3. oszt.* Balázs Ernő, Kassai Tibor, Passuth László, Szász József, Székely Ernő, *4. oszt.* Frank-Kiss István, Gámán Géza Gmehling Richárd, Hirsch Emil, Tyroler László.

b) *Dicséretet érdemeltek*: *1 oszt.* Baconi Géza, Barla Ernő, Kenyeres Balázs, Miklós Árpád, *2. oszt.* Erdős László, Richter Béla, Csernó Béla, Klein Andor, *3. oszt.* Antonya János, Gálfi Jenő, Tanka Dezső, Sztupjár Károly, *4. oszt.* Daly Géza, Miklós László.

c) Gmehling Herman és dr. Frank-Kiss István urak 10—10 koronát ajándékoztak oly célból, hogy azt szorgalmas és jó magaviseletű unitárius vallású 3. 4. oszt. tanuló jutalmul kapja. Ez összegből 5 - 5 koronát kaptak: Szász József 3. oszt., Miklós László, Móric János és Sikó Elemér 4. oszt. tanulók.

Tanulók statisztikája.

1. *A tanulók száma az iskolai év végén* 73.

2. A tanulók száma az iskolai év végén a *szülők lakóhelye szerint* részletezve:

a) Helybeli 65.

b) Csatlakozási községből való nincs.

c) Más községekből a vármegye megnevezésével: Alsó-Fehérmegyei 1, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegyei 1. Összesen 67.

3. A tanévvégi létszám *osztályok szerint* részletezve: 1. oszt. 14; 2. oszt. 15; 3. oszt. 21; 4. oszt. 17. Összesen 67.

A tanévvégi létszám osztályonként *vallás szerint* részletezve:

1. oszt.: unitárius 8, ref. 3, r. kath. 1, izr. 2. Összesen 14.

2. oszt.: unitárius 9, ref. 1, r. kath. 1, izr. 4. Összesen 15.

3. oszt.: unitárius 12, r. kath. 3, ref. 1, ág. ev. 1, izr. 4. Összesen 21.

4. oszt.: unitárius 8, ref. 1, ág. ev. 1, r. kath. 1, izr. 6. Összesen 17.

5. A tanévvégi létszám részletezve *anyanyelv szerint* osztályonkint:

1. oszt.: magyar 14.
2. oszt.: magyar 15.
3. oszt.: magyar 21.
4. oszt.: magyar 17. Összesen 67.

6. *Az iskolába beirt nyilvános tanulók számának alakulása az iskolai év folyamán.*

a) Nyilvános tanulónak beiratkozott 72.
b) Nyilvános tanulónak beiratkozott évközben 1.
c) Kimaradt az iskolából 4. Meghalt 1.
d) Más iskolába ment át 1.
e) Iskolai év végéig ebbe az iskolába járt 67.

7. *Iskolai mulasztások.*

a) Igazoltan mulasztottak a növendékek 2704 órát.
b) Egyszer sem mulasztott 11.
c) Összesen mulasztott 55.

Az 1908—909. tanévben használandó kézikönyvek jegyzéke.

1. osztály.

1. *Dr. Boros Gy.*: Jó gyermek könyve I. rész. ..... 40 fillér
2. *Kozma - Somogyi—Szöllősi és Emberi J.* ABC .... 40 »

2. osztály.

1. *Dr. Boros Gy.*: Jó gyermekek könyve II. rész .... 40 fillér
2. *Benedek—Földes—Száva*: Magyar olv.-könyv. II. oszt. 70 »
3. *Almásy*: Magyar nyelvgyakorlatok példatára II. o. 36 »
4. *Sziklás—Walther*: Számtan II. oszt. ..... 40 »
5. *Erődi*: Énekeskönyv II. oszt. ..... 30 »

3. osztály.

1. *Tarcsafalvy A.*: Bibliai történetek ..... 80 fillér
2. *Benedek—Földes—Száva:* Magyar olv. könyv III. o. 84 »
3. *Almásy:* Magyar nyelvgyakorlatok példatára III. o. 48 »
4. *Sziklás—Walther*: Számtan III. oszt. ..... 40 »
5. *Gombos Antal*: Kolozsvár sz. kir. város és Kolozs vármegye ..... 50 „
6. *Sztankó*: Daloskönyv III—IV. oszt. VI. kiadás .... 60 »

4. osztály.

1. *Tarcsafalvi A.*: Bibliai történetek ..... 80 fillér
2. *Benedek - Földes - Száva*: Magyar olv.-könyv IV. o. 96 »
3. *Almásy:* Magyar nyelvgyakorlatok példatára ..... 48 »
4. *Sziklás – Walther*: Számtan IV. oszt. ..... 50 »
5. *Asztalos—Mártonffy*: Földrajz IV. oszt. ..... 60 »
6. *Kuttner—Szuppán – Laukó*: Első oktatás a magyarok történetében ..... 60 »
7. *Sztankó:* Daloskönyv III—IV. oszt., VI. kiadás .... 60 »

Megjegyzés: Minden tankönyvnek a legújabb kiadását kell megszerezni.

VIII. FEJEZET.

A jövő isk. évre vonatkozó értesítés.

1. **Beiratás ideje.** A jövő 1908—1909 tanévre a tanulók fölvétele szeptember hó 2 - 5. napjain d. e. 8 - 12, d. u. 3—5 óráig fog eszközöltetni. 5-én túl csak azon esetben vétetnek fel a jelentkezők, ha késedelmüket hitelesen tudják igazolni; 10-én túl csak az igazgatóság adhat engedélyt a felvételre. A tanév ünnepélyes megnyitása szept. hó 6-án d. e. 11 órakor lesz. Az előadások szept. hó 7-én d. e. 8 órakor veszik kezdetüket. A konviktusi élelmezés 6-án fog kezdődni.

2. **Vizsgálatok.** A javító-, pótló- és felvételi vizsgálatok aug. hó 31. és szept. 1. napjain tartatnak meg. Javító- és pótló vizsgálat engedélyezéséért az igazgatósághoz oly tanuló folyamodhatik, aki csak egy tárgyból kapott elégtelen jegyet. Az, aki egy tárgyból elégtelen, magaviselete kevésbé szabályszerű vagy rossz, továbbá, aki két tárgyból elégtelen, vizsgálati engedélyért a mélt. és főtiszt. Egyh. Képv. Tanácshoz folyamodhatik. A folyamodványokat mindkét esetben *legkésőbb julius hó 20-ig* az igazgatósághoz kell benyújtani. *Aki folyamodványát a kitűzött időig be nem adja, javító vizsgálatra nem bocsáttatik.*

A szeptemberben tartandó *javító*, illetőleg betegség miatti mulasztás esetén *pótló érettségi vizsgálatra* augusztus hó 30-ig kötelesek az illetők jelentkezni, illetőleg az előző évben kapott érettségi bizonyítványukat beadni.

3. **Felvétel.** Az elemi iskola 1. osztályába oly tanulók vétetnek fel, kik 6-ik életévöket már betöltötték. A gimnázium I. osztályába oly tanulók vétetnek fel, kik 10-ik életévöket már betöltötték, 12 évnél nem idősebbek s az elemi iskola 4. osztályát kielégítő eredménnyel végezték. A magasabb osztályokba való

felvétel valamely hasonló rangú és nyilvános joggal felruházott gimnázium megfelelő bizonyítványa alapján történhetik. A polgári iskola valamelyik osztályából gimnáziumba átlépni kívánó tanulók különbözeti vizsgálatot tesznek. Beíratáskor be kell adni az előző évi iskolai bizonyítványon kívül a születési és himlőoltási, 12 évnél idősebb tanulóknál az újraoltási bizonyítványt. *A fölvételre való jelentkezés alkalmával minden tanuló köteles az iskolai díjakat felerészben befizetni. Aki a megelőző időből bármely címen hátralékban van, az a hátralék kifizetése előtt nem fog fölvétetni.*

A gimnázium V. osztályába lépő tanulónak szülője vagy gyámja a beíratásnál köteles kijelenteni, hogy fia, vagy gyámoltja a görög nyelvet tanúlja-e, vagy a pótló tantárgyakat. Oly tanuló, ki már egy vagy több osztályban görög nyelvet tanult, az igazgatóság engedélyének kikérése után átléphet a görögpótló tamfolyamra, ha e tanfolyam végzett tananyagából felvételi vizsgát tesz; viszont a görög nyelv- és irodalomból tartozik vizsgálatot tenni az oly tanuló, ki már egy vagy több éven át a pótló tantárgyakat tanulta.

A fölvételre minden tanuló atyja, anyja vagy gyámja kíséretében tartozik jelentkezni. Vidéki szülők vagy gyámok beíratáskor kötelesek bejelenteni, hogy fiokat, illetőleg gyámoltjukat hol és kinél fogják elhelyezni, kire fogják a házi felügyeletet és nevelés gondjait bízni. A kifogás alá eső állás megváltoztatását követelni az igazgatónak jogában áll. *Vidéki tanuló orvosi, ennek hiányában hatósági bizonyítványnyal köteles igazolni, hogy sem családjában, sem községében fertőző betegség nincsen.*

A felvételre a tanulók előbb az igazgatónál, azután az illető osztályfőnöknél jelentkeznek, aki a beíratáshoz tartozó egyéb teendőket végzi.

4. **Internátus.** Azon tanulók, kik az iskolában bennlakást óhajtanak nyerni, kötelesek ezen óhajukat *legkésőbb julius 20-ig* az igazgatónak bejelenteni. *Aki ezt elmulasztja, fölvételre csak abban az esetben számíthat, ha a jelentkezettek elhelyezése után marad fönn hely.* A bennlakó tanulók, szalmazsák és ágytakaró kivételével, melyet az intézet ad, kötelesek a legszükségesebb ágy- és fehérneműt magukkal hozni, t. i. legalább 2 rend ágyneműt, 6 inget, 6 lábravalót, 2 hálóinget, 6 zsebkendőt, 6 pár harisnyát,

3 törülközőt, továbbá téli és nyári, ünneplő és viselő felsőruhákat.

Az internátus 200 tanulóra van berendezve. A tanulóknak külön dolgozó-, háló-, étkező és fürdőhelyiségek állanak rendelkezésükre. A felügyeletet az igazgató és két felügyelő-tanár teljesíti. A fennjáró betegek részére betegszoba, s e mellett fürdőszoba van. *A dohányzás az intézet összes helyiségében a legszigorúbban tiltva van*, kivéve a VII. és VIII. o. tanulókat és a papnövendékeket, kiknek az olvasóteremben, melyet a napirendben megszabott időben tanulmányaik bővítése céljából használhatnak, továbbá az udvaron meg van engedve.

5. **Kimutatás az elemi iskolai és főgimn. tanulóktól fizetendő díjakról.**

a) ***Elemi iskola.***

Fizető	Új	Szeptemberben fizetendő	Február 1-én fizetendő	Régi	Szeptemberben fizetendő	Február 1-én fizetendő
Unitárius bennlakó	41·—	24·—	17·—	38·40	21·40	17·—
„ künnlakó	25·—	15 —	10·—	22·40	12·40	10·—
Nem unitárius bennlakó ..	62·—	35·—	27·—	58·40	31·40	27·—
„ „ künnlakó ..	41·—	23·50	17·50	57·40	19·90	17 50

b) ***Főgimnázium.***

Fizető		Új	Szeptemberben fizetendő	Február 1-én fizetendő	Régi	Szeptemberben fizetendő	Február 1-én fizetendő
Unitárius benlakó	I—V. o.	103·—	58·50	44·50	99·40	53·90	45·50
	VI—VIII. o.	106·—	60·—	46·—	102 40	55·40	47·—
„ künnlakó	I—V. o.	77 -	44 50	32·50	73·40	40 90	32·50
	VI—VIII. o.	80·—	46·—	34·—	76·40	42·40	34·—
Nem unit. bennlakó	I—V. o.	145·—	80·50	64·50	139 40	73·90	65·50
	VI—VIII. o.	148·—	81.—	67 —	142·40	75·40	67·—
„ „ künnlakó	I V. o.	99·—	57 50	41·50	93·40	50·90	42·50
	VI—VIII. o.	102·—	59 —	43·—	96·40	52 40	44·—

Szegénysorsú unitárius vallású tanulók a díjak részben való elengedését kellően felszerelt folyamodvánnyal kérelmezhetik a beíratáskor. *Azonban a díjak felerészét ők is kötelesek előre befizetni. Aki folyamodványát ekkor be nem adja, az díjak elengedésében nem részesülhet.* Ösztöndíjakért a kellően felszerelt folyamodványok szintén beíratáskor nyújtandók be.

6. **Konviktus.** *Bennlakó tanuló a konviktusnak kötelezett tagja. Ez alól fölmentést csak hitelesen megokolt esetben adhat az igazgatóság írásbeli folyamodásra.*

A konviktusba való felvételért a folyamodványt jul. hó 20-ig az igazgatóhoz kell benyújtani. *A jövő évre több kedvezményes hely üresedett meg.* Az egész díjas helyért folyamodók iskolai bizonyítványukat, az egész vagy részkedvezményért folyamodók pedig *iskolai és szegénységi bizonyítványt, családi kimutatást és szülőik hatóságilag hitelesített adókönyvi kivonatát csatolják. Minden folyamodó köteles a következő szülői nyilatkozatot mellékelni:*

Szülői nyilatkozat.

Alólirott midőn elismerem, hogy.....nevű fiam (gyámfiam) az én tudtommal és beleegyezésemmel lép az 19 tanévre a kolozsvári unitárius kollégium konviktusába, kijelentem, hogy ez intézmény szervezetét és szabályait ismerem és annak díjait a szabályzatban meghatározott időpontokban megfizetem.

(Lakóhely és kelet.)

A szülő vagy gyám aláírása.

(Tanuk.)

Az élelmezés díja egy iskolai évre unitárius vallású elemi, gimnáziumi, papnevelő intézeti és egyetemi tanulónak 200 kor., más vallásúaknak 300 kor. Teríték-díj valláskülönbség nélkül 10 kor. A díj öt egyenlő részletben előre fizetendő: az 1. részlet a beíratáskor, a 2. nov. 1—5., a 3. jan. 1—5., a 4. márc. 1—5. és az 5. máj. 1—5. napjain. Ezen kivül *a teríték-díj, amely alól fölmentésnek helye nincs, a beíratáskor egy összegben.* Aki díjának esedékes részét ki nem fizette, vagy arra fontosabb okok esetén a konv. gondnoktól haladékot nem kapott, az

élelmezésben részt nem vehet. Nemfizetés esetén a gondnok a szülőt értesíti az esedékes díjról és 15 nap elteltével az illető tagot a konviktusban való étkezéstől eltilthatja.

A díjak a szabályszerű iskolai szünetekre nem terjednek ki. A szüneti élelmezés díja naponként 77 fillér. A szüneti élelmezés reggeliből, ebédből és vacsorából áll. Szegénysorsú, jó előmenetelű és jó magaviseletű tanulók kérésükre a konviktusban a rendelkezésre álló alapítványok terhére egész, háromnegyed, fél vagy egynegyed kedvezményben részesülhetnek. Az olyan tanulókat, akik félkedvezményt nyernek és ennek kiegészítéséül fizetendő összeg megfizetésére teljesen képtelenek, írásbeli folyamodásra az igazgatóság beveheti a konviktusba olyformán, hogy e kedvezményükért ebédet kapjanak s ha reggelire egy-egy cipót kivánnának, ezt havonkénti részletekben is fizethető évi 20 koronáért megkaphassák. Hasonlóan az 1/4 kedvezményben részesülők is évi 50, illetve 70 korona ráfizetéssel a fentebbi feltételek mellett részesülhetnek e kedvezményben.

A meghatározott rendeltetéssel bíró konviktusi alapítványok a következők:

1. Az *árkosi Benkő Mihály*-alapra pályázhatnak a le- vagy felmenő ágú rokonok, másodsorban a nagyajtai Incze-családból származó, harmadsorban árkosi, közép- és nagyajtai szegény, jóigyekezetű, unitárius vallású tanulók.

2. *Id. Daniel Gábor* főgondnok úr alapítványára udvarhelymegyei szegény unitárius vallású tanulók.

3. *Józan Miklós budapesti lelkész* alapítványára igyekvő és jó magaviseletű, tordaaranyosmegyei unitárius vallású tanulók.

4. *A bölöni egyházközség alapítványára* bölöni illetőségű gimn. vagy papnevelőintézeti szegény és jó igyekezetű tanulók.

5. *Ferencz József és neje Gyergyai Anna* alapítványra papnövendékek és gimn. tanulók különbség nélkül.

6. *Báró Petrichevich-Horváth Kálmán* főgondnok úr alapítványára szegénysorsú, unitárius vallású tanulók.

7. *Koncz Judit alapítványra* a Koncz-családból származó vagy a Koncz-családdal rokon családokból származó erdélyi származású unitárius vallású ifjak.

8. *Téglás Mihály alapítványra* sepsikőröspataki születésű, szegénysorsú, jóigyekezetű, unitárius szülőktől származott és unitárius vallásban nevelt tanulók.

9. *Derzsi János alapítványra* unitárius szülőktől származott, ép és egészséges szervezetű, szegény és kifogástalan magaviseletű, jó előmenetelű tanulók.

10. *Sepsikőröspataki Bedő Dániel alapítványra* a sepsikőröspataki Bedő- és Költő-családból apai és anyai egyenes ágon leszármazó, szegény, jó erkölcsű, szorgalmas, legalább közepes észtehetségű tanulók; ha ilyenek nem jelentkeznek, más székely unitárius tanulók.

11. *Gyulay László alapítványra* Tóth Károlyné és ó-tordai Gyulay Árpád egyenesen leszármazó fiugyermekei harmad-, illetőleg másodízig.

12. *Derzsi Károly-alapítvány*, melynek kamatait első sorban Derzsi Domokos és Gábor fiugyermekei s azok leszármazói élvezhetik.

A kedvezményt a tanuló évközben is elveszítheti, ha elégtelen osztályzatot kap, vagy kevésbé szabályszerű magaviseletet tanusít.

Aki folyamodványát a kellő időben be nem nyújtja, az kedvezményre egyáltalában nem számíthat; felvételre is csak abban az esetben, ha a létszám megengedi.

Kellően föl nem szerelt folyamodványokat nem veszünk tekintetbe.

Kérjük a szülőket, hogy mindenféle iskolai és konviktusi díjat egyenesen az igazgatóság vagy a konviktusi gondnok címére küldjenek.

IX. FEJEZET.

Az 1908—9. isk. évben használandó kézi könyvek jegyzéke.

I. gimn. osztály.

	Korona.
Iszlai, Egyházi énekek	1·60
Császár—Vácy, Magyar olvasókönyv I.	2·—
Csengeri, Latin nyelvtan, I., 2-ik kiadás	1·40
Geréb-Morvay, Kis latin nyelvkönyv	2·—
Suták, Számtan 5-ik kiadás	2·60
Halász, Magyar nyelvtan I., 3-ik kiadás	—·80
Horti, Rajzoló geometria, I., 4-ik kiadás	2·—
Csifó, Bibliai történetek. Ó szövetség	—·80
Nyiredy, Növénygyüjtő	1·—
Paszlavszky, Kis természetrajz, I.	2·20
Simonyi, Földrajz, I., 5-ik kiadás	1·60
Kogutowitz, Középiskolai földrajzi atlasz, I. 4-ik kiadás	2·—
Kézi nagyító	1·20

II. gimn. osztály.

Iszlai, Egyházi énekek	1·60
Császár—Vácy, Magyar olvasókönyv II.	2·50
Csengeri, Latin nyelvtan, I., 2-ik kiadás	1·40
Geréb—Morvay, Kis latin nyelvkönyv	2·—
Suták, Számtan, 5-ik kiadás	2·60
Halász, Magyar nyelvtan, II., 2-ik kiadás	—·90
Horti, Rajzoló geometria, II., 3-ik kiadás	2·—
Csifó, Bibliai történetek. Új szövetség	—·60
Nyiredy, Növénygyüjtő	1·—
Paszlavszky, Kis természetrajz, II.	2·60
Simonyi, Földrajz II, 3-ik kiadás	1·60
Kogutowicz, Középiskolai földrajzi atlasz, II., 4-ik kiadás	2·20
Kézi nagyító	1·20

III. gimn. osztály.

	Korona.
Iszlai, Egyházi énekek	1·60
Császár—Vácy, Magyar olvasó, III.	2·80
Berecky, Biblia-imertetés	1·20
Csengeri, Latin nyelvtan, II.	1·80
„ Latin olvasó- és gyakorlókönyv	2·—
Gerevich—Orbók, Számtan, 3-ik kiadás	3·—
Halász, Rendszeres magyar nyelvtan	1·20
Miklós—Kaiblinger, Német nyelvkönyv I. r.	1·80
Horti, Rajzoló geometria III—IV, 2-ik kiadás	2·—
Schmidt, Fizikai és mathematikai földrajz, 11-ik kiadás	1·20
Szadeczky, Magyarország története, I.	2·20
Simonyi, Földrajz, III. r.	2·40

IV. gimn. osztály.

Iszlai, Egyházi énekek	1·60
Arany—Lehr, Toldi, 11-ik kiadás	1·60
Csengeri, Latin nyelvtan, II.	1·80
Kempf—Csengeri—Cserép, Latin stilusgyakorlatok	1·40
Ferencz József, Unitárius káté, 6-ik kiadás	—·80
Hirn—Paulay, Módszeres német nyelvtan, és gyakorlókönyv I.	2·80
Horti, Rajzoló geometria III—IV, 2-ik kiadás	2·—
Négyesy, Stilisztika. 4-ik kiadás	·50
Nyirédy, Növénygyüjtő	1·—
Paszlavszky, Növénytan kézikönyve	3·60
Sulak, Algebra, I.	2·40
Szadeczky, Magyarország története, II.	2·20
Szentimrei Székely, Latin olvasó Caesar, Curtius és Ovidiusból	2·40
Kézi nagyító	·20

V. gimn. osztály

Iszlai, Egyházi énekek	1·60
Gergely—Kovács, Keresztény egyház története	1·80
Csengeri, Anthologia Latina	2·—
Hirn—Paulay, Német olvasókönyv V—VI. oszt.	2·40
„ „ Német nyelvtan V—VIII. oszt.	1·80
Maynald, Görög nyelvtan, 4-ik kiadás	2·80
„ Görög olvasókönyv, I., 3-ik kiadás	1·80
Löki, Geometria	3·20
Riedl, Rhetorika, 5-ik kiadás	3·—
Paszlavszky, Állattan kézikönyve, 4-ik kiadás	4·—
Márki, Egyetemes történelem, I.	2·40

	Korona.
Acsády, Történelmi iskolai atlasz, I. füz	1·20
Suták, Algebra, I.	2·40
Wagner—Horváth, Római régiségek, 4-ik kiadás	2·80
Cicero Orationes selectae XIII. ed. Dávid, 2-ik kiadás	1·60
Kézi nagyító	1·20
Bogárgyűjtő	2·—
Dr Molnár S. Latin stilusgyakorlatok	4·—

A görögöt pótló tanfolyam számára.

Gyomlai, Homeros Odysseiája magyarul	2·40
Toncs, Szemelvények magyar épikusokból	2·—
Boross, Stilisme	1·20
Geréb, Szemelvények Herodotos tört. műveiből	1·50
Kempf—Kemenes, Homeros Iliása (magyar fordításban)	3·20

VI. gimn. osztály.

Ferencz József, Unitárius kis tükör, 3-ik kiadás	1·60
Wagner—Horváth, Római régiségek	2·80
Dr. Molnár S, Latin stilusgyakorlatok	4·—
Hirn—Paulay, Német nyelvtan. V—VIII. o.	1·80
„ „ Német olvasó, V—VI. o.	2·40
Lutter, Szorszámok, 12-ik kiadás	2·40
Maywald, Görög nyelvtan, 4-ik kiadás	2·80
„ Görög gyak. és olvasókönyv, II., 3-ik kiadás	2·50
Lóky, Geometria	3·20
Márki, Egyetemes történelem, II.	3·—
Acsády, Történelmi isk. atlasz, II. füz.	2·40
Riedl, Poetika, 4-ik kiadás	3·—
Shakespeare—Névy, Julius Caesar, 3-ik kiadás	1·20
Suták, Algebra, II.	1·80
Kalmár, Szemelvények Liviusból	3·20
Cserép, Szemelvények Vergilius Aeneiséből	2·—
Reichenhaller, Chemia és mineralogia	3·—
Kézi nagyító	1·20

A görögöt pótló tanfolyam számára.

Badics, Irodalmi olvasó, II., 2-ik kiadás	2·
Csiky—Losonczy, *Sophokles* Elektra	1·20
Boros, Stilisme	1·20

VII. gimn osztály.

	Korona.
Marion—Péterfy, Az ember kötelességei és jogai	1·40
Molnár S., Latin stilusgyakorlatok	4·—
Wagner—Horváth, Római régiségek	2·80
Hirn—Paulay, Német olvasókönyv	2·40
Fehér—Szekeres, Kisérleti fizika, 8-ik kiadás	5·50
Lessing—Theiss, Minna v. Barnhelm	·70
Lutter, Szorszámok, 12-ik kiadás, kötve	2·40
Vaczi, Irodalomtörténet. I.	4·80
Suták, Algebra, II.	1·80
Mocnik—Schmidt, Geometria, 10-ik kiadás	4·—
Cserey, Szemelvények Verg. Aeneiséből	2·—
Cicero, Orationes selectae XIII. ed. Dávid, 2-ik kiadás	1·60
Csengeri, *Homeros* Ilias. 3-ik kiadás	3·60
Dávid, Szemelvények Herodotosból. 3-ik kiadás	1·60
Hittrich, Sallustius	1·—
Dr. Marki, Egyetemes történelem III. r.	3·20
Acsády, Történelmi isk. atlasz, III. r.	2·40
Fodor—Gerlóczy, Egészségtan	1·60

A görögöt pótló tanfolyam számára.

Badics, Magyar irodalmi olvasmányok, III. kt.	3·—
Beross, Stilisme	1·80
Schill, Görög irodalomtörténet, 2-ik kiadás	2·80

VIII. gimn. osztály.

Ferencz József, Hittan	1·60
Wagner—Horváth, Római régiségek	3·20
Molnár, Latin stilusgyakorlatok	4·—
Hirn—Paulay, Német irodalmi olvasókönyv. II. kt.	3·40
Fehér—Szekeres, Kisérleti fizika, 8-ik kiadás	2·50
Vaczi, Magyar irodalom története	3·80
Varga, Magyarország története	3·40
Szitnyai, Lélektan és Logika, 4-ik kiadás	2·80
Schiller, Wilhelm Tell	—·60
Suták, Algebra II.	1·80
Mocnik—Schmidt, Geometria, 10-ik kiadás	4·—
Lutter, Szorszámok, 12-ik kiadás	2·40

	Korona.
Csengeri. Homeros Odysseia, 2-ik kiadás	2·80
Horatii carmina ed. Wirth.	2·80
Platonis Apologia Socratis	—·72
Tacitusból szemelvények ed. Gyomlay	2·40
Csengeri. Homerosi világ	2·80

A görögöt pótló tanfolyam számára.

Gyomlay. Szemelvények Platonból	2·—
Boross. Stilisme	1·10
Zsámboki. A görög művészet kiválóbb alkotásai	2·—

TARTALOM.

Lap

Nagyajtai Kovács István pályája, Márkos Alberttől 3
Tanári beiktató ünnep 17
Gál Jenő felügyelő-gondnok megnyitó beszéde 17
Petőfi vallásos világfelfogása. Dr. Barabás Ábel 19
Egy magyarbarát angol diplomata a Rákóczi szabadságharc idején. Kovács Kálmán 24
Kolozsvár ostroma és fölmentése a kuruc ostromzár alól 1704-ben. Kelemen Lajos 35
Dr. Gál Kelemen igazgató üdvözlő beszéde 42
Nagy Lajos főhatósági kiküldött üdvözlő beszéde 45
A főtiszt. püspök úr áldása 46

I. FEJEZET.

A kollégium szervezete, felügyelete és igazgatása 48

II. FEJEZET.

Papnevelő intézet 52
1. A papnevelő intézet bizottságai 52
2. Tanári kar 52
3. A tanév nevezetesebb eseményei 53
4. Oktatás 60
5. A tanárok irodalmi munkássága 65
6. A tanári kar könyvtára 66
7. A papnövendékek önképzőköre 67
8. Pályázat-hirdetés 79
9. A jövő tanévre vonatkozó értesítés 79

III. FEJEZET.

Főgimnázium 82
I. Adatok a főgimnázium 1907—8. iskolai évi történetéhez 82
II. Fontosabb rendeletek és átiratok 94
III. Az igazgatóság működése 100
IV. Személyzet. (Tanári testület, intézeti alkalmazottak és szolgák) 103
V. Tanárok irodalmi működése 107
VI. Oktatás 109

Lap

A) Végzett tananyag az 1907—8. iskolai évben 109
B) Magyar irodalmi dolgozatok 122
C) Görög-pótló irodalmi dolgozatok 122
D) Rendkivüli tárgyak 123
E) A tanítási terv táblázatos áttekintése 125
F) A tanulók osztályozása 126
G) Statisztikai kimutatás 142
H) Érettségi vizsgálatok 146
VII. Szertárak 149
1. Történelmi-philologiai és földrajzi szertár 149
2. Természetrajzi szertár 150
3. Természettani szertár 151
4. Rajzszertár 153
5. Tornaszertár 154
VIII. Ifjúsági egyletek és alapok. 1. A Kriza-önképzőkör. 2. Felsőosztályúak olvasó-egyesülete. 3. Alsóosztályúak olvasó-egyesülete. 4. Jóltevők emlékalapja. 5. Kriza János-alap. 6. Remény-alap. 7. Dalkör-alap. 8. Apolló-kör alapja. 9. Kirándulási alap. 10. Segélyző-alap. 11. Kismező-alap 155

IV. FEJEZET.

Kollégiumi könyvtár 162

V. FEJEZET.

A kollégium kórháza 180

VI. FEJEZET.

Segélyezés 184
A) Ösztöndíjak 184
B) Segélyző-alap 186
C) Javadalmak 186
D) Jutalmak 188

VII. FEJEZET.

Elemi iskola 195

VIII. FEJEZET.

A jövő iskolai évre vonatkozó értesítés 204

IX. FEJEZET.

Az 1908 9. isk. évben használandó kézikönyvek jegyzéke 210